

KISEBBSÉGVÉDELEM

IV. szám (2021)

A Kisebbségi Jogvédő Intézet tudományos folyóirata

Budapest
2021

Szerkesztőbizottság elnöke:

Kardos Gábor (Budapest)

Szerkesztőbizottság tagjai:

Bándi Gyula (Budapest)

Bodó Barna (Temesvár)

Bozóki Antal (Újvidék)

Csóti György (Budapest)

Duray Miklós (Pozsony)

Gerencsér Balázs (Budapest)

Gyeney Laura (Budapest)

Orosz Ildikó (Beregszász)

Főszerkesztő:

Dabis Attila

Szerkesztők:

Benda Vivien, Wágner Tamás

Kiadja:

Kisebbségi Jogvédő Intézet

Felelős kiadó: Csóti György

1052 Budapest Vármegye utca 7.

Telefon: +36 1 79 86 530

Honlap: <http://www.kji.hu/>

E-mail: jogvedo.intezet@kji.hu

Tördelés: Szakaliné Szeder Andrea

Borító: Dobrányi Máté

Nyomdai munkálatok: Printingo Kft.

HU ISSN 2676-8992

TARTALOM

Alapvető kérdések

Bakk Miklós: Három évtized autonómiatervei	7
--	---

Kisebbségvédelem Európában

Tóth Norbert: Posztmodern lovagok, avagy a Hungarian Human Rights Foundation és a nemzetközi szervezetek kapcsolata 1976 és 2000 között	49
---	----

Aktualitások

Balogh Zsuzsa - Bíró Réka - Hencz Gyöngyi Anna: A magyar kisebbség ellen elkövetett gyűlölet-bűncselekmények vizsgálata Romániában.....	75
Bodó Barna: Jog és politika Romániában: a marosvásárhelyi katolikus líceum esete	129

Esszé

Ballagó Boglárka Anna: Iskolai szegregáció és nyelvi diszkrimináció: dilemmák és lehetséges megoldások a magyarországi nemzetiségek szempontjából.....	179
--	-----

Resume.....	205
-------------	-----

I. fejezet

Alapvető kérdések

Bakk Miklós: Három évtized autonómiatervei

Három évtized autonómiatervei

1 Az autonómiameozgalmak előfeltételei a Kárpát-medencében és Erdélyben

Az 1989. decemberi, új rendszert konstituáló változást követően az erdélyi magyarság újonnan megalakult politikai képviselőtestületének állásfoglalásaiban, programjaiban néhány kulcsfogalom folyamatosan jelen volt. Ilyen kulcsfogalmak (mind a mai napig) az „egység”, a „közöségi jog”, az „önazonossághoz való jog” vagy az „autonómia”.

E kulcsfogalmak lényegében a Magyarországgal szomszédos országok magyar kisebbségi törekvéseinek abba az átfogóbb „katalógusába” illenek bele, amely – egy komparatív elemzés szerint – a következő magyar „összkisebbségi” célokat tartalmazza:¹ (1) e magyar kisebbségek nyelvének egyenjogúsítása; (2) magyar nyelvű iskarendszer (az általános és középiskolák minden típusában), valamint a saját felsőoktatási intézmények létesítése és fenntartása; (3) a saját kulturális intézményrendszer fenntartásának és fejlesztésének a joga (és az ehhez szükséges – az arányoknak megfelelő – állami támogatás); (4) olyan területi-közigazgatási felosztás (megyék, járások, körzetek) kialakítása, amelyekben minél kisebb számban válnak regionális/helyi kisebbségé a magyarok; (5) a területi autonómia aszimmetrikus modelljei (sajátos jogkörökkel a kultúra, az oktatás és a nyelvhasználat terén); (6) tekintettel a változatos helyi többség/kisebbség helyzetre, valamint a szórványok létezésére, az autonómiák egy kombinált formája is, szükség esetén; (7) a magyarok által is lakott régiók fejlesztése ne maradjon el az ország többi régióitól; (8) a saját szimbólumok elismerése; (9)

* Docens, Sapientia – Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Kolozsvári Kar, Nemzetközi Kapcsolatok és Európai Tanulmányok Tanszék, bakkmiklos@gmail.com.

¹ Bakk Miklós – Öllös László: Politikai közösség és kulturális identitás Magyarország és a szomszédos országok magyar kisebbségeinek viszonyában. In: Bitskey Botond (szerk.): *Határon túli magyarok a 21. században*, KEH, 2010, 46–47.

részvétel az ország legfelsőbb döntéshozói szerveiben (a kormányban is, bár ezzel kapcsolatosan fontos belső viták voltak a magyar szervezetekben).

A fentebbi célok közül az autonómia az, amelynek közjogi/alkotmányjogi karaktere a legeggyértelműbb. Ugyanakkor az is világosan látható, hogy az autonómia a határon túli magyar közösségek politikai életében nem egyforma súllyal fogalmazódott meg. Erőteljesebben jelentkezett ott, ahol az autonómiának történelmi előzményei politikai hagyománnyá is váltak, elsősorban Erdélyben² és a Vajdaságban. A Felvidék esetében viszont ez nem volt meg: bár Szlovákia magyar többségű déli területein (például a Csallóközben) látszólag adottak egy területi autonómia etno-demográfiai feltételei, ennek napirendre tűzését nagyban akadályozta a hiányzó hagyomány is. Szlovákia magyarok lakta déli sávja korábban területi precedensek nélkül, közvetlenül kapcsolódott a modern magyar nemzetépítés centrumához.³

Erdély történetét viszont meghatározó módon sajátos területi megoldások – középkori autonómiák – alakították.⁴ A 14. századtól kezdődően megszilárdult a területi hatalomgyakorlásnak az a rendszere, amelynek szerkezeti elemei: a nemesi vármegyék, a kiváltságos kerületek és a székek. A nemesi vármegyék a köznemesség önkormányzati-érdekérvényesítő szervei, amelyek a 16. századra nyerték el meghatározó formájukat. Mellettük a székely és szász székek eltérő és teljesen különálló igazgatási autonómiával és bírói joghatósággal rendelkeztek.⁵ A kiváltságos kerületek a magyar királyságban az alföldi jász és kun népelemek betelepítése nyomán kialakult törvénykezési-közigazgatási egységek voltak; Erdélyben a hátszegi *districtus* (1276-tól), a délvidéken (Temesközben, a Szörénységben) pedig az ún. román

² Az autonómiatervék és az autonómia-mozgalom folyamatosságát az elmúlt harminc év kronológiája is mutatja: www.politeia-kolozsvar.ro (letöltve: 2021.10.27.)

³ Vö. Pongrácz Alex: Szlovák és magyar autonómiatörekvések a történelmi Felvidék területén, 1918-1938. *MTA Law Working Papers* 2019/7. MTA Law Working Papers | TK Jogtudományi Intézet letöltés ideje: 2021.10.05.

⁴ Lásd Hévízi Józsa: *Területi és egyházi autonómia, mint a kollektív jogok gyakorlásának színtere a történelmi Magyarországon*. Budapest: Bird's Eye, 1995.

⁵ Lásd Veress Emőd (szerk.): *Erdély jogtörténete*. Kolozsvár: Forum Iuris, 2018, 135–145.

districtus-ok jelentettek ilyen területeket.⁶ A székek és a kiváltságos kerületek súlya és szerepe Erdély különkormányzatának (a vajdaság) kialakulásával, majd az Erdélyi Fejedelemség létrejöttével megnövekedett, sőt, e területek új szerkezeti jelentőségre tettek szert: Erdély egyfajta belső föderalizmusának alkotó elemei lettek. Az etnikai komponenssel is rendelkező, területi szerkezetű rendiség erős hagyománnyá vált, amelynek utolsó közjogi elemeit csak az 1876-os közigazgatási reform számolta fel a dualizmus kori Erdély területén. Azonban a több évszázados írott és szokásjogi területi (és etnikai) tagoltság máig ható eleme az erdélyi politikai kultúrának. Ez nem elhanyagolható alapja és kiindulópontja az autonómiatörekvéseknek.

Az első világháború utáni új helyzetben az erdélyi magyarság „kényszerközösségből” (vagyis olyan közösségből, amely egy politikai döntés és nem egy társadalomtörténeti folyamat révén jött létre) gyorsan olyan „akarati közösséggé” alakult, amelynek politikai képviselőtét a „nemzeti egységre” törekvés határozta meg, de ezzel párhuzamosan olyan regionális kisebbségi közösségé is vált, amely saját intézményteremtő stratégiára és saját integráló azonosságtudatra tett szert.⁷

Ezek a történelmi és politikai előzmények voltak a kiindulópontjai azoknak az elképzeléseknek, amelyek a magyar kisebbség román államba való integrációjának lehetséges közjogi keretéről szóltak. Számos elképzelés javaslat született, mind a két világháború közötti korszakban,⁸ mind a második világháború utáni rövid időszakban.⁹ A kommunista román állam keretében rövid ideig fennálló Magyar Autonóm Tartománynak (1952-60), majd Maros-Magyar Autonóm Tar-

⁶ A 15. században öt kerület tartozott ide: a karánsebesi, a lugosi, a miháldi, az almási (halmasi) és a komjáti, majd a 16. század elején a megszűnő Krassó megye helyén a borzafői, a krassófői és illyédi kerületek. Lásd Petrovics István: A Duna-Tisza-Maros köz és Temesvár a középkorban. *Korunk* 2020/12, 4.

⁷ Vö. Ablonczy Balázs–Bárdi Nándor: Határon túli magyarok: mérleg, esély, jövő. In: Bitskey Botond (szerk.): *Határon túli magyarok a 21. században*, 9–32. Budapest: KEH, 2010, 16.

⁸ Lásd Bárdi Nándor: Javaslatok, tervek, dokumentumok az erdélyi kérdés rendezésére (1918-1940). In: *Magyar Kisebbség*, 1997/1-2. 281-282.

⁹ Lásd Vincze Gábor: Javaslatok, tervek, dokumentumok az erdélyi kérdés rendezésére (1945-1946). In: *Magyar Kisebbség*, 1997/1-2. 283-285.

tománynak (1960-68) is szerepe volt abban, hogy az erdélyi magyarság 1989 után *szerzett jogként* tekintsen az autonómiára.¹⁰ Mindezek fontos, bár nem minden vonatkozásban meghatározó előzményei az 1989 után született autonómia-tervezeteknek.

Az elmúlt harminc év során tizenhárom tervezet látott napvilágot, és ezek megjelenésében három szakasz különíthető el.

Az első szakaszt – a kilencvenes évek első felét – a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) programjának alakulása, a szervezet belső vitái jelentik. Ebben az autonómia-tervezetek elsődleges funkciója a *szervezeti identitásteremtés* volt az egységes politikai képviseleten belül, a közpolitikai cél – a tervezetek törvényhozásban való előterjesztése – másodlagos maradt.

A második szakaszt, mely 2003-2004-gyel vette kezdetét, két fontos politikai folyamat határozta meg: a) az európai integráció és az európai regionális politikák lassan kibontakozó hatása; b) az RMDSZ-szel szemben megalakuló alternatív magyar politikai szervezetek és mozgalmak, amelyek *pluralizálódás* nyomán új *identitásversenyt* indítottak be.

A harmadik szakasz, mintegy folytatásaként a másodiknak egyfajta *mobilizációs versenyt* is beindított (2011-12 után), amely a változó politikai (és európa- és politikai) kontextusban politikai innovációt is eredményezett.

Tanulmányom a továbbiakban e három szakaszt tekinti át; az első két szakasz bemutatása egy korábbi tanulmányomon alapszik,¹¹ annak átdolgozása. Amint e szakaszok áttekintéséből is kitűnik majd, az autonómia-tervek politikai dinamikáját két, egymással ellentétes tényezőegyes határozza meg.

Egyrészt fennáll a tervezeteket elutasító nemzetállami politikai kontextus, amely egy történetileg is konstans adottságnak látszik, és olyan résztényezőkre bontható le, mint a megkésett (19. századi értelemben befejezetlen) román nemzetépítés, vagy a centralizált államszerkezettel kapcsolatos, pártokon átívelő román stratégiai konszen-

¹⁰ Lásd Stefano Bottoni: *Sztálin a székelyeknél. A Magyar Autonóm Tartomány története (1952-1960)*. Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 2008.

¹¹ Bakk Miklós: Az autonómia-tervek két szakasza Erdélyben 1989 után. *Magyar Kisebbség* 2004/1-2.sz., 39-60.

zus. Mindehhez a geopolitikai környezet is hozzájárul, ahogy ezt majd Michael Mann államelméleti koncepciója alapján vizsgálom.¹²

Másrészt a tervezetek sora mögött a kisebbségi politikai aktorok folyamatos politikai innovációra való törekvése is megfigyelhető, amelyet a nemzetközi politikai helyzet olykor pozitív fordulatai motiválnak, továbbá a magyar képviseleten belüli meg-megújuló versenyhelyzet, a politikai mobilizációs potenciál megőrzésének a kényszere is. E küzdelmek politikai identitásalakító küzdelmek is, melyeknek konceptualizálására Simon Harrison szimbolikus konfliktusokra vonatkozó tipológiáját alkalmazom.¹³

2 Az autonómiatervezetek első szakasza (1990-1996): identitásteremtés az egységes politikai képviseleten belül

2.1 Autonómiatervek és viták 1996-ig

Az RMDSZ megalakulásakor az erdélyi magyarság jogi státusával kapcsolatos kezdeti elgondolások alapvetően a korábbi (két világháború közötti) tervezetekre és a szerzett jogok nyomán kialakult intézményes gyakorlatra (az 1945-ös Nemzetiségi Statútum nyomán intézményesült szocialista gyakorlatra), valamint az európai integrációval előtérbe kerülő emberi jogi és kisebbségi jogi dokumentumokra alapoztak. Hivatkozási alappá kezdtek válni a működő nyugati autonómiák is. Ez olvasható ki az RMDSZ „alapító” *Kiáltványából* (1989. december 25.), amely „nemzetiségi statútumot” (kisebbségi törvényt) és Nemzetiségügyi Minisztériumot szorgalmaz. A szövegben megjelenik a „kollektív jogok” alkotmányos szavatolása iránti igény is. A fogalmi útkeresést jelzi, hogy az RMDSZ első kongresszusán (Nagy-

¹² Michael Mann: Az állam autonóm hatalmának eredete, mechanizmusai és következményei. In: *Regio* 2001/4. 12. évf. 3–33.

¹³ Simon Harrison: A szimbolikus konfliktusok négy típusa. In Szabó Márton – Kiss Balázs – Boda Zsolt (szerk.): *Szövegváltozatok a politikára. Nyelv, szimbólum, retorika, diskurzus*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó – Universitas. 2000, 193–211. (Első megjelenés: Simon Harrison: „Four Types of Symbolic Conflict”. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, Vol.1, No.2, June 1995, 255–272.

várad, 1990. április 21–22.) elfogadott program „a társadalmi csoportok és mindenféle kisebbségek kollektív jogainak és szabadságjogainak alkotmányba foglalását” rögzíti, és távlati célként „az önkormányzati rendszer csúcsszerveként működő ... kisebbségi parlament tervé”-t jelöli meg.¹⁴ A következő kongresszuson (Marosvásárhely, 1991. május 24–26.) elfogadott programjában már megjelenik, hogy a romániai magyarság önmagát „államalkotó tényezőnek” tekinti, és ennek intézményesülése a „személyi és kulturális autonómia” kialakításával valósul meg.¹⁵

Az első két kongresszus dokumentumai tehát nem tartalmazzak világos autonómia-konceptiót, viszont rögzítenek néhány olyan elemet, amelyek egy ilyen koncepció irányába mutatnak. 1991. tavasza és 1993. januárja között további, elfogadott állásponttá nem vált, de fontos – vitaindító szerepet játszó – tervezet, vitairat született. Ezek:¹⁶

- Borbély Imre „*társnemzet*”-konceptiója, amely már a második kongresszuson megjelent. Bár a javaslatról a kongresszus nem határozott, befolyásolta a program megfogalmazását, amelyben megjelent a következő megfogalmazás: az erdélyi magyar közösség „*önálló politikai szubjektum, államalkotó tényező, a román nemzet egyenjogú társa*”.
- Szócs Géza „*Nemzetiségi törvénytervezet-csomag*”-ja, mely szintén a második kongresszuson vált ismertté, nem hivatalos dokumentumként.¹⁷ A csomag négy részt tartalmaz: a) első fejezete kiegészítő javaslatokat fogalmaz meg Románia alkotmányos téziseihez (minthogy Románia új alkotmányának előkészítése 1991-ben épp folyamatban volt), és amelyek szerint az új román alkotmánynak tartalmaznia kell az *identitáshoz való jogot, a kisebbségi közösségek autonómiáját, valamint jogát az információhoz*; b) a második rész tulajdonképpen egy kerettörvény „a nemze-

¹⁴ A Romániai Magyar Demokrata Szövetség I. Kongresszusa, kiadta az RMDSZ Bihar megyei szervezete, é.n., felelős szerkesztő: Varga Gábor.

¹⁵ Romániai Magyar Demokrata Szövetség. Alapszabályzat. Program. 1991. Kolozsvár: Kiadja az RMDSZ Országos Titkársága. 1991. június 7.

¹⁶ Lásd Bakk, i.m. 40–50.

¹⁷ Szerzője Bíró Gáspár kisebbségi jogi szakértő.

ti, etnikai, nyelvi közösségekről és az ezekhez tartozó személyekről”, amely rögzíti az egyéni és a közösségi jogokat (köztük: a köztestületek alapításának joga, az identitáshoz való jog, a lakóterület védeltségének joga, pártok alapításának joga, az anyanyelvi oktatáshoz való jog, az anyanyelv közéletben való használatának joga, az anyaországgal való kapcsolat tartásának joga); c) a harmadik rész a regionális autonómia feltételeit fogalmazza meg; d) a negyedik rész a „funkcionálisnak” nevezett személyi elvű autonómiát írja le.

- a *Kolozsvári Nyilatkozat* már egy, az RMDSZ-en belül belső törésvonalakat is generáló folyamat ideiglenes lezárása volt 1992 októberében. A törés az RMDSZ országos választmányának (KOT) az elhúzódó vitáiban jelent meg (1991 októbere és 1992 októbere között) és a választmány kolozsvári ülésén zárult e nyilatkozattal, mely látszólag a „belső önrendelkezés” koncepciójára alapozó autonómia-stratégia felülkerekedését jelentette a közvetlenül kínálkozó kisebbségi jogi és a helyi önkormányzatokra alapozó felfogással szemben, valójában azonban csak a szervezeti identitást alapozta meg az 1993-as harmadik kongresszuson elfogadott szerkezeti reformhoz. A „belső önrendelkezés”-konceptió az RMDSZ ernyőszervezet-jellegének megerősítését szolgálta, a programba azonban a kisebbségi jogokra való hivatkozás került be – a nemzeti kisebbségként való (ön)meghatározás tézise –, ami a nemzetközi egyezmények által szavatolt jogok hazai érvényesítésének az útját jelölte ki az RMDSZ gyakorlati politizálásában, mivel a közjogi státus megváltoztatását az 1991-es alkotmány immár megakadályozta.
- Csapó József *Memorandum a romániai magyar nemzeti közösség belső önrendelkezéséről* című dokumentuma ugyan a Kolozsvári Nyilatkozathoz kapcsolható,¹⁸ de nem vált az RMDSZ hivatalos dokumentumává.¹⁹ A tervezet első része alkotmánymódo-

¹⁸ A dokumentumot szerzője 1992. decemberével datálja, megjelent az Erdélyi Napló 1993. március 15-i számában.

¹⁹ Jóllehet, a szerző annak egy vázlatát még 1992-ben eljuttatta az RMDSZ országos elnöksége mindegyik tagjának (Csapó József személyes közlése).

sító téziseket tartalmaz, köztük azt, hogy az állam elismeri és garantálja valamennyi nemzeti kisebbség, nemzeti közösség identitásának ápolásához, fejlesztéséhez és továbbhagyományozásához való jogát, és hogy a nemzeti kisebbségek, nemzeti közösségek, elnyerhetik a politikai szubjektum minőséget és a személyi autonómiához való jogot is. Ez a jog a memorandum szerint az alkotmány által meghatározott, közjogi személyiséggel rendelkező saját intézmények létrehozásának jogát is jelenti. A dokumentum tehát jogalanyként, egymás mellett említi a nemzeti kisebbségeket és közösségeket, de a kettő közötti – jogi – különbséget nem határozza meg. Az egyik lehetséges különbségtételre csak később, az RMDSZ kisebbségi törvénytervezetében került sor (mely a nemzeti kisebbségek mellett a belső önrendelkezés jogával élő autonóm közösségekről szól). Ebben a dokumentumban (csomagban) jelenik meg először Csapó hármas autonómia-konceptiója, amely később meghatározóvá vált az RMDSZ dokumentumaiban. A három autonómiaforma: a) romániai magyar nemzeti közösség személyi autonómiája; b) helyi öngazgatási autonómia; c) a magyar nemzeti közösségi régió területi alapon működő autonómiája.²⁰ Fontos és később gyakran kritizált vonása a Csapó-féle megközelítésnek, hogy nem konkretizálja a romániai államhatalmi struktúrákhoz és a belső jogrendhez való kapcsolódást, ami rendkívül megkönnyítette a tervezet mögötti politikai törekvés félremagyarázását.

- Az RMDSZ törvénytervezete – *Törvény a nemzeti kisebbségekről és autonóm közösségekről* – lényegében a „nemzeti kisebbség” definíciójából adódó, a kisebbségi jogokat lépésről lépésre elérni akaró stratégia egy lehetséges összekapcsolását fogalmazta meg a „belső önrendelkezés” programjából következő, átfogó közjogi státusra irányuló törekvéssel. Olyan kerettörvény-javaslat volt, amely mind az egyéni kisebbségi jogokat, mind

²⁰ Ez a három szintű autonómia koncepció mind a mai napig részét képezi az RMDSZ pártprogramjának. Lásd a Romániai Magyar Demokrata Szövetség programjának 2-3 oldalait. Letöltés helye: <https://rmdsz.ro/upload/dokumentumok/RMDSZProgram2017.pdf>, letöltés ideje: 2021.11.18.

pedig az autonómiák keretében gyakorolható közösségi jogokat tartalmazza. Mindez az akkori politikai kontextus kétarcúságából következett. Az autonómia létrehozása iránti igény ugyanis ekkor még mind külpolitikailag, mind belpolitikailag fenntarthatónak tűnt. Az európai politikában egy, a kisebbségi jogi rendelkezéseket az autonómiák irányába bővítő irányzat látszott előre törni (az 1201/1993-as Európa Tanácsi Ajánlás ennek jeleként volt értelmezhető), a belpolitikában pedig még nem zárult le a jobbközép ellenzéki együttműködés kialakítása (a Demokrata Konvenció), amelyben elkezdődött az RMDSZ integrációja a román pártrendszerbe, de amelyen belül a Konvenció tagjai nyomást kezdtek gyakorolni az RMDSZ-re, hogy hagyjon fel autonómiaterveivel. A kerettörvény az egyéni kisebbségi jogok²¹ mellett a következő közösségi jogokat tartalmazza: a) az önálló politikai és jogi alanyiség kinyilvánítása; b) a belső önrendelkezéshez való jog; c) az önazonosság szabad érvényesítése a történelmi és területi sajátosságoknak, hagyományoknak megfelelő autonómiák révén. Másrészt a tervezet az autonóm közösség fogalmának bevezetésével különbséget tesz a jogok alanyai között: „autonóm közösség az a nemzeti kisebbség, amely saját elhatározásból a belső önrendelkezés elve alapján gyakorolja jogait”. Az autonóm közösségek „belső önrendelkezése” a hozzájuk tartozó személyek egyéni kisebbségi jogain alapuló személyi autonómia, valamint a helyi öngazgatási és regionális autonómia révén teljesül. A helyi öngazgatási autonómia a „sajátos státuszú önkormányzatok” révén valósul

²¹ Egyéni kisebbségi jogok: a) a nemzeti önazonossághoz való jog, a hovatartozás szabad kinyilvánításának joga; b) az anyanyelv szabad használata a magán- és közéletben, a közigazgatásban, a bíróságon; c) a saját szervezetekben és pártokban való részvétel, azok fenntartása; d) saját oktatási rendszerben való részvétel; e) a saját oktatási intézmények létrehozása minden szinten; f) az anyanyelv, történelem, kultúra, hagyományok megismerése, ápolása, továbbadása; g) a vallás szabad gyakorlása; h) az anyanyelvű szabad véleménynyilvánítás, tájékozódás és információcsere; i) egyenlő feltételek közt hozzájutni munkahelyhez, közhivatali állásokhoz; j) a kisebbségi volttal kapcsolatos személyi adatok védelme; k) a család- és utónév anyanyelv szabályai szerinti anyakönyveztetése, a gyermek nevének szabad megválasztása; l) a nyilvánosságnak szánt tájékoztatások anyanyelven való feltüntetése.

meg. E státust azok a helyi önkormányzatok kaphatják meg, amelyek lakosságának többségét valamely nemzeti kisebbséghez vagy autonóm közösséghez tartozó személyek alkotják. Végül, a harmadik autonómiaforma, a regionális autonómia a sajátos státusú önkormányzatok társulása révén jön létre; e társulás joga a sajátos státusú közigazgatási egységeket, mint helyi önkormányzatokat illeti meg. Az RMDSZ 1993 decemberében nyújtotta be e tervezetet törvényjavaslatként a parlamentben. 1994 februárjában egy különbizottság alakult a tervezet megvitatására, és ez a testület másfél év után úgy döntött, hogy nincs szükség kisebbségi törvényre.

- Az RMDSZ törvényjavaslatát előkészítő vitákban, alternatív tervezként készítette el Szilágyi N. Sándor a *Törvény a nemzeti identitással kapcsolatos jogokról és a nemzeti közösségek méltányos és harmonikus együttéléséről* című egyéni javaslatát.²² A szerző tervezetét az RMDSZ-javaslat kritikájának tekintette, mivel az „a hagyományos hegemonista nemzetállam paradigmájában maradvá próbálja rendezni – csakis a kisebbségek számára – a nemzeti identitással kapcsolatos jogok kérdését”.²³ Konceptiója szakítani kívánt a kisebbségi törvények azon felfogásmódjával, mely szerint a kisebbségek számára külön törvényi rendelkezések szükségesek annak biztosításához, ami a többségnek a helyzetéből adódóan úgyszólván automatikusan kijár. Szilágyi elgondolása az volt, hogy Romániában több *nemzeti közösség* él, a nemzeti identitással kapcsolatos jogok gyakorlati érvényesítését a területi és demográfiai (számbeliségi) szempontok alapján, jogilag definiált helyzeteknek megfelelően kell biztosítani mind a többségi, mind a kisebbségi nemzeteknek. A tervezet a következő kategóriákkal számol: nemzeti többség, nemzeti kisebbség, helyi ill. regionális nemzeti többség, helyi ill. regionális nemzeti kisebbség, jogképes nemzeti közösség, politikai nemzet, kulturális nemzet és a nemzeti közösségen kívül élő

²² Szilágyi N. Sándor: *Törvény a nemzeti identitással kapcsolatos jogokról és a nemzeti közösségek méltányos és harmonikus együttéléséről*. In: *Korunk* 1994/3.

²³ Lásd Szilágyi N. Sándor bevezető sorait tervezetéhez. *Uo.*

személyek.²⁴ Az alkotmányossági kifogásokat Szilágyi úgy véli megelőzendőknek, hogy a nemzetállamot alkotó nemzetet politikai nemzetként definiálja, amely magában foglalja az összes nemzeti közösségeket, valamint azokat az állampolgárokat is, akik nemzeti közösségen kívül élnek.

Az *autonómia-statútumok* kidolgozása az RMDSZ kisebbségi kerettörvény-tervezete szerint a majdan megválasztandó önkormányzati testületek hatásköre. Ennek ellenére az RMDSZ belső ellenzéke a kisebbségi kerettörvény-tervezet véglegesítése után a statútumok mihamarabbi kidolgozását szorgalmazta a következő érvekre hivatkozva: 1. a statútumoknak jövőkép-értékük is van; 2. a kisebbségi kerettörvénynek igazi tartalmat a statútumok adnak, ezért a statútumoknak a kerettörvény parlamenti vitájára már készen kell lenniük, mintegy kiegészítő magyarázatként, értelmezésként kell szolgálniuk a kerettörvény vitájában. Ezért az RMDSZ válaszmánya (1993-tól: a Szövetségi Képviselők Tanácsa – SZKT) 1994 októberében fel is állított egy bizottságot az autonómia-statútumok kidolgozására. A bizottság 1994 őszén kezdte meg munkáját, és mivel egyedül a Csapó József által kidolgozott csomag állt a rendelkezésére (*Romániai magyar nemzeti közösség személyi autonómiájának statútuma*, *A sajátos státusú helyi önkormányzat statútuma* és *A sajátos státusú helyi önkormányzatok regionális társulásának autonómiastatútuma*),²⁵ munkáját ennek alapján kezdte el.

Az RMDSZ-en belüli autonómia-vita keretei innen, az autonómia-bizottság létrehozásától kezdődően leszűkültek. Bár a cél – legalábbis egyesek számára – az volt, hogy az autonómia-statútumok vitája érdemi szak- és közpolitikai vitává váljon, és értékelhető alternatívákat állítson fel az autonómia tartalmáról, ez nem következett be. A személyi elvű autonómiára nézve a kiindulópontként használt Csapó-tervezet nagyon elnagyoltan fogalmazott ezen autonómiaforma kompetenciaköréről, és ebben a változatban elmosódottak maradtak az egyes autonómiaformák közötti határvonalak. Minthogy az au-

²⁴ A definíciókat a tervezet első fejezetének 2-10. szakaszai tartalmazzák.

²⁵ Erdélyi Napló, 1994. (4. évf.) szeptember 28.

tonómia-bizottságnak – a belső politikai viták nyomán – nem sikerült a megfelelő közpolitikai pontosításokat elvégeznie, az eredmény tulajdonképpen visszalépésként is értelmezhető volt a Szócs Géza-tervezethez képest. A személyi elvű autonómia testületeinek megválasztása szintén vitatéma volt: a Csapó-tervezet első változatai a választásokat még az RMDSZ-re „bízták volna”, ez azonban ellentmondásba került azzal, hogy a megválasztott testületnek közjogi testületnek/személynek kell lennie. Erre született válaszként a „nemzeti kataszter” javaslata,²⁶ amelynek kivitelezése viszont sokak számára technikailag megoldhatatlannak tűnt. Megoldhatatlanok maradtak továbbá a *személyi elvű autonómia és a román közhatalmi szféra kapcsolatrendszerével* kapcsolatos kérdések is. Az eredeti Csapó-tervezetben egyetlen rendelkezés sem vonatkozott arra, hogy az autonómia intézményrendszere hogyan tagolódik be a román állam közigazgatási rendszerébe, a közhatalmi szférába, viszont több olyan rendelkezés is megfogalmazást kapott, amelyek túllépik a személyi elvű autonómiák számára definíciószerűen adott tevékenységi és hatásköri keretet. A „*sajátos státus*” azokat a helyi közigazgatási egységeket illeti meg – a tervezet szerint –, ahol a magyar nemzeti közösséghez tartozó személyek a lakosság számához viszonyítva számbeli többségben vannak, viszont a tervezet nem határozza meg pontosan, melyek azok a többlethatáskörök, amelyekkel a sajátos státusú helyi önkormányzatok a többi települési önkormányzattal szemben rendelkeznek – erről csak általánosságokban fogalmaz. Az RMDSZ autonómia-bizottságának (1994 decemberétől 1995 márciusáig ülésezett) nem sikerült megoldást találnia e vitatott kérdésekre, ezért az RMDSZ választmánya (az SZKT) elé vitte (1995 tavaszán). Így ismét két szemlélet politikai vitája bontakozott ki: az egyik a Csapó-tervezetek alapjaként egyfajta „természetjogi” álláspontot közvetített, amely szerint az autonómia feltétlen jog, amely a belső önrende-

²⁶ A nemzeti (nemzetiségi) kataszter gondolata az osztrák szociáldemokrata teoretikustól, Otto Bauertől származik, aki 1907-ben javasolta ezt a személyi elvű nemzetiségi önkormányzatok alapjául a Monarchiában. A nemzetiségi alapon összeírt önkormányzó közösség gondolatát az RMDSZ-n belül először az Erdélyi Magyar Kezdeményezés platform vetette fel, és foglalta 10 pontos rövid programjába (1994. február 12.)

zés ethosza alapján képviselendő; a másik szerint az autonómia az erdélyi magyar nemzeti közösség fennmaradásának legmegfelelőbb kerete, amely azonban nem jogokra, hanem egyeztetések hosszabb folyamatával, az intézményi megoldások minél pontosabb körvonalázásával alakítható ki. Ebben a helyzetben már kezdett nyilvánvalóvá válni, hogy a román pártrendszerbe integrálódó RMDSZ meghatározó vezetői számára az autonómia – mint aktualitással rendelkező közjogi és alkotmányjogi (az új román alkotmányt már 1991-ben elfogadták) kérdés – már nem napirenden szerepeltető kérdés.

Ennek ellenére még történtek kísérletek az autonómia kérdésének napirenden tartására. Az RMDSZ Politikai Főosztályának (melynek akkor stratégiai-tervező feladatköre is volt) keretében működő kisebb „autonómia-műhely” támogatásával elkészült néhány alternatív tervezet.²⁷ Ezek:

- *A romániai magyar nemzeti közösség személyi elvű autonómiájának statútuma,*²⁸ melynek mintájául a magyarországi, 1993-ban elfogadott kisebbségi törvény, az Åland-szigetek önkormányzati törvénye és Dél-Tirol második autonómiastatútuma szolgáltak.
- *Kerettörvény-tervezet a személyi elvű önkormányzatokról,*²⁹ melynek fő mintája a két világháború közötti korszakból fennmaradt Jakabffy Elemér-féle tervezet volt.

A tervezetek (alternatív javaslatok) számának a növekedése azonban nem tisztázta az RMDSZ választmánya (az SZKT) számára a döntési alternatívákat, amely a döntést így a közelgő RMDSZ-kongresszushoz (1995. május – az RMDSZ negyedik kongresszusa, Kolozsvár) utalta. Ekkora már világosan látszott, hogy az autonómia kérdése már nem központi, identitást biztosító eleme az RMDSZ öndefiníciójának. Ugyanakkor a vitákat egy „kiegyezés” jegyében le is kellett zárni. Ezt szolgálta az a néhány elvi tézis, amely bekerült a programba. Ezek szerint az autonómia a következőket jelenti az RMDSZ számára: a) *elvet,*

²⁷ Tagjai: Asztalos Lajos, Szász Alpár Zoltán, Bakk Miklós, Bodó Barna.

²⁸ Kidolgozói: Bodó Barna, Szász Alpár Zoltán és Bakk Miklós

²⁹ Kidolgozója: Bakk Miklós

melynek a jogállam kiépítésében kell érvényesülnie, b) a nemzeti közösség jogát, melyet identitása megőrzése érdekében gyakorol, c) eszközt, melylyel a romániai magyarság szülőföldjén megalapozhatja gazdasági és kulturális fejlődését, megteremtheti fennmaradásának feltételeit és d) stratégiai célt, melyet az RMDSZ politikai tevékenységében és a civil társadalom szervezeteivel kialakított kapcsolataiban követ.³⁰ A program rögzítette a három autonómiaformát is, ezek: a személyi elvű autonómia, a sajátos státusú helyi önkormányzatok, valamint a területi autonómia, mely „a helyi önkormányzatok társulásával érdekszövetségként jön létre”.³¹

Az autonómiakérdést 1995 második felében látszólag az akkor a parlamentben elfogadott tanügyi törvény konfliktusai szorították a háttérbe. Az „autonomista frakció” annyit még elért, hogy az RMDSZ választmánya (az SZKT) 1996 januárjában Székelyudvarhelyen még egyszer napirendre tűzte a *személyi elvű autonómia statútumának* a kérdését. Az ülésen határozatba foglalták a személyi elvű statútum saroktételeit, s a kodifikációs munkát egy –utóbb felállítandó – szakmai testületre bízták. Érdemi munkára azonban már nem került sor. Ehhez az időszakhoz kapcsolódik Csapó József azon tervezete, amelyet a korábbi *Memorandumának* továbbgondolásaként kell értelmezni:

- *Székelyföld autonómia-statútuma*³² A tervezet a belső önrendelkezés elvére épít: „Székelyföld, történelmi azonosságának kifejezéseként, önkormányzati közösséggé alakul.” (1.szakasz). Az önkormányzati közösséget Székelyföld 8 székely széke és „székely közületi vidéke” alkotja, ezek: Kézdiszék, Orbaiszék, Sepsiszék, Csíkszék, Udvarhelyszék, Gyergyószék, Maroszsék, valamint Miklósvár- és Bardócszék. Vezető szervei: a választott Önkormányzati Tanács, a végrehajtási jogköröket gyakorló Önkormányzati Bizottság és Székelyföld elnöke. A tervezet felsorolja ezen szervek feladat- és hatásköreit. A felsorolás meglege-

³⁰ Lásd: A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Programja. Alapelvek. In: RMDSZ Közlöny, 1995. június (16.sz.).

³¹ Uo.

³² Megjelent a *Magyar Kisebbség* 1995/2. számában. Letöltés helye: www.jakabffy.ro, letöltés ideje: 2021.10.10.

tősen általánosan fogalmazott jogköröket tartalmaz, és a román közjogi szférához (alkotmányos kerethez) való illeszkedése is eléggé elnagyolt megfogalmazásokat tartalmazott – ezek voltak a későbbi viták legtöbb kritikát kiváltó részletei. Csapó József 1995-ben publikált tervezete már az RMDSZ belső, le nem zárt vitáiban sem merült fel. Ez a tervezet politikai szerephez tulajdonképpen csak 2003 után jutott.

2.2 Az autonómiatervek politikai funkciója a kilencvenes évek első felében

Az 1992-95 között született autonómia-konceptiók ideológiai megalapozását elsősorban a közösségi jogok európai kodifikációjának körvonalazódó lehetősége ígérte. A kollektív jogok az egyéni jogok kiegészítéseként kezdtek megjelenni az Európa Tanács (ET) dokumentumaiban. Ez volt a kelet-közép-európai kisebbségi elit olvasata az Európa Tanácsban végbemenő normaalkotásról. Ugyanakkor a demokratikus berendezkedésüket létrehozó, illetve visszaállító nemzeti többségek számára a kollektív jogok a „visszaszerzett” nemzetállamiság megkérdőjelezéseként tételeződtek. Ez a kettős szemlélet vezetett a kollektív jogi javaslatok elakadásához az ET által kezdeményezett nemzetközi kisebbségi jogi kodifikációkban a kilencvenes évek közepét követően. Mindez csupán kontextusát adta annak az identitásépítésnek, amely az RMDSZ-ben az 1996-os első kormánykoalícióra lépésig végbement. Ez az identitásépítés a következő részzszakaszokra bontható³³:

- 1990-1992 között az autonómia kérdése az RMDSZ identitáskeresésének részeként jelent meg, de világos stratégiai koncepciók nélkül. Nincs világos kép RMDSZ és a román demokrácia megszilárdítását célul tűző erők viszonyáról, valamint arról sem, hogy milyen intézményi keret szükséges a nemzeti önzonosság megőrzéséhez.³⁴ A fogalmi útkeresésnek ebben a sza-

³³ Bakk, *i.m.* 49-50.

³⁴ Vö. Bárdi Nándor: Törésvonalak a határon túli magyar politikában, 1989-1998. In: *Regio*, 1999/2. 161.

kaszban amolyan „próbák és hibák” (*trial and error*) jellege is volt. Az RMDSZ első három kongresszusán mind a politikai önmeghatározás kérdése („nemzeti kisebbség” *versus* „nemzeti közösség”), mind a sajátos intézményrendszer modellje inkább pillanatnyi kompromisszumok eredménye volt.

- A következő rövid időszakban (1992-1993) az autonómia az RMDSZ központi kérdésévé és stratégiájává vált. Ebben a „belső önrendelkezés” fogalmának elfogadtatását olyan szervezeti reform alapozta meg (az RMDSZ 1993-ban elfogadott önkormányzati, „állam az államban”-modellje), amelyet az európai politikai kontextus – az 1201/1993-as ET-ajánlással elfogadása – is igazolni látszott azzal, hogy a külön intézményrendszerre alapozó identitáspolitikai irányzatot felértékelte. Ez az időszak az „autonómia-narratíva” konszolidációs időszakának tekinthető.
- Az 1993-as kongresszus után, 1995-96-ig – mindaddig, míg az RMDSZ-n belül integratív szervezetépítés folyt –, az autonómia kérdése is napirenden maradt: egyszerre volt jövőkép és stratégia, de egyre inkább alárendelődött annak a belső törésvonalnak, amely az identitáspolitikát szembeállította a pártpolitikai szerepvállalással. Az autonómiatervek ideológiai funkciója megkettőződött: 1. egyrészt kritikai eszközök voltak, amelyet a gyakorlati politizálás exigenciáival szemben bármikor alkalmazni lehetett; 2. másrészt az „autonómia” megmaradt olyan „episztémének” (tematizációs kiindulópontnak), amelyhez minden szervezeti reformkezdeményezés vissza tudott nyúlni.³⁵

3 Autonómiatervezetek második szakasza 2003-2004-ben: pluralizálódás és identitásverseny

Az autonómia kérdése 2003-ban ismét napirendre került. Ennek fő oka: 2003 februárjában, az RMDSZ hetedik kongresszusán Tőkés László ve-

³⁵ Vö. Bakk Miklós: Modellviták – rejtett stratégiák. In: *Magyar Kisebbség*, 2000/1.sz., 11.

zetésével kivált egy nagyobb csoport az RMDSZ-ből. Ez a csoport (melyből később megalakult az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács és a Székely Nemzeti Tanács) az autonómiakérdés újbóli napirendre tűzésével kezdte meg programja kialakítását. Az „autonómia” így ismét kritikai funkcióhoz jutott, és egyben az új (megújított) mozgalom tematizációs kiindulópontja is lett. Az újragondolás kontextusa azonban megváltozott. Közpolitikai értelemben a regionalizmus új aktualitása biztosított lehetőséget az autonómia-program innovatív újragondolásához.

A regionalizmust a határmenti együttműködés tűzte napirendre.³⁶ Ugyanakkor felmerült egy másik – jórészt geopolitikai – kérdés is, amelyet a kilencvenes évek végén az Európai Unió bővítése kapcsán fogalmaztak meg, éspedig: hol van az Európai Unió „civilizációs” határa? Azaz: megáll-e a bővítés Magyarország és Románia határán, a katolikus-protestáns Közép-Európa keleti határánál, avagy további EU-bővítésre is sor kerül? Már 1997-ben megfogalmazta Molnár Gusztáv egy vitaindítóban, hogy az Európai Unión kívül maradó Erdélynek, mint közép-európai karakterű tartománynak („közép-európai fragmentumnak”) a skóciai devolúció szolgálhat mintául abban, hogy egy új alkotmányos-regionális státust alakítson ki magának Románián belül.³⁷ Az így elindított vita átfogó magyar-román értelmiségi disputává szélesült³⁸, ami még az RMDSZ-re is hatott. Az RMDSZ-en belüli egyik – belső ellenzéki – csoport, a Reform Tömörülés az 1999 máju-

³⁶ 1993. februárjában Magyarország, Lengyelország, Szlovákia és Ukrajna egyezményt köt a Kárpátok Eurorégió létrehozásáról. Ehhez két romániai megye – Szatmár és Máramaros – is csatlakozott. 1997-ben létrejön a Duna-Körös-Maros-Tisza Eurorégióhoz. 1998 júliusában a román parlament elfogadta a regionális fejlesztésről szóló törvényt, amelynek értelmében fejlesztési régiók jönnek létre megyék közötti egyezmény alapján, a kormány jóváhagyásával, de amelyek nem területi-közigazgatási egységek és nem rendelkeznek jogi személyiséggel. A fejlesztést az EU által Romániának nyújtott támogatások alapozták meg.

³⁷ Molnár Gusztáv: Az erdélyi kérdés. In: *Magyar Kisebbség*, 1997/3–4.sz. A tanulmány románul a Pro Europa Liga által kiadott, *Alterra* című folyóirat 1998/8. számában jelent meg. Ezzel egy párhuzamos – magyar és román – vita indult el a Molnár által felvetett kérdésről.

³⁸ A vita anyagából válogat: Gabriel Andreescu – Molnár Gusztáv (szerk.): *Problema transilvană*. Iasi: Polirom. 1999.

sában megtartott hatodik RMDSZ-kongresszuson elfogadtatott egy új programfejezetet, amely az „erdélyi regionális érdeket” fejt ki.

Miután Románia csatlakozási tárgyalásai elkezdődtek, az Erdélyre vonatkozó kérdés Románia „történelmi regionalizmusának” a keretében fogalmazódott újra. Ebben egy 2000-ben megalakult román-magyar értelmiségi műhelynek, a Provincia-csoportnak³⁹ és az általa két nyelven – románul és magyarul – kiadott folyóiratnak, a *Provinciának* volt kezdeményező szerepe.⁴⁰ Mindez a régiósítás kérdésének a napirenden tartását készítette elő.

3.1 Új autonómiatervezetek 2003-2004-ben

A 2003. február-áprilisában megalakult Erdélyi Magyar Nemzeti Tanácson (EMNT) belül 2003 júliusában létrejött annak Székelyföldet képviselő csoportja, a Székely Nemzeti Tanács (SZNT) is, amely a székelyföldi területi autonómia kérdését állította az előtérbe. Ezzel a Székelyföld státusára vonatkozó elgondolások is külön politikai bázist teremtettek maguknak. A két új politikai csoportosulás – egyelőre mozgalomként – az autonómia kérdésének újbóli napirendre vételét tűzte célul. Székelyföldre vonatkozóan 2003 folyamán három elgondolás fogalmazódott meg:

- Az első az RMDSZ hetedik kongresszusán 2003 februárjában fogalmazták meg, ez a székelyföldi fejlesztési régió létrehozásában jelöli meg a célt, amely az 1998-as regionális fejlesztési törvény elfogadása után létrejött „Közép”-régió (mely hat erdélyi megyét foglal magába: Brassót, Kovásznát, Hargitát, Marost, Szebent és Fehért) átalakítását javasolja, és pedig a magyar többségű Hargita és Kovászna megyék, valamint Maros megye

³⁹ A csoportot Molnár Gusztáv Budapesten élő erdélyi politológus és Alexandru Cistelean marosvásárhelyi román író hozta létre, tagjai román és magyar értelmiségiek (Ágoston Hugó, Antik Sándor, Bakk Miklós, Mircea Boari, Caius Dobrescu, Hadházy Zsuzsa, Marius Lazăr, Ovidiu Pecican, Traian Stef).

⁴⁰ A csoport 2001 decemberében egy nagy visszhangot kiváltó *Memorandumot* tett közzé a romániai alkotmányos régiók kialakításáról.

(melynek délkeleti fele a történelmi Székelyföld része) leválását erről a fejlesztési régióról, és külön („székely”) *fejlesztési régióvá alakítását*. Ezt a koncepciót azonban a kormány gyorsan elutasította. A terv nem tekinthető autonómiatervezetnek, csupán egy óvatos kísérlet volt egyfajta „területi precedens” megteremtésére a majdani Székelyföld régió megalapozásához.

- A második autonómiatervezetet a Székely Nemzeti Tanács készítette el Csapó József 1995-ös *székelyföldi autonómia-statútumából* kiindulva. A Székely Nemzeti Tanács módosításaival 2004. februárjában nyújtották be a parlamentben az RMDSZ-frakció hat, ellenzékinak számító képviselője segítségével⁴¹. A parlament 2004. június végén elutasította a tervezetet.⁴² Mindazonáltal, ha az autonómia-tervezetek politikai életciklusát vizsgáljuk, akkor ez a tervezet a leghosszabb életű⁴³, és a 2022. évi, sorrendben immár ötödik benyújtása is napirenden van.
- A harmadik tervezetet az EMNT vezetői mutatták be 2003 novemberében, ez egy nagyobb távra szóló csomagterv, amelyet egy szakértői csoport készített el.⁴⁴ *A csomagterv három tervezetet tartalmazott: egy kerettörvényt a régiókról, egy törvénytervezetet Székelyföld különleges jogállású régió létrehozásáról, valamint Szé-*

⁴¹ A benyújtott tervezetet támogató hat képviselő (Birtalan Ákos, Kovács Zoltán, Pécsi Ferenc, Szilágyi Zsolt, Toró Tibor, Vekov Károly – az RMDSZ-frakció „polgári szárnya”) politikailag vállalta ugyan a javaslatot, azonban az SZNT szövegével szemben szakmai kifogásaik voltak. Éles vita nyomán Csapó József, az SZNT elnöke elfogadta, hogy a tervezet Toró T. Tibor módosításaival kerüljön a parlament elé.

⁴² A parlamenti szakbizottság elutasította a tervezet megvitatását, az RMDSZ-frakció hosszas belső vita után, elfogadva Tamás Sándor érvelését (miszerint az autonómia szerepel az RMDSZ programjában), mellette szavazott.

⁴³ A tervezetet 2020. végéig még háromszor nyújtották be az RMDSZ-frakció SZNT-hez közel álló tagjai: másodszor 2005. júniusában (benyújtók: Sógor Csaba és Garda Dezső, elutasította a szenátus 2012-ben); harmadszor 2017-ben (iktatta Kulcsár Terza József, elutasította a szenátus 2018. májusában); negyedszer: 2019 decemberében (benyújtotta: Kulcsár Terza József és Bíró Zsolt, elutasította a szenátus 2020. áprilisában, Klaus Iohannis államfő szorgalmazására).

⁴⁴ A szakértői testület tagjai: Bakk Miklós politológus (a csoport koordinátora), Bodó Barna politológus, Fórika Éva jogász, Kovács Péter nemzetközi jogász, Borbély Imre politológus, Székely István politológus, Lőrincz Csaba politológus, Komlóssy József, a FUEN alelnöke.

kelyföld különleges jogállású régió statútumát. A kerettörvény nem jelölte ki a régiók területét, csupán hatás- és feladatköreikről, autonómiájuk jogi keretéről és a régiós intézményekről rendelkezett. Továbbá tartalmazta azt a lehetőséget – ez leginkább a spanyol regionalizmust követi –, hogy a régiók sajátos jogállást is kialakíthatnak a törvényhozásban, ez esetben különtörvény rögzíti e jogállásukat. A Székelyföld régió létrehozásáról szóló törvény viszont pontosan meghatározza azt a területi egységet (községek listája – ebben viszont a déltiroli autonómia mintáját követi), amelyen e régió létrejön, a régió statútuma (a csomag harmadik része) viszont épp az a különtörvény Székelyföld sajátos jogállására utalóan, amelyre a kerettörvény is utal. Mivel azonban az SZNT a Csapó-tervezet koncepcióját vállalta fel, így 2004 nyaráig nem került sor e csomagterv valamilyen politikai hasznosítására, az EMNT elállt tervezetének Székelyföldre vonatkozó részének érvényesítésétől.

Mind a Székely Nemzeti Tanács tervezete, mind a szakértői csoport csomagterve fontos hivatkozási alapnak tekinti az Európa Tanács parlamenti közgyűlésében 2003 júniusában az ún. Gross-jelentés alapján elfogadott 1334 (2003)-as határozatot, amely az autonómiát a belső stabilitás eszközének tekinti.⁴⁵ A szakértői csoport ezenkívül egy stratégia elképzelést is megfogalmazott a tervezet érvényesítéséhez. E szcenárió szerint Romániában kedvező belpolitikai fejlemények mellett még a csatlakozás előtt egy *aszimmetrikus regionalizmus* bontakozhat ki, amelyen a csomagot elkészítő szakértők egy felülről megtervezett regionális reform és egy alulról szerveződő mozgalom kompromisszumát értették.⁴⁶ A regionalizmus és az autonómia összekapcsolása mellett több érvet is felhoztak, és pedig:

⁴⁵ 1334 (2003) sz. Határozat az autonóm régiók pozitív tapasztalatai, mint konfliktusmegoldást segítő ihletforrás Európában. Elfogadta az ET parlamenti közgyűlése 2003. június 24-i ülésén.

⁴⁶ Az aszimmetrikus regionalizmusra példaként Olaszországot és Spanyolországot hozták fel, a folyamat alakulása tekintetében pedig Lengyelországot, ahol egy felülről megtervezett regionális reform és egy alulról szerveződő mozgalom találkozása (Szilézia esetében) a közeljövőben ilyen típusú régiókat eredményezhet.

- a regionalizmus révén az autonómia kérdése hozzáilleszthető az integrációs folyamatban napirendre kerülő közigazgatási és regionális politikai reformhoz;
- a regionalizmus Székelyföld autonómiáját megjelenítő „nyelvezetként” is felfogható: egyrészt alkalmas arra, hogy a székelyföldi régió létrehozását ne egyedi törekvésként, hanem egy általános folyamat részeként mutassa be, amelyet csupán néhány helyi sajátosság tesz a többi törekvéstől némiképp eltérővé;
- másrészt a regionalizmus alkalmas arra, hogy a székelyföldi autonómia ügye mellé stratégiai szövetségeseket találjon a román társadalomban.⁴⁷

Az SZNT-tervezet és a szakértői csoport csomag-tervének Székelyföldre vonatkozó része között érdemi vita nem alakult ki. A koncepciók közötti különbségek azonban egyértelműek: míg a Csapó-tervezet a belső önrendelkezés koncepciójára alapoz, és Székelyföld területi autonómiáját az ország egészének átfogó területi-közigazgatási reformja nélkül javasolja⁴⁸ (de azzal az alkotmányértelmezéssel, hogy a tervezet hozzáilleszthető az 1991-ben elfogadott és 2003-ban módosított román alkotmányhoz),⁴⁹ addig a szakértői csoport által készített csomagterv általános javaslatot tesz a régiók kialakítására (a régiók kerettörvénye azonban nem határozza meg a régiók területi állagát, hanem csupán azok intézményeire és hatáskörére tesz javaslatot), és az alkotmány következő – csatlakozás előtt szükségessé váló – módosításának a perspektívájára alapoz.

⁴⁷ Ezeket az érveket Bakk Miklós, a csoport koordinátora vitte a nyilvánosság elé.

⁴⁸ Jóllehet az SZNT-tervezete is változást előfeltételez a közigazgatási rendszerben, amennyiben az autonóm térségnek a jelenlegi Maros megye esetében csak a marosszéki települések képeznék részét. Az SZNT-tervezetének függeléke taxatíven felsorolja azon, mintegy 150 települést, mely részét képeznék az autonóm Székelyföldnek, lásd: Lásd: Székely Nemzeti Tanács: *Székelyföld Autonómiastatútuma*. Sepsiszentgyörgy: T3 Kiadó. 2009, 1.1. számú függelék.

⁴⁹ Azon álláspont alátámasztására, hogy Székelyföld területi autonómiája nem mond ellent a román alkotmánynak – sőt nem feltétlenül szükséges annak módosítása sem az autonómia gyakorlatba ültetéséhez – a politikai argumentációk mellett tudományos érvek is bőséggel felhozhatóak. Ez utóbbival kapcsolatban lásd: Dabis Attila: *Misbeliefs about Autonomy*. Berlin: Peter Lang Verlag. 2021.

Bár az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács és a Székely Nemzeti Tanács megalakulásával a területi autonómia – Székelyföld régió – régió kérdése került előtérbe, a korábbi autonómia-koncepciókban javasolt személyi elvű – kulturális vagy funkcionális – megújítására is sor került. Két tervezet említendő:

- 2004 júniusában az RMDSZ-frakció három képviselője és egy szenátor (az EMNT irányvonalához közel álló politikusok) a román parlamentben iktatták az EMNT által kidolgozott és jóváhagyott *személyi elvű autonómia kerettörvényét*, valamint a *romániai magyarság személyi elvű autonómiájának statútumát*.⁵⁰ A kisebbségek e tervezetben nemzeti közösségekként jelennek meg. A statútum szerint a magyar nemzeti közösség általános és közvetlen választásokon országos és helyi önkormányzatokat választ, melyek közjogi személyiséggel rendelkeznek, és hatáskörük elsősorban az oktatás, a kultúra, a nyelvhasználat területére terjed ki. Bár a tervezet alapvetően a személyi elvű autonómiát szabályozza, tartalmaz előírásokat a sajátos státusú települési önkormányzatokra és az ingatlan-restitúcióra is.
- 2004 decemberében az RMDSZ, mint az újonnan alakult koalíciós Tăriceanu-kormány tagja bejelentette, hogy az új kormányprogram része egy *kisebbségi kerettörvény* megalkotása. A tervezet szövegét 2005 márciusában hozták nyilvánosságra, a vitára bocsátott törvényjavaslat szerint a kerettörvény két fő részből áll: a) a kisebbségi jogoknak egy katalógusából (ez gyakorlatilag a különböző – a joggyakorlatban már létező – jogokat foglalja össze egyetlen korpuszban); b) a kisebbségi kulturális autonómia intézményi szabályozásából. A tervezet számos kritikát kapott, elsősorban a kulturális autonómiára vonatkozó fejezet, amelynek kapcsán több kisebbségi képviselő és szakértő bírálta, hogy a kisebbségi kulturális önkormányzat megválasztása nem demokratikus, előnyben részesíti a parlamentben már kép-

⁵⁰ A tervezetek kidolgozói: Bakk Miklós és Toró T. Tibor.

viselettel rendelkező kisebbségi szervezeteket. Ezt a kifogást a Velencei Bizottság értékelése is megfogalmazta (2005 októbere)⁵¹

A két tervezetet az RMDSZ és az EMNT közötti politikai verseny eszközének is tekinthetjük. Az EMNT az elsőbbséget tulajdoníthat magának a parlamenti benyújtás időpontját tekintve. Emellett, az RMDSZ-frakcióban jelenlevő Toró T. Tibor képviselő egy 15 indítványból álló módosítócsomagot nyújtott be a kisebbségi kerettörvény parlamenti vitájára; az indítványok az EMNT által 2004. júniusában benyújtott személyi elvű tervezetre alapoznak.⁵² Az RMDSZ reálpolitikai indoklással válaszolt: kisebbségi törvényt csak koalíciós részvétellel lehet elérni. Mindazonáltal, a kisebbségi kerettörvény parlamenti vitája hosszú, választási ciklusokon átnyúló időszakra elakadt.⁵³

3.2 A 2003-as autonómiatervek politikai funkciója

A 2003-ban elkészült két autonómiatervezet két különböző stratégiai koncepciót fejez ki. A Székely Nemzeti Tanács által beterjesztett változat a kilencvenes évek első felének szemléletét tükrözi, és a kollektív jogok, valamint az önrendelkezés eszméjének összekapcsolásán alapszik. A szakértői csoport tervezete viszont az Európai Unióban teret nyerő régió-fogalomra alapoz, és a román állam regionális reformját tartja szem előtt, mint az integráció által kiváltott, lehetséges és kedvező folyamatot.

⁵¹ CDL-AD(2005)026-e Opinion on the Draft Law on the Statute of National Minorities living in Romania adopted by the Venice Commission at its 64th Plenary Session (Venice, 21-22 October 2005).

⁵² Az RMDSZ frakciója 2005. decemberében felszólította Toró T. Tibort, hogy vonja vissza módosító indítványait, ő azonban ennek nem tett eleget.

⁵³ Az 502/2005. számú törvénytervezet a posztkommunista Románia történetének legrégebben tárgyalt törvényjavaslata. A Képviselőház hivatalos honlapja szerint e törvénytervezet 2012 óta nem szerepelt a parlament napirendjén, amikor is visszakerült az Emberi Jogi, Vallási és Nemzeti Kisebbségi Bizottsághoz további elemzésre. Lásd: http://www.cdep.ro/pls/proiecte/upl_pck.proiect?idp=6778, letöltés ideje: 2021.11.18.

A különbség értelmezhető úgy is, hogy míg a Székely Nemzeti Tanács tervezete a változatlan román nemzetállammal szemben állít autonómiatervet, addig a szakértői csoport által kidolgozott tervezet számol az EU-s integráció folyamatában részt vevő román állam regionális átszervezésével, s ezt az autonómia kivívásával konvergens folyamatnak tekinti. Ebből további különbségek adódnak: a Székely Nemzeti Tanács által benyújtott tervezet mögött rejlő stratégia elsősorban külpolitikai nyomásra alapoz, míg a regionális koncepció számításba veszi azokat a potenciális belpolitikai erőket is, amelyek előbbutóbb érdekeltté válnak Románia regionális reformjában.⁵⁴

Ennél jelentősebb volt azonban az a stratégiai ellentét, amely az RMDSZ és „autonomista” ellenzéke (az EMNT és az SZNT) között feszült. Az autonómiát (és most elsősorban a Székelyföld területi autonómiáját) szorgalmazók ugyanis úgy vélték, a kérdést addig kell napirendre tűzni, amíg az európai integrációs folyamat, annak 2007-es csatlakozási céldátuma „igazodási kényszerként” hat Romániára. Az RMDSZ viszont – amennyire ez az autonómiát nem tagadó, de a napirendre tűzését elhárító diskurzusból kivehető – távlatibb, lassú, társadalompolitikai eszközökkel is épülő folyamatnak tekinti az autonómia megvalósítását, és a kérdést inkább az EU-n belül tekinti felvetendőnek.

A stratégiai gondolkodási különbség mellett jelentős az közvetlen politikai verseny is, amely az EMNT-hez közelálló RMDSZ-frakciótagok indítványai nyomán bontakozott ki a román törvényhozásban. Ugyan sem az RMDSZ, sem az EMNT tervezetei nem váltak törvényekké, azonban ütköztetésükre immár – legalábbis részben – a román parlamentben került sor, tehát az RMDSZ és ellenzéke közötti vita terpe egy újabb politikai arénával bővült.

⁵⁴ Ebben az értelemben a regionalizmus felfogható olyan nyelvként vagy diskurzusként is, amely az autonómiakérdést más politikai diskurzusok részévé teszi.

4 Autonómiatervezetek 2011/12 után: mobilizációs verseny változó politikai kontextusban

A 2003-2004-ben benyújtott autonómiatervezeteket a román parlament leszavazta, illetve elfektette (nem zárta le a procedurálisan előírt belső vitákat – ez történt az RMDSZ által szorgalmazott kisebbségi keret-törvénnyel). A helyzetre a legmarkánsabb választ a Székely Nemzeti Tanács adta, amely új – mozgalmi jellegű – eszközöket talált: kísérletet tett Székelyföld lakosságának a mobilizálására.

2004 áprilisában a Székely Nemzeti Tanács felhívást tett közzé, melyben azt szorgalmazta, hogy a székelyföldi települési önkormányzatok írjanak ki helyi népszavazást (ez elvileg hatáskörükben áll) Székelyföld autonómiájáról. Minthogy az RMDSZ ezt nem támogatta (a demobilizációban volt érdekelt), ezért 2005 során mindössze 11 község helyi önkormányzata határozott a helyi népszavazás megszervezéséről a *Székelyföld autonóm közigazgatási régió* törvény általi létrehozásának tárgyában. A közigazgatási bíróságokon megsemmisítették e tanácsi határozatokat, néhány község (Gyergyóditró, Vargyas) jogorvoslati kérelmével a Strasbourg-i Emberi Jogi Bírósághoz fordult.⁵⁵

Miután a helyi népszavazás megszervezése nem bizonyult járható útnak, 2006 decembere és 2008 februárja között az SZNT közvetlen, nemhivatalos, mozgóurnás „népszavazást” szervezett (amelyet jogi értelemben inkább konzultációként vagy közvéleménykutatásként lehet értékelni). A mozgóurnás „népszavazáson” több mint 200 ezren adták le szavazatukat.⁵⁶ Ugyancsak mobilizációs siker volt a 2013. október 27-én megszervezett Székelyek Nagy Menetelése: egy élőlánc kialakítása a háromszéki, Bereck és Kökös közé eső 55 km-s országútszakaszon. Az élőlánc létrehozásában közel 130-150 ezer székelyföldi lakos vett részt.⁵⁷

⁵⁵ Lásd *Az erdélyi autonómiatervek kronológiája*. Politeia – Romániai Magyar Politikatudományi Egyesület (politeia-kolozsvar.ro), letöltés ideje: 2021.10.27.)

⁵⁶ Forrás: Székely Nemzeti Tanács 2009 *i.m.*, 102. (2.2. számú függelék).

⁵⁷ Lásd: Székelyek Nagy Menetelése a területi autonómiáért. *Híradó* (hirado.hu), 2013. október 27. letöltés ideje: 2021.10.26.

A Székely Nemzeti Tanács mobilizációs sikere, valamint a kisebbségi kerettörvény parlamenti elutasítása kezdeményezésre készítette az RMDSZ-t is, amely 2013 májusában a XI. kongresszusán bejelentette, hogy újabb, az eddigieknél részletesebb tervezetet készítenek Székelyföld autonómiájáról. A tervezet lassan készült el, 2013 novemberében jelentették be, hogy az RMDSZ szakbizottságot állít fel a székelyföldi autonómia tervezetének kidolgozására, amelyet decemberben terveztek közzétenni. Azonban 2014 januárjában Kelemen Hunor RMDSZ-elnök még azt nyilatkozta, hogy a Székelyföld-tervezet „sokkal bonyolultabb feladat”, mint ahogy azt korábban gondolták, ezért a kész törvényjavaslatot csak a 2014-es tavaszi törvényhozási időszakban nyújtják be a parlamentben. Végül azonban csak őszre készült el a tervezet: 2014 szeptember 18-án mutatta be Kelemen Hunor RMDSZ-elnök egy kolozsvári sajtótájékoztatón, külön aláhúзва, hogy a tervezet az olaszországi Dél-Tirol statútumának mintájára készült.⁵⁸

- *A romániai Székelyföld autonómia-statútuma*⁵⁹ című statútum-tervezet preambuluma a Gyulafehérvári Határozatokra hivatkozik („minden nép saját egyedei által, saját nyelvén tanul, bíraskodik és végzi a közigazgatást”), illetve felsorolja a legfontosabb – alapozó – nemzetközi normákat (a Kisebbségi Keretegyezményt, a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját, az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1201/1993-as, 1334/2003-as és 2040/2014-es ajánlásait, az EBESZ 1999-es Lundi ajánlásait), valamint utal Székelyföld történelmi-közigazgatási örökségére is. A székelyföldi régió meghatározásában a tervezet három megye, Kovászna, Hargita és Maros társulását veszi alapul. A kritikusok a tervezet hibájául rótták fel, hogy nem definiálta pontosan e társulás jellegét: egyrészt három megye magánjogi társulásának tüntette fel a régiót (utalva a fejlesztési régiók megalakulására), másrészt a jogállás és a regionális szervek meghatározásánál közjogi jelleget tulajdonít

⁵⁸ Lásd *Az erdélyi autonómiatervek kronológiája*. Politeia – Romániai Magyar Politikatudományi Egyesület. Letöltés helye: politeia-kolozsvar.ro, letöltés ideje: 2021.10.27.

⁵⁹ A romániai Székelyföld autonómia statútuma. Letöltés helye: rmdsz.ro, letöltés ideje: 2021.10.27.

a régió intézményeinek. A statútum számos következetlensége erre vezethető vissza. A régió vezető szervei a regionális tanács (77 választott tagja van, székhelye: Székelyudvarhely) és a regionális végrehajtó testület (székhelye: Sepsiszentgyörgy). A régió hatásköre: regionális szolgáltatások megszervezése; a regionális érdekeltségű, közhasznú munkálatok céljából történő kisajátítások, az állam és a megyék hatáskörének megsértése nélkül; a telekkönyvek megszervezése és vezetése; a Vészhelyzetek Regionális Felügyelőségének megszervezése; a regionális kórházi szolgáltatások megszervezése; a Regionális Kereskedelmi Kamara megszervezése; a NUTS 4 struktúrák létrehozása azok területének meghatározásával. A régiónak két hivatalos nyelve van, a román és a magyar. Oktatási rendszere is a két nyelv szerint szerveződik.

Az RMDSZ nem iktatta törvényjavaslatként ezt a tervezetet. Ekként tehát a román törvényhozás elé vitt tervezetek különböző politikai szerepe is különböző: az SZNT tervezete eddig négyszer került a parlament napirendjére, az RMDSZ-é pedig még egyszer sem. E különbség nyilván mobilizációs stratégiák különbségét is jelzi.⁶⁰

Politikai innovációt jelentett a mobilizációs politikai versenyben az európai polgári kezdeményezés lehetősége is. Két olyan európai polgári kezdeményezés is indult erdélyi magyar javaslatra, amelyek – bár közvetlenül nem autonómia-tervezetek – kapcsolódnak az erdélyi magyar autonómia-statútumok korábbi versenyéhez. Ezek:

⁶⁰ Az RMDSZ-féle statútumtervezet elmaradt parlamenti benyújtását a párt politikusai az akkori politikai kontextusban, többek között a román Alkotmánybíróság (AB) 80/2014 sz. határozatával is indokolták. Ezen határozat egy, a Ponta kabinet által készített alkotmánymódosító csomaggal volt kapcsolatos, melynek az RMDSZ javaslatára részét képezte az a javaslat, hogy a közigazgatási hatáskörökkel felruházni kívánt NUTS II-es régiókon belül létre lehessen hozni, ún. „tradicionális alrégiókat”. Az AB szerint ez azonban ellentétes lett volna a román alkotmány 1. cikkelyében foglaltakkal, vagyis azzal, hogy „Románia szuverén, független, egységes és oszthatatlan nemzeti állam.”

- *Kohéziós politika a régiók egyenlőségéért és a regionális kultúrák fenn-
tarthatóságáért*, melyet az Székely Nemzeti Tanács kezdemé-
nyezett. A kezdeményező polgári bizottság 2013. június 18-án
nyújtotta be javaslatát az Európai Bizottsághoz, amely azonban
elutasította a bejegyzést. Hosszas pereskedés után az Európai
Bíróság másodfokon az SZNT-nek és a kezdeményezőknek
adott ígazat,⁶¹ és az Európai Bizottság 2019. április 30-án beje-
gyezte a kezdeményezést. A javaslat tartalma: a) az EU kohéziós
politikája kezelje kiemelt figyelemmel azokat a régiókat, ame-
lyeket nemzeti, etnikai, kulturális, vallási, nyelvi sajátosságok
különböztetnek meg az őket körülvevő régióktól; b) a fenteb-
bi régiók közül biztosítani kell a hozzáférés esélyegyenlőségét
a strukturális alapokhoz, minden más EU alaphoz, forráshoz,
programhoz, azoknak a régióknak is, amelyek közigazgatási
hatáskörökkel nem rendelkeznek. E körzetek lemaradását úgy
kell megelőzni, hogy közben sajátosságaik ne változzanak meg,
és kulturális sokszínűségük is fennmaradjon.
- a *Minority SafePack*, melyet az RMDSZ és a FÜEN kezdeménye-
zett. A csomagot a kezdeményezők 2013. július 16-án nyújtották
be bejegyzésre az Európai Bizottsághoz. A bejegyzés elutasí-
tását követő peres eljárás után (melyet a kezdeményezők nyer-
tek meg)⁶² a szükséges számú aláírás 2018 áprilisa és 2020 ja-
nuárja között gyűlt össze. A csomag tartalma: a) EU-s ajánlás
megfogalmazása a kulturális és nyelvi sokféleség védelméért;
b) a kis régiókban élő és kisebbségi nyelvet beszélő közösségek
számára is elérhető EU-s támogatási programok; c) egy Euró-
pai Nyelvi Sokféleségi Központ létrehozása; d) a Horizont 2020
program terjedjen ki a nemzeti kisebbségek és a kulturális és
nyelvi sokféleség vizsgálatára; e) egységes európai szerzői jog
létrehozása; f) az állampolgársághoz kapcsolódó jogok kiter-
jesztése olyan hontalan személyekre és családtagjaikra, akik
egész életüket a születésük helyének megfelelő országban élték

⁶¹ C-420/16P sz. - Izsák és Dabis kontra Bizottság ügy.

⁶² T-646/13 sz. - Minority SafePack – one million signatures for diversity in Europe
kontra Bizottság ügy.

le; g) EU-s irányelv az audiovizuális médiaszolgáltatásról, hogy a nemzeti kisebbségek által lakott régiókban biztosított legyen a más tagállamból sugárzott tartalmak szabad vétele.

Mindkét kezdeményezés sikeresnek bizonyult a kellő számú aláírás összegyűjtésében, de ehhez már nemzetközi kapcsolatok és Magyarország diplomáciai támogatása kellett.

5 Értelmezések, konklúziók

1990 és 2014 decembere között 13 olyan tervezet készült, mely vagy autonómiastatútum, vagy egy tágabb kerettörvény részeként igyekezett az erdélyi magyar autonómia elképzeléseket a romániai jogrendszerben elhelyezni. Ezek közül mindössze négy került a román parlament elé.⁶³ A tervezetek megjelenését vizsgálva két olyan tényezőt lehet kiemelni, amelyek megalkotásukra és tartalmi elemeikre hatottak. Egyrészt az autonómiatervekben folyamatosan megjelent egy politikai csoport vagy szervezet saját identitása megfogalmazásának, illetve újrafogalmazásának az igénye. Másrészt összefüggés vehető észre az

⁶³ Összefoglalva, ezek a következők: 1991. április: Szócs Géza: Nemzetiségi törvénytervezet-csomag; 1993. március: Csapó József: Memorandum a romániai magyar nemzeti közösség belső önrendelkezéséről; 1993. november: RMDSZ-SZKT-dokumentum: Törvény a nemzeti kisebbségekről és autonóm közösségekről; 1994. március: Szilágyi N. Sándor: Törvény a nemzeti identitással kapcsolatos jogokról és a nemzeti közösségek méltányos és harmonikus együttéléséről; 1994. szeptember: Csapó József: Belső önrendelkezést kiteljesítő autonómiák. (A Sajátos státusú helyi önkormányzat statútuma; a Romániai magyar nemzeti közösség személyi autonómiájának statútuma és a Sajátos státusú helyi önkormányzatok regionális társulásának autonómiastatútuma); 1995. április: Az RMDSZ ÜE Politikai Főosztálya (Bodó Barna-Szász Alpár Zoltán-Bakk Miklós): A romániai magyar nemzeti közösség személyi elvű autonómiájának statútuma; 1995. április: Bakk Miklós: Törvénytervezet a személyi elvű önkormányzatokról; 1995. augusztus: Csapó József: Székelyföld autonómiastatútuma; 2003. október – 2004 március: Székely Nemzeti Tanács: Székelyföld autonómiastatútuma; 2003. november: szakértői csoport (koordinátora: Bakk Miklós): Autonómia-csomagterv (Kerettörvény a régiókról, Törvénytervezet Székelyföld különleges jogállású régió létrehozásáról, Székelyföld különleges jogállású régió autonómiájának statútuma); 2004. június: Személyi elvű autonómia kerettörvénye (EMNT); 2005. március: Kisebbségi kerettörvény (RMDSZ); 2014: A romániai Székelyföld autonómia-statútuma.

új autonómiatervek, -konceptiók megszületése, és a bel- illetve a nemzetközi politikai kontextus változásai között. Az alábbiakban e két körülményegyütteshez fűzünk néhány értelmezést.

5.1 Az autonómiatervek vitái, mint szimbolikus konfliktusok

Simon Harrison *A szimbolikus konfliktusok négy típusa* című tanulmányának a kiindulópontja az,⁶⁴ hogy „a szimbólumok politikai használata ... talán a konfliktushelyzetek vizsgálatakor érhető leginkább tetten”⁶⁵ A hatalomért, presztízsért, legitimációért vagy más politikai erőforrásért folyó versengést mindig szimbólumokkal kapcsolatos konfliktusok kíséri, sőt, e versengés leginkább látható előterében a *szimbolikus konfliktusok* állnak. Bourdieu leírása a „szimbolikus tőkeért”, annak uralásáért, elosztásáért folytatott versenyről ugyanígy értelmezi a konfliktusmezőt: a szimbolikus tőke – végső soron – a csoport gazdasági tőkéjének a tükre, pontosabban: becserélhető a gazdasági hitelek és segítségnyújtás különböző formáira, átváltható anyagi javakra. A politikai cselekvők célja „a szimbolikus tőke *relatív elosztása* a résztvevők között”⁶⁶

Az autonómia fogalma szintén ilyen szimbolikus tőkeként értelmezhető; a „kisajátításáért”, „elosztásáért” folyó versenyben tulajdonképpen az átfogó és legitim magyarság-képviseletért mint politikai erőforrásért folyik a küzdelem.

Harrison szerint ebben a versenyben négy stratégia létezik, és ezek egyetemes érvényűeknek tűnnek: „a mód, ahogyan az emberek a csoportidentitás szimbólumait a politikai konfliktusokban felhasználják, kultúrákat átívelő, általánosan érvényes szabályokkal rendelkeznek”⁶⁷. E négy stratégia a következő:

⁶⁴ Harrison 2000 *i.m.*, 255–272.

⁶⁵ *Uo.* 193.

⁶⁶ *Uo.* 208.

⁶⁷ *Uo.* 193.

- 1) *Értékelési verseny*: ebben a verseny tétje a rivális csoportok identitásszimbólumai közötti rangsor megállapítása. A rangsorolás kritériumai: presztízs, legitimáció vagy szentség. A verseny eredménye pedig a szimbólumok valamely értékskála mentén elfoglalt egymáshoz viszonyított helyzetének megváltozása. Harrison példákat is felhoz erre. Ide sorolható a preislám arab világban az egyes egyes rivális csoportok versengése őseik nemességének kérdésében. Ezek „szitkozódóversenyek” voltak, döntőbírókkal, és a versengés a fő identitásszimbólumok – az egyes csoportok őseinek – rangja körül zajlott. Sok etnikai és nacionalista versengés is vizsgálható így: például a hátrányos helyzetben levő nemzeti kisebbségek: megkülönböztető rítusok révén emelik ki saját kultúrájuk – néha látszólag igen csekély – másságát. Mindebben két taktika követhető: egyrészt egy negatív taktika, megpróbálni aláásni a vetélytárs szimbólumainak a státusát, másrészt egy pozitív taktika, mely a saját szimbólumokra felértékelésre irányul.
- 2) A *tulajdoni verseny* a fontos, „értékes” kollektív szimbólumok tulajdonjogáért folyik. Friss példa erre Görögország és Jugoszlávia vitája a Macedónia név használatáért. Jugoszlávia felbomlását követően a volt macedón tagköztársaság nem tudta felvenni (nemzetközi elismertséggel) a Macedónia nevet, mivel az Görögország ellenkezésébe ütközött, amely makedón örökségét is ápolta (több görög régió nevében is szerepel a Makedónia név), végül kompromisszum született: az új köztársaság az Észak-Macedónia nevet vette fel. A tulajdoni verseny az értékelési verseny ellentéte: konszenzus van a versenyzők között a szóban forgó kollektív szimbólum presztízsét, értékét illetően, de mindegyik elvitatja a másiktól a tulajdonjogot.

Mind az értékelési, mind a tulajdoni verseny *elben nem változtatja meg a szimbólumot*, csupán újraosztja, illetve új értékskálára helyezi két csoport között.
- 3) Az *újítási verseny*ben már nem statikus, elvileg változatlan tartalmú szimbólum körül folyik a verseny, itt a kulcskérdés: a

szimbólumok létrehozása. Jó példa erre a modern nemzeti szimboliztika kialakulása, a „tradíciók kitalálása”. Itt említendők a *szizmogenetikus* folyamatok, vagyis azon versenyek, melyekben az egyes csoportok célja az egymástól való elkülönülés, differenciálódás. A differenciálódás extrém formája a *szizma* vagy szakadás: egy belső konfliktus két részre szakítja a csoportot; illetve a csoporton belül egy nagyobb rész, entitás függetlenedni szeretne. Ez utóbbi esetben az elszakadó csoportnak, ahhoz, hogy külön identitását megalapozza, új reprezentációs készletet kell megalapoznia.

- 4) A *kiterjesztési verseny*ben a csoport megpróbálja saját szimbólumaival lecserélni versenytársai szimbólumait. Ebben a versenyben a legyőzött fél identitásszimbólumai eltűnhetnek. Gyakori példája ennek az etnikai asszimiláció, amikor az erősebb, az asszimiláló csoport átírja az asszimiláltak történelmét hőseinek behelyettesítésével. Az újítási, illetve kiterjesztési verseny szimbólumokat hoz létre, illetve szüntet meg (legalábbis annak egyértelmű kapcsolódását egy csoport identitásához).

Az identitásküzdelmek nagy többsége nem egyetlen „versenytípus” szerint megy végbe, a valóságban a négy stratégia kombinációjával kell számolni. Az egyes típusok/stratégiák csak analitikusan választhatók szét. Az RMDSZ autonómiaterveiben megjelenő identitásküzdelmek is ilyen kombinációk alapján értelmezhetőek.

Egy fontos első szakasz az RMDSZ megalakulásától (az 1989. december 25-i Kiáltványtól) az 1992. októberi Kolozsvári Nyilatkozatig tart. Ez a szakasz az eszmei-politikai identitáskeresés szakasza, e szakasz készítette elő az autonómia, mint fogalom és szimbólum egyfajta kanonizálását. A különböző fogalmi javaslatok („kollektív jog”, „identitáshoz való jog”, „társnemzeti státusz”) tulajdonképpen egy újítási versenyre is emlékeztetnek.

Az 1992 októberétől 1996-ig tartó szakasz nagyjából a „konszolidált” autonómia-fogalom – mint szimbólum – jegyében telt el. Az első, meghatározó momentum az 1993-as *Törvény a nemzeti kisebbségekről és*

autonóm közösségekről kidolgozása volt. Ezzel az RMDSZ az autonómia körül szintetizálta a korábbi vitákat (megtartva a kisebbségi jogi megközelítés lehetőségét is), de egyben rögzítette is az „autonómia” fölötti tulajdonjogát. Innen kezdődően minden alternatív autonómia-tervezet nem csupán az újítási vagy értékelési verseny megnyilvánulása volt, de burkoltan egy potenciális tulajdoni verseny kezdetét jelezte. Minden RMDSZ-szel szembeni, annak szimbolikus tőkéjéből részesedni kívánó csoportosulás az „autonómia” tulajdonának elvitatásával kezdte legitimitását megalapozni.

Az RMDSZ-en belüli tervezetek sokasága 1993-at követően (Szilágyi N. Sándor tervezete, *Törvény a nemzeti identitással kapcsolatos jogokról és a nemzeti közösségek méltányos és harmonikus együttéléséről* – 1994. március; Csapó József csomagja, a *Belső önrendelkezést kiteljesítő autonómiák* – 1994. szeptember; az RMDSZ Politikai Főosztályának tervezetei, *A romániai magyar nemzeti közösség személyi elvű autonómiájának státútuma*, illetve *Törvénytervezet a személyi elvű önkormányzatokról* – 1995. április, majd Csapó József újabb tervezete, a *Székelőföld autonómiastátútuma* – 1995. augusztusa) az egyes tervezetek között elsősorban értékelési versenyt jelenítettek meg, de egyben egy skizmogenetikus folyamatot is előre vetítettek. Mindazonáltal az RMDSZ-nek sikerült mindezt egyetlen szervezeti keretben tartania (ennek az egyben tartásnak volt szervezeti eszköze az RMDSZ autonómiabizottsága 1994-95 között), és így tulajdonlási verseny az „autonómiáért” egyelőre nem indult be. Az RMDSZ tulajdonát az „autonómia” fölött az 1995. májusi RMDSZ-kongresszus rögzítette néhány átfogó tételben, értelmezésben. Ezek: az autonómia egyaránt jelent a) *elvet a jogállam kiépítésében*, b) *a nemzeti közösség jogát*, melyet identitása megőrzése érdekében gyakorol, c) *eszközt a romániai magyarság gazdasági és kulturális fennmaradásának megalapozásához* és d) *stratégiai célt*, melyet az RMDSZ politikai tevékenységében és a civil társadalom szervezeteivel kialakított kapcsolataiban követ. Ezek a tézisek kellően átfogó módon határozták meg az „autonómiát” (mint szimbolikus tőkét) ahhoz, hogy valamilyen tulajdoni verseny – kedvező kontextus híján – esetleg nehogy beindulhasson.

A kedvezőbb kontextus 2003-ra alakult ki, amikor – felgyűlt belső feszültségek okán – kivált az RMDSZ-ből az a csoport, amely megalakította az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanácsot (EMNT). Minthogy a szimbolikus tőkét az „autonómia” jelentette, az EMNT identitását is erre alapozta, és az „autonómia-mozgalom megújításának” a jelszava egyszerre jelentett újítási és tulajdoni versenyt. Az „újítást” új tervezetek elkészítése jelezte (ekként született az EMNT *csomagterve: egy kerettörvényt a régiókról, törvénytervezetet Székelyföld különleges jogállású régió létrehozásáról, valamint Székelyföld különleges jogállású régió statútuma*), a tulajdoni verseny kezdetét pedig azok a törvényhozási kezdeményezések jelentették, amelyekre a kiszakadt csoportnak az RMDSZ-frakcióban jelenlevő tagjai, szimpatizánsai (a „polgári szárny”) révén lehetősége adódott. Ez utóbbi törvényjavaslatok voltak (az előbbieken is jelzett): *Székelyföld autonómia-statútuma* (iktatták 2004 februárjában) és a *Személyi elvű autonómia kerettörvénye* (iktatták 2004 júniusában).

Közben az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács mellett (abból kiválva) megalakult a Székely Nemzeti Tanács (SZNT) is, és kettőjük közötti értékelési versenyt végül egy „illetékességi egyezmény” zárta le: a két szervezet megegyezett abban, hogy Székelyföld autonómiája tekintetében az SZNT, az erdélyi magyarság egészének személyi elvű (vagy kulturális) autonómiájára nézve pedig az EMNT az illetékes. A 2004-es (februári és júniusi) törvényjavaslat-iktatások lényegében már tükrözték ezt az egyezséget.

Közben a politikai kontextus megváltozott, az RMDSZ egy újabb kormánykoalíció tagja lett, és ez lehetőséget teremtett a számára, hogy – a kisebbségi törvény benyújtásával – a tulajdoni versenyben újból kezdeményező legyen. Minthogy a törvénytervezet egyik része a kulturális autonómiára vonatkozott, amelyre nézve az EMNT már benyújtotta a parlamentben a saját törvénytervezetét, az EMNT ezt kiterjesztési versenyként is érzékelte (erre utalt Tőkés László EMNT-elnök azon nyilatkozata, hogy az RMDSZ-tervezet „aláássa az autonómiát”).

2006 decemberétől a Székely Nemzeti Tanács elindította a nemhivatalos „népszavazást” (konzultációt) Székelyföld autonómiájáról. A mobilizációs potenciál, amelyre az RMDSZ ellenzéke e kezdeménye-

zés nyomán szert tett, közvetlen politikai eredményekbe is manifesztálódni látszott, hiszen 2007 novemberében Tőkés László az EP-választásokon egyéni jelöltként az RMDSZ-ét megközelítő eredményt ért el. Ezért az RMDSZ az „autonómia” szimbolikus tőkéjének az uralásáért, elosztásáért folyó versenyt a mobilizációs potenciálért folyó versenyként kezdte érzékelni. Így született 2013 májusában, a XI. kongresszuson az a határozat, hogy annyi év után az RMDSZ is beszáll – saját Székelyföld-tervezettel – abba a versenybe, amelyben a cél a mobilizációs potenciál megőrzése. Az RMDSZ tervezete (*A romániai Székelyföld autonómia-statútuma*) a tulajdoni, újírtási és kiterjesztési stratégia kombinációja volt az SZNT parlamentben többször is iktatott törvényjavaslatával szemben. A tulajdoni verseny a mobilizációs potenciálért folyt, az újírtási versennyel pedig az RMDSZ a regionális politikák lehetőségeit próbálta innovációként bevenni az autonómia-statútumba (de ezzel ellentmondásossá is tette a koncepciót).

Az „autonómia” története tehát a szimbolikus küzdelmek dimenziójában is leírható. Ez nem jelenti azonban azt, hogy a közpolitikai célokat, törekvést szimbolikus politizálással helyettesítik az erdélyi politikai aktorok, csupán azt jelzi, hogy a távlati célok fenntarthatóságához azok folyamatos szimbolikus megújíthatósága is szükséges.

5.2 Az erdélyi autonómiák geopolitikai kontextusa

Az autonómia kérdése kapcsán több szerző is megállapította, hogy a kivívásának az esélyei közvetlenül a rendszerváltások után a legjobbak.⁶⁸ Az erdélyi magyarság a kilencvenes évek elején mégsem rendelkezett ezzel az eséllyel. Ennek egyik magyarázata valószínűleg abban rejlik, hogy az erdélyi magyarság lélekszámbeli nagysága, sajátos területi-demográfiai adottságai és regionális tagoltsága olyan – több autonómiaformát kombináló – megoldást igényelne, amelynek kialakítása csak lassan, hosszabb folyamat eredményeként történhet meg.

⁶⁸ Lásd Yash Ghai: *Autonomy and Ethnicity. Negotiating Competing Claims in Multi-ethnic States*, Cambridge, 2002. (Idézi Salat Levente: *Autonómiák évadja Erdélyben. Krónika*, 2004. jan. 11.)

Az autonómiatervek viszonylag nagy száma nemcsak azt jelzi, hogy a megoldás tekintetében többféle elgondolás létezik, hanem azt is, hogy az elmúlt harminc év során létrejött erdélyi magyar politikai szerveződésmódok nem voltak alkalmasak a romániai politikai rendszer megfelelő irányú alakítására.

Mindezt azonban nem csupán Románia belső kérdéseként, hanem sajátos geopolitikai helyzete felől is érdemes vizsgálni. Az erdélyi autonómiatervek sikertelensége karakterjegye is annak a térségnek, amely valamiféleképpen „köztes” a keletibb posztszovjet térség – amelyben megmaradtak a régi területi autonómiák⁶⁹ – és azon Nyugat-Európa között, ahol viszont számos, a demokratikus rendszerekbe jól beágyazott autonómia működik. Ebben a „köztes” régióban⁷⁰ – mely fejlettebb és nyugatiasabb karakterű, mint a belső posztszovjet („keleti”) térség – a területi autonómiáknak tisztán demokratikus úton még nem sikerült létrejönniük.⁷¹

Hogy miért történt ez így, annak magyarázatához jó kiindulópontot találunk Michael Mann elméletében az állam hatalmának kettős

⁶⁹ Illetve újabbak is létrejöttek, lásd: Kolstø, Pål: Territorial Autonomy as a Minority Rights Regime in Post-Communist Societies. In: Will Kymlicka – Magda Opalski (eds.): *Can Cultural Pluralism be Exported?* Oxford University Press, 2001.

⁷⁰ Litvánia (a Vilnius környéki lengyel kisebbség), Észtország (Narva és Sillamäe orosz lakossága), Kárpátalja (a rutén és magyar kisebbség), Szlovákia (a felvidéki magyarság) és Románia (az erdélyi magyarság) sorolható ide.

⁷¹ A gyakran hivatkozott vajdasági autonómia keretében – a korzikai modellhez hasonlóan – ugyan saját hatáskörben tudnak jogszabályokat alkotni az autonóm parlamentben, de ezek függenek a belgrádi, illetve párizsi központi kormányok jóváhagyásától, illetve ezek a jogforrási hierarchiában az állami törvények alatt helyezkednek el. Vajdaság tartomány lakosságát ezen felül többségében a szerb ajkú közösség teszi ki, így a jelen tanulmány szempontjából fontos kisebbségi dimenzió ott nem érvényesül. Tóth Norbert szavaival élve Vajdaságot nem lehet kisebbségi területi autonómiának nevezni, amennyiben e definíció értelmében a következő értendő: „kisebbségi területi autonómia alatt egy adott államhoz tartozó olyan viszonylag egzakt politikai-közigazgatási határokkal rendelkező területet értek, amelynek lakossága törvényhozó és végrehajtó hatalommal lett felruházva legalább néhány az autonómia célját illetően lényeges területen, mégpedig elsősorban az állam szempontjából kisebbséginek minősülő, de helyben többséget alkotó lakossága sajátos identitása megővése céljából.” Lásd bővebben: Tóth Norbert: *A kisebbségi területi autonómia elmélete és gyakorlata*. Budapest: L'Harmattan. 2015, 20.

természetéről.⁷² Az államhatalomnak – írja Mann – a területiség tekintetében két formája van: egyrészt létezik egy „despotikus” hatalma, melyen az állami elit mindazon cselekvése értendő, amelyet a civil társadalmi csoportokkal való rendszeres és intézményesített egyeztetés nélkül végrehajt, másrészt van egy „infrastrukturális” hatalma is, amely viszont azon képességét jelenti, hogy valóban áthatja a civil társadalmat, hogy logisztikai eszközökkel politikai döntéseket léptet életbe az állam egész területén.⁷³ Ez a kétdimenziós hatalmi modell alkalmas arra, hogy az államok két legfontosabb feladatköre közötti dinamikus kapcsolatot fenntartsa. E két feladatcsoport: a) az államok külső kapcsolataiból, más államokkal szembeni helyzetéből adódó feladatok (katonai, diplomáciai és egyéb befolyásszerzési feladatok); b) a saját társadalmak helyzetéből, gazdaságából stb. adódó feladatok.

A nyugat-európai társadalmakban a területi autonómiák kiépülése egy hosszabb folyamat eredménye volt, melynek során ezen államok „despotikus” hatalma csökkent, „infrastrukturális” hatalmuk viszont növekedett. A területi autonómiák jog- és feladatköreinek folyamatos hozzáigazítása a változó alkotmányos kerethez tulajdonképpen e nagy folyamatban helyezhető el, amelyben az „infrastrukturális” hatalomnak többé-kevésbé sikerült legitimmé tennie mind az állami többség, mind az etnoregionális közösség számára a területi autonómia beágyazódását az illető állam demokratikus működésébe.⁷⁴

E folyamatban természetesen lehetnek megtorpanások, visszaesések, amelyeknek az utóbbi két-három évtizedben inkább külső okai voltak; ezek a hatások időlegesen a „despotikus” hatalmat erősítették fel az etnoregionális közösségekkel szemben.⁷⁵

⁷² Mann 2001 *i.m.*, 3–33.

⁷³ *Uo.* 3–4.

⁷⁴ Bakk Miklós: A közép-európai állam, a területi autonómia és a biztonság. In: Dövényi Zoltán – Ferkelt Balázs – Tonk Márton – Murádin János Kristóf (szerk.): *Geopolitikai folyamatok és lehetséges hatásaik*. Kolozsvár: Egyetemi Műhely Kiadó – Robert Schuman Egyesület, 2017, 11–18.

⁷⁵ Például a madridi kormány fellépései Katalónia és Baszkföld autonómiájának bővítése ellen, amely aztán a szecessziós törekvéseket erősítette fel.

A posztszovjet térségben az állam „despotikus” hatalma nagy, az „infrastrukturális” hatalma viszont alacsony; itt a területi autonómiák az államok „despotikus” területi hatalma konszolidációjának az eszközei.

Abban a „köztes” térségben, ahova Románia is sorolható, a nemzetállam „infrastrukturális” hatalma kellően kifejlett a „despotikus” hatalommal szemben, de nem olyan mértékben, hogy az állam területi szervezettségét a népesség területi-kulturális tagoltsága (ez a civil társadalom adottsága) alapján sikerüljön legitimálnia. Itt az autonómiatörkvések elutasítása már a demokrácia nevében és eszköztárával történik – gyakran hivatkozással a közjóra és a „többségi akaratra”, melyet az állam „despotikusan” mobilizál, és így centralizált államot erősíti.⁷⁶

Mindebből következően a területi autonómia megteremtése az államhatalom lassú, történelmi átalakulásának is függvénye.

⁷⁶ Bakk 2017 *i.m.*, 16–17.

Irodalomjegyzék

- A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Alapszabályzata. Program. Kolozsvár: Az RMDSZ Országos Titkársága, 1991.
- A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Programja. Alapelvek. In: *RMDSZ Köz-
löny*, 16.sz., 1995. június.
- A romániai Székelyföld autonómia statútuma. RMDSZ-tervezet. A romániai Székelyföld
autonómia statútuma (rmdsz.ro), (letöltve: 2021-10-27)
- Ablonczy Balázs – Bárdi Nándor: Határon túli magyarok: mérleg, esély, jövő. In:
Bitskey Botond (szerk.): *Határon túli magyarok a 21. században*, 9–32. Budapest: KEH,
2010.
- Andreescu, Gabriel – Molnár Gusztáv (szerk.): *Problema transilvană*. Iași: Polirom, 1999.
- Bakk Miklós: Az erdélyi autonómiatervek kronológiája. Politeia – Romániai Magyar Poli-
tikatudományi Egyesület (politeia-kolozsvar.ro) (letöltve: 2021-10-27).
- Bakk Miklós: Modellviták – rejtett stratégiák. In: *Magyar Kisebbség*, 2000/1(19.) sz.
- Bakk Miklós: Az autonómiatervek két szakasza Erdélyben 1989 után. In: *Magyar Ki-
sebbség*, 2004/1-2.sz., 39-60.
- Bakk Miklós: A közép-európai állam, a területi autonómia és a biztonság. In: Dövényi
Zoltán et al (szerk.): *Geopolitikai folyamatok és lehetséges hatásaik*. Kolozsvár: Egyetemi
Műhely Kiadó – Robert Schuman Egyesület. 2017, 11-18.
- Bakk Miklós – Öllös László: Politikai közösség és kulturális identitás Magyarország
és a szomszédos országok magyar kisebbségeinek viszonyában. In: Bitskey Bo-
tond (szerk.): *Határon túli magyarok a 21. században*, 41–68. Budapest: KEH, 2010.
- Bárdi Nándor: Javaslatok, tervek, dokumentumok az erdélyi kérdés rendezésére
(1918-1940). In: *Magyar Kisebbség*, 1997/1–2.
- Bárdi Nándor: Törésvonalak a határon túli magyar politikában, 1989-1998. In: *Regio*,
1999/2. sz., 157–190.
- Bottoni, Stefano: *Sztálin a székelyeknél. A Magyar Autonóm Tartomány története (1952-
1960)*. Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 2008.
- Csapó József: Romániai magyar nemzeti közösség személyi autonómiájának stat-
útuma; A sajátos státusú helyi önkormányzat statútuma; A sajátos státusú helyi
önkormányzatok regionális társulásának autonómiastatútuma. In: *Erdélyi Napló*,
1994. (4. évf.) szeptember 28.
- Csapó József: Székelyföld autonómia-statútuma. In: *Magyar Kisebbség*, 1995/2. sz.
- Dabis Attila: *Misbeliefs about Autonomy*. Berlin: Peter Lang Verlag. 2021.

- Harrison, Simon: A szimbolikus konfliktusok négy típusa. In Szabó Márton – Kiss Balázs – Boda Zsolt (szerk.): *Szövegváltozatok a politikára. Nyelv, szimbólum, retorika, diskurzus*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó – Universitas. 2000, 193-211. [Angol eredeti: Simon Harrison: „Four Types of Symbolic Conflict”. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, Vol.1, No.2, June 1995, 255–272.]
- Hévízi Józsa: *Területi és egyházi autonómia, mint a kollektív jogok gyakorlásának színtere a történeti Magyarországon*. Budapest: Bird's Eye, 1995.
- Kolstø, Pål: Territorial Autonomy as a Minority Rights Regime in Post-Communist Societies. In: Will Kymlicka – Magda Opalski (eds.): *Can Cultural Pluralism be Exported? Western Political Theory and Ethnic Relations in Eastern Europe*. Oxford: Oxford University Press. 2001, 200–219.
- Mann, Michael: Az állam autonóm hatalmának eredete, mechanizmusai és következményei. In: *Regio* 2001/4. sz., 3–33.
- Molnár Gusztáv: Az erdélyi kérdés. In: *Magyar Kisebbség*, 1997/3–4. (9–10.) sz.
- Petrovics István: A Duna-Tisza-Maros köz és Temesvár a középkorban. *Korunk*, 2020/12.
- Pongrácz Alex: *Szlovák és magyar autonómiatörekvések a történelmi Felvidék területén, 1918-1938*. MTA Law Working Papers 2019/7. ISSN 2064-4515. MTA Law Working Papers | TK Jogtudományi Intézet letöltés ideje: 2021.10.05.
- Szilágyi N. Sándor: Törvény a nemzeti identitással kapcsolatos jogokról és a nemzeti közösségek méltányos és harmonikus együttéléséről. In: *Korunk*, 1994/3.
- Székely Nemzeti Tanács: *Székelyföld Autonómiastatútuma*. Sepsiszentgyörgy: T3 Kiadó. 2009.
- Tóth Norbert: *A kisebbségi területi autonómia elmélete és gyakorlata*. Budapest: L'Harmattan. 2015.
- Varga Gábor (szerk.): *A Romániai Magyar Demokrata Szövetség I. Kongresszusa*, Nagyvárad: RMDSZ Bihar megyei szervezete, é.n.
- Veress Emőd (szerk.): *Erdély jogtörténete*. Kolozsvár: Forum Iuris, 2018.
- Vincze Gábor: Javaslatok, tervek, dokumentumok az erdélyi kérdés rendezésére (1945-1946). In: *Magyar Kisebbség*, 1997/1–2. sz., 283–285.
- Yash Ghai (ed.): *Autonomy and Ethnicity. Negotiating Competing Claims in Multi-ethnic States*, Cambridge: Cambridge University Press. 2000.

II. fejezet

Kisebbségvédelem Európában

Tóth Norbert: Posztmodern lovagok, avagy
a Hungarian Human Rights Foundation
és a nemzetközi szervezetek kapcsolata
1976 és 2000 között

POSZTMODERN LOVAGOK, AVAGY A HUNGARIAN HUMAN RIGHTS FOUNDATION ÉS A NEMZETKÖZI SZERVEZETEK KAPCSOLATA 1976 ÉS 2000 KÖZÖTT

1 Jogvédő társadalmi szervezetek a nemzetközi kapcsolatokban és a nemzetközi jogban – bevezetés

A Hungarian Human Rights Foundation (a továbbiakban HHRF), illetve jogelődje¹ létrehozása nagyjából egybeesett az emberi jogi jogvédő tevékenységet folytató társadalmi szervezetek proliferációjával.² Ugyan jogvédő szervezeteket tömegesen már a II. világháborút követően is létrehoztak egy-egy ügy képviselőjére,³ az ilyen tevékenységet folytató civil szervezetek igazán csak az 1970-es években, nem kis mértékben az ún. helsinki folyamatnak köszönhetően kezdtek el szerveződni adott esetben transznacionális hálózatokat, vagy szövetségeket is létrehozva.⁴ A nemzetközi kapcsolatok hagyományos és így legerősebb szereplői, azaz az államok kezdetben tartózkodóan viszonyultak az NGO-k (non-governmental organisation / nem-kormányzati, civil szervezet) jelenlétéhez mégpedig két okból is. Egyrészt társadalmi

* Egyetemi docens, Nemzetközi jogi Tanszék - Nemzetközi és Európai Tanulmányok Kar - Nemzeti Közszerológiai Egyetem, toth.norbert@uni-nke.hu.

¹ A Committee for Human Rights in Rumania-t 1976-ban jegyezték be az Egyesült Államokban és neve 1984-ben változott Hungarian Human Rights Foundation-re. Lásd: Kürti, László: *The Remote Borderland. Transylvania in the Hungarian Imagination*. Albany: State University of New York Press. 2001. 132-133. Románia nevét eredetileg háromféleképpen (Roumania, Rumania, illetve Romania) írták az angol nyelvben, amelyek közül a "Romania" változat idővel kiszorította a többit. Erről lásd: Woodman, Paul: The Spelling of the Country Name "Romania" in British Official Usage: from Uncertainty to Standardization. In: *Review of Historical Geography and Toponomastics*, vol. III, no.5-6, 2008, 17-32.

² Welch, Claude E Jr.: Introduction. In: Welch, Claude E Jr. (Ed.): *NGOs and Human Rights. Promise and Performance*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press. 2001, 1.

³ Uo.

⁴ Uo.

szervezeteknek korábban szinte csak kivételes szerepe lehetett a nemzetközi kapcsolatokban – vö. a Vöröskereszt példáját, amely svájci jog alapján nyilvántartásba vett egyesületként jött létre⁵ – másrészt az emberi jogok ügyét felkaroló civil szervezetek nem annyira az államot, hanem mind inkább a nemzetközi szervezeteket tekintették partnernek tevékenységükben. Természetesen a nemzetközi kapcsolatokban megjelenő szemléletmódbeli változás mellett a ma már alapvetőnek tekintett nemzetközi emberi jogi dokumentumok, akár nemzetközi szerződések vagy pusztán politikai természetű instrumentumok kidolgozására és elfogadására, egyszóval megjelenésükre is szükség volt ebben a tekintetben. A legismertebb, ma is működő emberi jogi ügyeket menedzselő nemzetközi nem-kormányzati szervezetek, bevett angol rövidítéssel ún. INGO-k közül a Jogászok Nemzetközi Bizottsága (ICJ) 1952-ben,⁶ az Amnesty International (AI) 1961-ben,⁷ a Minority Rights Group (MRG) 1969-ben,⁸ az Orvosok Határok Nélkül (MSF) pedig 1971-ben kezdte meg működését.⁹

Ebben a tanulmányban a Hámos László¹⁰ és mások által 1976-ban alapított,¹¹ New York-i székhelyű, és a határon túli magyar kisebbségek érdek- és jogvédelmére létrejött Hungarian Human Rights Foundation működésének első negyedszázadát tekintem át, mégpedig alapvetően a szervezet archívumának dokumentumait elemezve,¹² és néhány, a HHRF számára fontos nemzetközi szervezettel fenntartott kapcsolatá-

⁵ Schermers, Henry G. – Blokker, Niels M.: *International Institutional Law. Unity within Diversity. Fifth Revised Edition.* Leiden-Boston: Martinus Nijhoff Publishers. 2011. 49.

⁶ International Commission of Jurists: History of the ICJ [online]. Letöltés helye: www.icj.org/history/, letöltés ideje: 2021.10.25.

⁷ Amnesty International: Who we are [online]. Letöltés helye: www.amnesty.org/en/who-we-are/, letöltés ideje: 2021.10.25.

⁸ Minority Rights Group International: About us: Our history [online]. Letöltés helye: www.minorityrights.org/about-us/our-history/, letöltés ideje: 2021.10.25.

⁹ Medecins Sans Frontieres: Who we are [online]. Letöltés helye: www.msf.org/en/msf-history/, letöltés ideje: 2021.10.25.

¹⁰ Hámos László alapító elnökként egészen 2019-ben bekövetkezett haláláig vezette a szervezetet.

¹¹ Lásd ezzel kapcsolatban az 1. sz. lábjegyzetet.

¹² Emiatt a dokumentumok hivatkozása is eltér némileg a tudományos igényű szövegekben megszokottól. Az archívum dokumentumait Kovács Eszter bocsátotta ren-

ra tekintettel. Kiindulásként feltételezem, hogy a HHRF más, emberi jogi jogvédő civil szervezethez hasonlóan, aktív módon élt az egyes nemzetközi szervezetek által az NGO-knak¹³ kínált fórumokkal és lehetőségekkel, és nem kizárólag egyedül próbálta előmozdtani az általa felvállalt ügyeket.

A következő oldalakon vázlatosan előbb bemutatom, hogy az NGO-k mozgásteré és szerepe hogyan változott és bővült az elmúlt negyven évben, és pedig három, az emberi jogok védelmét alapvető jelentőségűnek tekintő nemzetközi szervezet, illetve együttműködés vonatkozásában.

1.1 Az NGO-k és az ENSZ

Az NGO-k nemzetközi vérkeringésbe való bekapcsolódásának jogi lehetőségét általában az ENSZ Alapokmányának 71. cikkére szokás visszavezetni, amely egyben a társadalmi szervezetek szerepének első explicit nemzetközi szerződéses jogi elismerését is jelenti.¹⁴ A hivatkozott cikk szerint:

„A Gazdasági és Szociális Tanács minden megfelelő intézkedést megtehet abból a célból, hogy olyan nem kormányzati szervezetekkel, amelyek a hatáskörébe tartozó ügyekkel foglalkoznak, tanácskozásokat folytasson. Ilyen intézkedést a nemzetközi szervek tekintetében és ahol helyénvaló, a Szervezet érdekelt tagjával való előzetes tanácskozás után, az országos szervek tekintetében is tehet.”¹⁵

delkezésemre, illetve azok egy része a szervezet honlapján is elérhető: <https://hhrf.org/chrr-hhrf-archivum-1976-tol-napjainkig/?lang=hu>, letöltés ideje: 2021.11.20.

¹³ Tanulmányom keretei között a „társadalmi szervezet”, „civil szervezet”, „NGO” és „INGO” kifejezéseket egymás szinonimáiként használom.

¹⁴ Ben-Ari, Rephael Harel: *The Normative Position of International Non-Governmental Organizations under International Law. An Analytical Framework*. Boston-Leiden: Martinus Nijhoff Publishers. 2012. 71. A megállapítás természetesen csak abban az esetben igaz, ha a Vöröskeresztet ezúttal figyelmen kívül hagyom.

¹⁵ Az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 71. cikke. Kihirdette: 1956. évi I. törvény.

A fenti cikk képezi a nemzetközi nem kormányzati szervezeteknek az ENSZ munkájában való részvétele jogalapját, létrehozva egyúttal az ún. konzultatív jogállást, amelyet később más nemzetközi szervezetek, például az Európa Tanács és az EBESZ is „rendszeresítettek”. Az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsa (ECOSOC) egyike a szervezet főszerveinek és – egyebek mellett – (konkrét) javaslatot tehet az emberi jogok tiszteletben tartására, a hatáskörébe tartozó kérdésekben pedig szerződéstervezeteket készíthet elő. Ahhoz, hogy egy állami, szubregionális, regionális, vagy akár univerzális szinten tevékenykedő társadalmi szervezet konzultatív státuszt szerezzen az ENSZ rendszerében, ezt egyrészt kezdeményeznie kell egy az ENSZ Titkárság Gazdasági és Szociális Főosztályához (NGO Osztály) benyújtott kérelemmel, amelyhez számos dokumentumot (pl. alapító okirat, szabályzatok, bejegyző határozat stb.) is mellékelni kell. Kizárólag olyan társadalmi szervezetek kaphatnak konzultatív jogállást, amelyek a kérelem benyújtásakor legalább két éve működnek, valamint céljaik összeegyeztethetők az ENSZ Alapokmányával, belső döntéshozatali rendszerük demokratikus, költségvetésük nagyobb része nem állami forrásokból tevődik össze, és tevékenységük illeszkedik az ECOSOC profiljába.¹⁶ Miután az ENSZ Titkárság elvégezte a benyújtott kérelem formai vizsgálatát, a teljes dokumentációt továbbítja az ECOSOC NGO-k-kal foglalkozó bizottságának, amely a tartalmi szempontok áttekintését követően javaslatot tehet az adott szervezet konzultatív jogállásának ECOSOC általi elismerésére.¹⁷ Az ECOSOC elismerő határozatát követően értesítik és egyben kérik a Titkárságot, hogy az érintett szervezetet vegyék fel a konzultatív jogállású NGO-k listájára.¹⁸ Mivel mind az ECOSOC-ban, mind pedig az NGO-k-kal foglalkozó bizottságban az ENSZ-tagállamok képviselői ülnek előfordulhat, hogy egy-egy pályázó szervezet az államok ellenállása miatt nem kap ilyen jogállást az ENSZ-nél. Alapvetően háromféle státusz szerezhető. Egyrészt az olyan NGO-k, amelyek az ECOSOC tevékenységi körének nagy részében maguk is érdekelték

¹⁶ Lásd az ECOSOC „Konzultatív viszony az ENSZ és a nem kormányzati szervezetek” című 1996/31. sz. határozatának I. részét.

¹⁷ *Uo.*

¹⁸ *Uo.*

és bizonyíthatóan jelentősen hozzájárulnak az ENSZ céljainak megvalósításához, továbbá az általuk képviselt emberek gazdasági és szociális életében jelentős szerepet játszanak, ún. általános konzultatív státuszt kaphatnak.¹⁹ Fontos még, hogy az ilyen szervezeteknek jelentős létszámú és kellően reprezentatív, valamint több országból verbuvált tagsággal kell rendelkezniük.²⁰ A szervezetek meghatározó többsége persze nem általános, hanem ún. különleges konzultatív jogállást szerez. A különleges státuszú szervezetek csak az ECOSOC valamely esetleg néhány fontosabb területén rendelkeznek jelentős szaktudással vagy érdekképviselési ambíciókkal.²¹ Azok az NGO-k pedig, amelyek részére egyik kategóriát sem ítélik meg, egy névjegyzékbe kerülhetnek és ez azt jelenti, hogy amennyiben az ENSZ szervei azt szükségesnek ítélik, bármikor konzultálhatnak a listán szereplő szervezetekkel.²² A konzultatív jogállást természetesen nemcsak elnyerni, hanem elveszíteni is lehet,²³ a szervezetek folyamatos szakmai jellegű kontrollját a négyévente esedékes jelentéstételi kötelezettségük biztosítja. Ezekben a beszámolókból minden érintett NGO köteles rendszeresen tájékoztatni az Egyesült Nemzeteket a tárgyidőszakban végzett tevékeny-

¹⁹ Az ismertebb szervezetek közül 2018. szeptember 1-jén ilyen jogállással rendelkezett például a Greenpeace International, a Nemzetközi Jogi Intézet, a Lions Clubok Nemzetközi Szövetsége, a Liberális Internacionálé, az Orvosok Határok Nélkül, az Oxfam International, a Rotary International vagy éppen a World Family Organization. A listát lásd: E/2018/INF/5. List of non-governmental organizations in consultative status with the Economic and Social Council as of 1 September 2018. Note by the Secretary-General. 155.

²⁰ Lásd az ECOSOC „Konzultatív viszony az ENSZ és a nem kormányzati szervezetek” című 1996/31. sz. határozatának I. részének 22. pontját.

²¹ Lásd az ECOSOC „Konzultatív viszony az ENSZ és a nem kormányzati szervezetek” című 1996/31. sz. határozatának I. részének 23. pontját. Konzultatív státusszal rendelkeztek 2018. szeptember 1-jén az alábbi ismertebb szervezetek: American Society of International Law, Amnesty International, az International Law Association, az Open Society Institute, vagy az Operation Hope. A teljes listát lásd: E/2018/INF/5. List of non-governmental organizations in consultative status with the Economic and Social Council as of 1 September 2018. Note by the Secretary-General.

²² Lásd az ECOSOC „Konzultatív viszony az ENSZ és a nem kormányzati szervezetek” című 1996/31. sz. határozatának I. részének 24. pontját.

²³ Az ilyen esetek nem példa nélküliek, az érintett szervezetek lisáját lásd: *Uo.*

ségéről.²⁴ 2015-ben több mint 4500 szervezet rendelkezett valamilyen ENSZ-konzultatív jogállással.²⁵ A konzultatív státusz számos lehetőséget biztosít az ilyenekkel rendelkező NGO-k számára. Így részt vehetnek például az ECOSOC és kisegítő szervei, valamint más ENSZ-testületek ülésein. Utóbbiak közül ki kell emelni az ENSZ Közgyűlése segédszerveként működő Emberi Jogi Tanács, továbbá a Kisebbségügyi Fórum munkáját. Az üléseken meghatározott rendben fel is szólalhatnak, ennek során kifejtethetik álláspontjukat egy-egy kérdés kapcsán, vagy felhívhatják a figyelmet egy adott ügyre is. Talán még ennél is komolyabb eszköz lehet az ENSZ munkájának befolyásolására, hogy írásbeli szakmai anyagokat nyújthatnak be az említett szervekhez, végül ún. árnyékjelentések összeállításában is részt vehetnek az államok általános emberi jogi felülvizsgálati eljárásában, az ún. UPR-ban.²⁶ Megfigyelhető, hogy az ENSZ különféle testületei mind jobban támaszkodnak a civil szektor szereplőinek észrevételeire.

²⁴ Uo. I. rész, 61. pont.

²⁵ NGO Branch: Department of Economic and Social Affairs. [online]. Letöltés helye: www.csonet.org, letöltés ideje: 2021.10.25.

²⁶ A UPR eddigi három felülvizsgálati ciklusa során eddig mindössze két, Magyarországgal szomszédos állam monitoring-folyamatába kapcsolódott be a külhoni magyar érdekvédelemhez kapcsolható társadalmi szervezet, esetleg azok más NGO-kkal közösen létrehozott alkalmi szövetsége. Elsőként Szlovákia második felülvizsgálati ciklusa idején a somorjai székhelyű Fórum Kisebbségkutató Intézet foglalmazott meg észrevételeket a magyar nyelv nem kielégítő használatával kapcsolatban. Lásd : A/HRC/WG.6/18/SVK/3. Summary prepared by the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights in accordance with paragraph 15 (b) of the annex to Human Rights Council resolution 5/1 and paragraph 5 of the annex to Council resolution 16/21. Szlovákia. 52. p. és 54. p. Érdekes azonban, hogy a harmadik szlovákiai felülvizsgálati körben már egyetlen érintett szervezet sem foglalmazott meg véleményt a szlovákiai magyarság helyzetével kapcsolatban. Ezzel szemben Románia harmadik felülvizsgálati ciklusa keretében a Székely Nemzeti Tanács, két másik civil jogvédő szervezettel (Jogvédő Csoport az Identitás Szabadságáért, illetve Civic Engagement Movement) karöltve látta el információval az ENSZ Emberi Jogi Tanácsát a nemzeti kisebbségek jogaival és a székelyföldi magyarság ügyeivel kapcsolatban. A/HRC/WG.6/29/ROU/3. Summary of stakeholders' submissions on Romania. Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. 62–63. és 65–69.

1.2 Társadalmi szervezetek az Európa Tanács működésében

Az 1949-ben alapított Európa Tanács 1952-ben tette lehetővé először, hogy társadalmi szervezetek konzultatív jogállást szerezve részt vehessenek a szervezet munkájában.²⁷ 2003-ban az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága konzultatívról „részvételre” emelte az NGO-k szervezethez fűződő és elérhető státuszát.²⁸ Jelenleg körülbelül háromszáz ilyen civil szervezetet tartanak nyilván és nemcsak európai, hanem például az Egyesült Államokban bejegyzett szervezetek is bekerülhetnek ebbe a körbe. A részvételi jogállású NGO-k több mint tíz százaléka tag értelemben vett²⁹ kisebbségi jogvédelemmel is foglalkozik.³⁰ Részvételi státuszt azok az NGO-k szerezhetnek, amelyek tisztelik és védik az Európa Tanács értékeit és alapelveit, munkájukkal elősegítik az Európa Tanács 1949. évi Alapszabálya 1. cikkében rögzített, az európai országok közötti „szorosabb egység” elérését, demokratikus elvek mentén elfogadott alapító okirattal hozták őket létre, demokratikus struktúrával és vezetéssel rendelkeznek, kellően reprezentatívak, legalább öt ET-tagállamból rendelkeznek taggal, és legalább két éve működnek továbbá munkakapcsolatban állnak az Európa Tanáccsal, valamint képesek az ET munkájában aktívan részt venni és megismertetik közösségükkel az Európa Tanács tevékenységét.³¹ A részvételi jogállást az ET főtitkárától lehet kérni, aki arról az NGO-k Konferenciájának Állandó Bizottsága véleményének meghallgatását követően dönt.³² A döntés hatékonyságához ugyanakkor még a Miniszteri Bizottság hallgatólagos jóváhagyására is szükség van.³³ Az ilyen státusszal

²⁷ Kleinsorge, Tanja E.J.: The Council of Europe's Activities. In: Kleinsorge, Tanja E.J. (Ed.): *Council of Europe*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International. 2010, 108.

²⁸ Uo.

²⁹ Azaz nemcsak nemzeti kisebbségek védelmével.

³⁰ Council of Europe: Conference of INGOs. [online]. Letöltés helye: <http://coe-ngo.org/#/ingos/>, letöltés ideje: 2021.10.25.

³¹ A feltételekről részletesen lásd az ET Miniszteri Bizottsága CM/Res(2016)3 sz. határozatát.

³² Uo.

³³ Uo.

rendelkező civil szervezetek – egyebek mellett – memorandumokat címezhetnek a főtitkárnak akivel konzultálhatnak is, hozzáférhetnek a Parlamenti Közgyűlés dokumentumaihoz, meghívást kapnak a Helyi és Regionális Hatóságok Európai Kongresszusának nyilvános üléseire, részt vehetnek az Európa Tanács konferenciáin és más rendezvényein, felkérhetik őket, hogy járuljanak hozzá a kormányközi bizottságok munkájához, végül felkérhetők arra is, hogy szakmai tanácsot adjanak az Európa Tanácsnak.³⁴ A részvételi jogállású társadalmi szervezetek önállóan és az NGO-k Konferenciáján keresztül kollektíven is képviselhetik érdekeiket az Európa Tanácsnál. Az NGO-k nemzetközi és belső jogi helyzetének javítása terén talán az Európa Tanács ment eddig a legmesszebb, amikor 1986-ban aláírták a *nemzetközi nem-kormányzati szervezetek jogi személyiségének elismeréséről szóló európai egyezményt*. Ez a szerződés megkönnyítené az ilyen szervezetek transznacionális munkáját azáltal, hogy az egyik részes államban jogszerűen nyilvántartásba vett NGO-t egy másikban is automatikusan ilyenként kellene elismerni. A kedvező képet jelentősen árnyalja, hogy az egyezményhez eddig mindössze tizenkettő európai ország csatlakozott.³⁵ Megemlíthető még, hogy az Európa Tanács ernyője alatt elfogadott két jelentős kisebbségvédelmi egyezmény³⁶ monitoringmechanizmusa is lehetővé teszi a civil társadalom közreműködését. Kisebbségvédelemmel foglalkozó NGO-k esetenként árnyékjelentésekkel vagy más módon szolgáltathatnak információt a felülvizsgált részes államra vonatkozóan.

³⁴ Uo.

³⁵ Council of Europe: Treaty Office: Chart of signatures and ratifications of Treaty 124. [online] Letöltés helye: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/124/signatures?p_auth=uJzhWMA8/, letöltés ideje: 2021.10.25.

³⁶ Az 1992-ben elfogadott Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája és az 1995-ben aláírt Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény. E szerződésekről részletesen lásd például: Díaz Barrado, Castor M.: *La protección de las minorías nacionales por el Consejo de Europa*. Madrid: Edisofer. 1999, 203. Nyelvi jogi szempontból pedig: Nagy Noémi: *A hatalom nyelve – a nyelv hatalma. Nyelvi jog és nyelvpolitika Európa történetében*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó. 2019, 32–33.

1.3 Az NGO-k lehetőségei a helsinki folyamatban

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ) csaknem a kezdetektől, azaz a Helsinki Záróokmány 1975-ös elfogadásától együttműködött a nem kormányzati szervezetekkel és az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) 1994-es létrejöttétől ez a viszony tovább erősödött. Fontos hangsúlyozni, hogy a Helsinki Záróokmány, szemben például az ENSZ Alapokmányával vagy az Európa Tanács Alapszabályával nem minősül nemzetközi szerződésnek, szövege „csak” politikai kötelezettségvállalásokat tartalmaz.³⁷ Részben emiatt is, az EBESZ nemzetközi jogi nézőpontból nem nemzetközi szervezetnek, hanem intézményesült nemzetközi együttműködésnek minősül.³⁸ Ez még akkor is igaz, ha a szerveződés saját magát az ENSZ Alapokmány VIII. fejezete szerinti regionális szervezetnek is tekinti.³⁹ Az EBEÉ/EBESZ olvasatában NGO-nak azok a szervezetek tekinthetők, amelyek magukat ilyenként identifikálják.⁴⁰ A nem kormányzati szervezetek partnerként kezelésének lehetősége már a Záróokmányban megjelent. A lehetőséget azonban csak az ún. utótalálkozók során, valamint csúcstalálkozók előkészítése idején lehetett realizálni. Az egyik legelső NGO, amely kifejezetten a Záróokmányba foglalt kötelezettségek megvalósulását monitorozta, az 1978-ban az Egyesült Államokban bejegyzett Helsinki Watch volt,⁴¹ amely eredetileg kizárólag Európára és Közép-Ázsiára, tulajdonképpen Kelet-Európára és a Szov-

³⁷ Klabbers, Jan: *The Concept of Treaty in International Law*. The Hague: Kluwer Law International. 1996. 126., Gyarmati István – Prandler Árpád: Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ). In: Blahó András – Prandler Árpád (szerk.): *Nemzetközi szervezetek és intézmények*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2014, 361.

³⁸ Lásd mások mellett: Kovács Péter: *Nemzetközi közjog*. Budapest: Osiris Kiadó. 2016. 339. és Bruhács János: *Nemzetközi jog III*. Budapest-Pécs? Dialóg-Campus Kiadó. 2003. 143–144.

³⁹ Gyarmati-Prandler 2014 *i.m.*, 365.

⁴⁰ The global development research center. [online]. Letöltés helye: www.gdrc.org/ngo/ngo-enhance.html/, letöltés ideje: 2021.10.25.

⁴¹ Brown, Widney: Human Rights Watch. An Overview. In: Welch, Claude E. Jr. (Ed.): *NGOs and Human Rights. Promise and Performance*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press. 2001, 72.

jetunióra fókuszált.⁴² Később más földrajzi térségek vizsgálatára külön szervezetek (America Watch, Asia Watch, Africa Watch, Middle East and North Africa Watch) jöttek létre, amelyek aztán „egyesültek” és a hidegháború végéhez közeledve létrehozták a ma is ezen a néven működő Human Rights Watch nevű jogvédő szervezetet.⁴³ Ehhez hasonló civil kezdeményezésként fokozatosan nemzeti Helsinki Bizottságok is alakultak a különböző EBEÉ/EBESZ-államokban, amelyek 1982 és 2007 között az International Helsinki Federation for Human Rights keretében működtek együtt.⁴⁴ Az ernyőszervezetet 2007-ben Helsinkiben a tagszervezetek feloszlatták, mert annak gazdasági vezetője sikkasztási ügybe keveredett.⁴⁵

A második, Madridban 1980. november 11-e és 1983. szeptember 9-e között tartott utótálalkozó záródokumentuma tett először explicit módon említést az NGO-k szerepéről, mégpedig a kultúra területén végzett együttműködésre és cserekapcsolatokra utalva.⁴⁶ Ennek keretében a résztvevő államok vállalták, hogy a kétoldalú kulturális megállapodásaik nyújtotta lehetőségekről tájékoztatják az érdekelteket, beleértve az NGO-kat is.⁴⁷ A sorrendben harmadik, bécsi utótálalkozó (1986-1989) záródokumentuma megerősítette a madridi záródokumentum megközelítését,⁴⁸ egyúttal a Záróokmány emberi jogi kötelezettségvállalásai

⁴² Uo.

⁴³ Uo.

⁴⁴ Kilinc, Ramazan: *History, International Norms and Domestic Institutional Change: State-Religion Relations in France and Turkey*. PhD-dissertation. Arizona State University, 2008. 67.

⁴⁵ Bigg, Claire: Helsinki Federation Shuts Down After Fraud Scandal. RadioFreeEurope RadioLiberty 12 December 2007 [online]. Letöltés helye: <http://www.rferl.org/a/1079257.html/>, letöltés ideje: 2021.10.25.

⁴⁶ Lásd: Concluding Document of the Madrid Meeting 1980 of Representatives of the Participating States of the Conference on Security and Cooperation in Europe, held on the Basis of the Provisions of the Final Act Relating to the Follow-up to the Conference. Madrid 1983.

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ Concluding Document of the Vienna Meeting 1986 of Representatives of the Participating States of the Conference on Security and Cooperation in Europe, held on the Basis of the Provisions of the Final Act Relating to the Follow-up to the Conference. Vienna 1989.

jobb végrehajtása érdekében három ún. emberi dimenziós konferencia összehívásáról rendelkezett a következő, Helsinkiben esedékes utótálkozó megfelelő előkészítése érdekében.⁴⁹ Az első ilyen konferenciát Párizsban tartották 1989-ben, és a második, koppenhágai emberi dimenziós konferencia 1990. évi dokumentuma már több helyen kifejezetten elismerte az NGO-k szerepét az emberi jogi és kisebbségi jogi kérdések előmozdításában.⁵⁰ Ugyanebben az évben fogadták el a résztvevő államok a – szintén csak politikai kötelezettségeket keletkeztető – *Párizsi Karta egy Új Európáért* című dokumentumot, amely megerősítette a civil szervezetek EBEÉ-célok megvalósításában játszott szerepét.⁵¹ A Moszkvában 1991-ben tartott harmadik emberi dimenziós konferencia csekély eredménye után az 1992-es helsinki csúcstalálkozó áttörést hozott a kisebbségi jogvédő szervezetek számára, ugyanis – egyebek mellett – ekkor döntöttek a Nemzeti Kisebbségek Főbiztosa intézményének létrehozásáról.⁵² Az 1992. évi helsinki dokumentumban rögzítették, hogy a Főbiztos társadalmi szervezetektől is szerezhethet információt céljai elérése végett.⁵³ Az 1994-ben tartott budapesti csúcst, ahol az Értekezlet EBESZ-szé alakult át, további jelentős lépés volt a civil szektor bevonását illetően.⁵⁴ Különösen a már említett Főbiztos, valamint a Párizsi Chartával életre hívott⁵⁵ Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatala (ODIHR) tevékenységére tudnak hatást gyakorolni a társadalmi szervezetek és azokon keresztül természetesen magára az EBESZ-re is. A Főbiztossal való együttműködés kapcsán elmondható, hogy bármely NGO szolgálhat általános információkkal, ezenfelül a valamilyen konkrét konfliktus kapcsán érintettek jelentést is küldhet-

⁴⁹ *Uo.*

⁵⁰ Lásd különösen a Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE. 30.

⁵¹ Lásd: a Charter of Paris for a New Europe. „Non-governmental Organizations” című alpontját.

⁵² Lásd: CSCE Helsinki Document 1992 the Challenges of Change. Part II.

⁵³ Lásd: *uo.* 23a.

⁵⁴ Lásd: CSCE Budapest Document 1994 Towards a Genuine Partnership in a New Era. Part VIII. P. 3.

⁵⁵ Az ODIHR eredeti neve Szabad Választások Hivatala volt, ez változott 1992-ben a mai használatos elnevezésre.

nek neki, sőt, a helyszíni látogatások idején találkozhatnak az EBESZ legfőbb kisebbségvédelmi tisztviselőjével és munkatársaival. Gyakran előfordul, hogy a Főbiztos ún. külső szakértői valamelyik NGO alkalmazásában is állnak egyúttal. Az így szerzett információt a Főbiztos figyelembe veszi állásfoglalásai vagy tematikus jelentései kidolgozása során.⁵⁶ Általánosságban elmondható, hogy az imént ismertetetthez nagyon hasonló együttműködést alakítottak ki az EBESZ más szervei is a civil szférával, e körben említhető különösen az ODIHR, a médiaügyi megbízott, vagy az EBESZ Titkársága.⁵⁷ A társadalmi szervezetek ezenfelül természetesen az EBESZ résztvevő államok bármelyikénél elláthatnak nyomásgyakorló vagy lobbitevékenységet.

2 A HHRF nemzetközi szervezetekkel kapcsolatos tevékenysége

A Magyar Emberi Jogok Alapítvány a fenti nemzetközi szervezetekkel kapcsolatos első negyedszázados tevékenységében jórészt az EBEÉ/EBESZ-re fókuszált, noha esetenként az ENSZ-szel vagy az Európa Tanáccsal kapcsolatos „akciókra” is sor került. Így próbálkoztak például az ENSZ-konzultatív jogállás megszerzésével, azonban ez nem volt lehetséges.⁵⁸ A HHRF ezenfelül egyfajta *pressure group*-ként és célzottan különféle államok külpolitikájára próbált hatást gyakorolni azáltal, hogy tájékoztatta ezeket az államokat általa fontosnak tartott eseményekről, helyzetekről vagy fejleményekről. Ezenkívül például az Erdélyi Magyar Sajtószolgálat működtetésével ezeket az információkat a világ közvéleménye elé is tudta tární. A CHRR/HHRF az EBEÉ madridi utótalálkozásán fellépett az erdélyi magyarság jogai érdekében. Egyrészt a jogvédő szervezet munkatársai tájékoztatták az Egyesült Államok Külügyminisztériumát és Kongresszusát a Romániában tapasztalt magyarellenés intézkedésekről, melynek eredményeképpen

⁵⁶ The global development research center. [online]. Letöltés helye: www.gdrc.org/ngo/ngo-enhance.html/, letöltés ideje: 2021.10.25.

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ Latkóczy Emese közlése.

felmerült, hogy az amerikai törvényhozás megvonhatná a Romániának biztosított vámkedvezményt.⁵⁹ A Kongresszus mindenesetre arról határozott, hogy egy vizsgálóbizottságot küld Bukarestbe és Budapestre, ahol a delegációban helyet foglaló képviselők elsőkézből tájékozódhattak a romániai emberi jogi helyzetről.⁶⁰ Ezzel összefüggésben a Kongresszus mindkét házának illetékes szakbizottságai meghallgatták a Committee for Human Rights in Rumania (a továbbiakban: CHRR) képviselőit.⁶¹ Mindezek eredményeképpen a madridi utótálálkozóra delegált amerikai kormányküldöttségben két magyar nemzeti-ségű személy is helyet kapott, nevezetesen Bertalan Imre az Amerikai Magyar Református Egyesület elnöke és Gombos Zoltán clevelandi lapkiadó.⁶² A madridi utótálálkozóra sajtóakkreditációval a Committee for Human Rights in Rumania két képviselője is kiutazott és egy százhusz oldalas kiadványban tájékoztatta a romániai magyarság helyzetéről az értekezlet résztvevőit.⁶³ Ugyancsak a CHRR segített eljuttatni Madridba az *Ellenpontok* című erdélyi szamizdat folyóirat memorandumát és programjavaslatát az utótálálkozó résztvevőihez. A CHRR más civil szervezeteket is megkeresett, amelyek közül az Amnesty International fel is karolta például Szócs Géza és Duray Miklós ügyeit.⁶⁴ A madridi utótálálkozó záródokumentumába végül bekerült egy hivatkozás, amely szerint „[a részvevő államok] úgyszintén hangsúlyozzák a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogai tiszteletben tartásának biztosítása és tényleges élvezete terén elért folyamatos előrehaladás jelentőségét, hasonlóképpen a Záróokmányban meghatározott legitim érdekeik védelmét.”⁶⁵ Ennél nagyobb jelentősége volt

⁵⁹ Erdély védelmében! 1980. november 15. A Committee for Human Rights in Rumania madridi utótálálkozóra készített röpcédulája.

⁶⁰ Uo.

⁶¹ Uo.

⁶² Uo.

⁶³ Uo.

⁶⁴ CHRR Röpcédula/Mini beszámoló vázlat c. pont.

⁶⁵ Lásd: Concluding Document of the Madrid Meeting 1980 of Representatives of the Participating States of the Conference on Security and Cooperation in Europe, held on the Basis of the Provisions of the Final Act Relating to the Follow-up to the Conference. Madrid 1983.

annak, hogy a magyar kormány meghívására egy Kulturális Fórumot irányoztak elő 1985-re és ennek szándékát az EBEÉ madridi záródokumentumába is belefoglalták.⁶⁶ A bukaresti hatóságok több romániai magyar művész elleni zaklatásának ügye is felmerült a Kulturális Fórumon. Az irodalmi munkacsoport ülésén William Least Heat-Moon amerikai író, például Szöcs Géza házi őrizetének kérdésére tért ki.⁶⁷ A külföldi résztvevőket hiteles információval jórészt a CHRR/HHRF munkatársai látták el.⁶⁸ A Kulturális Fórumot megelőzően, 1985 nyarán Hámos László beszámolt az amerikai Szenátus Pénzügyi Bizottsága Nemzetközi Kereskedelmi Albizottsága előtt a romániai helyzetről. A tét ezúttal is az Egyesült Államok által Romániának nyújtott legnagyobb kedvezményes elbánás elvének meghosszabbítása volt. A CHRR/HHRF a szenátusi albizottsághoz eljuttatott nyilatkozatában kifejezte, hogy az Egyesült Államoknak már évekkel ezelőtt fel kellett volna függesztenie a Romániának nyújtott kedvezményt.⁶⁹ Az MFN⁷⁰ felfüggesztésére azonban ezúttal sem került sor és arról csak 1988 elején, Románia mondott le egyoldalúan.⁷¹ A budapesti fórumon a HHRF részéről négyen, Hámos László, Ratkóczy Emese, Szekeres Zsolt, és a rendezvényről készített összefoglaló szerzője, Csalog Zsolt vettek részt sajtóakkreditációval.⁷² A Kulturális Fórum kapcsán a HHRF (ál)kisé-

⁶⁶ *Uo.*

⁶⁷ Lásd: Heat-Moon's Statement. US Information Agency Telegram. 812881 I CA248. 19/8846Z

⁶⁸ Beszámoló az 1985, őszi budapesti Kulturális Fórumról. Készítette Csalog Zsolt. 1.

⁶⁹ Statement by the Committee for Human Rights in Rumania. Supplementing the Oral Testimony of László Hámos on behalf of the CHRR before the Subcommittee on International Trade of the Committee on Finance, US Senate. July 23, 1985. 7.

⁷⁰ A.m. „Most favoured nation”. A „legnagyobb kedvezményes elbánás” elvét főként a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogában alkalmazzák és lényegében annyit jelent, hogy egy állam, a kereskedelmi kapcsolataiban megadja a legkedvezőbb elbánásban részesített partnerországának járó kedvezményeket egy harmadik államnak. Nemzetközi jogi funkciójáról lásd például: Kende Tamás: Nemzetközi gazdasági szervezetek, nemzetközi gazdasági jog. In: Kende Tamás – Nagy Boldizsár – Sonnevend Pál – Valki László (szerk.): *Nemzetközi jog*. Budapest: Wolters Kluwer Hungary. 2018. 653-655.

⁷¹ van Dijk, Ruud (Ed.): *Encyclopedia of the Cold War*. New York: Routledge. 2008. 130.

⁷² Beszámoló az 1985, őszi budapesti Kulturális Fórumról. *i.m.*

rő-rendezvényeket⁷³ is szervezett, például Szervátiusz Tibor szobrászművész műtermének meglátogatását, amelyek további alkalmat adtak az erdélyi magyar kisebbség jogfosztottságának megismertetésére és egyúttal lehetővé tette a külföldi és magyar értelmiségiek szabadabb érintkezését.⁷⁴ A „műteremlátogatásra” ezenfelül külföldi diplomaták is elmentek.⁷⁵ A Kulturális Fórum jelentőségét nem annyira maga a rendezvény, hanem az azzal párhuzamosan, értelmiségiek által szervezett ún. Alternatív Fórum adta, ahol nyíltan foglalkoztak kisebbségi kérdésekkel is, szemben például a „hivatalos” fórummal. Megemlíten-dő még, hogy a magyar kormány, Csalog beszámolója alapján hajlan-dónak mutatkozott arra, hogy exponálja magát a határon túli magya-rok ügyeiben, cserébe valószínűleg viszont a HHRF és a hozzá hasonló szervezetek mérsékeltebb aktivitását várta volna el.⁷⁶ Az 1986-os em-beri kapcsolati szakértők berni konferenciáján a HHRF az amerikai küldöttségben képviseltette magát és – esetenként más magyar civil szerezetekkel⁷⁷ közösen – számos ügyben készített tájékoztató anyago-kat és memorandumokat. A szervezet még ennél is nagyobb erőt moz-gósított az EBEÉ 1986-ban kezdődő harmadik, bécsi utótálálkozón való jelenlétére. Ahogyan korábban, így ezúttal is helyet kapott egy magyar nemzetiségű amerikai állampolgárságú civil az Egyesült Államok küldöttségében, Bütösi János, és a HHRF-nek most is lehetősége volt részt venni az amerikai delegáció előzetes felkészítésében. Ezenkívül a bécsi utótálálkozót az 1956-os forradalomra való emlékezésre is fel-használták, az ennek apropóján bemutatott misén az amerikai diplo-maták egy része is megjelent. A bécsi utókonferencián elhatározott emberi dimenziós találkozók közül a párizsira főleg a nemzetközi köz-vélemény romániai magyarellenes atrocitásaira való figyelemfelhívás-sal, a szintén 1989-ben tartott londoni információs fórumra pedig rész-ben az amerikai küldöttség tájékoztatásával, részben pedig

⁷³ Uo., 4.

⁷⁴ Uo.

⁷⁵ Uo.

⁷⁶ Uo., 11.

⁷⁷ Említhető például a Csehszlovákiai Magyarok Nemzeti Bizottsága vagy a Svájci Magyar Egyesületek Szövetsége.

sajtónyilvános eseményekkel – például Tamás Gáspár Miklós részvételével – készült a HHRF, utóbbiról több tekintélyes nyugati médium is beszámolt.⁷⁸ A Magyar Emberi Jogi Alapítvány talán itt szembesült először a nemzetközi közösségnek a romániai magyarok helyzetére, mint kizárólag a román-magyar kétoldalú államközi viszonyban értelmezendő kérdésre szűkítésére törekvéssel.⁷⁹ Az információs fórum további kedvezőtlen tapasztalata volt, hogy néhány nyugati delegáció, például a kanadai vagy a német meglehetősen hűvös, távolságtartó hangot ütött meg a HHRF felvetései kapcsán, sőt, az amerikai küldöttség sem a korábbi EBEÉ-eseményeken megszokott kedvező hozzáállást tanúsította, bár ennek a küldöttségvezető személyében rejlő okai is lehettek.⁸⁰ A külföldi delegációk csaknem egybehangzó álláspontja volt, hogy a romániai magyarok jogfosztását a magyar küldöttségnek kell képviselni.⁸¹ Még ugyanebben az évben a HHRF az EBEÉ-n kívüli nemzetközi aktorokkal is kapcsolatba lépett. Hámos László találkozott Pérez de Cuéllar ENSZ-főtitkárral, aki rokonszenvét fejezte ki a szervezet által képviselt ügyek iránt és újabb találkozót ígért, ezenkívül Latkóczy Emese és Hámos László találkoztak Habsburg Ottóval, hogy átbeszéljék egy az Európai Parlament mellett működő HHRF-lobbicsoport létesítésének lehetőségét.⁸² Az EBEÉ második emberi dimenziós konferenciájára 1990-ben került sor Koppenhágában, amelyen a HHRF népes küldöttséggel vett részt. Az eseményen kiemelten foglalkoztak a kisebbségek ügyével és két, valamelyest konkuráló állami megközelítést azonosítottak. Az egyiket az ún. Pentagonálé⁸³ államai, vagyis Ma-

⁷⁸ Például a Daily Telegraph vagy a BBC World Service.

⁷⁹ HHRF Belső Tájékoztató 1989. május 11. New York. CSCE London Information Forum. 1989. április 18 - május 12. 1-2.

⁸⁰ *Uo.*, 3-5.

⁸¹ *Uo.*

⁸² HHRF Belső Tájékoztató. Beszámoló 1989. január-május. New York. 1.

⁸³ A mai Közép-európai Kezdeményezéshez vezető egyik stáció volt, amely Csehszlovákia részvételével jött létre 1990-ben a korábbi Quadragonáléból (Ausztria, Jugoszlávia, Magyarország, Olaszország). Baller Barbara – Blahó András – Prandler Árpád: A nemzetközi együttműködés egyes fórum jellegű, illetve partikuláris, zárt formái. In: Blahó András – Prandler Árpád (szerk.): *Nemzetközi szervezetek és intézmények*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 2014. 447.

gyarország, Ausztria, Csehszlovákia, Jugoszlávia és Olaszország képviselték, míg a másikat jórészt az NSZK, Hollandia, és Kanada egyesített álláspontja fémjelezte. A Pentagonálé javaslata teret engedett volna a kollektív kisebbségi jogoknak is, míg az utóbbi inkább a fősodorvonalbeli egyéni jogokra építő elképzeléseket tükrözte. A HHRF a Pentagonálé javaslata mellett tette le a voksát,⁸⁴ és igyekezett ahhoz megszerezni további államok támogatását.⁸⁵ Az „individualista” megközelítést vallók, továbbá a Szentszék, Törökország, vagy éppen Franciaország képviselői a megkeresésekre általában tartózkodóan, néha kifejezetten barátságtalanul reagáltak.⁸⁶ Hámos Lászlónak az amerikai küldöttségvezetőhöz írt levelére érkezett válaszlevelében az Egyesült Államok képviselője csak annyit tudott megígérni, hogy az amerikai Békeintézet még 1990-ben szervez egy etnikai és vallási konfliktusok kezelésével foglalkozó konferenciát Washingtonban, ahol lehetőség lesz a kérdés alaposabb tanulmányozására.⁸⁷ A HHRF az emberi dimenziós értekezlettel egyidőben és szintén Koppenhágában „Erdélyi etnikai és nemzeti kisebbségek: múlt, jelen és jövő” címmel egy ún. párhuzamos konferenciát is szervezett, ahol filmvetítésekkel, interjúkkal és egyéb eszközökkel mutatta be a romániai magyarság helyzetét. A párhuzamos konferencia résztvevői elfogadták a „Valódi demokrácia felé Romániában” című nyilatkozatot, amelyben egyebek mellett a marosvásárhelyi pogrom résztvevőinek felelősségre vonását is sürgették.⁸⁸ A párhuzamos fórumot a magyar, norvég, csehszlovák és román delegációk társszervezésében rendezték. Hámos az eseményről az Országgyűlés Emberi Jogi, Kisebbségi és Vallásügyi Bi-

⁸⁴ Copenhagen Meeting: Conference on the Human Dimension from 5 June to 29 July 1990. Notes on HHRF meetings with Delegations.

⁸⁵ Uo.

⁸⁶ Uo.

⁸⁷ Lásd: Max M. Kampelman Hámos Lászlónak címzett és 1990. június 28-án kelt levelét.

⁸⁸ Toward a Genuine Democracy in Rumania. Statement Adopted by Participants of the Parallel Conference “Ethnic and National Minorities in Transylvania: Past, Present and Future” Copenhagen, Denmark. Wednesday, June 20, 1990.

zottsága előtt is beszámolt 1990. július 4-én.⁸⁹ A jelentősebb EBEÉ-események sorában az 1991-ben rendezett genfi szakértői találkozó következett, amelynek témája kizárólag a nemzeti kisebbségek ügye volt. Kiemelt jelentősége miatt az amerikai delegációban ezúttal maga Hámos László is helyet kapott,⁹⁰ de külön NGO-ként, a HHRF is részt vett a rendezvényen.⁹¹ A jogvédő szervezet rögtön a tanácskozás elején szembesült azzal, hogy a romániai magyarokkal szemben elkövetett hatósági jogsértéseket és zaklatásokat kizárólag két küldöttség, az amerikai és a magyar hajlandó felvetni, a többiek pedig vonakodtak „nevükön nevezni a dolgokat”.⁹² Ezenkívül a román delegáció, amelyben egyetlen magyar nemzetiségű személynek „sem sikerült helyet találni” (szemben például a csehszlovák küldöttséggel), kettős beszédet alkalmazva, mást mondott a nyugati delegációknak és mást tett odahaza.⁹³ A HHRF ezen a találkozón az amerikai és a magyar tárgyalódelegációknak nyújtott közvetlen segítséggel, felkészítéssel, valamint tájékoztató anyagok készítésével és azoknak az üléstermekben való szétosztásával vette ki a részét. A HHRF az 1994-ben tartott budapesti EBEÉ-csúcson is meg tudott jelenni, az alapítványt ezúttal Latkóczy Emese képviselte. Az addigi csúcstalálkozóktól eltérően a helsinki folyamatban részes államok lehetővé tették NGO-k számára, hogy felszólaljanak az értekezleten és ezzel a lehetőséggel a HHRF élt is. Latkóczy hozzászólásában – egyebek mellett – felhívta a figyelmet a kárpátaljai magyarság autonómia törekvéseire, a szélsőséges Román Nemzeti Egységpárt kormánykoalíciós tagságára, Cseresznyés Pál fogva tartására, és a román oktatási törvénytervezetre.⁹⁴ A felszólalásban érintett témákról a HHRF még azt megelőzően levélben tájékoz-

⁸⁹ Hámos László tanúvallomása a magyar parlament Emberi Jogi, Kisebbségi és Vallásügyi Bizottsága előtt 1990. július 4-én.

⁹⁰ Geneva CSCE Meeting of Experts on National Minorities July 1-19, 1991 HHRF Efforts and Internal Evaluation. 2.

⁹¹ Uo.

⁹² Uo.

⁹³ Uo.

⁹⁴ Statement by Emese Latkóczy at the CSCE Budapest Review Conference Working Group III on the Human Dimension November 3, 1994.

tatta az amerikai külügyminisztert, a tárgyalódelegációt, illetve más országok küldöttségeit. A szervezet megnyilvánulását a román küldöttség hevesen támadta és megjegyezte, hogy az amerikai magyar NGO „sajnálatosan több delegációt is képes volt befolyásolni.”⁹⁵ A román delegátus felszólalása végén feltette a költői kérdést, „elképzelhető, hogy hiba volt nyitottá tenni az értekezletet?”⁹⁶ Az amerikai küldöttség HHRF-nek írt válaszlevelében viszont jelezte, hogy álláspontjuk tökéletesen különbözik Bukarestétől, már ami az NGO-k nemzetközi kapcsolatokban játszott szerepéről és a csúcstalálkozó nyitottságáról van szó.⁹⁷ A tanulmány hipotézise szempontjából megállapítható, hogy a HHRF működése első negyedszázadában aktív és meghatározó részese volt a civil jogvédelemnek, az archívumában fellelt dokumentumok bizonyítják, hogy különösen az EBEÉ/EBESZ működésén keresztül igyekezett kedvezően befolyásolni a kisebbségi magyarság helyzetét, ezzel kapcsolatos módszerei és lehetőségei nem tértek el a többi, hasonló profilú szervezetétől, sőt, időnként azokkal együttműködve próbálta meg előmozdítani céljait.

3 Összegző megjegyzések

A HHRF alapítása óta eltelt évtizedekben a szervezet nagyjából a hasonló profilú NGO-k által járt utat követte. A nemzetközi kapcsolatokban alapvetően háromféle módon igyekezett alapításkori céljait elérni. Egyrészt nemzetközi szervezetek munkájához kapcsolódóan, kezdetben a civil szereplők által gyakran alkalmazott módon, tájékoztató anyagokat készítettek és a tanácskozások helyszínére utazva, az ülésteremben vagy ahhoz közel osztogatták kiadványaikat vagy közvetlenül az állami delegációk részére küldték el. Ekkor a társadalmi szervezetek még csak igen korlátozottan vehettek részt ezeken a

⁹⁵ Notes on 1994 CSCE Budapest Review Conference, November 8, 1994, WG3 National Minorities.

⁹⁶ *Uo.*

⁹⁷ United States Delegation Conference on Security and Cooperation in Europe, Vienna - Austria to Ms. Emese Latkóczy, November 21, 1994.

rendezvényeken közvetlenül és egészen 1994-ig, az EBEÉ budapesti felülvizsgálati értekezletéig kellett várni arra, hogy az NGO-k üléstermi felszólalásokkal is bekapcsolódhassanak például a helsinki folyamatba. Itt kell megjegyezni, hogy a HHRF nemzetközi szervezetekre koncentráló tevékenysége – noha például az ENSZ-szel, vagy európai nemzetközi szervezetekkel (Európai Unió, Európa Tanács) is kapcsolatba kerültek – jórészt az EBESZ-re irányult. Ennek okait a következőkben kereshetjük. Egyrészt a helsinki folyamat egészen a kelet-európai rendszerváltásokig az érdekérvényesítés komoly lehetőségeivel kecsegtetett. Hátránya és egyszerre előnye volt, hogy előrehaladásának motorja egy nem nemzetközi szerződéssel létrehozott együttműködési fórum, az EBESZ volt, amely így politikai természetű és ezért kézzelfoghatóbb kötelezettségeket írt elő a résztvevő államoknak. Ez a rugalmasság tette lehetővé, hogy a hidegháborús viszonyok között olyan kérdésekről is folyhasson párbeszéd, amelyeket az érintett országok nem akartak nemzetközi jogi kötelezettségként magukra nézve elismerni. Az együttműködés félig formalizált volta megkönnyítette a társadalmi szervezetek közreműködését egy olyan időszakban, amikor az NGO-k nemzetközi kapcsolatokban játszott szerepe a jelenleginél jóval kérdőjelesebb volt. Emellett a helsinki folyamat két nagy blokkja, vagyis a keleti és nyugati országcsoportok egymásról csak nagyon felületes képpel rendelkeztek, így nyilván egy keleti helyismerettel rendelkező, de mégis nyugati orientációjú NGO szakértelme a megszokottnál érdekesebb és értékeesebb volt. Ezenkívül az EBEÉ, szemben más nemzetközi szerveződésekkel, nagyobb beleszólást ígért például az Egyesült Államoknak a kelet-európai országok emberi jogi helyzetébe és ez is arra sarkallhatta a HHRF-t, hogy erőivel erre „szervezetre” koncentráljon. Ezzel szoros összefüggésben a Magyar Emberi Jogi Alapítvány igyekezett közvetlenül befolyásolni a nyugati államok külpolitikáját pusztán oly módon, hogy pontos és érdemi információkkal látta el azok külügyi adminisztrációit. Hagyományos és praktikus okokból egyszerre, főleg az Egyesült Államok diplomáciai kara volt fogékony erre. A HHRF munkatársait gyakran hívták a State Department-be briefingekeket tartani, és gyakran előfordult, hogy

az amerikai külügy, a szervezet szakmai anyagaira (is) támaszkodva dolgozta ki az USA külpolitikáját egy-egy konkrét helyzetben. Egyértelműen megállapítható a HHRF archívumából, hogy az Egyesült Államok külügyi szolgálata, illetve törvényhozása fontos partnerének tekintette a HHRF-et a romániai magyarok ügyeiben. Talán azt sem túlzás állítani, hogy egészen a kelet-európai demokratikus fordulatokig, ezekben a kérdésekben a HHRF igyekezett betölteni a hivatalos Magyarország által hagyott űrt, és ehhez a legfőbb szövetségese maga az Egyesült Államok volt. 1990-et közvetlenül megelőzően aztán Magyarország érezhetően ismét elkezdett érdeklődést mutatni a határon túli magyar közösségek problémáinak a nemzetközi kapcsolatokban való képviselése iránt és ez törvényszerűen a HHRF ezzel kapcsolatos szerepének mérséklődését is jelentette. Végül a szervezet jelentős energiát fordított a nemzetközi közvélemény tájékoztatására is. Ezt a célt szolgálta az Erdélyi Magyar Sajtószolgálat működtetése és számos, a HHRF által felkarolt ügyről a világlapokban megjelent cikk, vagy akár nemzetközi sajtótájékoztatók szervezése. Végül ami az Európa Tanácsot illeti, megállapítható, hogy ez a nemzetközi szervezet, szemben az univerzális "hatókörű" ENSZ-szel, vagy éppen az amerikai és az európai kontinenseket is "érintő" EBEÉ/EBESZ-szel kevésbé volt releváns a HHRF szempontjából. Ennek azonban nemcsak az ET regionális volta lehetett az oka, hanem elsősorban az, hogy a kelet-közép-európai és kelet-európai rendszerváltásokig a térség kisebbségi magyarság szempontjából releváns államai (Ausztriát kivéve) nem voltak, nem lehettek tagjai ennek a szervezetnek, így logikusan a HHRF számára sem volt prioritás az annak munkájába való bekapcsolódás.

Irodalomjegyzék

- Beszámoló az 1985, őszi budapesti Kulturális Fórumról. Készítette Csalog Zsolt. 1., 4., 11.
- Amnesty International: Who we are. [online]. Letöltés helye: <https://www.amnesty.org/en/who-we-are/>, letöltés ideje: 2021.10.25.
- Az 1992-ben elfogadott Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája és az 1995-ben aláírt Nemzeti Kisebbségek védelméről szóló Keretegyezmény.
- Az ECOSOC „Konzultatív viszony az ENSZ és a nem kormányzati szervezetek” című 1996/31. sz. határozatának I. része.
- Az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 71. cikke. Kihirdette: 1956. évi I. törvény.
- Az ET Miniszteri Bizottsága CM/Res(2016)3 sz. Határozata.
- Baller Barbara – Blahó András – Prandler Árpád: A nemzetközi együttműködés egyes fórum jellegű, illetve partikuláris, zárt formái. In: Blahó András – Prandler Árpád (szerk.): *Nemzetközi szervezetek és intézmények*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 2014.
- Ben-Ari, Rephael Harel: The Normative Position of International Non-Governmental Organizations under International Law. An Analytical Framework. Martinus Nijhoff Publishers. Boston-Leiden, 2012.
- Bigg, Claire: Helsinki Federation Shuts Down After Fraud Scandal. *RadioFreeEurope RadioLiberty* 12 December 2007 [online]. Letöltés helye: <http://www.rferl.org/a/1079257.html/>, letöltés ideje: 2021.10.25.
- Brown, Widney: Human Rights Watch. An Overview. In: Welch, Claude E. Jr. (Ed.): *NGOs and Human Rights. Promise and Performance*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press. 2001,
- Bruhács János: *Nemzetközi jog III*. Budapest-Pécs: Dialóg-Campus Kiadó, 2003.
- Charter of Paris for a New Europe. „Non-governmental Organizations” című alpontja CHRR Röpcédula/Mini beszámoló vázlat c. pont.
- Concluding Document of the Madrid Meeting 1980 of Representatives of the Participating States of the Conference on Security and Cooperation in Europe, held on the Basis of the Provisions of the Final Act Relating to the Follow-up to the Conference. Madrid 1983.
- Concluding Document of the Vienna Meeting 1986 of Representatives of the Participating States of the Conference on Security and Cooperation in Europe, held on the Basis of the Provisions of the Final Act Relating to the Follow-up to the Conference. Vienna 1989.

Concluding Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE.

Copenhagen Meeting: Conference on the Human Dimension from 5 June to 29 July 1990. Notes on HHRF meetings with Delegations.

Council of Europe: Conference of INGOs. [online]. Letöltés helye: <http://coe-ngo.org/#/ingos/>, letöltés ideje: 2021.10.25.

Council of Europe: Treaty Office: Chart of signatures and ratifications of Treaty 124. [online] Letöltés helye: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/124/signatures?p_auth=uJzhWMA8/, letöltés ideje: 2021.10.25.

CSCE Budapest Document 1994 Towards a Genuine Partnership in a New Era. Part VIII. P. 3.

CSCE Helsinki Document 1992 the Challenges of Change. Part II., 23a.

Díaz Barrado, Castor M.: *La protección de las minorías nacionales por el Consejo de Europa*. Madrid : Edisofer. 1999.

Erdély védelmében! 1980. november 15. A Committee for Human Rights in Rumania madridi utótálálkozára készített röpcédulája.

Geneva CSCE Meeting of Experts on National Minorities July 1-19, 1991 HHRF Efforts and Internal Evaluation. 2.

Gyarmati István – Prandler Árpád: Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ). In: Blahó András – Prandler Árpád (szerk.): *Nemzetközi szervezetek és intézmények*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 2014,

Hámos László tanúvallomása a magyar parlament Emberi Jogi, Kisebbségi és Választási Bizottsága előtt 1990. július 4-én.

Heat-Moon's Statement. US Information Agency Telegram. 812881 I CA248. 19/8846Z

HHRF Belső Tájékoztató 1989. május 11. New York. CSCE London Information Forum. 1989. április 18 - május 12. 1-2., 3-5.

HHRF Belső Tájékoztató. Beszámoló 1989. január-május. New York. 1.

International Commission of Jurists: History of the ICJ. [online]. Letöltés helye: <http://www.icj.org/history/>, letöltés ideje: 2021.10.25.

Kende Tamás: Nemzetközi gazdasági szervezetek, nemzetközi gazdasági jog. In: Kende Tamás – Nagy Boldizsár – Sonnevend Pál – Valki László (szerk.): *Nemzetközi jog*. Budapest: Wolters Kluwer Hungary. 2018. 653-655.

Kilinc, Ramazan: History, International Norms and Domestic Institutional Change: State-Religion Relations in France and Turkey. PhD-dissertation. Arizona State University, 2008.

- Klabbers, Jan: *The Concept of Treaty in International Law*. The Hague: Kluwer Law International. 1996.
- Kleinsorge, Tanja E.J.: The Council of Europe's Activities. In: Kleinsorge, Tanja E.J. (Ed.): *Council of Europe*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International. 2010.
- Kovács Péter: *Nemzetközi közjog*. Budapest: Osiris Kiadó. 2016.
- Kürti, László: *The Remote Borderland. Transylvania in the Hungarian Imagination*. Albany: State University of New York Press. 2001.
- Max M. Kampelman Hámos Lászlónak címzett és 1990. június 28-án kelt levele
- Medecins Sans Frontieres: Who we are. [online]. Letöltés helye: <http://www.msf.org/en/msf-history/>, letöltés ideje: 2021.10.25.
- Minority Rights Group International: About us: Our history. [online]. Letöltés helye: <http://minorityrights.org/about-us/our-history/>, letöltés ideje: 2021.10.25.
- Nagy Noémi: *A hatalom nyelve – a nyelv hatalma. Nyelvi jog és nyelvpolitika Európa történetében*. Budapest : Dialóg Campus Kiadó. 2019.
- NGO Branch: Department of Economic and Social Affairs. [online]. Letöltés helye: <http://csonet.org/>, letöltés ideje: 2021.10.25.
- Notes on 1994 CSCE Budapest Review Conference, November 8, 1994, WG3 National Minorities.
- Schermers, Henry G. – Blokker, Niels M.: *International Institutional Law. Unity within Diversity. Fifth Revised Edition*. Leiden-Boston: Martinus Nijhoff Publishers. 2011.
- Statement by Emese Latkóczy at the CSCE Budapest Review Conference Working Group III on the Human Dimension November 3, 1994.
- Statement by the Committee for Human Rights in Rumania. Supplementing the Oral Testimony of László Hámos on behalf of the CHRR before the Subcommittee on International Trade of the Committee on Finance, US Senate. July 23, 1985. 7.
- The global development research center. [online]. Letöltés helye: <http://www.gdrc.org/ngo/ngo-enhance.html/>, letöltés ideje: 2021.10.25.
- Toward a Genuine Democracy in Rumania. Statement Adopted by Participants of the Parallel Conference "Ethnic and National Minorities in Transylvania: Past, Present and Future". Copenhagen, Denmark. Wednesday, June 20, 1990.
- United States Delegation Conference on Security and Cooperation in Europe, Vienna – Austria
- van Dijk, Ruud (Ed.): *Encyclopedia of the Cold War*. New York: Routledge. 2008.
- Welch, Claude E Jr.: Introduction. In: Welch, Claude E Jr. (Ed.): *NGOs and Human Rights. Promise and Performance*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2001.

III. fejezet

Aktualitások

1. **Balogh Zsuzsa – Bíró Réka – Hencz Gyöngyi Anna:**
A magyar kisebbség ellen elkövetett
gyűlölet-bűncselekmények vizsgálata Romániában
2. **Bodó Barna:** Jog és politika Romániában:
a marosvásárhelyi katolikus líceum esete

A MAGYAR KISEBBSÉG ELLEN ELKÖVETETT GYŰLÖLET-BŰNCSELEKMÉNYEK VIZSGÁLATA ROMÁNIÁBAN

1 Bevezetés

A romániai magyarság helyzetével számos tanulmány, kutatás, intézmény foglalkozott és foglalkozik a mai napig is. A nemzeti, kulturális, nyelvi, történelmi ellentétek a román és a magyar lakosok között időről-időre újabb konfliktusokat váltanak ki, melyek indokoltá teszik, hogy a magyar kisebbség helyzetének kérdésével a közszférához tartozó érdekképviselői szervek és a civil szervezetek is folyamatosan foglalkozzanak. A több síkon futó érdekérvényesítés egyik fő alapelve, hogy elérjük azt, hogy a többségi társadalom tiszteletben tartsa a nemzeti kisebbségek alapvető jogait, emberi méltóságát, kultúráját, hagyományait. Jelen tanulmány azért jött létre, hogy megvizsgáljuk a romániai magyarok elleni elkövetett gyűlölet-bűncselekmények helyzetét.

Azt tapasztaltuk, hogy ezek a cselekedetek, habár léteznek - sőt az esetek többségében a büntetőjogi felelősségre vonás is indokolt - az állam részéről mégsem történik hatékony fellépés e jogsértő magatartások visszaszorítása érdekében. Ennek lehetséges okait próbáljuk bemutatni, miközben jogalkotási és jogalkalmazási hibákra is fel kívánjuk hívni a figyelmet. A tanulmányban először a legfontosabb nemzetközi és az uniós jogszabályokat, intézményeket tekintjük át, majd néhány elméleti kérdéssel foglalkozunk. A dolgozat második felében pedig a román jogi kereteket nézzük át, illetve konkrét jogesetekkel szemlélítjük a román jogszabályok és a gyakorlat közötti ellentmondást.

A gyűlölet-bűncselekmények azért kiemelten súlyosak, mert azok nem csupán a sértettre hatnak ki, hanem a sértett személyében megjelenített közösségre is.

* Jogászok, Jogaink Egyesület, Kolozsvár, e-mailek: av.baloghzsuzsa@gmail.com, reka.biro@law.ubbcluj.ro, hencz.gyongyos@gmail.com.

Előzetes feltevésünk abban áll, hogy Romániában, habár a törvényi keretek adottak, ezeket a jogszabályokat nem megfelelően alkalmazzák, ha magyarok ellen elkövetett gyűlölet-bűncselekményekről van szó, melynek következtében az elkövetők nem kerülnek felelősségre vonásra.

Ahhoz, hogy ezt a feltevés igazolni vagy cáfolni tudjuk, több kérdésre is választ kell találnunk, mint például: Hol húzódik a határ a szabad véleménynyilvánítás és a már sértő, gyűlöletkeltő magatartás között? Mikor mondható el egy bűncselekményről, hogy elkövetését gyűlölet váltotta ki, ami nem csupán a sértettet érinti, hanem a mögötte lévő társadalmi csoport egészét? Milyen módon érintett ebből a szempontból az őshonos nemzeti kisebbség, a magyarság Romániában? Milyen jogi keretet szab Románia, és hogyan valósulnak meg ezen rendelkezésekben megfogalmazott jogi elvek? Jelen tanulmányunkban ezt a kérdéskört vizsgáljuk.

2 Módszertani áttekintés

Jelen tanulmány esetében kombinált megközelítési módszertant alkalmaztunk. A tanulmány tárgyának specifikus jellegét tekintve előtérbe helyeztük a kvalitatív megközelítést.

Ennek keretén belül elsősorban dokumentum és tartalomelemzést végeztünk, amely a következőkre vonatkozott: nemzetközi és nemzeti jogszabályok áttekintése; nemzetközi szervezetek által Romániáról készített jelentések vizsgálata, nemzetközi joggyakorlat és romániai joggyakorlat vizsgálata, statisztikai adatok elemzése, valamint konkrét ügyek bemutatása, a megállapított jogértelmezési és jogalkalmazási hibák ezeken keresztül való ismertetése.

3 Gyűlöletbűncselekmények fogalma és jelentősége a nemzetközi- és uniós jog tükrében

A gyűlölet-bűncselekmény nem újkeletű fogalom, legfeljebb formáját, intenzitását, jellemzőit tekintve más, mint a történelem során korábban tapasztalt társadalmi csoportok, közösségek elleni bűncselekmények. Ez a jelenség az emberi társadalom történetében már a kezdetektől fogva jelen van: elég csak a vallási közösségek ellen irányuló, illetve származáson alapuló gyűlöletből fakadó büntetésekre gondolni.¹ A formálódó modern világ azonban a közösségek ellen irányuló bűncselekményekre választ kívánt adni: ha *megfogalmazásra kerülnek az alapvető emberi jogok*, azok védelmet is nyernek. Így tehát egyidejűleg megfogalmazásra kerültek az emberi jogok és megszülettek a különböző közösségek védelmét szolgáló jogszabályok.

A francia forradalom nagy vívmányát, az *Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozatát* követően a XX. század világháborúi után 1948. december 10-én született meg az első, mérőöldkőnek számító dokumentum, az *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata* az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) keretein belül.² A 30 cikkből álló dokumentum tartalmazza azokat az alapvető jogokat, amelyek nemi, faji, vallási, politikai meggyőződéstől függetlenül minden embert megilletnek. Néhány kiemelten védett érték: az élethez, emberi méltósághoz, biztonsághoz, magántulajdonhoz való jog; a gondolat, lelkiismeret és vallás szabadsága, vagy éppen a kegyetlen, embertelen bánásmód tilalma.³

Ezt követően 1950-ben született meg az Európa Tanács *Emberi Jogok Európai Egyezménye*, majd ismételtén az ENSZ égisze alatt fogalmazódott meg 1966-ban a *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya*. Az Egyezségokmány kulcsfontosságú 19. és 20. cikkéről a későbbiekben lesz még szó. Az Európai Unió 2000-ben, az *Alapjogi Chartában* szintén összefoglalta az alapvető emberi jogokat, majd a Chartát – a

¹ Ld.: etnikai/vallási alapú pogromok és genocídiumok, babiloni fogság, kora újkori rabszolgatartás stb.

² Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ): *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozat*, 1950. [online] Letöltés helye: <https://www.ohchr.org>, letöltés ideje: 2021.11.24.

³ *Uo.*, 1. cikk, 3. cikk, 5. cikk, 17. cikk.

Lisszaboni Szerződés hatálybalépésével – 2009-ben elsődleges jogforrásává emelte.⁴ Az alapjogok érvényesülésének eszköze egyrészt az az elvárás, hogy a tagállamok a saját szabályzásukba ültessék át a dokumentumok tartalmát, másrészt pedig a nemzetközi bíróságok, illetve az Európai Unió Bírósága előtt indított eljárások.

Ahogy az alapvető jogok megfogalmazására apránként került sor, úgy az alapjogot sértő gyűlölet-bűncselekmény meghatározása, valamint az ellene való fellépés szintén különböző fórumokon és fokozatosan történt meg. A következőkben a gyűlölet-bűncselekmény fogalmát határozzuk meg, majd pedig bemutatjuk, hogy az egyes nemzetközi fórumok hol és miképp foglalkoztak/foglalkoznak ezzel a kérdéssel.

A gyűlölet-bűncselekmény (*hate crime*), a gyűlölet által kiváltott bűncselekmények olyan csoportja, amelyek jellemzője, hogy az elkövetés körülményeiben szerepet játszik valamilyen egyéni-társadalmi jellemző. A bűncselekmény sokféle lehet (személy elleni, vagyonelleni, szóbeli sértés, fizikai támadás), azonban közös jellemzőjük, hogy a cselekmény oka a sértett személy valamilyen egyéni tulajdonsága, illetve csoporthoz való tartozása.⁵ A kulcsfogalom a gyűlölet-bűncselekmények esetében tehát valamilyen közösséghez, csoporthoz való tartozás. Ezekben az esetekben azért éri a sértett személyt sérelem, hátrány, megkülönböztetés, mert tagja az adott közösségnek, társadalmi csoportnak. Ezek a bűncselekmények jellemzően rasszizmusból, xenofóbiából, vallási intoleranciából fakadnak, illetve az adott személy nemi identitása, szexuális irányultsága, fogyatékosága ellen irányulnak.⁶ Mind a faji, nemzeti, vallási, etnikai közösségek elleni, mind a nemi identitás, szexuális irányultság és fogyatékoság miatt a sértett személy ellen elkövetett támadás a gyűlölet-bűncselekmény kategóriájába esik.⁷

⁴ Európai Unió (EU): Alapjogi Charta. [online] Letöltés helye: <https://eur-lex.europa.eu>, letöltés ideje: 2021.11.24.

⁵ Dinók Henriett Éva: *A gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni fellépés jelentősége és lehetőségei*. PhD értekezés, SZTE, 13. [online] Letöltés helye: <http://real.mtak.hu>, letöltés ideje: 2021.11.24.

⁶ Kubicza Márta: *A Gyűlöletbeszéd Amerikai Szabályozásának Bemutatása*. In: *Műhelytanulmányok a PPKE JÁK hallgatóitól*, PázmányPress, 2016., 111. [online] Letöltés helye: <https://jak.ppke.hu>, letöltés ideje: 2021.11.24.

⁷ European Union Agency For Fundamental Rights (FRA): *Gyűlölet-bűncselekmé-*

A gyűlölet-bűncselekmény fogalmának tisztázásához elengedhetetlen az ENSZ által használt ún. *rabati akcióterv* ismertetése. Ez előtt viszont érdemes kitérnünk a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 19. és 20. cikkére. A 19. cikk kimondja azt, hogy senki nem zaklatható a nézetei miatt,⁸ illetőleg deklarálja a szabad véleménynyilvánítást. A véleménynyilvánításba beletartozik a gondolat, illetve adat keresésének, megismerésének és terjesztésének korlátlan szabadsága.⁹ A harmadik bekezdés pedig úgy folytatja, hogy mindez felelősséggel és kötelezettséggel jár, így a véleménynyilvánítás bizonyos törvényi feltételeknek megfelelően korlátozható. Ez akkor történhet meg, ha véleménynyilvánítás korlátozása más jó hírnevének megóvását, illetve az állam közrendjének, közbiztonságának megóvásával jár.¹⁰

A *rabati akcióterv* a gyűlölet-bűncselekmények közül is elsősorban a gyűlöletbeszéd kapcsán fogalmazódott meg. E tekintetben az Egyezségokmány 20. cikkének második bekezdésére épít, miszerint „törvényben kell megtiltani a nemzeti, faji vagy vallási gyűlölet bármilyen hirdetését, amely megkülönböztetésre, ellenségeskedésre vagy erőszakra izgat”.¹¹ Az akcióterv egy hat pontos listát állít fel, amely azt segíti eldönteni, hogy az adott bűncselekmény valóban gyűlölet-bűncselekmény kategóriájába esik, vagy a véleménynyilvánítás szabadságának kategóriája védi. Ez az úgynevezett „Rabati küszöb-teszt”. A 2012. októberében elfogadott keretegyezmény tehát azt írja elő, hogy a kérdéses cselekmény esetében mind a hat kritériumnak teljesülnie kell ahhoz, hogy az gyűlöletbűncselekménynek minősüljön. Ez a hat pont pedig a következő:

- a *kontextus* (az egyes kijelentések valószínűleg egy célcsoporttal szembeni megkülönböztetésre, ellenségeskedésre vagy erőszakra izgatnak-e, egyéb ok-okozati összefüggések),

nyek az Európai Unióban. [online] Letöltés helye: <https://fra.europa.eu>, letöltés ideje 2021.11.24.

⁸ ENSZ: Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, 19. cikk (1).

⁹ *Uo.*, 19. cikk (2).

¹⁰ *Uo.*, 19. cikk (3).

¹¹ *Uo.*, 20. cikk, (2).

- a *beszélő* (beszélő társadalmi pozíciója, illetve, hogy kinek/kik előtt szól a beszéd),
- a *szándék* (mindezt szándékosan tegye, a gondatlanság nem meríti ki a hirdetés, illetve az igazítás fogalmát),
- a *tartalom és a forma* (beszéd milyen mértékben provokatív, milyen a beszéd stílusa, közvetlensége, felhozott érvek stb.),
- a *beszéd kiterjedése* (hány emberhez ér el, nyilvánosság mértéke, hogyan terjesztik, hogyan válik elérhetővé stb.)
- a *valószínűség, beleértve a beteljesedést* (annak a vizsgálata, hogy ésszerűen valószínűsíthető, hogy konkrét cselekedetre buzdít majd a beszéd).¹²

A rabati akcióterv megállapítja azt is, hogy sajnálatos módon gyakran nem emelnek vádat az elkövetők ellen, hiába meríti ki a cselekmény az egyezmény 20. cikkét, illetve azt is megjegyzi emellett, hogy a kisebbségek ugyanakkor tényleges üldöztetésnek vannak kitéve.¹³

Európa Tanács által 1950-ben elfogadott Emberi Jogok Európai Egyezménye az egyik legelső nemzetközi forrás ebben a kérdésben. A második, „Jogok és Szabadságok” fejezet többek között nevesíti a szabadsághoz való jogot,¹⁴ a magán és családi élet tiszteletben tartásához való jogot,¹⁵ a véleménynyilvánítás szabadságát, ugyanakkor azt is megjegyzi, hogy:

„e szabadságok gyakorlása a törvényben meghatározott, olyan alakszerűségeknek, feltételeknek, korlátozásoknak vagy szankciónak vethető alá, amelyek szükséges intézkedéseknek minősülnek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a területi sértetlenség, a közbiztonság, a zavargás vagy bűnözés megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, mások jó hírneve vagy jogai védelme, a bizalmas értesülés közlésének

¹² ENSZ: Rabati akcióterv [online]. Letöltés helye: <https://www.ohchr.org>, letöltés ideje: 2021.11.24.

¹³ *Uo.*

¹⁴ Európa Tanács: Emberi Jogok Európai Egyezménye, 5. cikk, 1.

¹⁵ *Uo.*, 8. cikk, 1.

megakadályozása, vagy a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása céljából.”¹⁶

A Nyilatkozat második fejezete az Emberi Jogok Európai Bíróságának felállításáról szól, amely a nyilatkozatban foglaltak érvényre juttatását segíti. A strasbourgi székhelyű intézmény számos döntést hozott a gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozóan is, amelyekből a későbbiekben meg is nevezünk párat. A gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos joggyakorlata abból indul ki, hogy azok a tettek, amelyek mögött olyan indíttatás áll, amely a sértett valamely identitásának alapjául szolgáló jellemvonása ellen irányul, nemcsak a sértettre, hanem a célzott közösség egészére káros hatással van, ebből kifolyólag az efféle cselekedeteket még érzékenyebben közelíti meg a bíróság.¹⁷ Az ítélkező testület e téren kiemelten fontosnak tartja a nyomozóhatóságok szigorát és a kisebbségek hatóságba vetett bizalmának növelését, az előítéletes indíték feltárására vonatkozó kötelezettségek előírását, a vegyes indíték esetén az előítéletes indíték ugyanolyan alapos kivizsgálásának követelményét.¹⁸

A felsoroltak közül talán a legtöbb kihívást az előítéletes indíték feltárása okozza a hatóságoknak. A bíróság kritériumai szerint a tagállami hatóságoknak minden észszerűen elvárható intézkedést biztosítani kell, ami fényt deríthet az előítéletes indítékre, s mindezt megfelelően, precízen, részletesen indokolni és dokumentálni szükséges.¹⁹ Az *Angelova és Iliev kontra Bulgária ügyben* történetesen a bolgár hatóságok elmulasztották a halált okozó, rasszista indíttatású cselekmény előíté-

¹⁶ Uo., 10. cikk, 2.

¹⁷ Kirs Eszter: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata a gyűlöletbűncselekmények esetén folytatott büntetőeljárások tárgyában. In: *Állam- és Jogtudomány, A Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Folyóirata*, LVIII. évfolyam, 2017/4. szám, 141.

¹⁸ Uo. 142.

¹⁹ Uo. 146.

letes háttérét feltárni,²⁰ habár az egyik elkövető a kihallgatás folyamán úgy nyilatkozott, hogy minden külföldit és romát utálnak.²¹

Európa Tanács szaktestülete, a *Rasszizmus és Intolerancia Elleni Európai Bizottsága* (European Commission against Racism and Intolerance - ECRI) 1994 óta működő testület, amelynek elsődleges célja a rasszizmus, a faji alapon történő megkülönböztetés, a xenofóbia, az antiszemitizmus és az intolerancia elleni küzdelem. Ennek elérése érdekében az egyes tagállamainak jogalkotását megvizsgálja, javaslatot tesz, országjelentést készít. Az Európa Tanács valamennyi tagállama egy-egy képviselőt küld a szervezetbe.²² A szervezet tevékenysége kapcsán a 2002-ben elfogadott, majd 2017-ben kiegészített, *A rasszizmus és faji megkülönböztetés elleni nemzeti jogalkotás főbb elemei* című 7. számú állásfoglalása szolgál alapul az egyes országjelentések megalkotásakor. Ez egy szempontrendszer állít fel a különböző jogterületekre vonatkoztatva, amely, mint zsinórmérték azt mutatja meg, hogy a tagállam jogrendszerében a különböző jogterületeken milyen kritériumoknak kell megfelelni a rasszizmus, intolerancia, antiszemitizmus elleni hatékony küzdelem érdekében.

Példának okáért, a tagállamok alkotmányában szerepelnie kell az egyenlő bánásmód elvének, vagy éppen annak, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága a rasszizmus elleni küzdelem érdekében korlátozható. Az állásfoglalás szerint a tagállami büntetőjognak büntetnie kell a szándékos erőszakra, gyűlöletre, diszkriminációra való nyilvános izgatást, nyilvános sértést, rágalmazást, ha a személy(ek) ellen fajuk, bőrszínük, nyelvük, vallásuk, állampolgárságuk vagy nemzeti vagy etnikai származásuk alapján történik.²³

²⁰ Angelova és Iliev v. Bulgária ügy, Emberi Jogok Európai Bírósága, 2007. október 26-ai ítélete.

²¹ *Uo.* 146.

²² European Commission against Racism and Intolerance (ECRI): honlap, [online]. Letöltés helye: <https://www.coe.int>, letöltés ideje: 2021.11.10.

²³ ECRI: 7. sz. állásfoglalás, IV. fejezet 18., a)-c) [online]. Letöltés helye: <https://rm.coe.int>, letöltés ideje: 2021.11.25.

Az ECRI Romániára vonatkozó 2019. évi, 5. számú országjelentése,²⁴ amelyet 2020 novemberében tettek közzé, és jelenleg a legfrissebb adatokat szolgáltatja, azt állapította meg többek között, hogy Románia nem rendelkezik elégséges statisztikai adattal, amelyből kiderülne a gyűlölet-bűncselekmények előfordulásának gyakorisága, valamint azt tapasztalták, hogy a romániai igazságügyi szervek hiányosan tudják felismerni és bizonyítani, ha egy bűncselekményt hátrányosan megkülönböztető vagy előítéletes indokokból követnek el. Különösképpen a magyar kisebbségre vonatkozóan a jelentés megállapította, hogy kiemelt probléma a rasszista és intoleráns, nyilvánosság előtt kifejezett vagy az interneten keresztül történő megkülönböztető és gyűlöletkeltő diskurzus.

Azt is megállapították, hogy a politikai célú, a magyarság negatív felüntetése a többségi társadalom tagjainak szavazatai és szimpátiájának elnyerése céljából olyan méreteket ölt, amelyek súlyosan sértik a kisebbség emberi méltóságához való jogait. A kiemelt székely autonómia, valamint a székely zászló és magyar feliratok kérdése pontosan egy ilyen sarokpont, amelyet tudatosan használ a politikai propaganda gyűlöletkeltésre. Erre külön példaként a jelentés felhossa a 2018 januárjában Mihai Tudose miniszterelnök által tett kijelentést, miszerint ha *az a (székely) zászló lobogni fog a szélben, ott fognak lengeni mellette a helyi felelősök is.*

Az ECRI a következő, jelen tanulmány témáját illető, fontosabb javaslatokat fogalmazta meg Romániával szemben:

- szükségesnek tartják a Román Büntető Törvénykönyv (Btk.) reformját,²⁵
- kiemelik, hogy a gyűlölet-bűncselekményeket maradéktalanul ki kell vizsgálni és az elkövetőket felelősségre kell vonni,
- fontosnak tartják az érzékenyítő képzések, foglalkozások bevezetését az előítéletek lebontása céljából,

²⁴ ECRI: Report on Romania, fifth monitoring cycle, 5 June 2019, [online]. Letöltés helye: <https://rm.coe.int>, letöltés ideje: 2021.10.11.

²⁵ 2009. évi 286-os törvény a Román Büntetőtörvénykönyvről.

- szorgalmazzák a kibertérben elkövetett bűncselekmények miatti felelősségre vonást, amelyhez szükségesnek tartják a technikai és személyi keretek megteremtését,
- felhívják az állam figyelmét, hogy hozzon létre olyan szabályozást, amely kötelezné a politikai pártokat és szervezeteket, hogy a tevékenységük során mellőzzék az emberi méltóságot sértő, gyűlöletkeltő politikai propagandát, valamint ennek megszegése esetében az illető személy vagy szervezet felelősségre vonható legyen.

Az EBESZ (Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet/ OSCE: *Organization for Security and Cooperation in Europe*), Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Irodájának (*Office for Democratic Institutions and Human Rights – ODIHR*) meghatározása szerint gyűlölet-bűncselekmény minden olyan bűncselekmény – ideértve a személy vagy vagyoni elleni bűncselekményeket – ahol a bűncselekmény áldozatának, helyszínének vagy tárgyának kiválasztása mögött ezen áldozatok, helyszínek vagy tárgyak valamely közös tulajdonsága (pl. faji hovatartozás, nemzeti vagy etnikai származás, nyelv, bőrszín, vallás, nem, kor, értelmi vagy testi fogyatékoság, szexuális irányultság vagy más hasonló tulajdonság) által meghatározott csoporthoz való vélt vagy valós tartozása, vagy e csoporthoz fűződő kapcsolata áll.²⁶

Az ODIHR és az EBESZ feltett célja a gyűlöletbűncselekmények visszaszorítása, melynek érdekében többretű segítséget nyújtanak a résztvevő államoknak. Elsődlegesen segítséget nyújtanak olyan jogszabályok megalkotásában, amelyek hatékonyan kezelik a gyűlölet-bűncselekményeket. Emellett fontosnak tartják az igazságszolgáltatásban résztvevők megfelelő képzését, a gyűlöletbűnözés tudatosítását a kormányok, az állami tisztviselők, civil társadalom és nemzetközi szervezetekre tekintettel, egyaránt. Végző soron támogatják a civil társadalom képviselőinek a gyűlölet-bűncselekmények nyomon követésére és jelentésére tett erőfeszítéseit.²⁷

²⁶ Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport honlapja, [online]. Letöltés helye: <https://gyuloletelLEN.hu/>, letöltés ideje: 2021.11.27.

²⁷ Organisation for Security and Co-operation in Europe (OSCE): Office for Demo-

Románia 2018 óta nem jelentette az országban elkövetett gyűlölet-bűncselekményeket,²⁸ amely már most előrevetíti, hogy a későbbiekben milyen adatgyűjtési problémákba ütközünk.

Az Európai Unióra rátérve elmondható, hogy több fórumon is foglalkoznak ezzel a kérdéssel. A korábban már említett Alapjogi Charta az a dokumentum, amely általánosan megfogalmazza az Európai Unió által alapjogi kérdésekben követendő elveket, fontosnak vélt jogokat. Következőekben megnézzük, hogy a Charta mely rendelkezései állhatnak kapcsolatban a gyűlölet-bűncselekményekkel.

A dokumentum „Méltóság” címében megfogalmazza az alapvető jogokat, ezek közül is a jelen téma kapcsán a legfontosabb az emberi méltóság,²⁹ illetve a személy testi és szellemi sérthetetlenségének deklarálása.³⁰

A „Szabadság” fejezetben megfogalmazásra kerül egy fontos elv: magán és családi élet tiszteletben tartásának joga, miszerint az egyén magán- és családi életét, otthonát és kapcsolattartását tiszteletben kell tartani.³¹ Ezek mind az egyén identitásának legfontosabb pillérei, ezért kiemelttem fontos védendő értékek.

A Charta „Egyenlőség” fejezetében megfogalmazottak olyan elvekről rendelkeznek, amelyek hiánya jellemzően a gyűlölet-bűncselekmények alapjai: ez a megkülönböztetés tilalma és a kulturális, vallási sokszínűség elfogadása. A megkülönböztetés tilalmát a következőképpen fogalmazza meg a Charta:

„Tilos minden megkülönböztetés, így különösen a nem, faj, szín, etnikai vagy társadalmi származás, genetikai tulajdonság, nyelv, vallás vagy meggyőződés, politikai vagy más vélemény, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés, fogya-

cratic Institutions and Human Rights (ODIHR): Efforts to counter hate crime, [online]. Letöltés helye: <https://www.osce.org>, letöltés ideje: 27.11.2021.

²⁸ OSCE: ODIHR: honlap, [online]. Letöltés helye: <https://hatecrime.osce.org>, letöltés ideje: 2021.11.27.

²⁹ Alapjogi Charta, 1. cikk.

³⁰ Uo., 3. cikk (1).

³¹ Uo., 7. cikk.

tékosság, kor vagy szexuális irányultság alapján történő megkülönböztetés.”³²

Megemlítendő, hogy a Charta a véleménynyilvánítás szabadságát szintén védelmezi, amely jog *“magában foglalja a véleményalkotás szabadságát, valamint az információk és eszmék megismerésének és közlésének szabadságát.”* A kulturális, vallási és nyelvi sokszínűséget pedig az Unió tiszteletben tartja.³³ Az Alapjogi Chartáról elmondható, hogy lefekteti azon elveket, amelyek a gyűlölet-bűncselekmények alapjául szolgáló indulatokat kivédhetnék: az emberi méltóság, a személy testi és szellemi sérthetetlensége, a diszkrimináció tilalma, kulturális sokféleség elfogadása.

Az Alapjogi Charta egyes rendelkezéseinek ismertetésén túl a témához kötődő másik fontos forrást, a Tanács 2008/913/IB kerethatározatát (2008. november 28.) is szükséges bemutatni, mely kifejezetten gyűlölet-bűncselekményekről szól. Ez a határozat a *„rasszizmus és az idegengyűlölet egyes formái és megnyilvánulásai elleni, büntetőjogi eszközökkel történő küzdelemről szóló kerethatározat”,* amely az Európai Unió tagállamaiban a büntetőjogi felelősségre vonás egységes alapjául szolgál, a jogharmonizáció alapvető eszköze. Ez a keretegyezmény kimondja, hogy a rasszista, idegengyűlölő magatartásnak minden tagállamban bűncselekménynek kell minősülnie, megfelelő, hatékony, visszatartóerővel bíró büntetést kell kiszabni rá, amely legalább 1-3 évig terjedő szabadságvesztést jelent.³⁴ Az egyezmény meghatározza az idegengyűlölettel és rasszizmussal kapcsolatos bűncselekményeket is,³⁵ illetve előírja az e bűncselekmények esetén a felbujtás és a bűnrészesség büntetendőségének követelményét is.³⁶

Az Európai Unió gyűlölet-bűncselekmények elleni fellépésének harmadik pillére az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége, az FRA. Az

³² Uo., 21. cikk (1).

³³ Uo., 22. cikk.

³⁴ Európai Unió Tanácsa: 2008/913/IB Kerethatározat, 3. cikk (1)-(2), [online]. Letöltés helye: <https://eur-lex.europa.eu>, letöltés ideje: 2021.11.27.

³⁵ Uo., 1. cikk (1).

³⁶ Uo., 2. cikk (1)-(2).

FRA (European Union Agency for Fundamental Rights) 2007 óta működik, melynek fő feladata a tagállamok döntéshozóinak tanácsadás az alapvető jogokkal kapcsolatban, különösképpen a hátrányos megkülönböztetés, a rasszizmus/idegengyűlölet, vagy éppen adatvédelem, gyermekjogok területén. Az ügynökség egyfajta hidat képez az Európai Unió szervei és a tagállamok között e téren, információk gyűjtésével, alapvető jogokkal kapcsolatos tájékoztató kampányok szervezésével és szakmai tanácsadással foglalkozik.³⁷

Az FRA 2021-es éves jelentése már elérhető a honlapjukon, amely dokumentumban a 3. fejezet szól az „Egyenlőség és megkülönböztetésmentesség”-ről, míg a 4. fejezet a „Rasszizmus, idegengyűlölet és ehhez kapcsolódó intolerancia”-ról. A 3. fejezetben a kiemelt téma az LMBTQ közösségek és az őket érintő jelenségek voltak, kiegészülve időseket ért hátrányos megkülönböztetésekkel, a 4. fejezet a menekültekről, a roma kisebbség oktatási integrációjáról és az antiszemitizmusról írt. Az őshonos nemzeti kisebbségi kérdés az idei évben egyik fejezetben sem merült fel. (A faji és etnikai alapú megkülönböztetésről esett szó.)³⁸

A gyűlölet-bűncselekmények elkerülése kapcsán az uniós szerepvállalásról elmondható, hogy szabályozási szinten mind az Alapjogi Charta, mind a keretegyezmény megfelelő alapokat fektetnek le, ugyanakkor fő fókuszban egy-egy csoport áll, az őshonos nemzeti kisebbségek és az őket érintő atrocitások pedig jelenleg nem tartoznak ide.

4 A gyűlölet-bűncselekményekhez kapcsolódó elméleti kérdések

A gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni kiemelt büntetőjogi fellépés azért szükséges, mert az előítéletes indokból elkövetett bűncselekmények nem csak a sértettre vannak *különösen traumatizáló hatással*, ha-

³⁷ FRA: honlap, Letöltés helye: <https://european-union.europa.eu>, letöltés ideje: 2021.11.27.

³⁸ FRA: 2021-es évi alapjogi jelentés, 7-12. [online] letöltés helye: <https://fra.europa.eu>, letöltés ideje: 2021.11.27

nem a közösség egészét is megfélemlíthetik, amelyhez való tartozás vagy vélt tartozás miatt történik a támadás. Az ilyen támadások ugyanakkor az egész társadalom békéjét is fenyegetik, mert hozzájárulhatnak az etnikai, vallási vagy más törésvonalak mentén kialakuló feszültségek fokozódásához.³⁹

A kérdés súlyosságát erősíti, hogy ezen uszító megjegyzések a modern technika eszközein keresztül *nagy nyilvánosság*hoz képesek elérni nagyon rövid idő alatt. A vizsgált esetekből kiderül, hogy bizonyos magyarellenes, uszító bejegyzések, cikkek, videófelvevételek ténylegesen negatív hatással vannak a társadalmi viszonyokra, mindkét oldalról kiváltanak negatív kommenteket egymás ellen, veszélyesek az interetnikus kapcsolatokra nézve, fenntartják és elmérgesítik a román többség és magyar kisebbség közötti törékeny viszonyt.

Ezen cselekedetek az állam általi elítélése fontos üzenetet közvetíthet az elkövető, a társadalom és áldozat, illetve a védett csoport tagjai felé: azt, hogy az ilyen cselekmények nem tolerálhatók egy demokratikus társadalomban.⁴⁰ Az egyéni áldozatot ért sérelem elismerésével pedig az közvetíthető, hogy a bünyügyi szervek védelmet biztosítanak, mind az áldozat, mind a csoport tagjai számára. Ha pedig elfogadjuk azt a nézetet, hogy a jog – különösen a büntetőjog – kifejezi a társadalmi értékeket, akkor a gyűlölet-bűncselekmények szabályozása egyaránt jelzi az egyenlőség társadalmi értékének felismerését, támogatását és az előmozdítása iránti szándékot.⁴¹

Felvetődik a kérdés, hogy ezen cselekmények súlyosabb büntetéssel való fenyegetése indokolatlanul korlátozza-e a szólásszabadságot. Fontos ezért megvizsgálnunk azt, hogy mi minősül jogos véleménynyilvánításnak, megengedett negatív kritikának és milyen megnyilvánulás lépi át a gyűlöletbeszéd határát. Ez azért kiemelt szempont, mert az

³⁹ ECRI: Report on Hate Crime – Romania, [online] letöltés helye: <https://rm.coe.int>, letöltés ideje: 2021.10.17.

⁴⁰ Dinók Henriett Éva: A gyűlölet-bűncselekmények szabályozásának általános kérdései – a kiemelt büntetőjogi figyelem mellett és ellen szóló érvek. In: *Állam- és Jogtudomány, LV. évf. 2014/4. szám.* [online] Letöltés helye: http://real.mtak.hu/21491/1/2014_4_beliv_DINOK_u_114115.554849.pdf. letöltés ideje: 2021.11.24.

⁴¹ OSCE: ODIHR: Hate Crime Laws. A Practical Guide, 2009, 11 [online], letöltés helye: www.osce.org/odihr/36426, letöltés ideje: 2021.10.17.

elkövetők előszeretettel hivatkoznak felmentő tényezőként a vélemény szabad kinyilvánításának lehetőségére, bár valójában gyűlöletbeszédet hajtottak végre.

Az alapjogok első generációjához tartozik a véleménynyilvánítás szabadsága, ami magába foglalja, hogy a modern társadalom emberre büntetés és megkülönböztetés nélkül felvállalhatja a véleményét: legyen szó hétköznapi, vallási, gazdasági, történelmi, világnézeti kérdésről, vagy éppen az aktuális hatalomgyakorlóról. Az ember személyéhez, saját lényéhez, gondolkodásmódjához hozzátartozik a véleménye is, amelyet szabadon megfogalmazhat, kinyilváníthat. A vélemény kinyilvánítása azonban nem lehet akármilyen, nem lehet teljesen korlátlan. A véleménynyilvánítás lehet kritikus hangvételű, lehet egyet nem értő, elutasító vagy bizonyos mértékig valótlan állításokkal tűzdelt, de semmiképpen sem sértheti más személyek emberi méltóságát. A személy emberi minőségét a méltósága fejezi ki. Ez emberi méltóság az emberi lét olyan, minden embert megillető magja, ami minden hatalomtól és mindenki mástól független, azaz sérthetetlen.⁴² A vélemény kinyilvánítása tehát nem válhat a másik embert olyan mértékben lealacsonyítóvá, megalázóvá, ami végeredményképpen az érintett ember méltóságának, emberi mivoltának, személyisége belső lényegének megsértésével jár.

Az ember egy közösséggel szemben is állást foglalhat, kritikával élhet. Ugyanakkor ennek a véleménynek is határt kell szabni, hiszen a nagy nyilvánosságot elérő negatív véleménynyilvánítás könnyen válhat az adott közösség ellen uszítóvá, heves indulatokat kiváltóvá. *A véleménynyilvánítás akkor válik közösséggel szembeni gyűlöletbeszéddé, ha tartalmában a kritikával illetett közösség tagjainak emberi méltóságát azáltal sérti, hogy megkérdőjelezi a közösség létének jogosságát és fontosságát, társadalmi hasznosságát.* Azaz mindenki, aki az adott közösséghez tartozik, haszontalan, problémás, vagy akár kifejezetten káros stb. Itt egyszerre sérül(het) az egyén méltósága és a közösség társadalmi megítélése, elfogadottsága. Ezen cselekedeteket nem védi a véleménynyilvánítás

⁴² Lábady Tamás: Az emberi személy az új Polgári Törvénykönyvben. In: *Iustum Aequum Salutare*, XI. évf. 2015. 3.sz. 141-142.

szabadsága, így a jogalkotónak közbe kell lépnie, olyan jogalapot alkotva, amely alapján a jogalkalmazó képes a jogsértéseket helyesen elbírálni és az elkövetőt felelősségre vonni.

Ezek a kérdésekben az EJEB több ítéletet is hozott, melyekből néhányat szeretnénk megemlíteni. Elsősorban a bíróság kinyilvánította annak szükségességét, hogy: „demokratikus társadalmakban minden olyan megnyilvánulást szankcionáljanak vagy akár meg is előzzenek, amely intolerancián alapuló gyűlöletet terjeszt, ösztönöz, elősegít vagy igazol”.⁴³

A Gündüz v. Törökország ítéletben az EJEB elvi jelentőséggel állapította meg, hogy:

„a tolerancia, valamint minden ember egyenlő méltóságának elismerése képezik a demokratikus, plurális társadalom alapjait. Éppen ezért tekinthető egyes demokratikus társadalmakban szükségesnek, hogy szankcionálják vagy akár meg is előzzék azon kifejezések használatát, amelyek gyűlöletet keltenek, terjesztenek, hirdetnek, igazolnak, *feltéve, hogy a korlátozás az elérni kívánt céllal arányos*”.⁴⁴

A gyűlölködő kifejezések tehát nem élvezik a 10. cikk védelmét. A Handyside v Egyesült Királyság ügyben az EJEB ezt az értelmezést tovább pontosította, mégpedig megállapította, hogy:

„a kifejezés szabadsága a demokratikus társadalom egyik alapkövét jelenti, és a társadalmi fejlődés, valamint minden egyén önmegvalósításának egyik alapvető feltétele, és *nem csupán azokra az információkra vagy gondolatokra alkalmazandó, amelyeket szívesen fogadnak, vagy amelyek tetszést vagy közönyt ébresztenek, hanem azokra is, amelyek sértőek, felháborítóak vagy zavaróak*. Ezt követeli

⁴³ Jersild v. Dánia és Erbakan v. Törökország ügyek, Emberi Jogok Európai Bírósága 1994.szeptember 23-i és 2006.július.23.-i ítéletei. Id.: *Garaudy v. Franciaország*, 2003.június 24-i ítélet.

⁴⁴ Gündüz v. Törökország ügy, Emberi Jogok Európai Bírósága, 2003. december 4-i ítélet.

a pluralizmus, a tolerancia és a nyitottság, amely nélkül nincs demokratikus társadalom”.⁴⁵

A továbbiakban, az előbb felsoroltak fényében kívánjuk megvizsgálni a gyűlöletcselekedetek szabályozását a román jogrendszerben, különös tekintettel a magyar kisebbség ellen elkövetett jogsértésekre.

5 A gyűlöletbűncselekmények besorolása a román jogrendszerben

Romániában az emberi méltóság tiszteletben tartása, az állampolgárok egyenlősége és az identitáshoz való jog alkotmányos védelem alatt áll.⁴⁶ Ezen jogok megsértését célzó cselekedeteket, valamint a diszkriminációt kifejezetten tiltja az Alkotmány. Emellett Románia több nemzetközi egyezményt is elfogadott, amelyeknek elsődlegesen a nemzeti kisebbségek védelmét,⁴⁷ illetve a diszkrimináció elleni fellépést hiva-

⁴⁵ Handyside v. The United Kingdom, Emberi Jogok Európai Bírósága, 1976. december 12-ei, 5493/72. Sz. ítélet, § 49, ld.: Erbakan v. Törökország, Emberi Jogok Európai Bírósága 2006. július. 6-ai ítélet, § 56.

⁴⁶ Románia Alkotmánya: 1. szakasz

3§ Románia demokratikus és szociális jogállam, amelyben a román nép demokratikus hagyományainak és az 1989. decemberi Forradalom eszményeinek szellemében, az emberi méltóság, az állampolgárok jogai és szabadságai, az emberi személyiség szabad fejlődése, az igazságosság és a politikai pluralizmus a legfelsőbb értékeket képviselik, és garantáltak.

Románia Alkotmánya: 4. szakasz

2§ Románia az összes állampolgárának közös és oszthatatlan hazája, fajtól, nemzetiségtől, etnikai eredettől, nyelvtől, vallástól, nemtől, véleményétől, politikai hovatartozástól, vagyontól vagy társadalmi származástól függetlenül.

Románia Alkotmánya: 6. szakasz, az identitáshoz való jog.

1§ Az állam elismeri és biztosítja a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogát az etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásuk megőrzéséhez, fejlesztéséhez és kifejezéséhez.

2§ A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek identitásának megtartását, fejlesztését és kifejezését célzó állami védő intézkedéseknek meg kell felelniük a többi román állampolgárhoz viszonyítva az egyenlőség és a diszkrimináció tilalma elveinek.

⁴⁷ Például: A regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája.

tottak elősegíteni.⁴⁸ Az ezekben elfogadott jogelvek és garantált jogok összessége alapul szolgál a jogalkotónak a további jogszabályok megalkotása során.

A román jogrendszer, több Európai Unió tagállaméhoz hasonlóan megkülönbözteti, és eltérő jogkövetkezményeket társít a gyűlöletbeszédhez, valamint a gyűlöleten vagy diszkrimináción alapuló cselekvésekhez ezek súlyossága és társadalomra való veszélyessége alapján. Az említett jogellenes cselekményeknek a román jogszabályokban szabálysértési és bűncselekményi kategorizálásuk is van. Emellett az adott cselekedet polgári jogi felelősségre vonást is eredményez, amikor a becsületsértés vagy az emberi méltóság megsértésének a román Polgári Törvénykönyvben (Ptk.)⁴⁹ meghatározott feltételei teljesülnek.⁵⁰ Ezen esetekben több jogorvoslati eszközhöz folyamodhat a károsult, mint például: kérheti a jogsértés tényének megállapítását; a jogsértés

⁴⁸ Európai Unió Tanácsa: 2000/43/EK irányelv a személyek közötti, faji- vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról.

⁴⁹ 2009. évi 287-es törvény a Román Polgári Törvénykönyvről.

⁵⁰ Ptk. 252. szakasz, Az emberi személyiség védelme: Minden természetes személynek joga van az emberi belső értékek, például az élet, az egészség, a testi és szellemi integritás, a méltóság, a magánélet, a lelkiismereti szabadság, a tudományos, művészeti, irodalmi vagy műszaki alkotás védelméhez.

Ptk. 253. szakasz, Jogorvoslati eszközök:

(1) Az a természetes személy, akinek nem vagyoni jogait megsértették vagy megfenyegették, bármikor kérheti a bíróságtól:

- a) a jogellenes cselekmény elkövetésének tilalmát, ha annak bekövetkezése bizonyossággal előrelátható;
- b) a jogsértés megszüntetését és a jövőre vonatkozó tilalmát, ha az még tart;
- c) az elkövetett cselekmény jogsértő jellegének megállapítását, ha a jogsértés továbbá is fennáll.

(2) A (1) bekezdés rendelkezéseitől eltérve, a véleménynyilvánítás szabadságának gyakorlása során valamely személy nemvagyoni jogának megsértése esetén a bíróság csak az (1) bekezdés b) és c) pontjaiban meghatározott intézkedéseket rendelheti el.

(3) Ugyanakkor az e jogok megsértését elszenvedő személy kérheti a bíróságot, hogy kötelezze az elkövetőt minden olyan intézkedés végrehajtására, amelyet a bíróság szükségesnek tart a sérült jog helyreállításához, például:

- a) az elkövető kötelezése az ő költségére az ítélet közzétételére;
- b) bármely más intézkedést, amely a jogellenes cselekmény megszüntetéséhez vagy az okozott kár megtérítéséhez szükséges lehet.

(4) Ezen kívül, a károsult kártérítést vagy adott esetben vagyoni elégtételt kérhet a neki okozott, akár nem vagyoni kárért, ha a kár az elkövetőnek felróható. Ezekben az esetekben a cselekvési jog az elévülési szabályoknak megfelelően gyakorolható.

bíróság által elrendelt betiltását; a jogsértés abbahagyását (amennyiben a jogsértés küszöbön álló és közvetlenül fenyegetőnek minősíthető); valamint a jogsértő eltiltását a további jogsértéstől, ha a jogellenes magatartás folyamatban van (nem utolsósorban az elmarasztaló határozat saját költségén való közzétételét). Ezenkívül bármilyen más rendelkezés is megítélhető a jogellenes magatartás megszüntetése, illetve a keletkezett kár megtérítése érdekében. Nem utolsósorban a károsult vagyoni és erkölcsi kárigényt is előterjeszthet.

A bűncselekmény és a szabálysértés közötti különbség abban rejlik, hogy a bűncselekményhez képest a szabálysértés enyhébb, kisebb társadalmi veszélyt jelent, ezért az elkövetéséért járó büntetés sem büntetőjogi karakterű és kihatású.

A tény, hogy a gyűlöletbeszéd és diszkrimináció szabálysértési vagy büntetőjogi felelősségre vonást is eredményezhet,⁵¹ nagyban megnehezíti az adott cselekedet egyik vagy másik kategóriába való helyes besorolását, mivel a jogszabályi előírások további kritériumokat erre vonatkozóan nem tartalmaznak.

Alapvetően az eset súlyossága dönti el, hogy az adott cselekedetet milyen fórum fogja vizsgálni és büntetni. A besorolás a törvényi előírások értelmezésének fényében történik, elsősorban a károsult által, aki eldönti, hogy jogsérelmét mely úton próbálja előterjeszteni. A benyújtott panaszt vagy feljelentést az illetékes szerv, szabálysértés esetén az Országos Diszkrimináció Ellenes Tanács (a továbbiakban ODT), bűncselekmény esetén pedig a büntető nyomozást vezető ügyész vizsgálja meg. Ennek a folyamatnak a része alapvetően a jogsértő magatartás besorolása is. Amennyiben a károsult egyidőben mindkét fórumhoz fordul, fennáll a veszély, hogy amennyiben az ODT befogadja a panaszt és megállapítja a szabálysértést, az elkövetőt már nem lehet büntetőjogi felelősségre vonni, hiszen ez ellenkezne a *ne bis in idem* elvével.

Több károsult próbálkozik párhuzamosan szabálysértési panaszt és büntető feljelentést is tenni, abban a reményben, hogy a tett nem ma-

⁵¹ Ld.: 561/2021. számú Alkotmánybírósági Döntés, 32. pontja. [online] Letöltés helye: <https://www.ccr.ro>, letöltés ideje: 2021.11.27.

rad büntetlenül, azonban abban az esetben, ha a panaszt az ODT előbb megoldja, az ügyészség kénytelen az ügyet lezárni. Azt tapasztaltuk, hogy az ODT azokban az esetekben sem függeszti fel a vizsgálatot, vagy továbbítja az ügyet az ügyészségnek, amelyekben az adott cselekmény nagy valószínűséggel a büntetőjog hatáskörébe tartozik.

Továbbá azokban az esetekben, amelyekben az ODT előzetesen megállapítja, hogy nem történt szabálysértés, az ügyészség szintén a nyomozás lezárását rendeli el megoldásként. Ekkor viszont az eljáró ügyészek rendszeresen nem veszik figyelembe, hogy a két tényállás csak részlegesen fedi egymást, amennyiben szabálysértést nem tudtak megállapítani, az nem kizáró jellegű a bűncselekményi tényállás teljesülését illetően, hiszen a két jogalap tényállása különbözik.

5.1 A diszkrimináció, mint szabálysértés

2001. évi 137. számú, *a megkülönböztetés minden formájának megelőzéséről és szankcionálásáról* szóló rendelet értelmében diszkriminációnak minősül bármilyen megkülönböztetés, kizárás, korlátozás vagy preferencia, faji, nemzetiségi, etnikai hovatartozás, nyelv, vallás, társadalmi kategória, hiedelmek, nem, szexuális irányultság, életkor, fogyatékosság alapján, krónikus nem fertőző betegség, HIV-fertőzés, hátrányos helyzetű csoporthoz tartozás, és bármely más kritérium, amelynek célja vagy hatása az emberi jogok és alapvető szabadságok, illetve a törvény által elismert jogok elismerésének, használatának vagy gyakorlásának azonos feltételekkel történő korlátozása, akadályozása vagy megszüntetése, politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális területen vagy a közélet bármely más területén.

Amint említettük, a fent felsorolt magatartásokat az Országos Diszkrimináció Ellenes Tanács vizsgálja, a szabálysértés megállapítása után azokat akár pénzbírsággal is büntetheti.

Ezenkívül érdemes megemlíteni, hogy külön szabályok vonatkoznak az audiovizuális közvetítések esetében felmerülő gyűlöletbeszédre, valamint a reklámokban megjelenő hasonlóan jogsértő meg-

nyilvánulásokra. Előbbi esetben a rádió és TV közvetítések során a médiaorgánum képviselője által elkövetett gyűlöletkeltő magatartást, mint szabálysértést bünteti a 2002. évi 504-es törvény, utóbbit a 2000. évi 148. számú törvény szabályozza.

Ezen magatartások vizsgálata az Audiovizuális Tanács hatáskörébe tartozik.

A médiaközvetítéseket érintő különös szabályozás sok fejtörést okoz azokban az esetekben, amikor a gyűlöletbeszéd vagy diszkrimináció a rádió vagy TV adás meghívottja által hangzik el az adott műsor keretein belül.⁵² Ilyenkor ugyanis kérdéses, hogy ki és milyen mértékben felelős az adott tartalom megjelenéséért.

5.2 A gyűlöletbeszéd és a diszkrimináció büntetőjogi szabályozása

A gyűlölet vezérelte bűncselekmények szabályozását tekintve eltérő modellek terjedtek el, de alapvetően három fő megközelítés létezik. A legritkább megoldás szerint az előítélet motiválta cselekmény a többi bűncselekménytől elkülönült, *sui generis* tényállást képez. A jogalkotó alapul vesz egy már létező tényállást (leggyakrabban: lopás, garázdaság, testi sértés, rongálás stb.), és lényegében újrafogalmazza az előítéleten alapuló ok beillesztésével.

A második – és egyben leggyakoribb – szabályozási módszer, amikor a büntető jogszabályok minősítő körülményként tartalmazzák az előítéletes motivációt, ezzel lehetővé téve a magasabb büntetési tétel kiszabását. Ezen belül kétféle lehetőség áll a jogalkotó rendelkezésére: vagy általános minősítő körülményként határozza meg az előítéletes motivációt, általános érvénnyel kimondva, hogy az elkövetőre nézve magasabb büntetés szabható ki; vagy meghatározott különös részi tényállások esetében szabályozza minősített esetként az előítéletes motivációt.

⁵² Ionescu, Iordache: Analiză comparativă asupra legislației și jurisprudenței pe domeniul discursului discriminatoriu sau instigator la ură, 2015, 16-21. [online] Letöltés helye: <http://sar.org.ro>, letöltés ideje: 2021.10.10.

A harmadik megközelítés alapján a jogalkotó egyáltalán nem alkot a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos szabályozást, hanem a meglévő jogszabályi keretek között veszi figyelembe az előítéletes motivációt a büntetés kiszabása során.⁵³

Románia büntetőjogi szempontból két alakban bünteti a különböző okok miatt gyűlöletből elkövetett jogsértő magatartásokat.

Elsősorban általános minősítő körülményként bármely bűncselekmény esetében felróható, ha az adott bűncselekmény a tettes a sértett fél valamilyen faji, nemzetiségi, etnikai hovatartozása, nyelvi, vallási, nemi, szexuális irányultsága, politikai véleménye vagy hovatartozása, vagyoni helyzete, társadalmi származása, életkora, fogyatékosága, nem fertőző krónikus betegsége vagy HIV/AIDS fertőzöttsége miatt követi el.

A Btk. 77. Minősítő körülmények szakasza a következőket írja elő:

„Az alábbi körülmények súlyosbító körülményeknek minősülnek:

h) a bűncselekményt faji, nemzetiségi, etnikai hovatartozás, nyelvi, vallási, nemi, szexuális irányultság, politikai vélemény vagy hovatartozás, vagyoni helyzet, társadalmi származás, életkor fogyatékoság, nem fertőző krónikus betegség vagy HIV/AIDS fertőzöttség miatt követik el, illetve más hasonló ok miatt, amelyet az elkövető valamely személy másokkal szembeni alóbbrendűsége okaként tart számon.”

Amennyiben bármely bűncselekmény esetében bizonyítható, hogy azt az elkövető a fent felsorolt okok miatti ellenséges indítatásból követte el a sértett féllel szemben, a súlyosbító körülményt a nyomozati szerv és a bíróság köteles megállapítani és a büntetés kiszabásakor figyelembe venni.⁵⁴

⁵³ Dinók 2014a *i.m.* 26–50.

⁵⁴ Btk. 78. szakasz, Súlyosbító körülmények: Természetes személy által elkövetett bűncselekményre vonatkozó súlyosbító körülmények fennállása esetén a kiszabott büntetés a büntetési határig terjedhet. Ha a büntetési határ nem bizonyul elegendőnek, szabadságvesztés esetén ezt legfeljebb 5 évvel meg lehet hosszabbítani, amely

Az esetek többségében ilyen bűncselekmények lehetnek a *közrend és a köznyugalom megzavarása* (Btk. 371. szakasz) vagy a *nyilvános uszítás* (Btk. 368. szakasz),^{55 56} ugyanakkor bármely vagyon és személy ellen elkövetett bűncselekmény is lehet hasonló indíttatású. Ezen bűncselekmények konkrét tényállása etnikai/nemzetiségi kritériumot nem tartalmaz. Ezek esetében csak a 77. szakaszban előírt súlyosbító körülmény fennállásának bizonyítása után lehet kimondani, hogy gyűlölet-bűncselekményről beszélünk.

Emellett különálló bűncselekményként szerepel a büntető törvénykönyvben a *gyűlöletre vagy diszkriminációra való uszítás*, amelyet a Btk. 369. szakasza a következőképp szabályoz:

„A nyilvánosság bármilyen módon történő uszítása a személyek egy kategóriájának gyűlöletére vagy megkülönböztetésére 6 hónaptól 3 évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbírsággal büntetendő.”

A bűncselekmény jogi tárgya a zavartalan és békés társadalmi együttélés, ezt igazolja a bűncselekmény szerkezeti elhelyezése is a Btk.-ban, a VIII. Cím Társadalmi együttélést sértő bűncselekmények között, a Közrend és köznyugalom megsértése című I. fejezetben.

nem haladhatja meg a büntetési határ harmadát, valamint pénzbírság esetén a büntetési határ ennek legfeljebb egyharmadával növelhető.

⁵⁵ Btk. 371. szakasz, A közrend és a köznyugalom megzavarása:

Az a személy, aki nyilvánosan, személyek vagy vagyon ellen elkövetett erőszakkal, fenyegetéssel vagy személyek méltóságának súlyos megsértésével rontja a közrendet és a nyugalmat, 3 hónaptól 2 évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbírsággal büntetendő.

⁵⁶ Btk. 368. szakasz, Nyilvános uszítás:

(1) Ha a nyilvánosságot szóban, írásban vagy bármilyen más módon bűncselekményre ösztönzik, azt 3 hónaptól 3 évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbírsággal kell büntetni, anélkül, hogy a törvényben meghatározott büntetést meghaladhatná. az elkövetés büntettét, akit uszítottak.

(2) Ha a par. (1) bekezdését közalkalmazott követi el, a büntetés egy évtől 5 évig terjedő szabadságvesztés és bizonyos jogok gyakorlásának tilalma, anélkül, hogy meg tudná lépni a törvényben előírt büntetést a bűncselekmény elkövetésére.

(3) Ha a nyilvános uszítás az elkövetett bűncselekmény elkövetését eredményezte, a büntetés az, amelyet a törvény az adott bűncselekményre vonatkozóan előír.

Ennek köszönhetően a bűncselekmény *elsődleges sértettje az állam, másodlagos sértettje az a csoport vagy kategória, amely ellen a tett irányul.*

A bűncselekmény tényállásának megvalósulásához olyan jogellenes cselekedet elkövetésére van szükség, amellyel az elkövető a nyilvánosságot gyűlölet kifejezésére vagy megkülönböztető magatartás tanúsítására ösztönzi egy bizonyos szempont szerint meghatározott embercsoport ellen.⁵⁷

Rendszerint az elkövető célja a társadalmi ellentét és az intolerancia előidézése vagy mélyítése, ennek megvalósítása pedig végtelen módozatban történhet.

Felmerül azonban a kérdés, hogy mit takar jogilag a gyűlölet és a diszkrimináció fogalma, mint tényállási tételek, hiszen ezeknek a kifejezéseknek nincs meghatározása a Btk.-ban. A gyűlölet alatt grammatikai értelmezés alapján olyan nagyfokú ellenséges indulatot, erős ellenséges érzést, ellenséges hozzáállást értünk valakivel vagy valamivel szemben.⁵⁸ Ami a diszkriminációt illeti, ennek értelmezéséről a 2001. évi 137. számú rendeletbe foglalt meghatározást vehetjük alapul.

Így azt látjuk, hogy a törvényszöveg tág értelmezési lehetőségeket ad, amely alapján bármely cselekedet, amely arra irányul, hogy a nyilvánosságban egy bizonyos csoport iránt erős ellenséges vagy megkülönböztető magatartást váltson ki, kielégíti a tényállási feltételeket.

Az uszítás tényállási tétel értelmezéséből kiindulva a bűncselekményt *közvetett vagy közvetlen szándékkal lehet elkövetni*, az elkövető tudatosan és akaratlagosan negatív irányban kívánja befolyásolni egy bizonyos embercsoport társadalmi megítélését.

Nem számít bűncselekménynek, ha az elkövető kritikát vagy nemtetszést fogalmaz meg egy bizonyos csoport képviselőinek kérdéses megnyilvánulásaival kapcsolatosan (pl. egy bizonyos futballcsapat szurkolóinak agresszív viselkedésével kapcsolatosan).

⁵⁷ Európai Unió Tanácsa: 2008/913/IB kerethatározat (2008. november 28.) a rasszizmus és az idegengyűlölet egyes formái és megnyilvánulásai elleni, büntetőjogi eszközökkel történő küzdelemről.

⁵⁸ Román Értelmező Szótár, online szócikk [online] letöltés helye: <https://dexonline.ro>, letöltés ideje: 2021.10.10.

A bűncselekmény tényállásának megvalósulásához *szükséges, hogy a tett ne egyénre, hanem egy adott embercsoportra, kategóriára vonatkozzon.* Hogy ez alatt pontosan milyen kategóriák értendők, arról a törvényhozó a bűncselekményt szabályozó szövegben nem rendelkezik, így a jogalkalmazók feladata az erre irányuló jogértelmezés. Kiindulási pontként szolgálhat, hogy a törvényhozó milyen tényezőket sorol fel, amelyek alapján létrejöhet a hátrányos megkülönböztetés vagy a gyűlöletre való uszítás, akár a Btk. 77. szakaszát, akár a diszkrimináció 2001. évi 137. számú rendeletbe foglalt meghatározását alapul véve.

Megállapíthatjuk, hogy a jogszabály a többségi társadalommal szemben álló nemzeti, etnikai, nemi, szexuális orientáción, nyelvi, vallási hovatartozáson, politikai véleményen vagy hovatartozáson, vagyoni helyzeten, társadalmi származáson, életkoron, fogyatékossgon, nem fertőző krónikus betegségen vagy HIV/AIDS fertőzöttségen alapuló kisebbségi társadalom érdekeit és jogait hivatott megvédeni.

A jogszabályban meghatározottak szerint, az etnikai szempont alapján a magyar kisebbség is a védett csoportok közé tartozik.

Megemlítenénk, hogy a törvénytörvény szerint a jogsértő magatartás megvalósulhat fizikai értelemben vett közterületen, de akár más közegben is, úgy online, mint magánterületen, *az egyetlen feltétel, hogy a tett nyilvánosság tudtára jusson.* Így például egy, az elkövető által saját magánlakásának udvarán történő jogsértő magatartás is büntetendő, amennyiben annak tanúja volt a nyilvánosság, a helyi közösség.

Az uszítás tényállásának megvalósulását az elkövető személyében kell vizsgálni. Elegendő, ha az elkövető azzal a céllal cselekszik, hogy a nyilvánosságot egy másik csoport iránti gyűlöletkifejezésre, megkülönböztetésre buzdítsa. Az, hogy a nyilvánosság ezen uszítás után ennek megfelelően cselekedjen, nem előfeltétele a tettes felelősségre vonásának, viszont növeli a tett súlyosságát.⁵⁹

A bűncselekmény elsődleges következménye a társadalmi együttélésre jelentett veszély előidézése, másodlagos pedig az érintettek emberi méltóságának sérülése.

⁵⁹ Niță, Delia.: *Combaterea infracțiunilor motivate de ură. Ghid pentru practicieni și decidenți.* București: Centrul de Resurse Juridice. 2015.

A tényállást megvizsgálva megállapíthatjuk, hogy egy *absztrakt veszélyeztetési bűncselekményről* beszélünk,⁶⁰ amely estében az okozati összefüggés az elkövetés tényállásából következik. Megjegyeznénk, hogy a 1969. évi Büntető törvénykönyv 317. szakasza,⁶¹ amely a gyűlöletre való felbujtás bűncselekményét szabályozta, más tényállással rendelkezett. A jogsértő magatartásnak abban az esetben a felbujtás jogi feltételeit kellett teljesítenie ahhoz, hogy büntetendő legyen, ez azt is jelentette, hogy az elkövetőnek konkrét veszélyt kellett tetteivel előidéznie. Ez a feltétel az új szabályozásban már nem érvényes, mivel már nem a felbujtás, hanem az uszítás kifejezést használta a jogalkotó, véleményünk szerint tudatosan, hogy a felbujtás jogintézményétől a bűncselekmény elkövetési módját elhatárolja.

A felbujtással szemben az uszítás esetén azoknak a jogsértő magatartásoknak a szankcionálása is lehetővé vált, amelyek csupán buzdítanak a gyűlölet vagy megkülönböztetés kifejezésére egy vagy több csoport ellen.⁶²

A jogalkotó tehát igyekezett egy olyan törvényszöveget alkotni, amely eléggé tág ahhoz, hogy ne zárjon ki semmilyen jogsértő magatartásformát, viszont épp ebből erednek a jogszabály értelmezési problémái.

Ahogy azt már kifejtettük, az ECRI a Romániát illető 2019. évi országjelentésében számos ponton állapít meg hiányosságokat a jelenlegi jogrendet illetően,⁶³ kritizálva a Btk. 369. szakaszát is. A felmerülő hiányosságok között kiemelték a törvényszöveg alkalmazhatóságának nehézségét, az előreláthatóság és pontosság hiányát, a használt kifejezések pontos meghatározásának hiányát.

⁶⁰ Ld.: 561/2021. számú Alkotmánybírósági Döntés, 32. pontja. [online] Letöltés helye: <https://www.ccr.ro>, letöltés ideje: 2021.11.27.

⁶¹ A gyűlöletre való felbujtás faji, nemzetiségi, etnikai hovatartozás, nyelv, vallás, nem, szexuális irányultság, vélemény, politikai hovatartozás vagy meggyőződés, vagyon, társadalmi származás, életkor, fogyatékoság, krónikus nem fertőző betegség vagy HIV / AIDS miatt, 6 hónaptól 3 évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbírsággal büntetendő.

⁶² Ionescu, Iordache, 2015, *i.m.*, 16–21.

⁶³ ECRI: Report on Romania, fifth monitoring cycle 5 June 2019, [online]. Letöltés helye: <https://rm.coe.int>, letöltés ideje: 2021.10.11.

Erre reflektálva – a jelen tanulmány írásával egyidőben - annak a törvénytervezetnek az elfogadásán dolgoznak, amely bizonyos változásokat idézne elő a Btk. 369. szakaszát illetően, annak érdekében, hogy megfeleljen a jelentésben kiemelt szempontoknak. 2021. március 22-én a Szenátus megszavazta és elfogadta, hogy a korábban említett törvényszöveg a következő formával rendelkezzen:

„369. szakasz Erőszakra, gyűlésre vagy diszkriminációra való uszítás

A nyilvánosság bármilyen módon történő uszítása a személyek egy kategóriájának gyűlésére vagy megkülönböztetésére, vagy egy személlyel szemben, aki faji, nemzetiségi, etnikai hovatartozás, nyelv, vallás, nemi, szexuális irányultság, vélemény, politikai nézetek, vagyoni, társadalmi kategória, életkor, fogycsökkenés, krónikus nem fertőző betegség, HIV-fertőzés alapján, vagy bármilyen hasonló kritérium alapján egy csoporthoz tartozik, s amelyre az elkövető a kisebbségiség okaként tekint, 6 hónaptól 3 évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbírsággal büntetendő.”

A törvénytervezetet 2021. június 30-án a Képviselőház döntőházként egyöntetűen megszavazta, azonban a kihirdetésre nem került sor, mivel az államelnök alkotmányossági kifogás lehetőségével élt.⁶⁴ Az államelnök legfőképpen a törvénytervezet átláthatóságát, kiszámíthatóságát, következetességét kifogásolta, ugyanakkor kiemelte, hogy az új jogszabály szövege korlátozza annak alkalmazását, hiszen konkrét szempontokat határoz meg, ezzel azonban azt éri el, hogy más szempontok alapján történő cselekedeteket kizár a büntetőjogi felelősség alól. A kifogás szövegéből kiderül, hogy a javasolt forma nem teljesértékű átültetése a Tanács 2008/913/IB számú, *a rasszizmus és az idegengyűlölet egyes formái és megnyilvánulásai elleni, büntetőjogi eszközökkel történő küzdelemről* szóló kerethatározatának. Ezt bizonyítja, hogy 2021.

⁶⁴ Államelnöki Kabinet: honlap, letöltés helye: <https://www.presidency.ro>, letöltés ideje: 2021.11.27.

szeptember 15-én az 561/2021. számú döntésében az Alkotmánybíróság jóváhagyta az alkotmányellenességi kifogást.⁶⁵ Megállapították, hogy az ellenőrzés alá vont büntetőjogi rendelkezéseket túlságosan tág értelemben fogalmazták meg, ami a növeli jogszabály kiszámíthatatlanságának mértékét. Az *Emberi Jogok Európai Egyezményének 7. cikkének*, valamint a jogállamiság alapvető követelményeinek jelen törvénytervezet nem felel meg, mivel ez a megfogalmazás előidézheti a tetszőleges/ véletlenszerű értelmezések és alkalmazások kialakulását.

6 Statisztikai adatok és ezek elemzése

Ahhoz, hogy érzékeltetni tudjuk, hogy a gyűlöletre vagy diszkriminációra való uszítás bűncselekménye egy olyan jogszabály, amelynek alkalmazhatósága megkérdőjelezhető, közérdekű adatigénylés útján kikértük az erről a bűncselekménnyről szóló országos ügyészségi statisztikát 2014-2020 periódusra vetítve, a Btk. új formájának bevezetésétől kezdődően.

1. táblázat: Összesítő a 2014-2020 periódusban feljegyzett, a Btk. 369. szakaszának megfelelő tényállásokról (ezekből hány került bíróságra, hány került lezárásra, hány vádlott volt az adott ügyben, végül ebből hány személy ellen nem indult bírósági eljárás).

Év	Feljegyzett esetek száma	Vádirat vagy vádalku	Nyomozati szakaszban lezárt	Vádlottak száma bírósági szakaszban	Gyanúsítottak/vádlottak száma, akik ellen nem indult bírósági eljárás
2014	19	0	19	0	0
2015	29	0	29	0	5
2016	27	1	26	1	1
2017	38	1	37	1	1
2018	41	1	40	3	1
2019	37	0	37	0	0
2020	30	1	29	1	1

Adatok forrása: A szerzők közérdekű adatigénylése Románia Ügyészségétől.

⁶⁵ 561/2021. számú Alkotmánybírósági Döntés, [online] Letöltés helye, <https://www.ccr.ro>, letöltés ideje: 2021.11.27.

A mellékelt táblázatból kitűnik, hogy a legtöbb eset a nyomozati szakaszban, *in rem* lezárul. A nyomozás tehát legtöbbször még abba a fázisba sem jut el, amelyben az elkövető ellen kezdeményeznék a nyomozást, és ezáltal az elkövető gyanúsított státuszt kapna.

Fontos megemlítenünk továbbá, hogy a jelen statisztika a gyűlölet vagy diszkrimináció okától függetlenül mutatja az összes ilyen tényállás esetében megkezdett nyomozást. Így nem tudhatjuk pontosan, hogy ebből hány bűncselekményben volt érintett a magyar kisebbség, csak az valószínűsíthető, hogy a szám nagyon csekély.

Amint a táblázatból kiderül, az új Btk. hatályba lépésétől hat év alatt mindössze 6 vádlott ellen kezdődött meg a bírósági eljárás is. Arról nincs adatunk, hogy ebből végül hány esetben történt ítélethozatal is, azonban kutatásaink során talált joggyakorlat azt mutatja, hogy ezeknek az eseteknek a száma 1-2 közé tehető. Az egyik felkutatott határozatban éppen egy magyar nemzetiségű fiatalembert ítélt el a bíróság pénzbírságra a településen élő román kisebbség ellen elkövetett uszító és gyűlöletkeltő magatartásáért.⁶⁶

Fontos megjegyezni, hogy a valós esetszámok sokkal magasabbak a hivatalos statisztikai adatoknál, a legtöbb ilyen jogsértés - hacsak nem kap nagy médiavisszhangot - nem kerül a hatóságok elé.

A fent említettekből az derül ki, hogy az ügyész az első, aki értelmezi és alkalmazza a jogi normát, megítélve, hogy a tényállás beteljesült-e vagy sem. Az nyomozást lezáró rendeletet csakis a sértett fél támadhatja meg, a feljelentést tevő harmadik felek - például jogvédő szervezetek - ilyen joggal nem rendelkeznek. A román büntető eljárásban csak a panaszos fizikai személy élhet ezzel a joggal. Ekkor viszont az a veszély áll fenn, hogy az ügyészség úgy véli, hogy egy egyénnel szemben nem állapítható meg a tényállás beteljesülése, hiszen egy személy nem egyenlő a jogszabályban meghatározott csoporttal, illetve kategóriával. Amennyiben azonban a jogalkalmazók figyelembe vennék, hogy a bűncselekmény elsődleges sértettje az állam, ilyen indok miatt nem lehetne a nyomozást lezárni.

⁶⁶ Kézdivásárhelyi Bíróság 154/2017 sz. ítélete. [online] Letöltés helye: <http://www.rolii.ro>, letöltés ideje: 2021.11.30.

7 Konkrét ügyek bemutatása, tényállások és jogértelmezések vizsgálata

A romániai joggyakorlat, ahogy ezt a fenti statisztika mutatja, igen csekély, különösképpen a magyarságot érintő ügyeket tekintve, amelyek esetében eddig egyetlen végleges elmarasztaló ítélet sem született. A román jogi szakirodalom joggyakorlat hiányában nem foglalkozik érdemben a kérdéssel.

A következőkben arra törekedtünk, hogy felvázoljuk az általunk felkutatott magyar kisebbség ellen elkövetett gyűlölet-bűncselekményeket és a büntetőjogi felelősségre vonás mozzanatait. Ezáltal a gyakorlatban is szeretnénk bemutatni az eddig említett jogértelmezési hibákat, felhívva a figyelmet arra, hogy a törvény alkalmazhatósága nagyban függ az alkalmazó hajlandóságától is. Az alábbi vizsgált esetek 2017 és 2021 periódusban történtek.⁶⁷

7.1 Hargita megyei táblafestések

Tényállás:

2020. január 4-e éjjel, január 5-ére virradóra I.G-I, román nemzetiségű személy, Székelyszentlélek, Székelyudvarhely, Máréfalva, Nagyszalonta és Csíkszereda településeken hat helyiségnévtáblán szereplő magyar helységnevet festett le fekete festékkel. Az elkövető vallomása szerint spontán konfliktus vezényelte tettét, nem volt magyarellenes indíttatású a cselekedete.

Felelősségre vonási lépések:

Az esetben rongálás, valamint gyűlöletre és diszkriminációra való uszítás bűncselekményének elkövetése miatt feljelentést tettek. A nyomozati szakaszban az uszítást illetően a rendőrség a nyomozást lezárta, mivel nem találtak gyűlölet-bűncselekményre utaló bizonyítékot. A nyomozás

⁶⁷ Megjegyeznénk, hogy mivel több ügyben a nyomozás jelenleg is folyik, az ügyszámok közlését jelen tanulmányban mellőzzük, az érintettek magánszemélyek személyes adatai védelmében a neveket több helyen anonimizáltuk.

lezárását megtámadták a főügyész majd a bíróság előtt is, amit mindkét szerv visszautasított. A bíróság ítélete szerint az elkövetett cselekedet nem mutat gyűlöletre utaló jeleket, hiszen az elkövető nem tanúsított erőszakos magatartást, valamint a tett elkövetése során nem volt jelen a nyilvánosság, mely kizárja a nyilvános uszítás tényállását.

Az elkövetőt elsőfokon pénzbüntetésre ítélték rongálásért.

Jogértelmezési és jogalkalmazási hibák:

Az ügyészség és a bíróság is figyelmen kívül hagyta a bűncselekmény elkövetésének módját, amelyből kiderül, hogy milyen indíttatásból lettek elkövetve. Csakis a magyar helyiségnév lett lefestve, nem beszélhetünk spontán konfliktusról, amikor az elkövető 6 táblát rongált meg 60 km-es körzetben.

Az a kijelentés, miszerint a nyilvánosság közvetlen jelenléte szükséges a gyűlöletre vagy diszkriminációra való uszítás tényállásának beteljesedéséhez, teljesen alaptalan, ilyen kikötés a törvénszövegben nem szerepel.

Kiemelnénk, hogy az említett bűncselekmény nem eredménybűncselekmény, hanem magatartási bűncselekmény, a tényállás beteljesüléséhez elégséges, hogy a tanúsított magatartása előidézze a veszélyhelyzet kialakulását vagy elegendő legyen annak előidézésére. Megjegyeznénk, hogy az eset nagy sajtóvisszhangot kapott és a táblafestési ügyek között is a súlyosabbak kategóriájába tartozik.⁶⁸

7.2 Úz-völgyi katonatemető ügye

Tényállás:

2019. június 6-án román nemzetiségű ellentüntetők áttörték a békésen, a temető kapuja előtt élőláncot formáló magyar kisebbség sorait, meg rongálták a temető székelykapuját, ezt követően betörték a temetőbe,

⁶⁸ Eljárást indít a rendőrség a táblarongálás miatt, In: Székelyhon, 2020. [online] Letöltés helye: <https://szekelyhon.ro>, letöltés ideje: 2021.11.30, valamint: Cs.P.T, Azonosította a Hargita megyei rendőrség a székelyföldi helységnévtáblák megromlását In: Maszol.ro, 2020. [online] Letöltés helye: <https://maszol.ro>, letöltés ideje: 2021.11.30.

ahol katonai sírok keresztjeit, az ott elhelyezkedő emlékművet rongálták és gyalázták meg. Az élőlánc áttörésekor és utólag, a temető oldal-só kerítésén átmászó és így a tüntetőket hátulról megkerülő román el-lentüntetők erőszakot is alkalmaztak, kerítéslécekkel, zászlórudakkal támadtak a tüntetőkre, magyarellenes szlogeneket skandáltak, mind-ezt nagyszámú rendőri erők jelenlétében. A magyar kisebbség békés tüntetésének oka a katonai temető rendezetlen tulajdonjoga és az ott törvénytelen körülmények között felállított 52 román háborús hős ke-resztjének felavató ünnepe volt.⁶⁹ A temető jogi helyzetének tisztázása érdekében jelenleg is több közigazgatási per van folyamatban.

Legutolsó fejleményként megemlítenénk, hogy a Bákói Ítéltábla döntése által jogerősen érvénytelenítették Dormánfalva Tanácsi hatá-rozatát,⁷⁰ mellyel a katonatemetőt törvénytelenül közvagyonukba áthe-lyezték. Mivel az ügy lezárásánál közre játszott az is, hogy az ügyész a dormánfalvi álláspontot képviselte a jogvitában, kíváncsian várjuk a további történéseket a nyomozást illetően.

Felelősségre vonási lépések:

Az ügyben feljelentést tettek rongálás, gyűlöletre és diszkriminációra való uszítás, a közrend és köznyugalom megsértése, valamint kegye-letsértés bűncselekményének elkövetése miatt.

Az ügyet lezáró ügyészi rendeletben, valamint az ez ellen tett pa-naszt visszautasító rendeletben az ügyészség arra hivatkozott, hogy a bizonyítékok megvizsgálása után sem lehet teljes bizonyossággal meg-állapítani, hogy a résztvevő tüntetők megnyilvánulásai kimerítenék bármely bűncselekmény fogalmát.

Ezen rendelet ellen panaszt fogalmaztak meg, amit a Moinești Bí-róság jóváhagyott és megsemmisítette az ügyet lezáró ügyészi rende-letet, elrendelte a büntető nyomozás folytatását három bűncselekmény esetében: rongálás, gyűlöletre és diszkriminációra való uszítás, vala-

⁶⁹ Sipos Z.: Úzvílgyi temetőfoglalás: itt az események kronológiája, In Átlátszó Er-dély, 2019 [online] letöltés helye: <https://atlatszo.ro/> letöltés ideje: 2021. 12.02.

⁷⁰ MTI: Jogerős: nem képezi Dormánfalva közvagyonát az úzvílgyi katonatemető, In: Szé-kelyhon, 2021, [online] <https://szekelyhon.ro/> a, letöltés ideje: 2021. 12.02.

mint közrend és köznyugalom megsértése. A kegyeletsértés bűncselekménye esetében a nyomozás megszüntetését jóváhagyták.

E tanulmány befejezésének időpontjában az ügyben még nem született végleges döntés. A nyomozati szakasz folytatását átadták a Legfelső Semmítő- és Ítéltőszék melletti Ügyészségnek, mivel az egyik érintett személy, aki ellen feljelentést tettek, időközben parlamenti képviselői státuszt szerzett.

Az ügyészség a fent említett személy esetében megszüntette a nyomozást és a fennmaradó cselekedeteket illetően visszaküldte további lépések megtételére az iratcsomót a Moinești Bíróság melletti Ügyészségnek.

2021. szeptember 30-án az ügyészség újból lezárta a nyomozást,⁷¹ ami ellen jelenleg is folyik az újabb fellebbezési eljárás.

Jogértelmezési és jogalkalmazási hibák:

Az ügyet lezáró ügyészi rendeletben a nyomozást vezető ügyész arra hivatkozott, hogy nincs bizonyíték arra, hogy a tüntetők megrongálták volna a temető kapuját olyan mértékben, hogy az használatra alkalmatlanná váljon. Az ügyészség szerint arra sincs bizonyíték, hogy a temetőben található síremlékeket bármely sérülés érte volna. Emellett, a tüntetők által skandált megjegyzések, sértések nem merítik ki a gyűlöletre vagy diszkriminációra való uszítás fogalmát, ugyanis ezek a helyszínen jelenlévő személyek ellen irányultak, és nem egy bizonyos embercsoport ellen, mint például a romániai magyar kisebbség. Továbbá említést tesznek arról, hogy a magyar kisebbségi képviselők jelenlétükkel provokálták ki a román nemzetiségű elkövetők reakcióját. A hivatalos szervek szerint nem beszélhetünk a közrend és köznyugalom megzavarására alkalmas megnyilvánulásokról sem, mivel nem történt tényleges erőszakos cselekedet vagy fenyegetés, amely a büntetőjogi felelősségre vonást indokolná.

Ezzel szemben a panaszban arra tértek ki, hogy a fent említett bűncselekmények elkövetését igazolandó, számos bizonyíték áll rendelkezésre.

⁷¹ Vivien M.: Ügyészségi érv Úzvölgye kapcsán: csak az minősül gyűlöletbeszédnek, ami a nagyközönségnek szól, in: Transindex.ro, 2021, [online] letöltés helye: <https://itthon.transindex.ro/> letöltés ideje: 2021.12.02.

kezésre, amelyek az ügy során bemutatásra kerültek, többek között videófelvevételek, fényképek, újságcikkek, a közösségi médiában megjelent bejegyzések. Kritizálták az ügyészség felületes munkáját, ugyanis nem vették figyelembe a bizonyítékok jelentős részét, holott ezekből világosan kitűnik a gyűlöletre és diszkriminációra való uszítás és a közrend és köznyugalom megsértése. Ami ez utóbbi bűncselekményt illeti, bizonyítékként több, utólag a közmédiában és közösségi portálokon megjelent cikket és bejegyzést is csatoltak az ügy dossziéjához.

A rongálással kapcsolatban többek között arra hivatkoztak, hogy a temetőkapu a temető részét képezi, ezért a kulturális vagyon része, megrongálása nem egy hagyományos kapu megrongálásnak feltételeit követeli meg, hogy a bűncselekmény elkövetését fel lehessen róni.

A bíróság az ügyet lezáró ügyészi rendeletet megsemmisítő határozatban helyesen elrendelte, hogy a fent említett bűncselekmények esetében a nyomozás folytatódjon, ugyanis az ügyészség nem gyűjtött elegendő bizonyítékot, hogy megállapítsa, nem történt törvényszegés. Ezért elrendelték, hogy újabb bizonyítékokat vizsgáljanak meg az ügyben.

Többek között felrótták az ügyészségnek, hogy az nem vizsgálta meg a temető megrongált kapujának pontos mivoltát, mivel, ha az a kulturális örökség részét képezi, az megváltoztatja a bűncselekmény besorolását.

A gyűlöletre és diszkriminációra való uszítás esetében az ügyészség nem vizsgálta meg, hogy az elhangzott sértések a jelenlevő természetes személyek elleni spontán reakció volt, vagy a magyarság elleni gyűlölet-bűncselekmény.

Az 2021. szeptember 30-ai nyomozást lezáró ügyészi rendeletben arra hivatkoznak, hogy a cselekedetek nem merítik ki a törvényi tényállást, sőt a magyar kisebbség képviselői, akik jelen voltak a helyszínen, kiprovokálták jelenlétükkel és viselkedésükkel a román ellentüntetők reakcióját, azonban ezek egyetlen esetben sem érték el a bűncselekmény súlyosságát, csupán szóbeli sértések hangzottak el. Több ízben külön kiemelte az eljáró ügyész, hogy nem történt erőszakos megnyilvánulást a tüntetésen, csupán a temető bejáratát rongálták meg,

amelyet később meg is javítottak. A helyszínen jelenlévő rendvédelmi szervek sem jelentettek semmilyen atrocitást, sőt, védelmezték a magyar tüntetőket. Emellett, az ügyészség tényként kezeli, hogy a temető Dormánfalva településhez tartozik, figyelmen kívül hagyva, hogy ez a kérdés jelenleg is több per tárgyát képezi a nemzeti bíróságok előtt. Kiemelték újból, hogy az esetleges sértések csupán a jelenlévők ellen szóltak, nem az egész magyar kisebbség ellen, valamint, hogy hogy ezek a cselekedetek nem uszították megkülönböztető vagy gyűlölködő magatartásra a nyilvánosságot. Minden bizonyíték ellenére az ügyész kijelenti, hogy az ügyben a veszélyforrást a magyar kisebbség képviselői jelentették. Az ügyet lezáró ügyészi rendeletből kitűnik, hogy kizárólag román ellentüntetetőket hallgattak ki. E tanulmány befejezésének időpontjában az ügyben még nem született végső döntés.

7.3 Klaus Iohannis ügye

Tényállás:

2020. április. 29.-én Iohannis Klaus Werner, Románia államelnöke egy sajtótájékoztatón a Szociáldemokrata Pártot kritizálta,⁷² az állítva, hogy a szociáldemokrata párt elnöke, Ciolacu Ioan Marcel tudatosan támogatta, sőt, engedélyezte a Székelyföld autonómiájára vonatkozó törvényjavaslat elfogadását. Ezen megnyilvánulása során a magyar kisebbség méltóságát sértette meg, amikor gúnyosan, rossz magyarsággal köszöntötte beszédében a Szociáldemokrata párt elnökét, majd azt mondta, hogy Erdélyt odaadta a magyaroknak. Ezt követően pár nappal később, egy újabb sajtótájékoztatón az államelnök határozottan kijelentette, hogy elnöksége ideje alatt nem fog olyan törvényeket és cselekedeteket megtűrni, amelyek Székelyföld Autonómiájára vonatkoznak. A fent említett nyilatkozatnak az országos és nemzetközi sajtóban is nagy visszhangja volt, a magyar kisebbség elleni gyűlöletet

⁷² *Johannis: a PSD titokban odaadta a magyaroknak Erdélyt*, In: Maszol.ro, 2020. [online] Letöltés helye: <https://maszol.ro>, letöltés ideje: 2021.11.30., valamint: A bíróság szerint jogosan büntették meg Johannist a „Jo napot kívánok, PSD!” miatt, In: Transindex.ro, 2020. [online] Letöltés helye: <https://itthon.transindex.ro>, letöltés ideje: 2021.11.30.

maga az államelnök is támogatta, gúnyos stílusával a magyar közöset emberi méltóságában megsértette.

Felelősségre vonási lépések:

A leírt esetek után több jogvédő szervezet is feljelentést tett gyűlöletre és diszkriminációra uszítás bűncselekményének elkövetését illetően. Az ügyész az eljárás megszüntetését indítványozta, indokolva, hogy a tettek az elkövetett formában nem sorolhatóak a büntetőjog előírásai alá. A feljelentéssel élő szervezetek panaszt nyújtottak be a Legfelső Semmítő- és Ítélszék melletti Ügyészségen a nyomozás folytatását kérve. Ezt a Legfelső Semmítő- és Ítélszék melletti Ügyészség visszautasította.

Jogértelmezési és jogalkalmazási hibák:

Elsősorban az ügyészség és a bíróság is azt kifogásolta, hogy a jogvédő szervezetek nem támadhatják meg a nyomozást lezáró rendeletet, mivel nem a bűncselekmény sértettjei, a jogvédő szervezetek nem szenvedtek anyagi vagy szellemi kárt az adott tettek elkövetése során. Fontos kiemelnünk, hogy a jogvédő szervezetek panaszt nyújtottak be az ügyészségre és nem feljelentést, viszont ezt az eljáró szervek a fent említett indokok miatt adminisztratív úton átminősítették. A bíróság a jogvédő szervezetek képviseleti jogát kifogásolta, véleményük szerint az adott egyesület nem képviseli a magyar kisebbséget, így nincs jogalanyisága. Az eljáró szervek figyelmen kívül hagyták, hogy a bűncselekmény elsődleges sértettje az állam, valamint a tényállás megvalósulásához nem kell konkrét anyagi vagy szellemi kárt okoznia az elkövetőnek.

Másodsorban az eljáró szervek azt állapították meg, hogy a cselekedetben nem teljesül a bűncselekményi tényállást, nem történt gyűlöletre vagy diszkriminációra való uszítás, csupán politikai véleménynyilvánítás, amely megengedett, sőt az államelnöknek kötelessége megvédeni az állam integritását. Amint már kifejtettük, a véleménynyilvánítás szabadságának vannak korlátai, amelyeket Iohannis Klaus Werner jelen esetben súlyosan megsértett.

Nem utolsósorban az államfő politikai véleménynyilvánításai során alkalmazandó büntetőjogi immunitását is felhozták, arra hivatkozva, hogy az elnököt ilyesfajta megnyilvánulásai miatt nem lehet semmilyen felelősségre vonni.

Úgy gondoljuk, hogy jelen esetben a politikai diskurzus megengedett kereteit az államelnök átlépte, hasonlóan ahogy azt a Feret v. Belgium ügyben is megállapította az EJEB.^{73 74} A nyomozást lezáró rendeletben maga az ügyész is megvizsgálta ezzel a bűncselekménnyel kapcsolatos joggyakorlatot és megállapította, hogy habár nincs ezen a területen kialakult joggyakorlat, mivel nem születtek ilyen esetekben határozatok, mégis a doktrína kielégítően egyértelmű és a törvényszöveg értelmezésére vonatkozó vélemények megegyeznek. Ennek alapján minden megnyilvánulást a szólásszabadság fényében kell vizsgálni. Ebben az esetben az eljáró ügyész azt állapította meg, hogy egyéni véleményt fogalmazott meg az elnök, amiért nem vonható büntetőjogi felelősségre. Azonban pontosan ezen értelmezés miatt láthatólag nem létezik olyan megnyilvánulás, amelyről elmondható, hogy büntetőjogi szankciót igényelne.

⁷³ Feret v. Belgium, Emberi Jogok Európai Bírósága, 2009.07.16-i ítélete, Case nr. 15615/07. Letöltés helye: <https://hudoc.echr.coe.int>, letöltés ideje: 2021.11.10.

⁷⁴ Ebben az ügyben a belga Front National párt vezetője, Daniel Féret a választási időszakban olyan kaptányt folytatott, ami az Egyezmény 10. cikkének megsértésével járt. Olyan megnyilvánulásai voltak, mint „korlátozni kell a bevándorlók beilleszkedéséért és hízalalásáért tevékenykedő szociokulturális egyesületeket”, „így megmentve népünket a hódító iszlám jelentette kockázattól”, illetőleg hasonló üzenetekkel ellátott karkatúrákat tett közzé. Sorozatos panasz és bejelentés után Féret mentelmi jogát a Ház felfüggesztette, bírósági eljárás indult az ügyben. Végül az ügy az EJEB elé került, amely ítéletében kiemelte a kontextus fontosságát, illetve azt, hogy a politikusok esetében kifejezetten elvárható, hogy kerüljék a nyilvános beszédek során az intolerancia nyilvános szítását.

7.4 Gheorghe Funar ügy

Tényállás:

2019. február. 18–24. között a *justitiarul.ro* internetes oldalon megjelent egy Gheorghe Funar által írt diszkriminatív és gyűlöletre uszító jellegű cikk, amit a Csíksomlyói pápalátogatás apropóján fogalmazott meg.⁷⁵

A cikkben többek között Magyarország, Ferenc pápa, a magyar kisebbség, valamint a katolikus vallás ellen uszító, különösen méltatlan stílusban megfogalmazott kijelentések olvashatók. Több, az igazságot elferdítő, tettettett szarkasztikus megjegyzés egyetlen célja az olvasók gyűlöletre való uszítása. Az elkövető azt állította, hogy a pápalátogatás a román állam integritását fenyegető hadművelet része, amelyet a magyarok terveltek ki. Már a címben az az állítás szerepel, hogy Magyarország beleavatkozott a pápai látogatás szervezésébe, valamint a román himnusz és zászló használatát betiltották a romániai településen. A cikkben hasonló módon azt állította, hogy a katolikus egyház magyar zászlókat osztogatott a csíksomlyói zárandoklaton való résztvevőknek. Továbbá a cikkben olyan hamis információ is szerepelt, hogy a csíksomlyói zárandoklaton egy Erdély függetlenségét igazoló határozatot fognak elfogadni, vagy hogy a zárandoklat keretein belül egy magyar katonai felvonulás is megszervezésre kerül. Nem utolsósorban pedig a cikk a pápa és a résztvevők ellen erőszakos megnyilvánulásokra buzdította az olvasókat a június 1-én lezajlott csíksomlyói zárandoklaton. A cikk számos negatív, gyűlölködő hozzászólást szült az olvasók körében.

Felelősségre vonási lépések:

Az ügyben egy jogvédő szervezet feljelentést tett nyilvános uszítás, valamint gyűlöletre és diszkriminációra való uszítás bűncselekmé-

⁷⁵ Funar Ghe.: Mofturi papale? *Justitiarul.ro*, 2019. ápr. 15. [online] Letöltés helye: <https://www.justitiarul.ro>, letöltés ideje: 2021.11. 30. ld.: Funar Ghe.: Adunarea publică ilegală de la șumuleu-ciuc trebuie interzisă conform dispozițiilor legii nr. 60/1991!. *Condeiu Ardean*, 2019. ápr. 5. [online] Letöltés helye: <http://www.condeiulardelean.ro>, letöltés ideje: 2021.11.30.

nyének elkövetése tekintetében. A nyomozást az ügyészség lezárta, ez ellen panaszt nyújtottak be a főügyészhez, aki visszautasította azt. Mindkét ügyészi rendelet ellen fellebbezést nyújtottak be az illetékes bírósághoz, amely visszautasította azt. Az ügyet 2020 októberében véglegesen lezárták. A jogvédő szervezet kezdeményezte az Emberi Jogok Európai Bírósága előtti eljárás megindítását Románia ellen.

Jogértelmezési és jogalkalmazási hibák:

Az nyomozást lezáró ügyészi rendeletben az eljáró ügyész megállapította, hogy nem teljesült az gyűlöletre vagy diszkriminációra való uszítás bűncselekményi tényállása, mivel az elkövető csupán megengedett kritikát fogalmazott meg a magyar kisebbség politikai képviselőivel szemben, ezt a magatartást pedig védi az Alkotmányban is előírt szólásszabadsághoz való jog.

Azonban az ügyészség nem vette figyelembe, hogy a szólásszabadság ezekben az esetekben korlátozható, hiszen egy kisebbséget a nyilvánosság előtt emberi méltóságukban megsértette, a cikk megfogalmazási stílusa pedig láthatóan gyűlöletkeltő, nem egy objektív negatív kritika. Az Emberi Jogok Európai Bírósága kimondta a Magyar Tartalomszolgáltatók vs. Magyarország ügyben,⁷⁶ hogy ilyen esetben a szabad véleménynyilvánítás jogára nem lehet hivatkozni. Észrevehető, hogy az elkövető az általános „magyarok” kifejezést használta több ízben is, nem a magyar kisebbségi politikai pártok képviselőit szólította meg. A cikk szövegéből kitűnik, hogy előítéleteken alapuló hamis információkon keresztül próbálja meg az elkövető a nyilvánosságot hasonló megnyilvánulásokra uszítani.

⁷⁶ Magyar Tartalomszolgáltatók v. Magyarország, Emberi Jogok Európai Bírósága, Case nr. 22947/13. Letöltés helye: <https://hudoc.echr.coe.int>, letöltés ideje: 2021.11.10.

7.5 A B1 TV és a székelyudvarhelyi Kaufland ügye

Tényállás:

2017. szeptember 20-án a B1 TV televízió közzétett a YouTube csatornáján egy 15 perces részletet egy előzőleg bemutatott programból, amely a *Kaufland botrány - Banciu ellen tett panasz a ODT-nél: Egy román nem hagyta románul beszélni!* címet viselte.⁷⁷ Radu Banciu a B1 TV moderátora a televíziós adásban rágalmazta, méltatlan jelzőkkel illette az erdélyi magyarokat egy korábbi Udvarhelyen megtörtént kiprovokált incidens apropóján. Miután Banciu-t az ODT ezért az előzetes megnyilvánulásáért megbüntette, a moderátor műsorában kritizálta az ODT-t, azt állította, hogy egy magyarok által vezetett szervezet, valamint újból rágalmazta és megkérdőjelezte az erdélyi magyarok létjogosultságát.

Felelősségre vonási lépések:

Az ügyben több jogvédő szervezet és magánszemély is büntetőfeljelentést tett gyűlöletre és diszkriminációra való uszítás, valamint nyilvános uszítás, közrend és köznyugalom megzavarása bűncselekmények elkövetése tekintetében. Az ügyész az eljárás megszüntetését indítványozta a *ne bis in idem* elvre alapozva, amely ellen fellebbezést nyújtottak be a főügyészhez. A főügyész visszautasította a fellebbezést és elrendelte az eljárás megszüntetését. Ezen döntés ellen újból panaszt nyújtottak be a bírósághoz, amelyet a bíróság 2021 áprilisában jóváhagyott, elrendelte a nyomozást lezáró ügyészi rendelet megsemmisítését és a nyomozás folytatását. A nyomozás jelenleg is folyik.

Jogértelmezési és jogalkalmazási hibák:

Az ügyészség elsősorban arra hivatkozott, hogy az ügyben az elkövetőket már az ODT megbírságolta, vagyis megtörtént a cselekedet sza-

⁷⁷ Ld.: <https://www.youtube.com/watch?v=isVjedb7hxo> , valamint Gyergyai Csaba: Ismét bírságot kapott Radu Banciu, a B1 magyargyűlölő műsorvezetője. *Kronika Online*, 2018. jan. 22. [online] Letöltés helye: <https://kronikaonline.ro>, letöltés ideje: 2021.11.30., Kaufland-ügy: feljeleníti a Mikó Imre Jogvédelmi Szolgálat Sorin Susanu fogyasztóvédelmi főfelügyelőt, In: Székelyhon 2017. szept. 4. [online] letöltés helye: <https://szekelyhon.ro>, letöltés ideje: 2021.11.30.

bálysértésként való büntetése, a büntetőjogi felelősségre vonás pedig ellenkezne a *ne bis in idem* elvvel.

Az ügyészség nem vette figyelembe, hogy a szabálysértést az első megnyilvánulásra mondta ki az ODT, a második, erre történő reflexió esetén nem történt semmilyen felelősségre vonás, ami igazolná a *ne bis in idem* elvének alkalmazását. Ezt a bíróság helyesen meg is állapította és elrendelte a nyomozást lezáró ügyészi rendelet megsemmisítését és a nyomozás folytatását.

7.6 Dan Tănasă magyarellenes megnyilvánulásai

Tényállás:

Dan Tănasă román közéleti szereplő, politikus, egy internetes blog (www.dantanasa.ro) tulajdonosa, aki a magyar kisebbség elleni megnyilvánulásairól híresült el. A blogján megjelentetett különböző magyarellenes cikkeket saját Facebook profilján is megosztja, ahol a panasz benyújtásakor több mint 30.000 személy követte.

Felelősségre vonási lépések:

2017 októberében, a többszörös magyarellenes kirohanásai miatt panaszt nyújtottak be Dan Tănasă ellen, nyilvános uszítás, valamint gyűlöletre és diszkriminációra való uszítás bűncselekményének elkövetése miatt. Ugyanakkor panasszal éltek az ODT előtt is, ahol megállapították a diszkrimináció szabálysértési voltát, egy 2000 lej értékű pénzbírság kíséretében. Ezt a határozatot Dan Tănasă megtámadta a bíróságon, amely eltörölte a büntetést. Az ügyészség ennek fényében kezdeményezte a büntetőnyomozás lezárását is. Az ügyet lezáró rendelet ellen a főügyész előtt panaszt nyújtottak be, aki ezt elutasította. Ezen rendelet ellen fellebbezéssel élt a panaszos, amit viszont a bíróság utasított el.⁷⁸

⁷⁸ Sepsiszentgyörgyi Bíróság, 259/C/2019 sz. végzés.

Jogértelmezési és jogalkalmazási hibák:

Az ügyben a nyomozás lezárásának okai között olyan indokok szerepeltek, amelyek véleményünk szerint nem megalapozottak.

Az ügyészség a véleménynyilvánítás szabadságára, az uszító magatartás hiányára hivatkozott, valamint arra, hogy habár az ODT előzetesen megállapította a szabálysértést, a bíróság megsemmisítő határozata azt jelenti, hogy nem történt ilyen jogsértő magatartás, ami kizárja a büntetőjogi felelősségre vonást is.

Azt is megállapította a bíróság, véleményünk szerint helytelenül, hogy az elkövető nem felelős a blogján vagy a Facebook oldalon publikált kommentekért, ezeket nem ő idézte elő, nem uszította konkrét cselekedetekkel a nyilvánosságot efféle megnyilvánulásokra.

Amint már kifejtettük, a 369. szakasz tényállásának beteljesüléséhez nem szükséges, hogy a diszkrimináció meg is valósuljon, elegendő, ha az elkövető erre buzdítja a nyilvánosságot. S bár a buzdítás az akaratlagosság meglététől függ, bármilyen eszközzel megvalósítható.

Az ügy súlyossága kiemelkedő, hiszen az elkövető napjainkban is folytatja a magyarellenes megnyilvánulásait,⁷⁹ az ODT több ízben sza-

⁷⁹ Dan Tanasă, az ADEC (Asociația Civică pentru Demnitatea în Europa, ford.: Méltóságért Európában Civil Egyesület) egyesület vezetője, aki blogján kifejezetten magyarellenes bejegyzéseket oszt meg, szélső nacionalista világképet képvisel, amelynek hangot is ad, például feljelentéseivel rendszeresen próbálja korlátozni a romániai magyarság szimbólumhasználatához való jogát. Számos alkalommal szólalt fel és tett feljelentést a székely zászló vagy a magyar helységnevek, közintézményeken szereplő feliratok, kétnyelvű utcanév táblák használata ellen, sőt, a kizárólag magyar nyelven megjelenő, a polgármesteri hivatal által támogatott és fenntartott helyi újság ellen is. Többször bírósági úton követelte ezek eltávolítását. Ennek fényében, példaként megemlítenénk, hogy nehezményezte és elégedetlenségének hangot is adott, amikor a Florin Cițu miniszterelnök által vezetett kormány szeptember 15-én elfogadta Kovászna megye zászlójának hivatalos formáját, amely egyáltalán nem tartalmaz román szimbólumokat. (Lásd: Tanasa, Dan: GUVERNUL TRĂDĂRII NAȚIONALE. Steagul secuiesc al județului Covasna, adoptat prin hotărâre de Guvernul PNL-UDMR / Românii din județ nu sunt reprezentați pe acest steag. *dantanasa.ro*, 2021, [online] Letöltés helye: <https://www.dantanasa.ro>, letöltés ideje: 2021.11.30.) Továbbá, az ő nevéhez köthető a korondi polgármesteri hivatallal kapcsolatos ügy, ahol a közintézményen szereplő „Községháza” magyar felirat eltávolítása végett indított pert. (Lásd: Diaconescu Marius: De ce a fost amendat primarul maghiar al comunei Corund cu 100.000 de euro? *Historia.ro*, 2019. [online] Letöltés helye: <https://www.historia.ro/>, letöltés ideje: 2021.11.30.) Visszaélései miatt az ODT több esetben megbírságolta (Lásd: Lázár Hajnal: Büntetést kapott Dan Tanasă és a Realitatea. *Hargita Népe*, 2018. aug. 27.

bott ki büntetést, viszont legtöbb esetben ezeket a bíróság eltörölte. Az elkövető büntetőjogi felelősségre vonása mindmáig nem történt meg egyetlen ilyen megnyilvánulásáért sem.

7.7 Mihai Târnoveanu ügy

Tényállás:

2020. augusztus 17-én Mihai Marin Târnoveanu, román politikus, a gyergyóditrói temetőben készített videófelvételben azt állította,⁸⁰ hogy a helyiségnek nagyszámú román lakossága volt, akiket a magyarok elűldöztek, vallásuk, nyelvük, etnikumuk alapján diszkrimináltak, templomaikat lebontották, magyarosították a temető sírkövein látható neveket. A videófelvételt a www.ziarharghita.ro online újság is közölte.⁸¹ A felvétel és a cikk rengeteg negatív, megkülönböztető, erőszakos jellegű megjegyzést váltott ki a nyilvánosságból.⁸²

Felelősségre vonási lépések:

Felejelentéstétel történt gyűlöletre és diszkriminációra való uszítás bűncselekményének elkövetéséért. Az ügyet *in rem* nyomozati szakaszban lezárták. A főügyész visszautasította a nyomozás lezárása ellen benyújtott fellebbezést. Az ügy jelenleg a rendeletek megtámadása után bírósági szakaszban van, jelen tanulmány írásakor ítélet még nem született.

[online] Letöltés helye: <https://hargitanepe.ro/>, letöltés ideje: 2021.11.30.).

⁸⁰ Szerzői megjegyzés: jelenleg már nem elérhető a kérdéses videó.

⁸¹ Gherasim, Viorela: Scurt istoric despre cum a dispărut comunitatea românească din Ditrău. *Ziarul Harghita*, 2020. aug. 17. [online] Letöltés helye: <https://ziarharghita.ro>, letöltés ideje: 2021.11.30.

⁸² Târnoveanu, Mihai: Români din Covasna și Harghita, priviti-vă în ochi martirii! *Mihai Târnoveanu Blog*, 2020. dec. 21. [online] Letöltés helye: <https://mihaitirnoveanu.ro>, letöltés ideje: 2021.11.30.

Jogértelmezési és jogalkalmazási hibák:

Az ügyészség újból a véleménynyilvánítás szabadságával érvel amellett, hogy az ügyben nem történt bűncselekmény. Megjegyzik, hogy egy politikusnak joga és kötelessége, hogy a közérdekű témákban felszólaljon. Az ügyben nyomozó rendőr, aki az ügy lezárását kezdeményezte a nyomozást vezető ügyésznél azt állapította meg, hogy habár a videófelvételen elhangzottak a társadalom egy rétegét sokkolhatják, a hasonló problémák közéletű megvitatása a demokratikus államok alapja. Ebből kifolyólag jelen esetben nem történt olyan magatartás, amely a magyar kisebbséget hátrányosan megkülönböztetné vagy ellenük gyűlöletre uszítana.

Ezekre a megállapításokra és az ügyészség rendeletére vonatkozóan érvényesnek tartjuk az előző ügyekben megfogalmazott kritikáinkat.

7.8 K. J. A. ügye

Tényállás:

2021. január 13-án Sepsiszentgyörgyön K. J. A. leparkolta az autóját egy másik autó mellé. Az autóban vele utazott édesanyja és fogyatékkal élő testvére, É. is. A konfliktust az váltotta ki, hogy É. megpróbált kiszállni az autóból, kinyitva annak ajtaját, amely anélkül, hogy kárt okozott volna a mellette parkoló autóban, hozzáért ahhoz. Ezen felbőszülve az autó tulajdonosa dühösen kiszállt az autóból, kiabálni kezdett románul, amiből É. nem sokat értett. É. cukorbetegséggel küzd, ennek szövődményeként pedig szinte teljesen vak. Miután a támadó rájött, hogy a sértett felek magyarok, még inkább dühbe gurult. Miközben tovább szidta a sértett feleket, azt kiabálva, hogy „*Mit keresnek ebben az országban, menjenek haza!*”, kivett az autójából egy nagyobb méretű könnygáz spray-t és azzal fújta le a három sértettet, majd felszaladt a parkoló közelében található lakásába. Később kiderült, hogy az elkövető egy nyugalmozott rendőr.

Felelősségre vonási lépések és problémák:

Az ügyben panaszt nyújtottak be a sértett felek a helyi ügyészséghez, a nyomozás jelenleg is folyamatban van, azonban március óta jelentős előrelépés nem történt az ügy kivizsgálását illetően.

8 Következtetések

Előzetes feltevésünk abban állt, hogy Romániában, habár a törvényi keretek adottak, ezeket a jogszabályokat nem megfelelően alkalmazzák, ha magyarok ellen elkövetett gyűlölet-bűncselekményekről van szó, ennek következménye, hogy az elkövetők nem kerülnek felelősségre vonásra.

Tekintve a jelen tanulmányban feltárt tendenciákat, jogértelmezési és jogalkalmazási hézagokat, úgy látjuk, hogy hipotézisünk beigazolódni látszik. Teljes mértékben csak akkor tudjuk kijelenteni, hogy az alapfeltevésünk igaz, ha az ebben a tanulmányban bemutatott összes jogesetben kedvezőtlen, valamilyen úton kitérő megoldás születik. Ettől függetlenül pár aspektust és tendenciát más most meg tudunk állapítani.

Amint a fentiekből kiderül, az esetek csekély részében történik bármilyen *nemű felelősségre vonás a gyűlölet-bűncselekmények elkövetőit illetően*. Azokban az esetekben, ahol esetlegesen megállapítják, hogy a cselekményeket gyűlöletből vagy hátrányos megkülönböztetés okán követték el, ezek valós súlyánál jóval enyhébb büntetés kerül kiszabásra, jellemzően csak szabálysértést állapítanak meg bűncselekmény helyett.

További problémát jelent, hogy ha még panaszt is tesz a sértett, a *hatóságok általában figyelmen kívül hagyják a támadás gyűlölet-motivációját*, és enyhébb megítélésű bűncselekmény kapcsán kezdenek nyomozni, vagy egyszerűen megszüntetik a nyomozást.

A bűncselekmények helytelen jogi besorolását az is okozza, hogy a hatóságok nem vizsgálják meg az adott eset körülményeit a már meglévő nemzeti és nemzetközi jogszabályok alapján. Példának okáért megemlítenénk, hogy legtöbb esetben egyáltalán, vagy csak felületesen kerülnek megvizsgálásra a *rabati akciótervben* megfogalmazott kritéri-

umok. A hatóságok sok esetben nem vizsgálják a kontextust, szőnyeg alá söpörnek az esetleges mögöttes szándék gondolatát, nem vizsgálják a történelmi, etnikai, kulturális ellentétekből fakadó konfliktusokat, nem veszik figyelembe, vagy az elkövető érdekében használják fel a beszélő társadalmi pozícióját és az így gyakorolt hatást. Ugyanakkor, a legnehezebben bizonyítható kritérium, a szándék esetében, nem folytatnak valós eredményre vezető nyomozást. Ami a cselekedet tartalmát és formáját, valamint kiterjedését illeti, megfigyelhető, hogy az online térben elkövetett, vagy nagyrészen ott terjedő cselekedetek esetében a hatóságok nem tanúsítanak ezeknek különösebb jelentőséget. A román Btk. habár absztrakt veszélyeztetési bűncselekményként szabályozza a gyűlöletre vagy diszkriminációra való felbujtás bűncselekményét, a tényállás beteljesüléséhez jogtalanul a cselekedet valószínűségét, hogy konkrét cselekedetre buzdíthat-e az adott gyűlöletbeszéd, minden esetben, szerintünk jogtalanul, elengedhetetlennek tartják.

Mint már említettük, megfigyelhető, hogy ezekben az esetekben az elkövetők hajlamosak a szabad véleménynyilvánításhoz való jogukkal védekezni, mely nem korlátozható. Az aggasztó, hogy ezt a jogot a hatóságok szinte minden esetben elsőbbségben részesítik bármilyen jogsértő magatartás megállapításával szemben, megfélemlítve arról, hogy az állam felelőssége és jogköre, hogy hatékony jogi eszközöket teremtsen, amivel fel lehet lépni az emberi méltóságot, egyenlőséget támadó, illetve a jogtalan hátrányos megkülönböztetés és gyűlöletből elkövetett cselekedetek ellen. Románia nem képes érvényesíteni sem az Alkotmányban, sem a nemzetközi jogszabályok értelmében vállalt kötelezettségeit a társadalmi kisebbségekkel szemben.

Az államhatalmak ezen magatartása igazolja az agresszorok viselkedését, akik tetteikkel egyenesen a romániai magyar kisebbség létjogosultságát tagadják. Az ilyen incidensek megosztják a társadalmat, fölösleges feszültséget keltenek a többség és a kisebbség között, ezzel ellehetetlenítve a békés együttélést.

Aggasztó látni azt is, hogy legtöbb esetben akkor sem történik semmilyen visszaszorító intézkedés, ha olyan közszereplő, közéleti személyiség, politikus nyilvánul meg jogsértő módon, aki a többségi társa-

dalomra, a közhangulatra valós hatással bír. Legtöbbször semmilyen következménye nincs ezeknek az eseteknek, amely még inkább igazolja és elővetíti hasonló magatartások újbóli előfordulását, ismétlődését.

Megjegyeznénk, hogy ha az államelnök az egész ország előtt megaláztatja a magyar kisebbséget álhíreket és manipulációt alkalmazva, az az üzenet vonható le az állampolgárok által, hogy ezen megnyilvánulások helyénvalók és nem járnak negatív következményekkel.

Ahogy a 2019-es ECRI országjelentésből kiderül, szükség van olyan törvénymódosításra, amely egyszerűbben és előreláthatóbban alkalmazható. Emellett szükség lenne olyan módosításra is, amely megengedné, hogy a jogvédő szervezetek is felhatalmazás nélkül képviselhessék a sértett feleket, élhessenek azok jogaival, ellenkező esetben a jogvédő szervezetek fő céljának, szerepének megvalósulását lehetetlenítik el.

Mindaddig azonban, amíg a román állam nem vállalja fel nemcsak a kisebbségi magyarság, hanem bármely kisebbség iránt azokat a kötelezettségeit, amelyeket jelenleg csupán elméleti síkon biztosít, amíg az igazságszolgáltatási szervek, mint az állam képviselői, nem változtatnak a kisebbség elleni visszaélésekkel szembeni hozzáállásukon, amíg nem történik valós felelősségre vonás, amíg elfogadjuk, hogy ezen magatartásokat a véleménynyilvánítás szabadsága abszolút módon védi, addig nem látjuk, hogy jelen helyzetben valós változásra lenne remény.

Irodalomjegyzék

Könyvek

Niță, Delia: *Combaterea infracțiunilor motivate de ură. Ghid pentru practicieni și decidenți*, București: Centrul de Resurse Juridice, 2015.

Folyóiratszettek

Dinók Henriett Éva: A gyűlölet-bűncselekmények szabályozásának általános kérdései – a kiemelt büntetőjogi figyelem mellett és ellen szóló érvek. In: *Állam- és Jogtudomány*, LV. évf. 2014/4. szám. [online] Letöltés helye: http://real.mtak.hu/21491/1/2014_4_beliv_DINOK_u_114115.554849.pdf. letöltés ideje: 2021.11.24.

Kirs Eszter: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata a gyűlöletbűncselekmények esetén folytatott büntetőeljárások tárgyában, *Állam- és Jogtudomány*. In: *A Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Folyóirata*, LVIII. évf. 2017/4. sz.

Lábady Tamás: Az emberi személy az új Polgári Törvénykönyvben. In: *Iustum Aequum Salutare*, XI. évf. 2015. 3. sz.

Internetes források

561/2021. számú Alkotmánybírósági Döntés, [online] https://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2021/10/Decizie_561_2021.pdf, letöltés ideje: 2021.11.27.

Administrația Președențială: *Sesizare de neconstituționalitate asupra Legii pentru modificarea art. 369 din Legea nr. 286/2009 privind Codul penal*. Letöltés helye: <https://www.presidency.ro/ro/media/sesizare-de-neconstitutionalitate-asupra-legii-pentru-modificarea-art-369-din-legea-nr-286-2009-privind-codul-penal>, letöltés ideje: 2021.11.27.

Államelnöki Kabinet: honlap, letöltés helye: <https://www.presidency.ro/ro/media/sesizare-de-neconstitutionalitate-asupra-legii-pentru-modificarea-art-369-din-legea-nr-286-2009-privind-codul-penal> letöltés ideje: 2021.11.27.

Dinók Henriett Éva: *A gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni fellépés jelentősége és lehetőségei*. PhD értekezés, SZTE, 13. 2014a [online] Letöltés helye: http://real.mtak.hu/21491/1/2014_4_beliv_DINOK_u_114115.554849.pdf, letöltés ideje: 2021.11.24.

European Commission against Racism and Intolerance (ECRI): 2003.8 REV. számú ajánlás A Rasszizmus és a faji megkülönböztetés elleni küzdelemről a nemzeti jogalkotásban [online]. Letöltés helye: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-7-revised-on-national-legislation/16808b5ab3>, letöltés ideje: 2021.11.25

ECRI: Report on Romania, fifth monitoring cycle 5 June 2019. [online] Letöltés helye: <https://rm.coe.int/fifth-report-on-romania/168094c9e5,%20illetve%20https://rm.coe.int/government-comments-on-the-fifth-report-on-romania/168094c9e4>, letöltés ideje: 2021.10.11

ECRI: honlap, [online]. Letöltés helye: <https://www.coe.int>, letöltés ideje: 2021.11.10.

European Union Agency For Fundamental Rights (FRA): 2021-es évi alapjogi jelentés, 7-12. [online] Letöltés helye: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2021-fundamental-rights-report-2021-opinions_hu.pdf, letöltés ideje: 2021.11.27.

FRA: Gyűlölet-bűncselekmények az Európai Unióban. [online] Letöltés helye: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-factsheet_hatecrime_hu_final.pdf, letöltés ideje: 2021.11.24.

FRA: honlap, Letöltés helye: <https://european-union.europa.eu>, letöltés ideje: 2021.11.27.

Funar Ghe.: Adunarea publică ilegală de la șumuleu-ciuc trebuie interzisă conform dispozițiilor legii nr. 60/1991!, 2019. [online] Letöltés helye: <http://www.condeiu-lardelean.ro/articol/adunarea-publica-ilegala-de-la-sumuleu-ciuc-trebuie-interzisa-conform-dispozitiilor-legii-nr>, letöltés ideje: 2021.11.30.

Funar Ghe.: Mofturi papale? In Justitiarul.ro 2019. [online] Letöltés helye: <https://www.justitiarul.ro/mofturi-papale/> letöltés ideje: 30.11.2021.

Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport honlapja. [online] Letöltés helye: <https://gyulotellen.hu/mi-gyulot-buncselekmeny>, letöltés ideje: 2021.11.27

Ionescu, Iustina - Iordache, Adriana: *Analiză comparativă asupra legislației și jurisprudenței pe domeniul discursului discriminatoriu sau instigator la ură*. 2015. [online] Letöltés helye: http://sar.org.ro/wp-content/uploads/2016/02/Analiz%C4%83-comparativ%C4%83-asupra-legisla%C5%A3iei-%C5%9Fi-jurispruden%C5%A3ei-pe-domeniul-discursului-discriminatoriu-sau-instigator-la-ur%C4%83_final.pdf, letöltés ideje: 2021.10.10.

Kézdivásárhelyi Bíróság 154/2017 sz. ítélete. [online] Letöltés helye: <http://www.rolii.ro/hotarari/5a5ec07ee49009c410000039>, letöltés ideje: 2021.11.30.

Kubicza Márta: A Gyűlöletbeszéd Amerikai Szabályozásának Bemutatása, In: *Műhelytanulmányok a PPKE-JÁK hallgatóitól*, Pázmány Press. 2016. [online] Letöltés helye:

- https://jak.ppke.hu/uploads/articles/271/file/Adany_Szilagyi_TP5_egyben_honlapra.pdf, letöltés ideje: 2021.11.24.
- Organisation for Security and Co-operation in Europe (OSCE): Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR): honlap. [online] Letöltés helye: <https://hatecrime.osce.org>, letöltés ideje: 2021.11.27.
- OSCE: ODIHR: Hate Crime Laws. A Practical Guide, 2009, 11. [online] Letöltés helye: www.osce.org/odihr/36426, letöltés ideje: 2021.10.17.
- OSCE: ODIHR: ODIHR's Efforts to counter hate crime. [online] Letöltés helye: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/b/68668.pdf>, letöltés ideje: 27.11.2021
- Román Értelmező Szótár, online szócikk. [online] Letöltés helye: <https://dexonline.ro/intrare/ur%C4%83/59471>, letöltés ideje: 2021.10.10.

Sajtóforrások

- A bíróság szerint jogosan büntették meg Johannist a „Jo napot kívánok, PSD!” miatt*, In: Transindex.ro, 2020. [online] Letöltés helye: https://itthon.transindex.ro/?-hir=62909&a_birosag_szerint_jogosan_buntettek_meg_johannist_a_8222jo_napot_kivanok_psd!8221_miatt, letöltés ideje: 2021.11.30
- Cs.P.T, Azonosította a Hargita megyei rendőrség a székelyföldi helységnévtáblák megrongálóját* In: Maszol.ro, 2020. [online] Letöltés helye: <https://maszol.ro/belfold/120607-azonositotta-a-hargita-megyei-rend-rseg-a-szekelyfoldi-helysegnevtablak-megrongalajat>, letöltés ideje: 2021.11.30
- Diaconescu Marius: De ce a fost amendat primarul maghiar al comunei Corund cu 100.000 de euro?*, In: Historia.ro, 2019, [online] Letöltés helye: <https://www.historia.ro/sectiune/actualitate/articol/de-ce-a-fost-amendat-primarul-maghiar-al-comunei-corund-cu-100-000-de-euro?fbclid=IwAR2rwDLdfcya1bZNw6crsASQ-G7OMyRQIFVpc0FYrqoOyUs6sjW-LUIO28Y>) letöltés ideje: 2021.11.30.
- Eljárást indít a rendőrség a táblarongálás miatt*, In: Székelyhon, 2020. [online] Letöltés helye: <https://szekelyhon.ro/aktualis/eljarast-indit-a-rendorseg-a-tablarongalas-miatt> letöltés ideje: 2021.11.30.
- Gherasim V: Scurt istoric despre cum a dispărut comunitatea românească din Ditrău*, In: Ziarul Harghita, 2020. [online] Letöltés helye: <https://ziarharghita.ro/scurt-istoric-despre-cum-a-disparut-comunitatea-romaneasca-din-ditrau>, letöltés ideje: 2021.11.30.
- Gyergyai Cs.: Ismét bírságot kapott Radu Banciu, a B1 magyargyűlölő műsorvezetője*, In: Krónika Online, 2018. [online] Letöltés helye: <https://kronikaonline.ro/erdelyi-hi>

- rek/ismet-birsagot-kapott-radu-banciu-a-b1-magyarygulolo-musorvezetoje, letöltés ideje: 2021.11.30
- <https://mihaitirnoveanu.ro/2020/12/21/romani-din-covasna-si-harghita-priviti-va-in-ochi-martirii/> letöltés ideje: 2021.11.30.
- Johannis: a PSD titokban odaadta a magyaroknak Erdélyt*, In: Maszol.ro, 2020. [online] Letöltés helye: <https://maszol.ro/belfold/125996-johannis-a-psd-titokban-odaadta-a-magyaroknak-erdelyt>, letöltés ideje: 2021.11.30.,
- Kaufland-ügy: feljelenti a Mikó Imre Jogvédelmi Szolgálat Sorin Susanu fogyasztóvédelmi főfelügyelőt*, In: Székelyhon.ro 2017. [online] Letöltés helye: <https://szekelyhon.ro/aktualis/kaufland-ugy-feljelenti-a-miko-imre-jogvedelmi-szolgalat-sorin-susanu-fogyasztovedelmi-fofelugyelot>, letöltés ideje: 2021.11.30
- Lázár Hajnal: Büntetést kapott Dan Tanasă és a Realitatea*, In: Hargita Népe, 2018, [online] Letöltés helye: <https://hargitanepe.ro/buntetest-kapott-dan-tanasa-es-a-realitatea/>, letöltés ideje: 2021.11.30.).
- MTI: Jogerős: nem képezi Dormánfalva közvagyonát az úzvölgyi katonatemető*, in: Székelyhon.ro, 2021, [online] letöltés helye: <https://szekelyhon.ro/aktualis/jogeros-nem-kepezi-dormanfalva-kozvagyonat-az-uzvolgyi-katonatemeto>, letöltés ideje: 02.12.2021
- Sipos Zoltán: Úzvölgyi temetőfoglalás: itt az események kronológiája*, In: Átlátszó Erdély, 2019, [online] letöltés helye: <https://atlatszo.ro/napi-politika/uzvolgyi-temetofoglalas-itt-az-esemenyek-kronologiaja>, letöltés ideje: 02.12.2021
- Tănasă D.: GUVERNUL TRĂDĂRII NAȚIONALE. Steagul secuiesc al județului Covasna, adoptat prin hotărâre de Guvernul PNL-UDMR / Români din județ nu sunt reprezentați pe acest steag*, in: dantanasa.ro, 2021, [online] Letöltés helye: <https://www.dantanasa.ro/guvernul-tradariei-nationale-steagul-secuiesc-al-judetului-covasna-adoptat-prin-hotarare-de-guvernul-pnl-udmr-romanii-din-judet-nu-sunt-reprezentati-pe-acest-steag/>, letöltés ideje: 2021.11.30.
- Târnoveau M.: Români din Covasna si Harghita, priviti-vă în ochi martirii!*, 2020. [online] Letöltés helye: <https://mihaitirnoveanu.ro>, letöltés ideje: 2021.11.30.
- Vivien Melinda: Ügyészségi érv Úzvölgye kapcsán: csak az minősül gyűlöletbeszédnek, ami a nagyközönségnek szól*, In: Transindex.ro, 2021 [online] letöltés helye: <https://itthon.transindex.ro/?hir=65753> letöltés ideje: 02.12.2021

Jogsabályok

Románia Alkotmánya

2009. évi 286-os törvény a Román Büntetőtörvénykönyvről

2009. évi 287-es törvény a Román Polgári Törvénykönyvről

2001. évi 137. számú Kormányrendelet a megkülönböztetés minden formájának megelőzéséről és szankcionálásáról

Nemzetközi dokumentumok

Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ): Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozat. 1950 [online]. Letöltés helye: https://www.ohchr.org/en/udhr/documents/udhr_translations/hng.pdf , letöltés ideje: 2021.11.24.

ENSZ: Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, 1966. december 16.

ENSZ: Rabati akcióterv. 2012. [online]. Letöltés helye: https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Opinion/Articles19-20/ThresholdTestTranslations/Rabat_threshold_test_Hungarian.pdf , letöltés ideje: 2021.11.24.

Európa Tanács: Emberi Jogok Európai Egyezménye

Európai Unió Tanácsa: 2000/43/EK irányelv a személyek közötti, faji- vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról

Európai Unió Tanácsa: 2008/913/IB kerethatározat (2008. november 28.) a rasszizmus és az idegengyűlölet egyes formái és megnyilvánulásai elleni, büntetőjogi eszközökkel történő küzdelemről [online]. Letöltés helye: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008F0913&from=HU>, letöltés ideje: 2021.11.27.

Európai Unió: Alapjogi Charta (2016/C 202/02). 2000. Letöltés helye: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=EN>, letöltés ideje: 2021.11.24.

Nemzetközi jogesetek

Angelova és Iliev v. Bulgária-ügy, Emberi Jogok Európai Bírósága, 2007. október 26-ai ítélete.

Erbakan v. Törökország, Emberi Jogok Európai Bírósága 2006. Július. 6-ai ítélete.

Erbakan v. Törökország, Emberi Jogok Európai Bírósága, 2006. július 6-i ítélete.

Feret v. Belgium, Emberi Jogok Európai Bírósága, 2009, július 16-ai ítélete, Case nr. 15615/07. Letöltés helye: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-93626%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-93626%22]}), letöltés ideje: 2021.11.10.

Garaudy v. Franciaország, Emberi Jogok Európai Bírósága, 2003. június 24-i ítélete.

Gündüz v. Törökország-ügy, Emberi Jogok Európai Bírósága, 2003. december 4-i ítélete.

Handyside v Egyesült Királyság, Emberi Jogok Európai Bírósága, 1976. December 12-ei 5493/72. sz. ítélete.

Jersild v. Dánia, Emberi Jogok Európai Bírósága, 1994. szeptember 23-i ítélete.

Magyar Tartalomszolgáltatók v. Magyarország, Emberi Jogok Európai Bírósága, 2016. február 2-ai ítélete., Case nr. 22947/13, letöltés helye: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:\[%22001-160314%22\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:[%22001-160314%22]%7D), letöltés ideje: 2021.11.10.

JOG ÉS POLITIKA ROMÁNIÁBAN: A MAROSVÁSÁRHELYI KATOLIKUS LÍCEUM ESETE¹

1 Bevezető

Románia a nemzetközi politikában – EU-s tagországgént – és a román politikai vezetők értelmezése szerint jogállam. Ez azt jelentené, hogy a jogszabályok a jogalanyok számára megismerhetőek, joghatásukban pedig kiszámíthatóak. Ez magában foglalja azt a kritériumot is, hogy amit a törvények lehetővé tesznek, azt az állampolgárok vagy intézmények megtehetik. Pontosabban: nem kell semmilyen (jogi, adminisztratív, politikai) akadállyal számolniuk. Csakhogy Romániában magyar iskola alapítása politikai kérdés. Nem jogi, nem társadalmi, nem gazdasági – hanem politikai. Aki egy jogállamban a törvényes előírásokat betartja, létrehozza/hatja kívánt (magyar) iskoláját. Romániában, Marosvásárhelyen ma ez nem lehetséges. Illetve: számolnia kell mindenféle gáttal, hivatali rosszakarattal. Erre a legfrissebb és releváns példa a marosvásárhelyi katolikus líceum esete.

Romániában a magyar oktatás, a magyar iskola politikai kérdés. Volt, és az maradt. Százéves történet ez. Az volt a világháborúk között, az volt a kommunista időszakban, különösen az volt a nemzeti kommunizmus diktatórikus éveiben. A legismertebb és hatásában máig élő példa erre a Bolyai Tudományegyetem létrehozása a párizsi béketárgyalások előtt, 1945-ben jött létre, kurta másfél évtizedes működés után alárendelték a kolozsvári román, Babeş Tudományegyetemnek, önállóságától megfosztották, majd módszeresen elsorvasztották. Az

* Nyugalmazott docens, tiszteletbeli professzor – Sapientia EMTE, Kolozsvári Kar, bodobarna1@gmail.com.

¹ A tanulmány első változatát 2019-ban írtam, közölte a Magyar Kisebbség 2020-ban megjelent 2018/3–4-es lapszáma. Mivel a közigazgatási perek folyamata azóta sem zárult le, a dolgozatot kiegészíttem a 2021 októberéig lezajlott történésekkel. A végkövetkeztetéseken ez a kiegészítés nem változtat – a helyzet nem javult, sőt...

volt 1990 márciusában is, amikor szélsőséges román erők kirobantották a véres márciusi eseménysort Marosvásárhelyen.² Minden, a racionalitást elfogadó polgárnak a valós demokratikus folyamatok láttán arra kell gondolnia, hogy az uszítás kiváltotta, etnikai szembenállás által kondicionált idők elteltek, mára a helyzet normalizálódott. A valóság mást mutat. A marosvásárhelyi Bolyai Líceum visszaalakítása is kimondottan politikai kérdés volt, hosszas egyeztetés és bonyolult tárgyalások eredményeképpen a 2001–2002-es tanévtől már nem indítottak a sokszáz éves magyar tanintézetben újabb román osztályokat, ekként az iskola 2005-től kezdődően magyarrá lett.³

Brassóban az Áprily Lajos nevét viselő magyar gimnázium kialakítása során szükségessé vált összevonások és átrendezések keretében az Unirea Líceum román vezetése egy általános iskolai román tagozat átvételét egyszerűen megtagadta – a fölöttes szervek döntéseinek ellenében.⁴ Tehette, mert ilyen volt a politikai környezet, felelősségre vonás nem történt.⁵ Aradon 1990-ben megalakult ugyan az önálló magyar Csiky Gergely Líceum, megkapta, jogosan, a valamikori katolikus főgimnázium épületét, ahonnan viszont a román iskolát csak egy évtized múltán sikerült áthelyezni. Mivel a helyi román politikai vezetők titokban elleneztek a magyar iskola megalakítását, a passzív ellenállásnak ezt a módját választották. És a helyi magyarság kifejezett igénye ellenére nincs ma magyar líceum Besztercén, Segesváron,

² *Fekete március* (másként *marosvásárhelyi pogrom*), megnevezés alatt azokra az etnikai zavargásokra utalunk, amelyek 1990 márciusában történtek az akkor még magyar többségű város (magyarok: 52%, románok: 47%) két nemzetisége között. A harcoknak 5 halottja (3 magyar és 2 román) és 278 sérültje volt. Az eseményt az váltotta ki, hogy a magyarság tüntetett az anyanyelvi oktatás megteremtéséért, amire válaszul a *Vatra Românească* sovinszta román szervezet a kormányerők támogatásával szervezeten környékbeli románokat szállított Marosvásárhelyre, akik feldúlták a város központját, majd rátámadtak a mindaddig békésen tiltakozó magyarokra.

³ A nagyhírű magyar gimnázium visszaalakításának a folyamatáról a Bolyai Farkas Líceum honlapján nem találunk adatokat. Ez akár jelzés értékű lehet: mivel a helyi román hatóságokat zavaró eseményekről kellene beszámolni, a „béke” jegyében elhallgatják a történetet.

⁴ Lásd az Áprily Főgimnázium honlapján: <https://www.aprilyfogimnazium.ro/hu/rolunk/iskolatoertenet>, letöltés ideje: 2021. nov. 15-én.

⁵ Gondolni sem merek arra, mi történne, ha egy magyar iskola vezetősége tagadja meg a felettes hatóság rendelkezését.

Dicsőszentmártonban. Utóbbival kapcsolatosan jelentette ki 2013-ban Brassai Zsombor, a Maros megyei RMDSZ elnöke: „A törvény egyértelműen kimondja, hogy ha igény mutatkozik a kisebbségi iskola létrehozására, azt kötelező módon meg is kell valósítani. Csakhogy a végrehajtási rendelet⁶ még mindig nem készült el. Az önkormányzat és a tanfelügyelőség két éve pingpongozik a magyar szülők kérésével, a labda pedig lepattan az asztalról, ami arra vall, hogy a [román] többség részéről hiányzik a politikai akarat.”⁷ A segesvári szülők által kért magyar líceum Petőfi Sándor nevét viselné, ezt a román sajtó a román iskolák elleni támadásként értelmezi.⁸ Costel Oprea tudósítását így kezdi: „Az erdélyi román iskolák drámai helyzetbe kerültek [...] az RMDSZ kormányzati részvételének köszönhető visszaélések miatt.” A szövegben nincsenek tények, csak félreértelmezett szándékokra, tervekre történik hivatkozás. Tételesem arra, hogy az erdélyi magyarok magyar iskolákba kívánnak járni, nem elég nekik a többségi románok kínálta megoldás: a multikulturalitás jegyében kialakított vegyes iskola. A szöveg célja: bizalmatlanság, mi több gyűlölet keltése.

Ahogy látni fogjuk a marosvásárhelyi katolikus líceum esete nemcsak arra szolgáltat példát, hogy a kisebbségi- magyar tanítási nyelvű intézmények létrehozása, működtetése átpolitizált téma, hanem arra is, hogy úgy tűnik a kérdés politikai magja a felelős döntéshozók számára fontosabb kérdés, mint a demokratikus jogállam elvei, illetve Romániának a kisebbségi oktatás biztosításával kapcsolatos nemzetközi kötelezettségvállalásai. A líceum körüli események felvetik úgy a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Európa Tanácsi Keretegyezmény (a továbbiakban Keretegyezmény) 13. cikkének sérelmét,⁹ mint ahogy a Magyar Köztársaság és Románia között a megértésről,

⁶ A törvények életbe léptetését végrehajtási rendeletek révén teszik egyértelművé – ez esetben ezek hiányára történik utalás.

⁷ Szucher Ervin: Remélt iskolaalapítás. *Krónika online*, 2013. június 7. Letöltés helye: www.kronikaonline.ro, letöltés ideje: 2021.11.17.

⁸ Oprea, Costel: Cum se încearcă desființarea colilor românești din Ardeal (Hogyan törekednek erdélyi román iskolák megszüntetésére). *Anchete Online*, 2014. március 31. Letöltés helye: www.ancheteonline.ro, letöltés ideje: 2021.11.17.

⁹ Európa Tanács: *Keretegyezmény a Nemzeti Kisebbségek Védelméről*. 1995. február 1, ETS 157.

az együttműködésről és a jószomszédságról kötött 1996-os bilaterális szerződés (a továbbiakban Alapszerződés) 15. cikkének sérelmét is.¹⁰

2 Jog és politika

Amikor egy alkotmányos, illetve törvény által létrehozott jog nem érvényesíthető automatikusan – persze a procedurális előírások betartásával – akkor a kérdés elpolitizálódik.

A demokrácia jellegével, alakváltozásaival foglalkozó szerzők Romániában is felvetik a kérdést: kik hozzák a törvényt? Többen figyelemztettek arra (köreinkben többször Varga Attila,¹¹ legutóbb Bíró Béla),¹² hogy a jog fokozatosan rátelepszik a politikára, politikai jogkört sajátít ki, olyan jogokat vesz át, amelyek alapvetően az állampolgárok közösségét, egészen pontosan az állampolgárok által megválasztott parlamentet, a törvényhozást illetik meg. Teszik ezt jogértelmezés címén. Jelen kontextusban, amikor egy helyi közösség törvény adta jogainak a gyakorlásáról van szó, a jog és politika kérdésére a fentitől eltérő kontextusban utalok. Éspedig arra, hogy polgárok és helyi közösségek élhetnek-e törvény adta jogaikkal? Vannak nemzetközileg is védett alapvető emberi jogok. A polgárnak főbb elvek köré felépített jogai vannak (ilyenek az emberi méltóság, az alapvető szabadságok, a polgárok közti egyenlőség, a szolidaritás, az állampolgári jogok és az igazságszolgáltatás). Amire a romániai magyar tannyelvű iskolák létrehozatalával kapcsolatos politikai gyakorlat utal, azt leginkább a jogbiztonság fogalmához lehet kötni. A jogbiztonság¹³ a jogállamiság egyik alappillére, és azt jelenti, hogy aki egy adott norma által sza-

¹⁰ Lásd az 1997. évi XLIV. törvényt a Magyar Köztársaság és Románia között Temesvárott, 1996. szeptember 16-án aláírt, a megértésről, az együttműködésről és a jószomszédságról szóló Szerződés kihirdetéséről.

¹¹ Varga Attila: A román alkotmányozás és alkotmánymódosítás sajátosságai. In: *Közjogi Szemle*, 2014. 3. sz., 20–28.

¹² Bíró Béla: Jog és politika. *Magyar Szó Online*, 2018. február 7. Letöltés helye: www.maszol.ro, letöltés ideje: 2021.11.17.

¹³ Barzó Tímea – Papp Tekla (szerk.): *Civilisztika I.* Budapest: Dialóg Campus Kiadó. 2018, 28–301.

bályozott cselekvést visz véghez, bízhat a kialakított jogviszonyt szabályozó normák tartósságában, kiszámíthatóságában. A jogbiztonság több elemből, alapkövetelményekből tevődik össze, a legfontosabbak: a jog hozzáférhetősége, megismerhetősége, a jog egyértelműsége és értelmezhetősége,¹⁴ a jog bizonyossága és feltétlen megvalósulása. Az utóbbi két elem kap az iskolaalakítást illetően kiemelt hangsúlyt, vagyis amennyiben a törvény lehetővé tesz valamilyen cselekményt, annak megakadályozása törvénybe ütközik és fel kell lépni ellene. A jogbiztonság fogalma arra is kiterjed, hogy az állam(hatalom) megvédi polgárainak jogait és saját biztonságát a jogsérelmekkel szemben, jogi szankciók alkalmazásával.¹⁵

Külön kell utalnom az etnikailag megosztott társadalmakra. A demokrácia a befogadásról és a kirekesztésről, a hatalomhoz való hozzájutásról, a befogadással járó kiváltságokról és a kirekesztettséget kísérő hátrányokról is szól.¹⁶ A mélyen megosztott társadalmakban az etnikai identitás választóvonalakat kínál annak meghatározásához, hogy kit fogadnak be, és kit rekesztenek ki. Az etnikai háttérű politikában a befogadás fontos anyagi és nem anyagi javak elosztását befolyásolhatja, idértve a különböző etnikai csoportok jogait, presztízsét. Bekövetkezik az, ami igazi demokráciában elképzelhetetlen: az állam különbséget tesz a polgárai között. Az állam (intézményei) többnyire az egyik mellett, egy másik etnikai csoport ellenében nyilvánul(nak) meg. Ennek alkotmányos kifejeződése, hogy a többségi polgár nyelvét védi az állam, a kisebbség nyelvének engedélyezett a használata, de nem védi semmilyen törvény vagy intézmény. Az etnikailag megosztott társadalmakban sajátosan jelenik meg a szokványos demokratikus probléma, hogy miként lehet biztosítani a kisebbség, mint „örök ellenzék” jogait.¹⁷ A hagyomá-

¹⁴ Lásd dr. Kocsi Ildikó írásait: www.drkocsisildiko.hu/erthetojog/, letöltés ideje: 2021.11.17.

¹⁵ Varga Ádám: Igazságosság kontra jogbiztonság? In: *Iustum Aequum Salutare*, 2015. 23. sz., 131–139.

¹⁶ Horowitz, Donald: Demokrácia megosztott társadalmakban. *Beszélő hetilap* 2. sz. (Journal of Democracy 1994. 6. évf. 3. sz. melléklete.) Letöltés helye: www.beszelo.c3.hu, letöltés ideje: 2021.11.17.

¹⁷ Lásd Szász Alpár Zoltán: A demokrácia modelljei Romániában: a valóság számokban kifejezve. In: *Magyar Kisebbség*, 2002. 3. sz., 237–256.

nyosnak tekinthető képviseleti, parlamentáris demokrácia erre a kérdésre nem ad releváns választ, a konszociális demokrácia, amely a képviseleti demokrácia egyik típusa, viszont igen. A konszociális demokráciára jellemző a nagykoalíció, itt képviselettel rendelkeznek a nyelvi és vallási csoportok, és vétőjogot kapnak az őket érintő kérdésekben. Romániában erre semmilyen esélyt nem látni, bár politológusok már a 2000-es évek elején komolyan foglalkoztak a kérdéssel.¹⁸

A jog érvényesülése elvben nem függhet attól, hogy az egyén minek vallja magát. A jog mindenkire egyformán érvényes (kell, hogy legyen), függetlenül a polgár, az egyén identitásától, közösségi hovatartozásától. Az itt idézett vagy bemutatásra kerülő, iskolákkal kapcsolatos esetek azt mutatják, a jog érvényesülése politikai játszmák, egyezkedések, politikai adok-kapok függvénye lehet. Az általános elv alkalmazása olyan országokban, ahol (jelentős) kisebbségi közösségek élnek, fura helyzeteket hoz létre: a többségi polgárt megvédi a rendszer, a kisebbséget nem.¹⁹

Visszatérő kérdés: a politika alapvető fogalma a jó vagy az igazságosság?²⁰ A klasszikus politikai filozófia felismerte, az előbbi képes integrálni az utóbbit; a jog egy általános szinten leírható a társadalmi értékek normákká konvertálásaként, a jogszabályok célját alapvetően a politika szokta meghatározni. Amennyiben az igazságosság fogalma elosztási kérdésként merül fel, már nem vezethető le belőle a jó fogalma. Jó politikáról beszélünk, ha valamiféle értékekhez igazodik: leggyakrabban a közérdekre, a közjóra, a közboldogságra történik utalás, de viszonyítási keret lehet a hagyomány, az istenségnek tetszés, a néphatalom, a haladás egy végső társadalmi állapot felé, és így tovább. A jó politika technokrata szemlélete az állam működtetését emeli ki.

¹⁸ Lásd: Provincia-csoport tevékenységét és kiadványait. Letöltés helye: www.provincia.adatbank.transindex.ro, letöltés ideje: 2021.11.17.

¹⁹ Ennek egy konkrét esete 2019 júniusában az Úz-völgyi katonatemető kapcsán volt tetten érhető: a csendőrség nem a temetőt élőlánccal csendben védelmező magyarok ellen támadó románokat vonta felelősségre, hanem azokat a magyar tisztségviselőket, akik az élőláncot megszervezték.

²⁰ Lánczi András: Az igazságosság és a jó. A „tisztá jog” és a „tisztá politika” különbsége. In: *Kommentár*, 2017. 5–6. sz., 72–83.

Az ezt előtérbe helyezők az egyes közpolitikák sikerességét és hatékonyságát figyelik.

Katolikus egyháziók is utalnak a kérdésre, Ferenc pápa (üzenete) szerint „A jó politika a béke szolgálatában áll.” VI. Pál pápa tételesen kifejtette, hogy „A politika, ha az őt megillető komolysággal beszélünk róla, tekintetbe véve különböző, helyi, regionális, országos és nemzetközi szintjeit, annyit jelent, hogy ezt állítjuk: minden egyes ember kötelessége felismerni, mit is jelent valójában a neki ajándékozott választási szabadság, és az, hogy ugyanezen a módon tevékenységével városa, hazája és az emberiség javát megvalósítsa”.²¹ Vagyis a polgári felelősség kérdéseire utal, szerinte a polgár legyen alakítója a politikának.

Egy sikeres amerikai-magyar üzletember, Kovács Nimród véleménye annak ellenére halálosan komoly, hogy a kontextus mosolyt ébresztő. Szerinte napjaink hivatásos politikusai üzletembereknek tekinthetők, bizniszként építik bázisukat, hogy megválasszák őket, hogy a hatalmi rendszer részesei legyenek, s ott maradhassanak minél hosszabb ideig.²² Itt az üzlet nem jelent korrupciót, de távol sem áll tőle.

Romániában a jogi keret megléte többségi vonatkozásban is gyakran csupán előfeltétel, de nem garancia. A helyzet előzményei a fanarióta korig vezethetők vissza, amikor a hatalomért a fanarióta uralkodók komoly összegeket fizettek, amit aztán igyekeztek uralkodásuk ideje alatt visszaszerezni, bizonyos köztisztviségek áruba bocsátásával.²³ Nem múlt el nyomtalanul az a korszak, amikor a román közéletben minden (köz)ügy alku és pénz tárgya volt.

²¹ Lásd: A jó politika a béke szolgálatában áll – Ferenc pápa üzenete a béke 52. világnapjára. *Magyar Kurír*, 2018. december 31. Letöltés helye: www.magyarKurir.hu, letöltés ideje: 2021.11.17.

²² László Ágnes: *Kovács Nimród – Jó pincér voltam*. Budapest: Kossuth Kiadó. 2016.

²³ Djuvara, Neagu: *Între Orient și Occident. Țările române la începutul epocii moderne*. București: Humanitas. 1995.

3 Tűróképesség próba

Mi történik akkor, ha egy helyi közösség nem élhet törvény és alkotmány által biztosított jogaival? Mi történik akkor, ha egy nagyvárosban az etnikai csoportok egymásnak feszülése olyan mértékű, hogy egy egyszerűnek mondható iskolaalapítás nemzetközi méretű politikai problémává tornyosul? Ki a felelős, ha helyi/belföldi történések embert és közösséget próbáló, az emberségbe vetett hit megkérdőjeleződését kiváltó átpolitizálódáshoz vezetnek? Ez a (politikai) harc durva formája, amikor a helyi, egymással nyíltan harcban álló felek mellett a politikai központ, a főváros politikai intézményei hallgatnak, a háttérben maradnak, s mintha csak a nemzetközivé váló problémát „vennék észre”, azt is szelektíven.

Románia a Keretegyezmény végrehajtásáról szóló, 2019. november 08-án kelt ötödik tagállami jelentésben nem tesz említést a vásárhelyi líceum ügyéről,²⁴ holott a Keretegyezmény Tanácsadó Bizottsága a negyedik jelentést követő monitoring eljárás részeként aggodalmát fejezte ki az ügygel kapcsolatban, és a Keretegyezmény 13. cikkének potenciális sérelmét veti fel.²⁵ Az Egyezmény értelmében a Keretegyezményben részes felek elismerik, hogy oktatási rendszerük keretében „a nemzeti kisebbséghez tartozó személyeknek joguk van saját magán oktatási és képzési intézményeiket létrehozni és vezetni.” Ahogy a Tanácsadó Bizottság megjegyzi: „a Nemzeti Korrupcióellenes Ügynökség 2015-ben vádat emelt a helyi hatóságok által az iskolának otthont adó épület felújítására szánt pénzeszközök állítólagos korrupciója miatt. Ez az eljárás még folyamatban van. Továbbá 2017 tavaszán a Megyei Tanfelügyelőség a 2017-2018-as tanévre nem engedélyezte a gyerekek 1., 5. és 9. osztályba való beiratkozását, arra hivatkozva, hogy az iskola nem lett megfelelően nyilvántartásba véve az Oktatási, Kutatási, Ifjú-

²⁴ Az említett ország jelentésért lásd: <https://rm.coe.int/5th-sr-romania-en/16809943af>, letöltés ideje: 2021. nov. 2.

²⁵ Lásd: Fourth Opinion on Romania, adopted on 22 June 2017. Letöltés helye: <https://rm.coe.int/fourth-opinion-on-romania-adopted-on-22-june-2017/168078af76>, letöltés ideje: 2021. nov. 15.

sági és Sportminisztériumnál”.²⁶ A kialakult helyzettel kapcsolatban a következő ajánlást fogalmazták meg: „A hatóságoknak sürgős lépéseket kell tenniük a Római Katolikus Egyház által működtetett marosvásárhelyi általános iskola és középiskola helyzetének tisztázására annak érdekében, hogy olyan megoldást találjanak, ami lehetővé teszi a magyar tanítási nyelvet használó gyermekek továbbtanulását”.²⁷

A hivatkozott jelentésre a román kormány válaszolt.²⁸ A Római Katolikus Líceumra vonatkozó részben fontos állításokat találunk. 1. A válasz szerint Líceum a törvényes előírások megkerülésével, jogsértő módon jött létre. 2. A Korrupcióellenes Ügyészség által indított eljárás jogosságáról nem nyilatkozik, jelzi, az ügy nyomozati szakaszban van. 3. Az alapítás jogellenes voltát a Maros Megyei Törvényszék megállapította és a létrehozó határozatot megsemmisítette. Mivel a megjegyzések az 2017-18-as helyzetre vonatkoznak, nem érdemes külön-külön kommentálni – elemzésemben ezek a kérdések is sorra kerülnek. A Kormány válaszában záró megjegyzése így szól: „A törvények, beleértve az oktatási egységek létrehozására és működésére vonatkozókat is, általánosak, és megkülönböztetés nélkül alkalmazzák őket különböző tényezőkre, köztük az etnikai, vallási, nyelvi, kulturális identitásra.” Ez igenis vitatható: 2017-18-ban hozták létre a temesvári Ortodox Teológiai Líceumot, pontosan azon törvényes előírások szerint, ahogyan a marosvásárhelyi katolikus líceum esetében eljártak. A temesvári ortodox líceum háborítatlanul működik, senki nem jön a törvénytelenesség vádjával, miközben a marosvásárhelyi katolikus líceum végleges alapító okirata még ma is várat magára.

A Rákóczi Ferenc katolikus líceum ügyében kialakult helyzet továbbá felveti a román-magyar Alapszerződés sérelmét is. E bilaterá-

²⁶ Tanácsadói Bizottság a Kisebbségvédelmi Keretegyezményhez (2017): ACFC/OP/IV (2017)005. sz. Negyedik Véleményezés Romániáról, elfogadva 2017. június 22-én. Letöltés helye: <https://rm.coe.int/fourth-opinion-on-romaniaadopted-on-22-june-2017/168078af76>, letöltés ideje: 2021.11.02., 118. bekezdés.

²⁷ Uo. 19. bekezdés.

²⁸ Comments of the Government of Romania to the Fourth Opinion on Romania, adopted on 22 June 2017. Letöltés helye: <https://rm.coe.int/comments-of-the-government-of-romania-on-the-fourth-opinion-of-the-adv/168078acc7>, 27-28., letöltés ideje: 2021.11.15.

lis szerződés 15. (1) cikke kimondja, hogy „a Szerződő Felek vállalják, hogy a területükön élő nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogainak és kötelezettségeinek szabályozása során az Európa Tanácsnak a nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezményét alkalmazzák, hacsak belső jogrendjük nem tartalmaz a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek vonatkozásában kedvezőbb rendelkezéseket.” A 15 (3). cikk értelmében pedig a Román fél vállalta, hogy megteszi a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a romániai magyar kisebbséghez tartozó személyek anyanyelvüket megtanulhassák.

Ha két helyi közösség szembenállása során az egyik fél/csoport kisebbségi, és a feszültség alapvetően etnikai okokra vezethető vissza, akkor kulcsszó a tűrőképesség. A nemzeti kisebbség alapállása: ki kell bírni, bármi történik is. Egy közösség létéről, jövőjéről van szó. A marosvásárhelyi egykor magyar nyelvű orvosi egyetem kérdésében nem sikerült elegendő ellenállást kifejteni, az egyetemet betagolták, alig két éve beolvasztották egy nagy román egyetembe. Ezért jogos a kérdés: meddig ad(hat) erőt a közösségnek igazsága tudata?

Egy közösségnek szüksége van iskolákra, hogy nyelvét, kultúráját reprodukálni tudja, illetve, hogy a tudásbeli és szakmai fejlődéséhez szükséges ismeretekre a számára legjobban érthető módon az anyanyelvén tegyen szert – nincs ebben semmi rendkívüli. A katolikus líceum esetében az egyház elindította az iskolaalapítási folyamatot. Teljesültek a külső feltételek. Jogilag a kérdés rendezett, a jogszabályok ismertek, a procedura világos... Vagyis minden adott az iskola alapításához – és az iskolát évek óta nem sikerül létrehozni. Az iskolaalapítás okán és körül nemzetközivé dagadt problémahegy alakul ki, melynek vannak máig elhúzódó, roppant kusza folyamatai. A marosvásárhelyi római-katolikus teológiai líceumról van szó. Itt évek óta tart az állóháború, ugyanis még mindig vannak lezáratlan perek. A szemben álló felek: polgármester, helyi tanács (plénuma), megyei tanfelügyelőség, korrupciós ügyészség, bíróság, közigazgatási bíróság az egyik oldalon – ezt kissé pontatlanul román félnek nevezem.²⁹ A másik fél a

²⁹ A „pontatlanság” a helyi tanácsra és a tanfelügyelőségre vonatkozik, az intézmények magyar tagjait külön nem emelem ki, mert külön nem, vagy hangsúlyosan nem tudtak megnyilvánulni.

helyzetből adódóan a magyar, és pedig a katolikus egyház, a helyi magyar közösséget képviselő szülői csoport, civil szervezetek, RMDSZ. És elsőként a szóban forgó iskola, a II. Rákóczi Ferenc Római Katolikus Teológiai Líceum tanulói, tanári kara, de mindenekelőtt az igazgatója, dr. Tamási Zsolt József.

Az elkövetkezőkben bemutatom az iskolaalapításra vonatkozó törvényes előírásokat. Kronologikusan áttekintem az alapítással kapcsolatos legfontosabb lépéseket.³⁰ Az itt következő esettanulmány megmutatja, hogy Romániában ellenséges helyi közegben miként lép be a politika egy alapvetően közigazgatási-jogi folyamatba.

4 Iskolaalapítás – törvényes keretek

Iskolaalapítást Romániában bárki indítványozhat: az állam, helyhatóságok, egyház, civil szervezet. A jog ezen szereplők között nem tesz különbséget. A 2011/1-es közoktatási törvény 61-es cikkelyének 2. pontja előírja, hogy az állami és magán tanintézmények hálózatát a helyhatóságok szervezik meg a tanfelügyelőségek kötelező szakmai véleménye (*aviz conform*) alapján. A törvény értelmében az iskola alapító okirata egy helyi tanácsi határozat. A települési iskolahálózatra vonatkozó (szervezés vagy átszervezés) helyi tanácsi határozatnak tartalmaznia kell minden érintett tanintézményt, az újonnan alapítandót is, a tanfelügyelőségnek a tanintézményekre vonatkozó előzetes kötelező szakmai véleménye alapján. A helyhatóságok hatáskörébe az iskolahálózat szervezése tartozik, ebbe beleértendő az iskolaalapítás és -megszüntetés joga is.

A közoktatási minisztérium 2011. évi 1942-es belső rendelete szabályozza, hogy milyen feltételek alapján járulhat hozzá a tanfelügyelőség az iskolahálózat átszervezéséhez, ami nélkül a helyhatóság nem hozhat döntést. A szakmai véleményezés (*aviz conform*) a közigazgatási jog szempontjából előzetes, kötelező szakmai véleményezést jelent, ame-

³⁰ Az alapítási folyamat kronológiájában szereplő minden tétel esetében az eredeti dokumentum – törvény, előírás, bírósági határozat – másolatát beszereztem, a sajtóhíreket leellenőriztem. Vagyis minden tétel hiteles.

lyet az egyik közigazgatási szerv a másiktól igényel, hogy megfelelő helyzetismeret alapján tudjon dönteni.

A 2011/1-es közoktatási törvény elfogadása előtt az iskolákat miniszteri szinten hozták létre, ezzel a törvénnyel került át az iskolaalapítás joga az önkormányzatokhoz. Ez a demokrácia jegyében hozott változás viszont önmaga ellen fordulhat, amennyiben egy helyi városvezetés egyik vagy másik fele, az etnikai megosztottság mentén blokkolni tudja a döntéshozatalt, és évekig nem képes elfogadni egy máshol semmilyen külön gondot nem okozó iskolaalapító határozatot. Marosvásárhelyen ez a helyzet.

Az iskolaalapítás jogrendje 2018-ban megváltozott, de a lényeg, a procedura lépései megmaradtak.³¹ Ebben a dolgozatban csak közigazgatási, közjogi kérdésekkel foglalkozom.

2019-ben az iskolaalapítás jogi lépései az alábbiak. Ebben a korábbihoz képest új elem, hogy az iskolát nem a helyhatóság alapítja meg, hanem a minisztérium.

- Az alapító előterjesztésben kifejezi szándékát, kiter olyan részletekre is, hogy milyen igényt elégít ki, honnan iskolázza be a fiatalokat, milyen épületre van szüksége, szóval teljes körű leírást ad. Kérését eljuttatja a helyi tanácsnak (HT).
- A HT megkeresi hivatalosan a Megyei Tanfelügyelőséget (MT) és kéri, hogy szakvéleményben (*aviz conform*) foglaljon állást a kérésről, térjen ki a minőségellenőrzéssel kapcsolatos kérdésekre is (minden új iskola esetében ki kell jelölni egy működő, akkreditált intézményt, amely segíti az új iskola akkreditációs folyamatát). A HT el is utasíthatja az iskolaalapítási kérelmet, ez esetben ezt megválaszolja a kérelmezőnek, és az MT-nek már nem ír át.
- Az oktatási intézmények akkreditációjával foglalkozó központi hivatal, az ARACIP kiszáll a helyszínre, szemlét tart és a hely-

³¹ Az iskolaalapítás jogi kerete 2014 óta, amióta a marosvásárhelyi iskola alapítása napirenden van, megváltozott. Korábban az iskola alapítása helyhatósági jogkör volt, most az iskolát miniszteri rendelettel hozzák létre. Ezt teszi lehetővé a 2018/48-as sürgősségi kormányrendelet.

zetről jelentést készít. Amennyiben utat enged az iskolaalapítási folyamatnak, megadja az ideiglenes működési engedélyt, és ezt elküldi a minisztériumnak meg az MT-nek.

- A minisztérium rendeletet alkot, amellyel létrehozza az iskolát.
- Az MT újabb szakvéleményt állít ki az új helyzetben, ezt megküldi a HT-nek.
- A HT határozatot hoz az iskolahálózatról és ebbe felveszi az új, ideiglenes működési engedéllyel rendelkező iskolát.³²

5 Eseménytörténet

A Román Népköztársaság Nagy Nemzetgyűlése 1948. augusztus 2-án kelt döntésével az ország közoktatásügyét új törvénnyel szabályozta, ennek értelmében az összes egyházi iskolát államosította.³³ Az államosított 486 katolikus iskola között volt a marosvásárhelyi II. Rákóczi Ferenc Római Katolikus Főgimnázium is.

Egy 1525-ös feljegyzés szerint a ferences szerzetesek a városban kolostori iskolát is működtettek. A reformáció során a város lakosságának jelentős része reformátussá vált, így csak az 1702-ben letelepedő jezsuiták tevékenységével indult újra a katolikus oktatás. 1708-tól beindult a gimnáziumi oktatás is. Többszöri helyszíncsere után, az Erdélyi Római Katolikus Státus beruházásával, a Pápai Sándor által készített tervek alapján Csizsár Lajos építész kivitelezésével 1903–1905 között a Klastrom utcában felépült a Főgimnázium épülete, amely 1908-ban egy kollégiummal is bővült. (Ezt nevezik ma a kis épületnek, ahol a katolikus líceum működhetne.) Az államosított épületegyüttesbe a magyar tannyelvű leánylíceum került. 1962-ben ide költöztették az Unirea (Egyesülés) Líceumot, ez két tannyelvű, vegyes líceumként, majd főgimnáziumként működik jelenleg is.³⁴

³² A 2018 évi 48-as sürgősségi kormányrendelet értelmében.

³³ Holló László: Requiem a hitvallásos iskolákért. *Keresztény Szó*, 2009. április 6.

³⁴ Lásd: www.hatartalanul.net/marosvasarhely/, letöltés ideje: 2021.11.15.

Az államosítás visszavonására 1998. január 8-án került sor az 1998. évi 7. sz. számú törvénnyel.

A marosvásárhelyi katolikus iskola létrehozása többlépcsős folyamat. A kezdetet római katolikus osztályok beindítása jelentette a Bolyai Líceumban. További lépésként és igényként fogalmazódott meg az Unirea Főgimnázium magyar általános iskolai osztályainak az átvétele. Az iskolaalapítási indítványt a Római Katolikus Státus nyújtotta be a helyi tanácshoz hatástanulmánnyal és az intézményalapításhoz szükséges iratokkal együtt. Bár a procedura ismert és világos, bonyolulttá vált, mert menet közben az érintett hivatalok közül több véleményt változtatott, az eseménysor több ágra bomlott, és szinte nincs olyan lépés (döntés) az iskolát illetően, amelyet utólag valamilyen hatóság meg ne kérdőjelezett volna.³⁵

- **2003.** A városban civil körökben felmerül a katolikus iskola újraalakításának a kérdése, öregdiákok (Sanctus Emericus Egyesület, Bányász Sándor, Páll Géza) kezdeményeznek, szerintük az új iskola az Unirea Főgimnázium (UF) kisebb épületében működhetne. A 2004/2005-ös tanévben létrehozzák a megalapítandó iskola első katolikus teológiai osztályait a Bolyai Farkas Líceumban.
- **2004.** szeptember 20-án kelt visszaszolgáltatási határozat értelmében az egykori katolikus főgimnázium épületegyüttese visszakérül a Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség tulajdonába. A Polgármesteri hivatal (PH) megtámadja a visszaszolgáltatási döntést.
- **2005. december 9.** Törvényszéki döntés az egyházat megerősíti tulajdonjogában. A hajdani tulajdonos a Státus volt, az egyház (Érsekség, Plébánia) szerződést köt az időközben újraalakított Státussal (Erdélyi Római Katolikus Státus Alapítvány) az ingatlan kezelését illetően. A visszaszolgáltatási törvény kötelezte a

³⁵ Mivel bizonyos intézmények neve nagyon gyakran előfordul a dolgozatban, ezeket rövidítve, betűjellel jelölöm: II. Rákóczi Ferenc Római Katolikus Líceum – RKL, Helyi Tanács – HT, Polgármesteri Hivatal – PH, Megyei Tanfelügyelőség – MT, Prefektusi Hivatal – PrH, Unirea Főgimnázium – UF.

tulajdonos egyházat, hogy további 5 évig megtartsa az ingatlan eredeti rendeltetését. Ezt kihasználva a PH nem fizeti a házbért.

- **2008.** Hosszas tárgyalások után a Státus és a PH szerződést köt 20 évre az Unirea Líceum javára (jelképes összegért: 1,5 lej/nm). Az ingatlan állapota egyre romlik, a PH-t ez a kérdés nem foglalkoztatja.
- **2012.** A PH rendre elmarad a szerződés szerinti házbér kifizetésével, ezért előzetes felszólítás után a Státus szerződést bont. Közben a kisebb, Klastrom (ma: Mihai Viteazul) utcai épület-rész szerződése 2011-ben lejárt.

A város polgármestere, Dorin Florea a középkorba való visszatérésnek minősíti, és elutasítja az iskolaalapítási szándékot.

- **2013.** Az egyház felkarolja az iskolaalapítási kezdeményezést, ugyanis fontosnak tartja, hogy Erdélyben végre Marosvásárhelyen is beindítsa a saját iskoláját, ahol a helyi magyarságnak a múltban is két nagy hagyományú középiskolája volt, a II. Rákóczi Ferenc Gimnázium (RKL) és a Református Kollégium. Javasolja, hogy a Bolyai Líceumban működő katolikus osztályok kerüljenek át az új líceumba, kapjanak intézményi státust.

Corneliu Grosu, Maros megye prefektusa elfogadhatatlannak és nacionalistának nevezi a kezdeményezést. Kijelenti: sosem fog egyetérteni egy olyan „romboló kezdeményezéssel, amely a kultúra és oktatás valamely templomában kerítésekkel emel, vagy szakadást okoz”.³⁶

- **2014. január 9.** A Státus átírata a Polgármesteri Hivatalhoz, amelyben kéri az RKL megalapítását. A líceum a Bolyai Farkas Líceumban akkor működő római katolikus osztályokból, illetve ciklusindító (I., V., IX.) osztályokkal jönne létre a 2014/15-ös tanévtől kezdődően. További kérés, hogy 2016-tól társadalomtudományi osztályokat is indíthasson a líceum. Az átíratot megküldik a Megyei Tanfelügyelőségnek (MT) is. Tárgyalási helyzet: amennyiben a PH együttműködik az új(régi) iskola megalapítá-

³⁶ Létrejöhet a II. Rákóczi Ferenc katolikus gimnázium Marosvásárhelyen. *Magyar Szó Online*, 2014. július 30. Letöltés helye: www.maszol.ro, letöltés ideje: 2021.11.17.

sában, a Státus újabb szerződést köt (a nagyobb épületben működő) UF javára.

Bogdan Diaconu, aki 2014-ben parlamenti képviselő a kormánykoalíció színeiben, interpellál a szerinte jogtalan épület-visszaszolgáltatás ügyében. Állítása annyira elképesztő, hogy illet még egy volt rendőr (rendőrtiszti iskolát végzett) sem mondhat: az osztrák-magyar monarchia állami iskoláit a bevonuló román hatalom 1918-ban átadta az erdélyi római katolikus egyháznak, az egyház így kapta meg, addig nem volt/lett volna az övé. Vagyis a román állam 2004-ben a visszaszolgáltatott iskolát valójában nem visszaadja, hanem arra érdemteleneknek szétosztja a román állam vagyonát. Diaconu szerint nemzetellenes cselekedetről van szó, ezt fogalmazta meg interpellációjában, amelyre a kormány részéről nem kap választ, ezt panasolja el a sajtónak.

Ionela Ciotlăuş, a liberális párt (PNL) marosvásárhelyi szervezetének elnöke, egy ideig alpolgármester, a sajtóban az egész iskolaalapítási tervet „ördögi szétválasztási és megsemmisítési tervnek” minősíti. Egy iskolaalapítás miért volna ördögi?

- **2014. június 23.** Az MT a Bolyai Líceum és a HT kérésére kiállítja az RKL létrehozását lehetővé tevő szakvéleményt.³⁷
- **2014. július 29.** A Helyi Tanács határozatot fogad el (241.sz.), amelyben feltételesen létrehozzák a katolikus iskolát, amennyiben a Státussal kialakított szerződést aláírják. A határozat 3. pontjában az áll, hogy a helyhatóság a szerződés megkötése után 1,5 millió lejt fordít a bérbe vett épület legszükségesebb karbantartási és felújítási munkálataira. Az akkori főtanfelügyelő június 12-én, tehát a határozathozatalt megelőzően hivatalosan átír a PH-nak, amelyben azt fogalmazza meg, hogy az RKL megalapítása indokolatlan, mivel a Bolyai Líceumban indítottak katolikus osztályokat. Ennek ellenére az MT 2014. jú-

³⁷ A román szakkifejezés: *aviz conform*. Egyfajta előzetes beleegyezés, lényegében kötelező szakmai vélemény.

nus 23-án kiállítja a szükséges szakvéleményt, és javasolja a katolikus líceum létrehozatalát.

A HT határozatát a prefektusi hivatal (PrH) megtámadja, és a törvényszék 2015. március 3-i 434. sz. keltezésű ítéletével érvényteleníti. Az indoklás: a határozat a 4. pontban szó szerint: „javasolja³⁸ a Római Katolikus Teológiai Líceum megalapítását a törvényes kereteknek megfelelően”. A törvényszék szerint a szöveg nem egyértelmű, a létrehozatal a határozatban javasolják – nem tudhatni kinek. Mivel csak a HT-nak van joga iskolát alapítani, a helyes szöveg ez lett volna: „létrehozza a törvényes kereteknek megfelelően a ... líceumot”. A szövegezésbeli hiba okán a prefektusi hivatal a határozat megsemmisítését kéri a közigazgatási bíróságon – és ezt eléri (2015. március 3-i 434-es sz. ítélet). A Polgármesteri Hivatal fellebbezését követően a Táblabíróság 105R sz. 2016. június 13-án hozott ítéletével vált véglegessé a semmissé nyilvánítás.

- **2014. augusztus 19.** Az MT újabb szakvéleményt állít ki, ezt továbbítja a Tanügy-minisztériumnak, és kéri, hogy a Minisztérium gyorsított eljárással hozza létre a líceumot. A dokumentum árulkodó: az MT észlelhette a HT 241-es határozatának jogi hiányosságát, de nem a HT-nak jelez vissza, hanem a minisztériumnak ír. Ez a lépés azért érthetetlen, mert az akkor érvényes jogszabályok szerint iskolát csak helyhatósági határozattal lehetett létrehozni.
- **2014. szeptember 12.** Az MT 1145 sz. döntésével rendelkezik az RKL létrehozataláról, ugyanakkor elrendeli a Bolyai Farkas Líceum katolikus osztályainak kiválását, külön intézményként. Az MT-nek ez az első líceumot létrehozó határozata, amelyet senki meg nem támadott. Kérdés: miért gondolták az MT illetékesei, hogy újabb határozatra van szükség, illetve a következő (2015/1385-öst) ellen miért lépnek fel többen is, miért (csak) ezt támadják meg a bíróságon?

³⁸ Románul: „se propune înființarea în condițiile legii, a Liceului...”

- **2014. szeptember 16.** A HT 271. sz. határozatával az új iskolát beiktatja a létező iskolahálózatba. A határozatot iskolakezdés után hozták, eleve érvénytelen volt, különben a prefektus megtámadja, érvénytelenítik.
- **2014. december 15.** Megkötik a szerződést a PH és a Státus Alapítvány között, a szerződés 20 évre szól.
- **2015. január 29.** Az MT szakmai véleményére hivatkozva a HT elfogadja az iskolahálózatra vonatkozó 33. sz. határozatot, ennek Mellékletében szerepel az RKL is. A későbbiekben vitát kelt, hogy olyan iskolát iktat be a határozat az iskolahálózatba, amelynek léte jogilag vitatott, akkor még folyik a per. A közigazgatási bíróság 5 héttel később mondja ki az alapító határozat érvénytelenségét.

Kérdés: ha a HT hajlandó volt az iskolahálózattal kapcsolatos új határozat meghozatalára, akkor miért nem hozott egy új, immár jogilag támadhatatlan iskola-alapító határozatot is? Itt komolyan felmerül a kettős játék gyanúja: miközben bizonyos gesztusok (új HT-határozat az iskolahálózatról) megtételére a PH hajlandó, alapvetően nem akarja a katolikus iskolát.

- **2015. augusztus 20.** Az UF-ben magyar elemi és általános iskolai osztályokba járó tanulók szülei hivatalosan kérik, hogy a vonatkozó osztályokat helyezték át az újonnan létrejövő katolikus líceumba. Erre lesz válasz a 2015/1385-ös MT-határozat egyik passzusa.
- **2015. augusztus 31.** Az MT elfogadja a 1385. sz., a katolikus líceummal kapcsolatos szervezési kérdésekre vonatkozó határozatát. Ez fontos szerepet játszik a továbbiakban, egy passzust szó szerint idézek. Az 1. pontban foglaltak szerint a HT 33/2015 határozata alapján „*létrehozzák a marosvásárhelyi RKL-t a Bolyai Farkas Líceum és az UF részleges megosztásával.*” A Bolyaiból a katolikus osztályok, az UF-ből a magyar általános iskolai osztályok kerülnek át az új líceumba. Ezt a határozatot a PH megtámadja, mivel értelmezése szerint egy már létező iskolát alapítottak meg a határozattal. Ez megint kettős játékra utaló

állítás, hiszen 2015/434-es ítéletével a közigazgatási bíróság időközben érvénytelenítette a 241-es HT határozatot. Vagyis a PH nem tehet úgy, mintha a 434-es ítélet nem létezne. Az MT határozata is vitatható. A szövegben valóban „*létrehozatal*” kifejezés szerepel, ami jogilag értelmetlen: a tanfelügyelőség nem rendelkezik iskolaalapítási jogkörrel, nem hozhatja létre a katolikus líceumot. Az MT túllépte hatáskörét, jogi értelemben tévedett. Kérdés: tudatos elírásról – zavarkeltésről – van-e szó, vagy tévedésről, netán tudatlanságról.³⁹ A PH pert indít, az MT-határozat megsemmisítését kéri. Külön ugyanezt kezdeményezi az UF szülői közössége is, más indoklással – a két pert csatolják. Érdekes helyzet alakul ki: a római katolikus líceum létét megkérdőjelező 2 (csatolt) perben maga az iskola nem részese a pernek. Ezt végül eléri az RKL egy szülői közössége, akik kéri, hogy pertárs lehessenek a tanfelügyelőség oldalán. A bíróság elismervén a helyzet visszás voltát, menet közben behívja pertársnak magát a líceumot is. Az RMDSZ nem lép be a perbe. Megtehetné, a líceum ügyében folytatott perek között van olyan, amelybe pártok is beléptek. A marosvásárhelyi Táblabíróság 2018 februárjában véglegesen jóváhagyta (256/R sz. határozat) a Törvényszék korábbi, 2017. áprilisi (479 sz.) ítéletét, amely érvényteleníti a Tanfelügyelőség 1385. sz. határozatát. Az ítéletben külön utalás történik a 2015/33-as HT-határozatra, ezt is törvénytelennek minősítik, mivel olyan iskolát vett be a hálózatra, amelyet nem hoztak létre jogszerűen. Ennek értelmében a megyei főtanfelügyelő azt nyilatkozta, hogy a részleges megosztással a katolikus líceumba került osztályok visszakerülnek a korábbi iskolákhoz.

A román sajtóban folytatódik a hangulatkeltés: a katolikus líceum működése illegális, a helyi magyar közösség közintézmények elleni erőszakot alkalmaz.

³⁹ Lásd Kincses Előd sajtóban megjelent értelmezését. Kincses Előd: Informare privind legalitatea înființării Liceului Romano-Catolic din Tg. Mureș. *Zi de Zi*, 2017. szeptember 13. Letöltés helye: www.zi-de-zi.ro, letöltés ideje: 2021.11.17.

- **2016. március 28.** A Minisztérium (3495. sz.) rendelete, amelylyel a 2015/16-os tanévtől ideiglenesen engedélyezi a katolikus líceumban társadalomtudományi osztály indítását. Az oktatási minőségellenőrzési hivatal, az ARACIP már 2015 tavaszán helyszíni szemlét végzett, megfelelőnek találta a körülményeket, így 2015 nyarán az új szakra felvételizni lehetett. Mi okozta a minisztériumi rendelet késedelmes kiadását – nem tudni.
- **2016. november 4.** A román Korruptióellenes Ügyészség (DNA) nyilatkozatban közli, hogy eljárást indított Ștefan Someșan főtanfelügyelő és Tamási Zsolt-József, az RKL kinevezett igazgatója ellen az RKL létrehozatala során történt hivatali hatalommal való visszaélés vádjával.

A *Deutsche Welle* hasábjain (2016. november 17.) megjelenik Horațiu Pepine publicista elemzése, következtetése: az iskolaalapítás adminisztratív ügy, amelyben nincs mit keresnie a korruptióellenes ügyészségnek. A román pártok a vádhatóság oldalán sorakoznak fel, az iskola felszámolását szorgalmazzák, a román sajtó egy része azt veti az RMDSZ szemére, hogy korrupt politikusait védi a DNA-tól „képzelt etnikai üldöztetésre” hivatkozva – emlékeztet a szerző.

Az ügyészség szülőket is beidézt és kihallgat az ügyben, ezt magyar közéleti személyek zaklatásnak, megfélemlítési kísérletnek minősítik.

Dan Tanasă magyarellenességéről ismert blogger és sorozatos feljelentő azonnal megszólal: lám igaza volt, amikor azt állította, az RKL jogellenesen működik. Az iskolai tagozatok szétválasztása értelmezésében etnikai szegregáció.⁴⁰

Péter Ferenc, Maros Megye Tanácsának elnöke szerint a város etnikai békéjét, a magyar-román viszonyt veszélyeztető felelőtlenség a DNA-vizsgálat, és úgy vélekedik: egy iskolaalapítás nem lehet korruptió ügy.

⁴⁰ A szakirodalomban a szegregáció azt jelenti, hogy egy településen belül a különböző társadalmi rétegek, etnikai csoportok stb. lakóhelye erősen elkülönül egymástól. Lásd: Andorka Rudolf: *Bevezetés a szociológiába*. Budapest: Osiris kiadó. 1997.

- **2016. november 12.** Marosvásárhelyen több ezer ember – a szervezők kérésére könyvvél a kezében – a Vársétányon, *Ne hagyjuk az iskolát!* jelmonddal a magyar felekezeti oktatásért tüntet, és tiltakozik az RKL ellehetetlenítése, az igazgató, Tamási Zsolt meghurcolása ellen.

A *Hotnews.ro* román hírportál szerint a magyarok etnikai mentelmi jogot követelnek maguknak. Dan Tapalaga publicista „magyar paranoiáról” beszél, a magyarok mindig áldozatnak állítják be magukat. De elismeri, van „román paranoia” is.

- **2016. november 16.** Közös memorandumban tiltakozik a marosvásárhelyi RKL körül kialakult helyzetről a gyulafehérvári római katolikus érsekség és az erdélyi magyar politikai képviselő. A Klaus Iohannis román államfőnek és Dacian Cioloș miniszterelnöknek elküldött dokumentumot Jakubinyi György, a Gyulafehérvári Római Katolikus Főegyházmegye érseke és Kelemen Hunor, az RMDSZ elnöke írja alá. Kifejtik, hogy – a marosvásárhelyi iskola ügyében és más esetekben is – a román állami hatóságok már kivívott és működő jogokat kérdőjeleznek meg. Az aláírók szerint a marosvásárhelyi RKL felszámolásának szándéka folytatása annak a folyamatnak, amely a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium visszaállamosításával indult el.
- **2017. február 27.** A román oktatási minőségellenőrzési hivatal (ARACIP) átírta arról, hogy a katolikus líceum megkapta az ideiglenes működési engedélyt.
- **2017. március 2.** Az MT 70. sz. döntése, miszerint megtiltja a ciklust indító (I., V., IX.) osztályokba a következő tanévre vonatkozó beiratkozást. Ez ellen az RKL részéről indítanak pert, ugyanis a líceum létét vitató perben még nem született végleges döntés, ugyanakkor a beiratkozás létfontosságú a líceum jövőjét illetően, és a procedura alig kéthetes beiratkozási időt ír elő. A perindítványt először elutasítják azzal az indokkal, hogy a Korrupcióellenes Ügyészség (DNA) vizsgálatot indított Ștefan Someșan főtanfelügyelő és dr. Tamási Zsolt-József, a katolikus líceum kinevezett ügyvivő igazgatója ellen, éppen a

líceum megalapításának a körülményeit illetően. Csakhogy az ügyészség nem kérte a beiratkozások felfüggesztését, a pert lefolytatják és az RKL alapfokon megnyeri, a 70. sz. döntést 2017. augusztus 16-án érvénytelenítik, az ítéletet augusztus 25-én közlik az érintettekkel.

- **2017. március 14.** A *Civilek a katolikus iskoláért c.*, az RKL-ban tanuló gyermekek szüleinek egy csoportja tüntetéssorozatba kezd a prefektusi hivatal előtt.
- **2017. március 17.** Navracsics Tibor, oktatásért, kultúráért, ifjúságpolitikáért és sportért felelős magyar uniós biztos Pavel Năstase, a román oktatási miniszter segítségét kéri. Az RKL kapcsán Navracsics arra hívja fel az oktatási miniszter figyelmét, hogy az iskola körüli jogi eljárás miatt veszélybe kerül az ott tanuló mintegy négyszáz diák anyanyelven való tanuláshoz fűződő joga. Navracsics levelében úgy fogalmaz, reméli, hogy számíthat a román oktatásügyi miniszter támogatására.
- **2017. március 21.** Egyeztetés a Római Katolikus Líceum működtetésében érintett intézmények és a szülők egy csoportjának a részvételével a prefektusi hivatalban. Csíky Csengele, a szülők képviselője szerint a marosvásárhelyi polgármesteri hivatal illetékesek ígéretet tesz arra, hogy a hivatal másnap, március 22-én átíratban fogja közölni a Maros megyei Tanfelügyelőséggel: érvényesnek tekinti a városi tanács 2015-ben az iskolahálózatról hozott határozatát. (Ezt a prefektus február 22-i sajtónyilatkozatában eljárási okok miatt aggályosnak találta és visszaküldte a képviselőtestületnek.) Ez a határozat önálló tanintézetként vette számba a katolikus gimnáziumot. Ehhez képest a tanfelügyelőség azt várja el a helyi önkormányzattól, hogy egy olyan határozatot vagy átíratot fogalmazzanak meg, amely tisztázza a katolikus iskola jogi helyzetét.
- **2017. május 2.** AZ RKL sorsáról tárgyal Bukarestben az iskola szülői közössége, egy szülői csoport, mely nem azonos a *Civilek a Katolikus Iskoláért* csoporttal. Bizonyos körök szóvá teszik, hogy a tárgyalásról nem a találkozót kezdeményezők, hanem a

médiában többször szereplő Csíky Csengele, amolyan szóvivőként nyilatkozik. Szerinte május 15-ig kapott haladékot az oktatási minisztériumtól a marosvásárhelyi önkormányzat arra, hogy pótolja az RKL hiányzó alapító okiratát.

- **2017. május 4.** Az iskolaügy rendezésére két határozattervezetet készítenek elő. Az RMDSZ által javasolt tanácsi határozattervezetet a városháza jegyzője nem láttamozza. A Szabad Emberek Pártja (POL) kidolgoz egy másik tervezetet, ezt a városháza jegyzője láttamozta. Az RKL alapítására vonatkozó új határozatot a HT elfogadja (147. sz. határozat). Ugyanezen a HT-ülésen további 2, az RKL helyzetével kapcsolatos határozatot szavaznak meg: a 2014/241-es határozat kiegészítéseként az iskolaépülettel kapcsolatosan (2017/148-as határozat), illetve egy olyan bizottság létrehozását fogadják el, amelynek célja az RKL helyzetének elemzése és ellenőrzése (2017/149-es határozat). A PrH május 15-i átiratában közli a PH-val, hogy mindhárom határozat szövege több vonatkozásban nem felel meg a törvényes előírásoknak – mivel törvényesen és kronologikusan nem történtek meg azok a lépések, amelyekre hivatkozva az alapító határozat meghozható. A prefektus felszólítja a Helyi Tanácsot, vonja vissza ezeket a határozatokat.⁴¹ Mivel a HT nem reagál a felszólításra, a PrH a közigazgatási bírósághoz fordul, és kéri ezen határozatok jogi megsemmisítését. A bíróság a PrH javára dönt (2018 évi 371-es ítélet), ez ellen a PH nem fellebbez.

Közben van olyan helyi képviselő, aki úgy nyilatkozik: az iskola létezik, csak nincs születési igazolványa. Ez jogi nonszensz. Amit a nagyközönségnek, a szülőknek mondanak, az politikai üzenet – miközben teljes a zűrzavar.

- **2017. május 17.** Sajtóhír szerint a marosvásárhelyi RMDSZ-es tanácsosok újabb határozattervezetet dolgoznak ki az RKL létrehozására. Ezt a város jegyzője nem láttamozza, véleménye

⁴¹ Az iskolaalapításhoz szükséges dokumentumok (pl. szakvélemény – *aviz conform*) csak a tárgyévben érvényesek. Tehát egy évesnél korábbi dokumentumokra alapozva nem lehet iskolát alapítani, az eljárást teljesen újra kell kezdeni.

- szerint nem érvényes a hivatkozási alap, azt a törvényszék időközben megsemmisítette. A javaslat nem kerül napirendre.
- **2017. május 31.** A vásárhelyi szülők felkérlik Miguel Maury Buendía érseket, a Szentszék romániai apostoli nunciusát, hogy közvetítsen az ügyben. A nuncius jelenlétében Marosvásárhelyen az érintett helyi intézmények képviselői tárgyalnak a marosvásárhelyi római katolikus gimnázium helyzetének rendezéséről, de nem jutnak konkrét eredményre.
 - **2017. június 7.** Kulcsár Terza József parlamenti képviselő meghallgatást kezdeményez a Képviselőház emberi jogi, egyházi és nemzeti kisebbségi bizottságában, ahol a *Civilek a katolikus iskoláért* csoport bemutatja a helyzetet. A bizottság véleménye: a marosvásárhelyi RKL ellehetetlenítése emberi jogaik érvényesítésében sérti az iskolaközösség tagjait.
 - **2017. június 14.** A marosvásárhelyi közigazgatósági bíróság első fokon érvényteleníti az MT határozatát, amelyben arról döntött, hogy hat osztály az UF-ből átkerül az RKL-ba. A pert az UF szülői bizottsága nevében négy román szülő kezdeményezte. Később belépett a perbe a PH, beléptek magyar szülők is, végül a bíróság kötelezte az RKL-t, hogy vegyen részt a közigazgatási perben és védekezzen. A bíróság döntése értelmében érvénytelennek nyilvánították a tanfelügyelőség határozatát, amelynek alapján az UF-es magyar osztályok átkerültek az RKL-ba, és megalakulhatott a felekezeti iskola. A magyar szülők fellebbeznek az ítélet ellen. Augusztus 2-án a marosvásárhelyi Táblabíróság immár jogerősen felfüggeszti az osztályok átsorolását lehetővé tevő tanfelügyelőségi határozatot. Ezzel az RKL a megszűnés küszöbére jut. Megoldást a minisztériumtól várnak.
 - **2017. június 15.** Teodor Meleşcanu külügyminiszter reakciója Navracsics Tibor március 17-i levelére. A román Külügyminisztérium tájékoztatja az Európai Bizottságot a kialakult helyzetről. A román külügy kiemeli, hogy Brüsszelnek nincs hatásköre a kisebbségvédelmi és oktatási kérdésekben, és nem szólhat

bele abba, hogy a tagállamok hogyan szervezik meg oktatási rendszerüket.

- **2017. június 30.** A Bolyai Farkas Elméleti Líceum fiókintézményeként működik tovább az RKL Marosvásárhelyen. Ezt nyilatkozta Ioan Macarie megyei főtanfelügyelő szeptember 8-án a sajtónak. Nem költöztetik el az épületből a tanulókat és a tanárokat, csupán az adminisztratív tevékenységek tartoznak majd a Bolyai-líceum hatáskörébe, amíg végleges döntés születik a katolikus líceum megalapítására vonatkozóan.
- **2017. augusztus 16.** A Maros Megyei Törvényszék érvényteleníti az MT 70. sz. határozatát, amellyel megtiltotta az RKL-nek cikluskezdő osztályok indítását.

Az RMDSZ felszólítja az MT vezető tanácsának tagjait, hogy mondjanak le, mivel jogtalanul elvették a szülők és gyermekek iskolaválasztási jogát.

- **2017. augusztus 31.** Időt és fáradságot nem sajnálva a szülők összegyűjtik a cikluskezdő osztályok elindulásához szükséges igénykéréseket, ám hiába: maga a miniszterelnök, Mihai Tudose utasítja el a listákat. Arra hivatkozik, hogy az 1385-ös tanfelügyelőségi határozat felfüggesztéséről végleges bírósági döntés született, és ennek alapján a katolikus iskola jogilag nem létezik. A tanügyminiszter szerint a megyei tanfelügyelőségnek fel kell oszlatnia az iskolát.
- **2017. szeptember 6.** A román külügy közleményben reagál arra, hogy Budapesten berendelik az iskolaügy miatt Románia magyarországi nagykövetét a Külgazdasági és Külügyminisztériumba. Magyar Levente államtitkár felszólítja a szomszédos államot arra, hogy haladéktalanul, a legrövidebb időn belül oldja meg a marosvásárhelyi magyar oktatás ügyét. A bukaresti külügyminisztérium szerint nem sérülnek a magyar kisebbség vagy a római katolikus közösség oktatási jogai, „nem célravezető, helytelen és barátságtalan” lépés Magyarország részéről, hogy a marosvásárhelyi iskola ügyét összeköti olyan témákkal, mint Románia OECD-tagságának támogatása. Románia úgy

értékeli, ez a magyar álláspont ellentétes a legutóbbi találkozón hangoztatott nyitottsággal és együttműködési készséggel, és reményét fejezte ki, hogy a két ország kapcsolatai egy valódi stratégiai partnerség szellemében és a kölcsönös tisztelet alapján fognak fejlődni.

- **2017. szeptember 6.** Mihai Tudose román miniszterelnök nyilatkozata szerint hiba lenne felnagyítani a marosvásárhelyi Római Katolikus Gimnázium körüli problémákat, meggyőződése szerint Magyarország nem fogja emiatt elrontani kétoldalú kapcsolatait Romániával. Tudose nem beszél arról, mi lenne a megoldás a felszámolás küszöbére került marosvásárhelyi Római Katolikus Gimnázium helyzetére, de arról igen, hogy az iskolaügy miatt Magyarország megakadályozza Románia felvételét a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezetbe (OECD), és nem hiszi, hogy Magyarország ilyen szinten elrontaná a diplomáciai kapcsolatokat.
- **2017. szeptember 7.** Több ezren tüntetnek Marosvásárhelyen a megszüntetés határára jutott RKL védelmében. A Római Katolikus Státus Alapítvány által szervezett tüntetésre egész Erdélyből érkeztek résztvevők. A jelenlevőket a testvéregyházak vezetői, közöttük Kató Béla erdélyi református püspök is megáldja. Az Agerpres hírügynökségnek adott nyilatkozatában Ioan Macarie Maros megyei főtanfelügyelő a szülőkre hárítja a felelősséget. Kijelenti: a tanfelügyelőség június vége óta folyamatosan kéri a szülőket, hogy találják meg közösen azokat a megoldásokat, amelyekkel meg lehet védeni a gyermekeket, de a szülők a tanfelügyelőség valamennyi javaslatát elutasították. A szülők önálló, jogi személyiséggel rendelkező iskolát akarnak – ezt tekintik a főtanfelügyelő szülői értetlenségnek.
- **2017. szeptember 7.** Liviu Dragnea, a román kormány fő erejét adó Szociáldemokrata Párt (PSD) elnöke leszögezi: Románia – amely aggodalmának adott hangot a kisebbségek anyanyelvű oktatását korlátozó új ukrán törvény miatt – nem alkalmazhat kettős mércét az etnikai kisebbségekkel kapcsolatban, és Ma-

gyarország reagálásától függetlenül megoldást kell találnia a marosvásárhelyi iskolaügyre. „Nem tudom, miért kell szenvedniük az ottani gyerekeknek. Úgy vélem, hogy az oktatási minisztériumnak kellő bátorsággal és bölcsességgel kell elemeznie a helyzetet, és meg kell találnia a megoldást. Kinek érdeke, hogy ott ennyire felkorbácsolja az érzelmeket, és fokozódó elégedetlenséget provokáljon? És itt nem Magyarország reagálására, hanem magára az alaphelyzetre utalok. Az nagyon súlyos, hogy az emberek tiltakozni kényszerülnek, amiért a gyerekeknek nincs hol tanulniuk”.⁴²

- **2017. szeptember 7.** Liviu Pop oktatási miniszter a kormányülés elején a pár nap múlva kezdődő tanév egyéb időszerű problémái mellett a marosvásárhelyi helyzetre is kitér, elhárítva a tárca illetékességét. A miniszter kijelenti: van néhány javaslata arra, hogyan lehetne helyi szinten kezelni a kialakult helyzetet úgy, hogy a diákok érdekei ne sérüljenek, és ezekről a kormányülés után tájékoztatja Mihai Tudose miniszterelnököt. A miniszter szerint a román állami hatóságok a marosvásárhelyi RKL megszüntetését készítik elő. Erről tájékoztatta Miguel Maury Buendía pápai nunciust.

Kérdés: a miniszternek nincs véleménye? A marosvásárhelyi líceum-alapítási kálváriát illetően a szaktárcának nincs hivatalos álláspontja?

- **2017. szeptember 8.** Ioan Macarie Maros megyei főtanfelügyelő nyilatkozik az *Agerpres* hírügynökségnek: az MT igazgatótanácsa arról döntött, hogy a Bolyai Farkas Elméleti Líceumhoz sorolják be a Római Katolikus Teológiai Líceum osztályait. Nem költöztetik el az épületből a tanulókat és a tanárokat, csupán az adminisztratív tevékenységek tartoznak majd a Bolyai-líceum hatáskörébe, amíg végleges döntés születik a katolikus líceum megalapítására vonatkozóan. A nyilatkozatot a szakminiszter, Liviu Pop is megerősíti.

⁴² Katolikus gimnázium ügye: Liviu Dragnea sürgős megoldást követel a minisztériumtól. *Magyar Szó Online*, 2017. szeptember 7. Letöltés helye: www.maszol.ro, letöltés ideje: 2021.11.17.

- **2017. szeptember 10.** Az Erdélyi Római Katolikus Státus Alapítvány kilátásba helyezi a marosvásárhelyi önkormányzattal kötött bérleti szerződés felbontását arra az ingatlanra, amely a jogi személyiségét elvesztő katolikus gimnázium diákjainak és egy román állami iskolának ad otthont, ha a hatóságok nem teszik lehetővé, hogy az épületben továbbra is működhessen az RKL. Az egyház arra kéri az illetékes román hatóságokat, ne tekintsék megoldottnak a helyzetet, nem mondanak le arról, hogy Marosvásárhelyen iskolája legyen a katolikus egyháznak.
- **2017. szeptember 14.** Marius Pașcan parlamenti képviselő (Népi Mozgalom Párt) kezdeményezi a marosvásárhelyi UF-nek és az RKL osztályainak otthont adó épületek visszaszolgáltatásának a felülvizsgálatát. Marius Pașcan Lucian Goga prefektust és Dorin Florea polgármestert kéri fel a római katolikus egyház javára történt restitúció felülvizsgálati kérelmének a benyújtására, ugyanis az általuk vezetett intézmények illetékesek fellépni az ügyben. Szerinte nem kellett volna visszaszolgáltatni az egyháznak az iskolaépületeket, mert az egyház soha nem volt tulajdonosa ezeknek.
- **2017. szeptember 16.** Az Erdélyi Római Katolikus Státus Alapítvány Kuratóriuma szeptember 16-án tartott ülését követően a Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség honlapján sajtóközlemény jelenik meg, miszerint a marosvásárhelyi RKL jogi megszűnése miatt az egyház érvénytelennek tekinti a város polgármesteri hivatalával kötött bérleti szerződést, amelynek alapján az UF a Státus épületében jelenleg is működik. Mindkét iskola jövőjének biztosítása érdekében a Státus tárgyalás kezdeményezésére szólítja fel a helyi hatóságokat.
- **2017. szeptember 23.** Dragnea pártelnök és a román Képviselőház elnöke telefonon egyeztet a magyar kormányfővel, a beszélgetés során két dologban állapodnak meg: Románia megoldja a marosvásárhelyi iskola helyzetét, Magyarország pedig ismét támogatni fogja Románia felvételét a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezetbe (OECD), ami a román külpolitika

egyik fő célkitűzése. Ezzel feloldódni látszik a magyar kormány korábbi bejelentését követően kialakult helyzet, amikor azt helyezte kilátásba, hogy a tanintézet jogi státusának megszűnte miatt vétót emel Románia OECD-csatlakozása ellen.

- **2017. október 4.** Liviu Pop román oktatási miniszter szerint nem szabad megismétlődni annak, ami Marosvásárhelyen történt az RKL-lal, szerinte a kormánynak vagy a parlamentnek is rendelkeznie kell azzal a joggal, hogy iskolát alapíthasson olyan esetben, amikor a helyi önkormányzat ezt nem teszi meg.
- **2017. december 5.** A bukaresti Szenátus elfogadja az oktatási kerettörvény módosítását. Cél: jogalapot teremteni arra, hogy a parlament törvény útján alapíthassa újra a helyi hatóságok által felszámolt marosvásárhelyi katolikus iskolát.
- **2017. december 21.** A Képviselőházban elfogadják az RKL-t létrehozó RMDSZ által előterjesztett törvénytervezetet. Ebben a 2011/1-es közoktatási törvény előírásaitól eltérő módon határoznak az RKL megalapításáról, azzal az intézményi struktúrával, ahogyan a helyi magyar közösség igényli. A törvénytervezetről a végleges szavazásra a Szenátusban 2018. február 7-én kerül sor.

A törvénytervezetet elutasító 69 képviselő közül a leghangosabb Marius Pașcan, korábbi Maros megyei prefektus, az ellenzéki Népi Mozgalom Pártjának (PMP) a képviselője, aki szerint a román nemzeti érdekek elárulása a szociálliberális kormánytöbbség és az RMDSZ közti megállapodás, amely ismét „etnikai lőtérre, az etnikai szegregáció” városává változtatja Marosvásárhelyt. A Nemzeti Liberális Párt (PNL) képviselője azzal indokolja a jobbközép alakulat ellenszavazatát, hogy a törvény szerinte „konfliktust szít”. Valójában a törvény és a helyzet (félre)értelmezői szítják a konfliktust.

- **2017. december 21.** Klaus Iohannis román államfő visszaküldi megfontolásra a parlamentnek az oktatási kerettörvény 2017. december 5-én elfogadott módosítását, amely megteremtette volna a jogi feltételét annak, hogy a parlament törvénnyel ala-

pítsa újra a helyi hatóságok által felszámolt magyar tannyelvű marosvásárhelyi római katolikus gimnáziumot. Az államfő ugyan nem a törvény általi iskolaalapítás lehetősége, hanem a törvénymódosítás más rendelkezései ellen emelt kifogást, de a parlamenti procedúra megismétlése a marosvásárhelyi iskolaügy rendezését is hátráltathatja.

- **2018. január 8.** A bukaresti kormány támogatja a helyi hatóságok által felszámolt marosvásárhelyi római katolikus gimnázium újraalapításáról rendelkező törvénytervezetet, de arra figyelmezteti a parlamentet, hogy alkotmány sértő lehet, ha iskolaalapítóként lép fel. A Tudose-kabinet véleményét az *Adevărul* hírportálon jelentette meg.
- **2018. február 5.** Liviu Dragnea szociáldemokrata pártelnök és képviselőházi elnök újabb (a korábbi 2017 augusztusában volt) találkozója Szijjártó Péter magyar külügyminiszterrel. Ígéri, hogy a kormánytöbbség a szenátusban (döntő ház) megszavazza a marosvásárhelyi iskola újraalapításáról szóló, az RMDSZ által előterjesztett törvénytervezetet. Dragnea szerint „nagyon jó megbeszélést folytatott” Szijjártó Péterrel Románia és Magyarország számára egyaránt fontos témákról.
- **2018. február 7.** A bukaresti Szenátus döntő házként elfogadja a marosvásárhelyi RKL újraalapításáról rendelkező törvényt. A törvény ellen foglal állást a Nemzeti Liberális Párt (PNL) és a Népi Mozgalom Pártja (PMP) több szenátora.
- **2018. február 12.** A PNL és a PMP az alkotmánybíróságon támadja meg az RKL megalapításával kapcsolatos törvényt. Ha egy törvénytervezet ellen alkotmányossági óvást emelnek, azt nem hirdetheti ki az államfő, nem lép érvénybe.

A PNL eljárási okokból támadja a törvényt, mert nem tartja tiszteletben a helyi önkormányzatok jogait, sérti a hatalmi ágak szétválasztásának alkotmányos elvét. Florin Roman PNL-képviselő szerint a magyar kormány erdélyi iskoláknak nyújtott támogatása a szegény családokból származó román gyerekek „elmagyarosításához” vezet.

A PMP képviselőházi frakcióvezetője, Eugen Tomac viszont úgy vélekedik, hogy fel kell lépni, amikor a kisebbségek követeléseikkel átlépik a „határvonalat”, és a parlamenti támogatásukat élvező kormánypárt „aberráns” engedményeket tesz.

- **2018. március 19.** A román alkotmánybíróság alaptörvénybe ütközőnek minősíti a marosvásárhelyi RKL újraalapításáról rendelkező törvényt. Valer Dorneanu, a taláros testület elnöke a döntést azzal magyarázza, hogy a parlament csak általános érvényű jogszabályokat hozhat, és nem szabályozhat törvénnyel egyedi eseteket. Az alkotmánybíróság szavazattöbbséggel hozza meg döntését. Az alkotmánybíróság négy tagja – Marian Enache, Petre Lăzăroiu, Simona Maya Teodoroiu és Varga Attila – különvéleményt fogalmaz meg a döntés kapcsán, és úgy ítéli meg, hogy a felekezeti gimnázium újraalapításáról született jogszabály megfelel az alkotmánynak. Álláspontjuk szerint a helyi autonómia elve nem feltételez teljes függetlenséget és kizárólagos hatáskört a közigazgatási egységek hatóságai részéről.
- **2018. május 2.** Vita arról, hogy miniszteri rendelettel kellene létrehozni az RKL-t. Novák Csaba Zoltán szenátor úgy nyilatkozik, hogy az a tény, hogy Marosvásárhelynek nincs az önkormányzat által elfogadott iskolahálózata, azt jelenti, hogy a „tanügyminisztérium térfelén van a labda”. Közigazgatási értelemben ez patthelyzet.
- **2018. május 9.** A román képviselőház ismét megszavazza a (2011/1-es) közoktatási törvénynek a marosvásárhelyi római katolikus gimnázium számára kedvező módosítását, miután 2017 decemberében Klaus Iohannis államelnök visszaküldte a jogszabályt felülvizsgálatra a törvényhozói testületnek. A kedden elfogadott jogszabály kimondja, hogy a nemzeti kisebbségek számára iskolát alapíthatnak az önkormányzat mellett az állam által elismert egyházak, magán jogi személyek, az oktatási miniszter rendelet révén, illetve a parlament törvény elfogadásával. Kimondja, hogy a parlament akkor alapíthat iskolát,

ha erre igény van a szülők vagy egy kisebbségi szervezet részéről, de sem az önkormányzat, sem az oktatási miniszter nem tesz eleget kérésüknek. A továbbiakban a szenátusnak is rá kell bólintania, majd az alkotmánybíróságon is megtámadható, az elnök csak ezt követően hirdetheti ki.

- **2018. augusztus 9.** Valentin Popa oktatási miniszter aláírásával megjelenik a romániai közoktatási minőségbiztosítási hatóság (ARACIP) honlapján a marosvásárhelyi RKL megalapításáról, illetve ideiglenes működési engedélyről szóló miniszteri rendelet. Az új iskolát Marosvásárhely önkormányzatának alanyi jogon be kell illesztenie az iskolahálózatba. Az RMDSZ szerint az oktatási tárca jogi személyiséggel látta el az intézményt, így már idén szeptembertől beindulhat a tanítás az új intézményben, abban a struktúrában, ahogyan a római katolikus egyház és a szülők kérték. A miniszteri rendelet szerint a katolikus iskolának továbbra is az – egyháznak visszaszolgáltatott – marosvásárhelyi épületegyüttes B szárnyában biztosítanak helyet, a főépületben ugyanis a román tannyelvű UF működik.

Ioan Macarie megyei főtanfelügyelő szerint az RKL akkor működhet, ha rendelkezik a szükséges számú tanulóval.

Marius Pașcan Facebook oldalán botrányosnak és alkotmányellenesnek nevezte az oktatási miniszter eljárását, és bejelentette, pártja az alkotmánybírósághoz fordul.

- **2018. augusztus 20.** Az RKL élére ismét Tamási Zsoltot nevezik ki igazgatónak.
- **2019. április 17.** Marius Pașcan, a Népi Mozgalom Pártja (PMP) ügyvezető elnöke, a Dan Tanasă⁴³ vezette civil szervezettel (Méltóságért Európában Polgári Egyesület), valamint az Unirea Főgimnáziummal és annak szülői bizottságával közösen pert indít a román oktatásügyi minisztérium és a marosvásárhelyi II. Rákóczi Ferenc Római Katolikus Teológiai Líceum ellen a fellekezeti iskola törvénytelennek vélt újjáalakítása okán.

⁴³ A 2020-as parlamenti választásokon az AUR (Románok Egyesüléséért Szövetség) listáján képviselői mandátumot szerzett.

- **2019. augusztus 23.** Marosvásárhely polgármestere folyamatos zsarolással és a bérleti szerződés megszegésével vádolja a katolikus egyházat. A katolikusok szerint ő az, aki megszegi a szerződést. Éles hangvételű, az iskola épületéhez csak érintőlegesen kapcsolódó önkormányzati vita után Dorin Florea bejelenti: kezdeményezni fogja a római katolikus gimnázium épületének újraállamosítását, amely jelenleg a katolikus egyház tulajdonában van. Facebook-os bejegyzésében így nyilatkozik: „minden szükséges jogi lépést megtesznek, hogy az ingatlan kerüljön vissza a város tulajdonába.”

Holló László, az Erdélyi Római Katolikus Státus Alapítvány kuratóriumának elnöke arra emlékeztet, hogy az egyház már 2017-ben egyoldalúan felbontottnak nyilvánította a szerződést, melyet három pontban is megsértett az önkormányzat. Ezt nem fogadta el az önkormányzat, és azóta sikertelenek a tárgyalások. Az épület állapota ráadásul veszélyes, ezért az egyház jelezte, hogy nem vállal felelősséget a tanárok és diákok testi épségéért, és kérték, biztosítson az önkormányzat megfelelő ingatlant.

A 2019. április 17-én iktatott perindítás tárgyalása előtt a kijelölt bírónő írásban jelezte a Táblabíróság vezetősége felé, hogy talán nem kellene vállalnia a pert, mert érintett (a gyermeke az Unirea Főgimnázium tanulója), de a bíróság úgy döntött, hogy nála marad az ügy, mert le tudja „pártatlanul” tárgyalni. Az összeférhetetlenséget jelezhatték volna az alperesek jogi képviselői is – de ez nem történt meg. A 2019. április 17-én iktatott perindítás dossziéját két részre bontotta a táblabíróság: ezek a 2019/43/95-ös és a 2019/43/150-es ügyiratok. A 85-ös dosszié a közigazgatási kérdéseket tárgyalja, a 150-es az alkotmányossági kérdést. Vegyük külön-külön a két eljárást.

A 2019/43/95-ös ügyirat.

- **2019. október 15-én** tárgyalás, kijelöli, hogy döntéshozatal október 29-én lesz. Nem született döntés, hanem formai hiányosságra utalva (a miniszter nem volt beidézve) halaszt. Egy

alperes beidézésének elmulasztása komoly formai hiba, kérni lehetett volna a bírónő által tárgyalat eljárás újratárgyalását.

- **2019. november 25.** A tanügyminisztérium kéri a *Legfelsőbb Semmitőszék és Bíróságtól* az ügy áthelyezését más bíróságra. A kérelmet a legutolsó pillanatban, két nappal a tárgyalás előtt iktatták, a per napjáig nem lehetett erre pertinens választ adni.
- **2019. november 28.** A bírónő az elejétől újra tárgyalja a pert, azt a részt is, amit október 15-én már letárgyaltak. A minisztérium jogásza a vásárhelyi tárgyaláson hivatalosan bejelenti, hogy a minisztérium kérte, az ügyet helyezték el Marosvásárhelyről, s a tárgyalást halasszák el az áthelyezésről hozandó döntésig. A bírónő formai okokra hivatkozva ezt elutasítja (nem érkezett meg idejében a táblabíróságra a kérés), letárgyalja az ügyet, azaz a megjegyzéssel, ha közben mégis áthelyezési döntés születik, akkor majd máshol folytatják.
- **2019. november 29.** A bírónő meghozott döntést ismerteti: alapkön, tehát nem jogerősen megsemmisíti az 2018-as újra-alapításra vonatkozó összes iratot. Jogképesség hiányára hivatkozva kizárja a perből az UF szülői bizottságát. Részben elfogadja az UF közigazgatási perindítványát, továbbá a Népi Mozgalom Pártja (PMP) valamint a Dan Tanasă vezette civil szervezet (Méltóságért Európában Polgári Egyesület) perképességét a Tanügyminisztérium és a RKL ellen. Megsemmisíti Tanügyminisztérium 2018/4045-ös rendeletét, illetve az ezt kiegészítő 2018/4123-as rendeletet is, amelyek kijelölik az iskolaalapításhoz szükséges gyámsági intézményt, vagyis a Bolyai Farkas Líceumot nevezik meg intézményi tutornak annak érdekében, hogy az ideiglenes működési engedélyt a RKL megkaphassa. Megsemmisíti a 2018. augusztus 9-i tanügyminiszteri rendeletet is, amellyel a RKL megkapta az ideiglenes működési engedélyt.

A perképesség kérdése: mennyiben lehet érintett fél a Népi Mozgalom Pártja és a Méltóságért Európában Polgári Egyesület? Egyáltalán nem – a párt politikai, az egyesület román nemzeti érdekeket képvisel. A közigazgatási döntések felülvizs-

gálatát indítványozhatják hivatalok és a kérdésben közvetlen módon érintettek. Ezt a két felperest ki kellett volna zárni a perből. (A másik dossziében ez meg is történt.) Pártok befogadása ilyen perekbe felveti az igazságszolgáltatás politizálásának a kérdését.

- **2019. december 24.** A RKL is kéri a *Legfelsőbb Semmitőszék és Bíróságtól* az ügy áthelyezését más bíróságra.
- **2020. január 16.** A Semmitőszék tárgyalja az ügy áthelyezését. Nem hagyja jóvá.
- **2020. március 17.** A marosvásárhelyi Táblabíróság kézbesíti a 2019. november 29-i döntés indoklását (postai dátum: március 23).
- **2020. április 6.** Az RKL iktatja a döntés elleni fellebbezését.
- **2020. április 10.** A tanügyminisztérium beadja fellebbezését a döntés ellen.
- **2020. június 30.** A bukaresti *Legfelsőbb Semmitőszék és Bíróság* közli a fellebbezés tárgyalásának az időpontját: 2022. április 6.

A 2019/43/150-es ügyirat helyzete:

- **2019. október 25.** A Táblabíróság tárgyalja az ügyet. Nem hirdet ítéletet, meg kell vizsgálni az alperesek – RKL és Tanügyminisztérium – által beterjesztett ellenvéleményeket.
- **2019. november 15.** A bíró, mint perképességgel nem rendelkező felpereseket, kizárja az Unirea Főgimnázium szülői bizottságát, a Népi Mozgalom Pártját és a Méltóságért Európában Polgári Egyesületet. Egyedüli felperesként az Unirea Főgimnázium marad.
- **2020. január 10.** Halasztás. A RKL kérelmezi a *Legfelsőbb Semmitőszék és Bíróságtól* az ügy tárgyalásának az áthelyezését egy másik bíróságra.
- **2020. január 15.** Letárgyalják az ügyet. A bíróság a 2018/48-as sürgősségi kormányrendelet bizonyos tételeit alkotmányosértőnek ítéli. A dosszié átkerül az Alkotmánybíróságra, hogy döntson az alkotmányossági kifogásokról.

- **2020. február 4.** A bukaresti *Legfelsőbb Semmitőszék és Bíróság* elutasítja a per áthelyezésére vonatkozó kérelmet.
- **2020. február 24.** A vásárhelyi Táblabíróság közli döntésének az indoklását. Óvást fogalmaz meg az Alkotmánybíróság felé a 2018/48-as Sürgősségi Kormányrendelettel kapcsolatosan, alkotmányossági vizsgálatot, utólagos normakontrollt kér azt illetően, hogy a Rendelet tuteláris intézmény révén lehetővé teszi az ARACIP-engedélyezést egy új iskola létrehozására.⁴⁴

Az eljárást az Alkotmánybíróság döntéséig felfüggesztik.

A marosvásárhelyi katolikus líceum ügyének megoldatlan. A 2021. április 28-ai, a gyulai Almásy-kastélyban tartott magyar-román külügyminiszteri találkozón – ahol több kétoldalú megállapodást aláírtak a felek – szóba került az ügy. Itt Szijjártó Péter magyar külügyminiszter reményét fejezte ki, hogy az utoljára 2011-ben ülésezett kisebbségi ügyekkel foglalkozó vegyes bizottság plenáris ülését újra összehívják, amely lehetővé teszi a „korábban megoldhatatlannak hitt kérdések” közös megtárgyalását és megoldását is, külön kiemelve a marosvásárhelyi katolikus líceum további működésének kérdését.⁴⁵

Mindez jól mutatja, hogy a katolikus líceum ügyét – mind magyar, mind román oldalról – továbbra is jelentős figyelem kíséri. Nem tudhatjuk, mikor fog véglegesen és megnyugtatóan rendeződni az ügy. Az elkövetkezőkben az egyes szereplők (intézmények és magánszemélyek) felelősségét vizsgálom.

⁴⁴ A frissen létrehozott, ideiglenes működési engedéllyel rendelkező iskolák mellé a jogszabály értelmében ki kell jelölni egy gyámkodó (román szóval tuteláris) iskolát, amely az új iskola jogszerű működésében segítséget nyújt mindaddig, amíg az meg nem kapja a végleges működési engedélyt.

⁴⁵ Forrás: Szijjártó Péter: Új fejezet nyílik a magyar-román kapcsolatokban. *InfoStart*, 2021. 04. 28. Letöltés helye: www.infostart.hu, letöltés ideje: 2021. nov. 15.

6 Szereplők és felelősségek

A marosvásárhelyi római katolikus líceum újraalapítási történetének igen sok szereplője van. Éppen mert nagyon sok van, illendő és szükséges valamennyit felsorolni. Helyi (és megyei, hiszen a megyei intézmények is Marosvásárhelyen székelnek) szereplők a Polgármesteri Hivatal, a Helyi Tanács, a Megyei Tanfelügyelőség, a Prefektúra Hivatala, az Unirea Főgimnázium, az Unirea szülői közössége, a helyi korrupcióellenes ügyészség (DNA), a helyi Bíróság, a megyei Törvényszék és a Táblabíróság – és természetesen maga a II. Rákóczi Ferenc Római Katolikus Teológiai Líceum, illetve ennek szülői közössége. Mivel az egyes szereplők külön elemzése akkor indokolt, ha olyan döntést hozhatnak, amelyek más szereplőkre kötelező érvényűek, és mivel a katolikus líceum és ennek szülői közössége nem okozója, hanem elszenvedője bizonyos döntéseknek – a líceum és a szülői közösség szerepének elemzéséről lemondok. Helyi szereplőnek tekintem az Erdélyi Római Katolikus Főegyházmegyét és az általa létrehozott, az egyházi vagyont kezelő Státus Alapítványt. Országos szereplők: Tanügyminisztérium, Külügyminisztérium, Képviselőház, Szenátus, Kormány és miniszterelnök, Alkotmánybíróság. Nemzetközi szereplők: Románia budapesti nagykövete, magyar Külgazdasági és Külügyminisztérium, magyar miniszterelnök, EP-képviselő, Európai Bizottság és az oktatásért, kultúráért, ifjúságpolitikáért és sportért felelős uniós biztos, bukaresti nunciatúra. És belépnek a folyamatba ügyvédek, szakértők, államvédő feljelentők (utóbbiak között van civil szervezeti háttérű és van, aki a román parlament tagja). Követi a folyamatot, természetesen, a magyar és a román sajtó, kisebb mértékben a nemzetközi is. A magyar és a román híradások általános jellemzője, hogy szövegeik igen eltérőek, értelmezéseik olyan különbségeket mutatnak, hogy azt hihetnénk, nem is ugyanarról a jelenségről, ügyről számolnak be.

Hihetetlen erőket mozgított meg az iskola ügye, amely mindjárt az elején kálváriává, szenvedések sorozatává alakult át, és így folytatódott négy hosszú éven keresztül. Egymásnak feszülő szereplőkről van szó, és az őket elválasztó vonal szinte kivétel nélkül etnikai. Az ese-

ménytörténet tételeit vizsgálva, helyi szinten minden érintett hivatal az iskola ellen lépett fel. Országos szinten más a kép: ha ezen a szinten nem történik meg az álláspontok józan értékelése, akkor a római katolikus líceum megalapítását a helyi erők megakadályozzák.

Egy ilyen állítás okán kötelező feltenni a kérdést: kinek mi volt a nyilvános célja és a mögöttes érdeke? Értelmezésemben helyi szinten főszereplő a polgármesteri hivatal, hiszen a katolikus egyház által kérelmezett iskola törvényes alapítója (2014-ben, a folyamat kezdetén) a Polgármesteri Hivatal társintézménye, a Helyi Tanács. Itt magyarázatra van szükség. Ugyanis az alapító a(z akkori) törvény értelmében a Helyi Tanács, de a képviselő testület elé kerülő dokumentum jogi ellenőre és szavatólója a Polgármesteri Hivatal jegyzője, aki kötelező módon jogi végzettségű.

6.1 A városházi jegyző felelőssége

A HT két iskola-alapító okiratot szavazott meg a tárgyalt időszakban (2014. évi 241-es határozat és a 2017 évi 147-es határozat), mindkettőt láttamozta a város jegyzője,⁴⁶ ami azt jelenti, vállalta a felelősséget: jogilag rendben vannak. Mindkettőt megtámadta a prefektus hivatala. Az első a bíróság és fellebbezés után jogerősen a törvényszék is megsemmisítette. A másodikra válaszul a prefektusi hivatal 10 oldalas jogi értelmezést küldött, miszerint a határozat több vonatkozásban nem felel meg a törvényes előírásoknak – mivel nem történtek meg törvényesen és kronologikusan azok az előkészítő lépések, amelyekre hivatkozva az alapító határozat meghozható. A prefektus felszólította a Helyi Tanácsot, vonja vissza a 147. sz. határozatát. A közigazgatási bíróság az utóbbi határozatot 2018-ben érvénytelenítette.

Fel kell vetni a városháza jegyzőjének a felelősségét, szakmai kompetenciájának, illetve/és a hivatalnoktól elvárható semlegességnek a kérdését. A jegyző (nem érdekes, hogy egy vagy két személyről van

⁴⁶ A 2014/241-es határozatot jegyzőként Maria Cioban írta alá, a 2017/147-est pedig Szövérfi Vasile, vagyis László.

szó) a jelek szerint jogi kérdésben két alkalommal is tévedett. Az első határozatban a vitatott szöveg az, hogy *javasolják* (románul: *se propune*) a Római Katolikus Teológiai Líceum megalapítását a törvényes kezeteknek megfelelően. Ha egy testület maga jogosult egyedül iskolát alapítani, kinek javasolhatja az alapítást? Nyilván hibás a fogalmazás, jogilag támadható. És a prefektúra megtámadta. További kérdés, hogy a jegyző tévedése (szakmai) hiba vagy (tudatos) elírás. Ugyanis ebben a történetben olyan hibákkal találkozunk, hogy ha feltételezzük, a HT más területeken is így dolgozik, akkor az elfogadott döntések jelentős részét meg kellene semmisíteni. De erre nem kerül sor, tehát a hiba alighanem egyedi, felmerül hát a kérdés, a jegyző tudatosan vitte bele/hagyta benne a szövegbe(n) a vitatható fogalmazást, ezzel csapdát állítva a HT-nak és a helyi magyar közösségnek is. A második, 2017-es határozat is támadható jogilag, a jegyző megint rosszul dolgozott. Ugyanis elfogadásakor, 2017. május 4-én a korábbi HT-határozatot már végérvényesen megsemmisítette a törvényszék. És per folyt az ellen a tanfelügyelőségi határozat ellen is, amelyekkel a tanfelügyelőség próbálta létrehozni a líceumot. Ezt a pert éppen a Polgármesteri Hivatal (PH) indította, vagyis a jegyző ezt nem tekinthette alapító okiratnak. Amennyiben nincs érvényes alapító okirat, a líceum létrehozatala kizárólag az akkor érvényes jogi procedura minden lépésének a betartásával történhet meg – a 2017/147-es határozat viszont nem a törvényre hivatkozva kívánja létrehozni az iskolát, hanem tanügyminiszteri rendeletekre hivatkozik. Ezek: a 2016/5777-es rendelet a közoktatási beiskolázási számadatok módszertanára vonatkozik, a 2016/6134-es a közoktatásban az elkülönítés (szegregáció) tilalmára vonatkozik, a harmadik pedig (2016/4693-as) az iskolák akkreditációjára vonatkozik. Egyik sem vonatkozik iskolaalapításra – de nem is vonatkozhat, mert a kérdést 2017-ben nem miniszteri rendelet szabályozza. Tehát a jegyző a másodszori alapítási határozatot is hibás jogi úton engedi tovább. Egyszerűen érthetetlen a jegyző magatartása, vajon milyen mentséget hoz fel arra, hogy felelőtlenül, hibásan és az egyik – az iskolát nem akaró – oldalt kiszolgáló módon végezte a munkáját?

6.2 A polgármester felelőssége

Dorin Florea, Marosvásárhely polgármestere a katolikus líceum kérdésében többször nyilatkozott, és minden alkalommal elutasító volt. 2013-ban, amikor az iskolaalapításról még jövőidőben beszéltek, a szándékot a „középkorba való visszatérésnek nevezi”. Magánemberként, de akár orvosként is – szakmája szerint orvos – lehet elutasító. De a polgármester megválasztása után nem egy párt, még kevésbé egy szűkebb csoport képviselője, hanem a helyi közösséget kell szolgálnia – erre tesz esküt mandátuma átvételekor.⁴⁷ Az iskolaalapítás vonatkozásában a polgármester mindvégig az etnikai törésvonal egyik, román oldalára áll, annak ellenére, hogy ezzel a román közösség érdekeit is veszélyezteti. A veszély forrása az Unirea Főgimnázium épületegyüttese, amelyet a város a katolikus egyháztól bérel. Az Erdélyi Római Katolikus Főegyházmegye ingatlanainak kezelője, a Státus Alapítvány ugyanis írásban közölte a Polgármesteri Hivatallal, hogy amennyiben nem alakul meg a római katolikus líceum, az ingatlant nem adják bérbe, vagyis az Unireának ki kell költöznie. A polgármestert ez nem érdekli, az új magyar líceumot következetesen elutasítja.

Dorin Florea polgármester katolikus líceum elleni nyilatkozatai kapcsán felmerül (az elvárható) hivatali semlegesség kérdése. Ő nem semleges, az (etnikai) elválasztó vonal román oldalán található. Egyszerű logikával akár érthető is lehetne az álláspontja: román szavazók választották polgármesternek. (Ha volt is magyar szavazója, amikor az illető Floreára szavazott, átlépte a helyi román és magyar közösség közötti etnikai határvonalat.)

6.3 A Helyi Tanács felelőssége

A HT 2014-ben és 2017-ben hoz az RKL alapítására vonatkozó döntést, illetve léteztek további (RMDSZ-es) kezdeményezések, amelyek nem

⁴⁷ Az eskü szövege magyar fordításban: „Esküszöm, hogy tiszteletben tartom az ország alkotmányát és törvényeit, és jóhiszeműen, képességeim és erőm szerint megteszek mindent a településem lakosainak érdekében. Isten engem úgy segítjen!”

kerültek a Tanács plénuma elé. A 2014/241-es határozat szövegében az elírást jogászi szemmel észre kellett volna venni, és az RMDSZ frakciójában vannak jogászok. A 2017/147-es határozat kapcsán nagyon sok kérdőjel merül fel, ezeket a PrH vonatkozó átirata listázza. Érthetetlen viszont, hogy ha létezett az RKL létrehozására vonatkozóan olyan (koalíciós?) megállapodás, amely biztosította az elfogadáshoz szükséges szavazatszámot, a 241-es határozat jogi megsemmisítését (2016. június 13.) követően miért nem fogadtak el egy másik, a procedúrát tiszteletben tartó határozatot? Miért kellett belebonyolódni a 2017/147, 148, 149-es határozatok által kialakult helyzetbe? Az RMDSZ frakciónak ezt a körülményt át kellett volna látnia, és nem elfogadni azt, hogy más szereplők (tudatosan?) alakítsanak ki kaotikus helyzetet.

6.4 A Megyei Tanfelügyelőség felelőssége

A Megyei Tanfelügyelőség (MT) álláspontja a római katolikus líceumot illetően több alkalommal változott. Kezdetben, mielőtt az Erdélyi Római Katolikus Főegyházmegye az iskola létrehozatalát indítványozta volna, a főtanfelügyelő fölöslegesnek ítélte a líceumot. De a HT iskolát létrehozó határozatához a szükséges kedvező szakvéleményt (*aviz conform*) az MT kiállította. Akkor válik kérdésessé az MT álláspontja, amikor 2015 augusztusában elfogadja az 1385. sz., a katolikus líceummal kapcsolatos szervezési kérdésekre vonatkozó határozatát. A szövegben „*létrehozatal*” kifejezés szerepel, ami jogi értelemben értelmetlen: a tanfelügyelőség nem rendelkezik iskolaalapítási jogkörrel, nem hozhatja létre a katolikus líceumot. Ezzel az MT túllépte hatáskörét, jogi értelemben tévedett. És visszatér a dilemma: tudatos elírásról – zavarkeltésről – van-e szó vagy tévedésről, elírásról? Az MT-nek volt olyan határozata is, amely kimondottan iskolaellenes volt: 2017. március 2-án fogadják el a 70. sz. döntést, ezzel megtiltják a ciklust indító (I., V., IX.) osztályokba a következő tanévre vonatkozó beiratkozást. Ez ellen a szülők indítanak pert, és megnyerik.

A tanfelügyelőség dekoncentrált szakpolitikai szerv, ilyenként nem kellene a nyilvánosság elé lépnie sem pro, sem kontra vonatkozásban. Ezenközben az MT a történet sokat idézett szereplője, van némi felelőssége abban, hogy az iskolaalapítás kérdése elpolitizálódik. Nem érthető, nincs magyarázat arra, hogy miért fogadta el vitatható szövegezéssel az 1385. sz. határozatát. Az intézmény nem állt a helyzet magaslatán, hozzájárult a helyzet elmérgesedéséhez.⁴⁸

6.5 A Prefektusi Hivatal felelőssége

A Prefektusi Hivatal (PrH) beavatkozásai jogosak, amikor a HT határozatait minősíti, illetve megsemmisítésüket kéri, hiszen a hivatal a törvényesség helyi őre. Viszont a romániai gyakorlat az, hogy egy határozat vitatható tételét/fogalmazását a PrH jelzi a vonatkozó helyi hatóságnak és kéri a korrekciót. Ha ez nem történik meg, a prefektus akkor támadja meg a vonatkozó döntést a közigazgatási bíróságon, és kéri megsemmisítését. A 2014/241-es HT-határozatban az alapítási szándék egyértelmű, a fogalmazás rossz. A prefektus kérhette volna a hibás passzus újrászövegezését. Ez nem történt meg, a prefektus azonnal a közigazgatási bírósághoz fordult. Ez pedig azt jelenti, hogy a prefektust a jogi korrekción túl más szempont is vezérelte: a líceum megalakulásának megakadályozása. Ez viszont már politikai állásfoglalást jelez – és ez nem tartozik a megyei főhivatalnok jogosítványai közé.

6.6 Unirea Főgimnázium vezetőségének és szülői közösségének felelőssége

Megállapítható, hogy az Unirea Főgimnázium vezetősége és a szülők (egy részének) a közössége az RKL alapításával kialakult feszültségek-

⁴⁸ Nem térek ki arra, hogy az MT-nek és a PH-nak is van magyar etnikumú vezetője, helyettes főtanfelügyelő, illetve alpolgármester. Az intézményeken belüli erőviszonyokkal ebben az elemzésben nem foglalkozom.

re rosszul reagált. Az UF a római katolikus egyház egyik ingatlanában működik, egy olyan épületben, amelynek a visszaszolgáltatását a városháza jogilag megtámadta, és veszített. Tehát bérlőként van jelen. Az Erdélyi Római Katolikus Főegyházmegye tulajdonát kezelő Státus Alapítvány több alkalommal világossá tette, hogy az UF akkor maradhat a (fő)épületben, ha az épületegyüttes B épületében megalakul az RKL. Joga van-e ilyen feltételt szabni? Természetesen. Az ismételt jelzések és felszólítások ellenében az UF vezetői és a szülők egy része azt gondolja, hogy az etnikai dominancia jegyében kezelheti a kérdést, és mert Marosvásárhelyen a helyi politikában rendre a domináns román fél akarata érvényesül, ez átvihető jogi területre is. Az is elképzelhető, hogy tudatában voltak a jogi aspektusoknak, álláspontjuk a nyilvánosságnak szólt, hogy még jobban feszítsék az amúgy is puskaporos hangulatot. Ez pedig oktatási-nevelési intézmény részéről teljesen elfogadhatatlan.

6.7 A Státus Alapítvány felelőssége

Az Erdélyi Római Katolikus Főegyházmegye és a Státus Alapítvány létező alkotmányos jog nevében kérte az RKL megalapítását. A kezdeti elutasító megnyilvánulások ellenére 2014 júliusában úgy tűnt, sikerül céljukat megvalósítani. Amikor az RKL ellenes erők fellépése erősödött, megpróbálták helyzetbe kerülni azzal, hogy feltételhez kötötték az Unirea Főgimnázium további működését az egyházi ingatlanban. Ez nem vezetett eredményre, Marosvásárhelyen a teljes dominanciára törő román fél nem veszi komolyan/figyelembe a jelzést. Talán azért, mert magyar intézmény nem juttatott utcára román közintézményt még akkor sem, ha jogilag ez lehetséges és akár indokolt is lett volna. Kérdés: miért nem nyúlt a Státus Alapítvány vagy akár a Főegyházmegye a bírósági jogorvoslat eszközéhez, miért nem perelt, hiszen egy alkotmányos jog érvényesítésében akadályozták meg az egyházat.

Ide kívánczik Holló Lászlónak, az Erdélyi Római Katolikus Státus Alapítvány igazgatójának a nyilatkozata: „*Sajnos az utóbbi év tapasztalata*

azt mondatja velem, hogy Romániában olyan mértékű a jogbizonytalanság, hogy mindentől félni kell.”⁴⁹

6.8 Dan Tanasă feljelentő és román pártok képviselőinek a felelőssége

Dan Tanasă abból él (2020-as képviselővé választása előtt külföldön), hogy a román nemzeti lelkiismeret hangján kíván megszólalni. Támad mindenkit és bármilyen helyzetből – ha magyar. Alighanem ezért a „román nemzetet védő” tevékenységért komoly támogatásokat kap, és ebből él (jól). Kérdés, komolyan felvethető-e egy olyan személy felelőssége, aki mindent támad, ami magyar? Szerintem nem. Miként a román pártok magyarellenességét sem kívánom külön elemezni, hiszen Marius Pașcan és képviselő társai politikai tőkéjüket építik a magyarellenességgel. Számukra az RKL megalapítása nem jogi kérdés, hanem olyan magyar ügy, amelyet menetrend szerint meg kell támadni.

6.9 Központi intézmények felelőssége

Külön lehetne szólni a tanügyminisztérium, a külügyminisztérium, a kormány, a parlament két házának a felelősségéről. Nem vállalkozom a részletes elemzésre, mivel a folyamat elején, mondjuk a 2017-es tüntetésekig a minisztérium annak ellenére nem tett semmit, hogy erre konkrét kérést kapott. A miniszterelnök (Mihai Tudose) a maga érdekeltségét mutató módján sokáig (cinikusan) félreseperte a kérdést, a helyzet akkor változott meg, amikor a magyar kormány megmozdult, és bejelentette (2017 őszén), amennyiben Románia megoldja a marosvásárhelyi iskola helyzetét, Magyarország ismét támogatni fogja Románia felvételét a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezetbe

⁴⁹ Pap Melinda: Holló László a vásárhelyi iskolaügyről: nem járna sikerrel az újra alapítás. *Krónika online*, 2017, szeptember 7. <https://kronikaonline.ro/erdelyi-hirek/hollo-laszlo-a-vasarhelyi-iskolaugyrol-nem-jarna-sikerrel-az-ujraalapitas> [letöltve 2020. január 6-án].

(OECD), ami a román külpolitika egyik fő célkitűzése. Ekkor születtek azok a központi kezdeményezések, amelyek közül sikeresnek az bizonyult, amely a 2011/1-es közoktatási törvény módosításával (2018. évi 48-as sürgősségi kormányrendelet) utat nyitott az iskolaalapításnak. Vagyis központi szinten felelősségről nem, vagy alig, inkább politikai érdekről kell beszélni. És ennek a helyzetnek a kialakulásához szükséges volt a magyar kormány határozott fellépésére.

7 Záró gondolatok

Jelen elemzés a marosvásárhelyi Római Katolikus Líceum megalakításával kapcsolatos közigazgatási/közjogi kérdésekre és dilemmákra tér ki – a büntetőjogi perekkel nem foglalkoztam. Azok folyamatban vannak (sajnos), nagyon sok a dilemma, komoly jogászi értelmezés is született,⁵⁰ azt is érdemes tudni, hogy a *Deutsche Welle* hasábjain (2016. november 17.) megjelent Horațiu Pepine publicista elemzése, azzal a következtetéssel, hogy az iskolaalapítás adminisztratív ügy, amelyben nincs mit keresnie a korrupcióellenes ügyészségnek.

A RKL-al kapcsolatos jogi hercehurca a 2019-es fellebbezéssel tovább folytatódik. Maga az eljárás komoly kérdéseket vet fel: az igazságszolgáltatás átpolitizálódására utal, ha közvetlenül nem érintett pártot és nyíltan nacionalista civil szervezetet befogadnak felperesként; a per lefolytatását az ügyben érintett bíróra bízják; mivel a helyi politikai környezet nyilvánvalóan ellenséges, kérték a peráthelyezést más helyszínre, amit a Semminőszék, mint legfelső fórum nem hagyott jóvá. Az is felveti a gyanú kérdését, hogy mivel a bírónő vétett az eljárás során (nem idézett be minden alperest), a minisztérium miért nem kérte a tárgyalás leállítását és azonnali áthelyezését. Mivel a 2019-ben iktatott perindítás egyrészt alkotmányossági dilemmát fogalmaz meg, másrészt közigazgatási eljárás keretében kormányrendeletek vizsgálatát kéri, a logika szerint előbb dönteni kellene az alkotmányossági óvás kérdésében, és az Alkotmánybíróság döntése ismeretében lehetne le-

⁵⁰ Lásd Kádár Hunor helyzetelemzését Tamási Zsolt perével kapcsolatosan. Kézirat.

folytatni a közigazgatási eljárást. Ez esetben a bíró(ság) letárgyalta az ügyet, fordított sorrendben. Pedig a perrendtartás lehetővé teszi a halasztást is. Vagyis sietett dönteni, kérdés: miért? A RKL létrehozását megsemmisítő döntés akkor is kihat a helyi magyar közösségre (iskolaválasztás), ha az ítélet még nem végleges. Mielőbb dönteni akart azért is, mert más társadalmi környezetben egy más bíróság másként dönthetett volna. (Egy ügyirat áthelyezése a tárgyalás addigi lépéseit nem írja felül – onnan kell folytatni.) Az is kiolvasható az egyes jogi lépésekből, hogy a hivatalos szervek (táblabíróság, tanügyminisztérium) késlekednek, időt húznak, mintha az volna a céljuk, hogy megtörjék a marosvásárhelyi magyar közösség iskoláért kiálló elitjének a morálját.

Az egész folyamatra rávetül a tények és a nyilvános beszéd kettősége. Bármi történt, bármit lépett a magyar fél, román oldalon jött rá közigazgatási és média-válasz. A nyilvánosságot folyamatosan feszültségben tartó, a román–magyar (vélt vagy valós) ellentétet kihangsúlyozó, sok esetben idegen(magyar)gyűlölő megnyilatkozások célja az volt, hogy az alapkérdésről a figyelmet eltereljék, és a román közvéleményben magyarellenes alaphangulatot alakítsanak ki. És ez tragikus. Csaknem három évtizeddel a fekete/véres márciusi események után Marosvásárhelyen a helyi politikát többségi oldalon még mindig olyanok uralják, akik nem akarnak etnikai megbékélést a városban. Illetve egyet akarnak: a magyar fél hallgasson, elégedjen meg azzal, amit a domináns román fél neki juttat. Ez pedig nem demokrácia, nem jogegyenlőség.

Irodalomjegyzék

- Andorka Rudolf (1997) *Bevezetés a szociológiába*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Barzó Tímea, Papp Tekla (szerk.) (2018) *Civilisztika I.* Budapest: Dialóg Campus Kiadó.
- Djuvara, Neagu (1995) *Între Orient și Occident. Țările române la începutul epocii moderne*. București: Humanitas.
- Holló László (2009) Requiem a hitvallásos iskolákért. *Keresztény Szó*, 2009. április 6.
- Horowitz, D. L. (1994) Demokrácia megosztott társadalmakban. *Journal of Democracy*, Beszélő-melléklet.
- Lánczi András (2017) Az igazságosság és a jó. A „tisztta jog” és a „tisztta politika” különbsége. *Kommentár*, 5–6.
- László Ágnes (2016) *Kovács Nimród*. Budapest: Kossuth Kiadó.
- Szász Alpár Zoltán (2003) A demokrácia modelljei Romániában: a valóság számokban kifejezve. *Magyar Kisebbség*, 3.
- Tanácsadói Bizottság a Kisebbségvédelmi Keretegyezményhez (2017): ACFC/OP/IV(2017)005. sz. Negyedik Véleményezés Romániáról, elfogadva 2017. június 22-én. Letöltés helye: <https://rm.coe.int/fourth-opinion-on-romaniaadopted-on-22-june-2017/168078af76>, letöltés ideje: [2021.nov.02.]
- Varga Ádám (2015) Igazságosság kontra jogbiztonság? *Iustum Aequum Salutare*, XI. 131–139.
- Varga Attila (2014) A román alkotmányozás és alkotmánymódosítás sajátosságai. *Közjogi Szemle*, 3. sz. 20–28.

Jogászai szakvélemények

- Kádár Hunor helyzetelemzése Tamási Zsolt perével kapcsolatosan. Kézirat, a szerző bocsájtotta rendelkezésemre.
- Veress Emőd: Analiza privitoare la legalitatea înființării Liceului Teologic Romano-Catolic din Târgu Mureș, 2017. augusztus 30. Kézirat, a szerző bocsájtotta rendelkezésemre.

IV. fejezet

Esszé

Ballagó Boglárka Anna: Iskolai szegregáció, nyelvi diszkrimináció, és a magyar nyelviség fenntartásának aktuális problémái

ISKOLAI SZEGREGÁCIÓ ÉS NYELVI DISZKRIMINÁCIÓ: DILEMMÁK ÉS LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK A MAGYARORSZÁGI NEMZETISÉGEK SZEMPONTJÁBÓL

1 Bevezetés

Ezen tanulmány megírásának célja a nyelvi megkülönböztetésen alapuló iskolai szegregáció, illetve az ezzel kapcsolatosan lezajlott társadalmi folyamatok, felmérések vizsgálata. Az elemzés tárgyát a Magyarországon élő, kisebbségi nyelvhasználók, valamint kisebbségi nyelvváltozatot beszélők helyzete képezi. A szükséges fogalomhasználati és módszertani bevezetőt követően ismertetem a kérdőíves kutatás eredményeit, majd az ezekből levonható következtetéseket, reflektálva az iskolai szegregáció és a nyelvi diszkrimináció megelőzésére, illetve felszámolására vonatkozó konkrét szakpolitikai lehetőségekre.

A nyelven alapuló diszkrimináció, illetve iskolai szegregáció vizsgálatához az egyenlő bánásmódhoz való jog tartalmából érdemes kiindulni, mely annak a követelménynek a jogszabályi elismerését takarja, hogy az emberi méltóságból eredően mindenkit másokkal egyenlő mértékben értékes személyként kell kezelni. Az egyenlő bánásmódhoz való jog tehát a jogegyenlőség érvényesülésének alanyi jogi kifejeződése, mely az Alaptörvény XV. cikkében is rögzítést nyert. a tényleges jogegyenlőséghez a jogalanyok egyenlő mértékű jogképessége szükséges, melynek védelmében általánosan érvényesülnie kell a hátrányos megkülönböztetés tilalmának, úgy a jogalkotás, mint a jogalkalmazás területén.¹ Az Alkotmánybíróság gyakorlata alapján a diszkrimináció-tilalom egyet jelent az egyenlő méltóságú emberként kezeléssel, összekapcsolva ezáltal az egyenlőség követelményét az emberi méltósághoz

* Jogász hallgató, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar.

¹ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.). Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Novissima Kiadó Bt. 2018, XV. cikk, (1)–(3) bekezdés.

való joggal.² Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló törvény (*Ebktv.*) a következő fontos jogforrás, mely szintén kifejezésre juttatja az egyenlő bánásmód követelményét, megerősítve az „egyenlőként, de nem egyformán” kezelést, mivel a törvény szerint azonos tisztelettel és körültekintéssel, valamint az egyéni szempontok azonos mértékű figyelembevételével kell eljárni a Magyarország területén tartózkodó természetes személyekkel, jogi személyekkel és a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetekkel szemben egyaránt.³ Ezen felül nemzeti/nyelvi kisebbségekre is vonatkozó antidiszkriminációs rendelkezéseket találunk számos, a magyarországi törvényhozó által aláírt és ratifikált nemzetközi dokumentumban is. Ilyenek többek között: a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 27. cikke; az Európai Unió Alapjogi Chartájának 21. cikke; a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény; a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája; valamint a kilencvenes évek során a szomszédos országokkal kötött, a megértésről, az együttműködésről és a jószomszédságról szóló bilaterális, ún. Alapszerződések is.

A szegregáció kialakulása számos tényezőre vezethető vissza, valamint több kontextusban is megjelenik ez a fogalom, jellemzően a jövedelmi és a lakhatási viszonyok, illetőleg infrastrukturális eltérések tekintetében, valamint az oktatás területén is hangsúlyosan jelen van. Magyarországon tehát legmarkánsabban akként jelenik meg a szegregáció, hogy a többségi intézményben használt nyelvtől eltérő anyanyelvvel rendelkező diákok elkülönített oktatásban részesülnek.⁴ Szorosan ehhez a fogalomkörhöz kapcsolódik a jogellenes elkülönítés tényállása, amikor a védett tulajdonságú személyeket, jogi felhatalmazás nélkül, a velük összehasonlítható helyzetben lévőktől elkülönítik. Ez azonban már önmagában is megsérti az egyenlő bánásmód köve-

² 9/1990. (IV. 25.) AB határozat.

³ 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról, 1. §.

⁴ Andorka Rudolf: *Bevezetés a szociológiába*. Budapest: Osiris Kiadó. 1997, 194.

telményét, függetlenül attól, hogy az elkülönített csoportokat egyenlő módon kezelik-e.⁵

A diszkrimináció fogalma az azonos helyzetben lévő személyek eltérő elbírálásban részesítését jelenti, illetve az eltérő helyzetben lévők azonos elbánását, mely azonban csak abban az esetben tiltott, ha törvényben felsorolt védett tulajdonságokat érint. A diszkrimináció egyik válfaja a közvetlen hátrányos megkülönböztetés, melynek esetében az összehasonlítható személyek közül bizonyos csoportot a védett tulajdonságai alapján, nyíltan részesítenek hátrányosabb bánásmódban.⁶ A közvetett hátrányos megkülönböztetés pedig látszólag azonos feltételeket teremt az érintettek számára, mégis a védett tulajdonsággal rendelkezők kerülnek jóval hátrányosabb helyzetbe.⁷ Nyelvi diszkrimináció esetén az anyanyelv az a védett tulajdonság, amely alapján az embereket eltérő bánásmódban részesítik.⁸ A nyelvi alapon való megkülönböztetést, valamint a nyelvi szocializációból adódó különbségeket az oktatási intézmények gyakorta nem veszik figyelembe, mely előnytelen esetben gátolhatja az érvényesülést és az előre jutást az intézményekben, különösen az iskolákban, mivel az otthoni környezetben elsajátított nyelvhasználat által társadalmi hátrányok forrásai lehetnek az ebből adódó eltérések. Az ún. nem differenciált pedagógiai eljárások figyelmen kívül hagyják ezeket a releváns különbségeket, sőt éppen ezek erősítését mozdítják elő, hasonlóan azokhoz az oktatási intézkedésekhez is, amelyek a különböző kultúrák sajátosságai alapján tesznek különbséget a diákok között.⁹

Azt a felfogást, amely szerint bizonyos nyelvek, vagy nyelvváltozatok jobbak, mint más nyelvek, illetve nyelvváltozatok, lingvicizmusnak nevezzük. Ebben az elképzelésben a jobbnak vélt, ún. standard nyelvváltozatot beszélőknek kedvezőbb tulajdonságokat, értelmi ké-

⁵ Gyulavári Tamás, Kádár András Kristóf: *A magyar antidiszkriminációs jog vázlatja*. Miskolc: Bíbor Kiadó, 2009, 91.

⁶ Az Ebktv. 8. §-a sorolja fel a védett tulajdonságok körét.

⁷ Uo. 9. §.

⁸ Uo. 8. § f) pont.

⁹ Jánk István: Nyelvi hátrány és diszkrimináció az iskolában – A nyelvi szocializáció jelentősége a tanuló értékelésében. In: *Szociológiai Szemle* 27(3). 2017, 35.

pességet, illetve esélyeket tulajdonítanak, megbélyegezve és aránytalanul hátrányos helyzetbe hozva ezzel az államnyelvtől eltérő nyelvváltozatot beszélőket.¹⁰ Arra azonban, hogy ez a jelenség tilalmazott legyen, és a védett tulajdonságok közé legyen emelve a nyelviség, egészen az Európai Unió Alapjogi Chartájának hatályba lépéséig (2000) kellett várni, amely 21. cikkében általánosan tiltja a nyelvi alapon való megkülönböztetést.¹¹

2 Módszertan

A tanulmány során használt módszerek egyike a kérdőíves vizsgálat volt, melynek előnye, hogy mind leíró, magyarázó, mind pedig felderítő célokra egyaránt alkalmas. Hiányzik viszont belőle a személyes jelleg, valamint az őszinteség sem feltétlenül garantált a válaszadások során, ezért mindenképpen kiegészítő jelleggel kívántam alkalmazni a másik módszer, a szakirodalmi könyvek, szakcikk, jogforrások vizsgálata mellett.¹² A kérdőív alkalmas továbbá arra, hogy az elért eredményeket számszerűsítve is ki lehessen értékelni, mivel a kvantitatív módszerek közé sorolható. A kérdőívek kiküldése során az ún. hólabda módszert (*snowball sampling*) alkalmaztam, ezáltal viszonylag nagy számban került kitöltésre a kérdőív; erre a fokozatos felhalmozódásra utal a „hólabda” szó is, mivel ennek során a már elért személyek újabb embereket javasolnak és adják nekik tovább a kérdőívet.¹³ E tekintetben ki kell emelni, hogy ezzel a módszerrel nagyobb hangsúlyt kaptak azok a kitöltők, akik jelen tanulmány szerzőjének ismeretségi köréhez hasonló társadalmi réteghez tartoznak, így ezt az eredmények összesítésekor figyelembe kellett venni. A kérdőíveket magyar állampolgárok töltötték ki, a magyarországi iskolai helyzetre vonatko-

¹⁰ Sándor Klára: Nyelvművelés nálunk és más nemzeteknél – egy nemzetközi kutatás tanulságai. In: *Társadalomkutatás* 20(1–2). 2002, 121.

¹¹ Az Európai Unió Alapjogi Chartája, 21. cikk.

¹² Boncz Imre: *Kutatásmódszertani alapismeretek*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar. 2015, 32.

¹³ *Uo.* 28.

zóan, közöttük pedig nagy számban fordultak elő roma, felvidéki, illetve albán nemzetiségű kitöltők is. A kérdések egyaránt vonatkoztak a kisebbségi nyelvhasználókra, valamint a kisebbségi nyelvváltozatot beszélőkre is.

Végül pedig, a szakirodalmi művek, szócikkek, jogforrások vizsgálata szolgáltatott alapot a tanulmány témájának körüljárásához, és szakmai beágyazásához. Igyekeztem akként szemléltetni a szegregáció-diszkrimináció-nyelviség problematika aktualitását, hogy minél több szakterület (jog, szociológia, pedagógia) nézőpontját ismertetem, és ezek alapján próbálok lehetséges megoldásokat felsorakoztatni.

3 Eredmények

A nem reprezentatív mintájú kérdőíves felmérés elvégzésével a célom annak megvizsgálása volt, hogy a kitöltők milyen mértékben tájékozottak az iskolai szegregáció és a nyelvi alapú diszkrimináció tekintetében, tapasztalták-e már ezeket, valamint általánosságban hogyan vélekednek ezekről a jelenségekről. A kérdőív elkészítésekor négy hipotézist állítottam fel, melyeket a továbbiakban ismertetek. A végleges kérdőív tizenhárom kérdésből állt, melyeket három dimenzióba osztottam fel: demográfiai adatokra; a tapasztalatokra, illetve a kitöltők véleményére.¹⁴ A téma érzékenysége, valamint az iskolai végzettségből adódóan irreleváns kérdések miatt (a demográfiai adatokon kívül) nem tettem kötelezővé a válaszadást, tehát az a személy is leadhatta a kérdőívet, aki nem mindegyik kérdésre adott választ.

Ahogy a módszertani ismertetőben is említettem, a hólabda módszert alkalmaztam, melynek során meglehetősen rövid idő alatt, nagy számban került kitöltésre a kérdéssor, mely négy napig volt elérhető, és ez idő alatt összesen 514 ember töltötte ki. Ismét ki kell emelnem, hogy a módszer lehetőségeihez képest arra törekedtem, hogy az ismerőseim olyan ismerőseiknek adják tovább a kitöltendő kérdőívet, akik minél változatosabb társadalmi háttérrel, végzettséggel rendel-

¹⁴ Kérdőív: <https://bit.ly/3pDWWvu>.

keznek. A demográfiai adatokra vonatkozó blokkban a kitöltők nemére, életkorára és legmagasabb iskolai végzettségére kérdeztem rá. Ezen túlmenően fontos kiemelni, hogy a kérdőívben a válaszadók a többségi társadalom reprezentánsai voltak, így a kutatás az ő attitűdjeiket mérte nemzetiségi polgártársaikkal kapcsolatban. A kérdéseket úgy állítottam össze, hogy azok kifejezetten Magyarország területére vonatkozzanak, konkrét lakóhelyre (megye, település) azonban nem kérdeztem rá, mivel ez az információ a kérdőív célkitűzései tekintetében irreleváns volt. A kérdőívben a feleletválasztós kérdéseken kívül, kifejezetten a véleményekre irányuló blokkban, helyet kaptak négy pontos skálák is, melyeknek legkisebb pontjától növekedve a következőképpen alakultak a válaszlehetőségek: egyáltalán nem – inkább nem – inkább igen – teljes mértékben igen (természetesen a kérdések kontextusához igazítva).

Az 1. kérdés (1. sz. táblázat) a kitöltők nemére vonatkozott. Fontos megjegyezni, hogy a kérdőív kiküldésekor arra is törekedtem, hogy a lehetőségekhez képest egyenlően hozzáférhető legyen nők és férfiak számára is, bár a módszer sajátosságaiból adódóan nem lehetett teljes mértékben garantálni, hogy valóban egyenlő számú nő és férfi kapta meg a kérdőívet. Ezen körülmények figyelembevétele mellett, a kitöltők aránya az alábbi táblázatban látható módon alakult.

1. sz. táblázat – Mi az Ön neme?

NŐK	FÉRFIAK
365 FŐ (71%)	149 FŐ (29%)

A 2. kérdés (2. sz. táblázat) a kitöltők életkorára irányult, a korcsoportokat pedig 10 évenként osztottam fel, a legfiatalabb csoportot (mivel ebbe 12 évet tömörítettem), valamint a legidősebb csoportot kivéve (ennél csak annyit határoztam meg, hogy bárki, aki 60 év fölött van, ebbe sorolandó). Előbbi esetet az magyarázza, hogy mindenképpen 18 éves kortól kívántam vizsgálni a válaszadókat, és ez a kimaradó 2 év nem befolyásolta szignifikánsan a korkategória összetételét. Utóbbinál

pedig pusztán az játszott szerepet, hogy ebből a korkategóriából lényegesen kevesebb kitöltőre számítottam a módszertani sajátosságok miatt, ezért találtam indokoltnak ezt a csoportot ilyen tágan megszabni.

2. sz. táblázat – Ön melyik életkori kategóriába tartozik?

18-30 év	31-40 év	41-50 év	51-60 év	60 év fölött
173 fő (33,7%)	104 fő (20,2%)	153 fő (29,8%)	62 fő (12,1%)	23 fő (4,5%)

A 3. kérdésben (3. sz. táblázat), a kitöltők legmagasabb iskolai végzettsége iránt érdeklődtem, melynek során 6 lehetséges végzettségi szintet jelöltem meg.

3. sz. táblázat – Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége?

Kevesebb, mint 8 osztály	Befejezett 8 osztály	Szakmunkásképző	Szakközépiskolai érettségi	Gimnáziumi érettségi	Főiskolai vagy egyetemi diploma
2 fő (0,4%)	38 fő (7,4%)	42 fő (8,2%)	87 fő (16,9%)	157 fő (30,5%)	188 fő (36,6%)

Az első feltételezésem a kérdőív elkészítésekor az volt, hogy a fiatalabb korosztály (18-30 év) nagyobb arányban rendelkezett kisebbségi nyelvet beszélő osztálytárssal az általános iskolai (4. sz. táblázat) és középiskolai tanulmányai (5. sz. táblázat) során, mint az idősebb korcsoport (51 év fölött). Az eredmények alapján azt állapítottam meg, hogy a 18-30 év közötti kategóriába tartozó kitöltők 37%-a rendelkezett kisebbségi nyelvet beszélő osztálytárssal a közoktatás valamely szintjén, míg az 51 év fölötti kitöltőknek csupán a 15%-a. Ezek alapján az első hipotézis helyes volt, és valóban az újabb generációba tartozó személyeknek volt jóval nagyobb arányban kisebbségi nyelvet beszélő osztálytársa.

4. sz. táblázat – Az Ön általános iskolai tanulmányai során tanultak olyan diákok az osztályában, akiknek nem a magyar volt az elsődleges nyelve?

Igen	Nem	Nem tudom/Nem szeretnék válaszolni
74 fő (14,4%)	433 fő (84,2%)	7 fő (1,4%)

5. sz. táblázat – Az Ön középiskolai tanulmányai során tanultak olyan diákok az osztályban, akiknek nem a magyar volt az elsődleges nyelve?

Igen	Nem	Nem tudom/ Nem szeretnék válaszolni
92 fő (18%)	411 fő (80,3%)	9 fő (1,8%)

A második hipotézis esetében azt feltételeztem, hogy azon személyek szerint, akik nap mint nap találkoznak olyanokkal, akiknek nem a magyar az elsődleges nyelve (6. sz. táblázat), úgyszintén nem kapunk elegendő információt a tárgyalt témával kapcsolatban (7. sz. táblázat). Ez a feltételezés is beigazolódott, mivel a kisebbségi nyelvet beszélő személyekkel nap mint nap találkozó kitöltők 64%-a értett egyet azzal a megállapítással, hogy nem kap elegendő információt az elkülönítést és nyelvi alapú megkülönböztetést elszenvedő személyek helyzetéről. Hasonlóan az első feltételezés esetében, itt is összevetettem az adatokat azzal a kérdéssel, ami az oktatásban kapott információ mennyiségére irányult (8. sz. táblázat). Az előbbi 64%-ot kitevő csoportnak a 80%-a gondolja úgy, hogy inkább kellene vagy teljes mértékben több információt kellene kapni az oktatás során. Azon személyeknek a 36%-a, akik nap mint nap találkoznak kisebbségi nyelvet beszélőkkel, véleménye szerint inkább elegendő vagy teljes mértékben elegendő információt kapunk a vizsgált jelenségekkel érintett személyek helyzetéről; ezen személyeknek pedig az 58%-a szerint kellene több információt biztosítani az oktatásban ezekkel kapcsolatban.

6. sz. táblázat – Milyen gyakran találkozok Ön kisebbségi nyelvet (beleértve a nyelvváltozatokat) beszélő emberekkel?

Nap mint nap találkozom ilyen emberekkel.	Nem minden nap, de gyakorta találkozom ilyen emberekkel.	Alkalmanként találkozok kisebbségi nyelvet beszélő emberekkel.	Szinte soha, vagy jellemzően nem találkozom ilyen emberekkel
86 fő (16,7%)	96 fő (19,6%)	225 fő (43,8%)	107 fő (20,8%)

7. sz. táblázat – Mit gondol, elegendő információhoz jutunk mindennapi életünk során az elkülönítést és nyelvi alapú megkülönböztetést elszenvedő személyek helyzetéről?

Egyáltalán nem elegendő.	Inkább nem elegendő.	Inkább elegendő.	Teljes mértékben elegendő.
171 fő (33,3%)	205 fő (40%)	109 fő (21,2%)	28 fő (5,5%)

8. sz. táblázat – Mennyire gondolja úgy, hogy szükség lenne az oktatásban több információt nyújtani az elkülönítés és a nyelvi alapú megkülönböztetés problémakörével kapcsolatban?

Egyáltalán nem.	Inkább nem.	Inkább igen.	Teljes mértékben.
33 fő (6,4%)	111 fő (21,7%)	200 fő (39,1%)	168 fő (32,8%)

A harmadik hipotézisem szerint a nők (általánosságban gondoskodóbb ösztöneik miatt) sokkal inkább az iskolai elkülönítés ellen vannak, mint a férfiak. Ennek megállapítása érdekében azt a kérdést vettem alapul, amely arra irányult, hogy a kitöltők egyetértenek-e a következő állítással: "Azoknak a gyerekeknek, akik a saját anyanyelvükön tanulnak, előnyösebb, ha elkülönítve oktatják a nyelvi kisebbségben lévő társaikat." (9. sz. táblázat). A kérdésre válaszadó nők 62,7%-a inkább nem, vagy egyáltalán nem értett egyet az állítással, míg a válaszadó férfiak 53,7%-a vélekedett ekként. Ez alapján ez a feltételezés is helyes volt, még arra is tekintettel, hogy nők jóval nagyobb számban töltötték ki a kérdőívet. Arról a csoportról, akik e vonatkozásban inkább- vagy teljes mértékben az elkülönítés ellen válaszoltak, további megállapításokat is vizsgáltam. Korosztály tekintetében a 31-40 éves kategória ellenzi leginkább a szegregált oktatást, mivel 68,2%-uk adott ilyen választ a kérdéshez mellékelt skálán. Ez az arány szigorúan mo-

noton csökken a korcsoportok növekedésével: a 41-50 év közötti korosztály 60,1%-a, az 51-60 év közötti kategória 56,4%-a, valamint a 60 év fölötti csoport 52,2%-a nem értett egyet az elkülönítés előnyösségével. A 18-30 év közötti kategória valamelyest kilóg a mintából, mivel az ő esetükben „csupán” 57,2% válaszolt a skála elkülönítés ellenzésére utaló pontjaiban. Az iskolai végzettség alapján a 8 osztályt elvégzett személyek csoportja van leginkább a szegregáció ellen, mivel a 68,4%-uk adott erre utaló választ, akik a szegregációt ellenző összes kitöltő 8,5%-át teszik ki. Őket követi a főiskolai vagy egyetemi diplomával rendelkező személyek csoportja, 66,5%-kal, akik a szegregációt ellenző összes kitöltő 40%-át teszik ki. Utóbbinál nagy szerepet játszik az a tényező, hogy a diplomával rendelkező személyek mintája sokkal nagyobb volt, mint a 8 osztályt végzeteké, emiatt előbbi nagyobb realitásértékkel bír. Egyedül a szakmunkásvégzőt végzett személyek támogatják nagy arányban az állítást, mivel csupán 47,6%-uk szerint inkább nem, vagy egyáltalán nem előnyös az állításban megfogalmazott gyakorlat.

9. sz. táblázat – Mennyire ért egyet a következő állítással? „Azoknak a gyerekeknek, akik a saját anyanyelvükön tanulnak, előnyösebb, ha elkülönítve oktatják a nyelvi kisebbségben lévő társaikat.”

Egyáltalán nem érték egyet.	Inkább nem érték egyet.	Inkább egyet érték.	Teljes mértékben egyet érték.
151 fő (29,4%)	158 fő (30,8%)	133 fő (25,9%)	71 fő (13,8%)

A negyedik, és egyben utolsó felvetésem az volt, hogy azon személyek, akik szerint a pedagógusoknak az oktatás minden szintjén készen kell állniuk a nyelvi kisebbségben lévő diákok felzárkóztatására (10. sz. táblázat), úgy gondolják, hogy a magyar oktatási rendszer nem igazodik valamennyi gyermek szükségleteihez (11. sz. táblázat), ezzel egyidejűleg pedig nem biztosít a pedagógusoknak megfelelő háttérrel ennek a feladatnak a teljesítéséhez. Ez a feltételezés is helyesnek bizonyult, mivel azon válaszadóknak a 72,8%-a, akik inkább igen vagy teljes mértékben egyetértettek a felzárkóztatásra való készenlét szükségességével, gondolta úgy, hogy a magyar oktatási rendszer in-

kább nem vagy egyáltalán nem alkalmazkodik valamennyi gyermek szükségleteihez. A pedagógusok felzárkóztatásának szükségességére irányuló kérdésre választ adók 70,9%-a gondolta úgy, hogy a pedagógusoknak készen kell állniuk erre az oktatás minden szintjén, erről a csoportról pedig külön az életkor és a végzettség figyelembevételével is vizsgáltam összefüggéseket. A korosztályok tekintetében az mondható el, hogy minden kategóriának nagyjából a 70%-a ért egyet az állítással. Az iskolai végzettség tekintetében az állítással egyetértő személyek száma szigorúan monoton csökken a magasabb végzettségi szint irányában, mivel: a diplomával rendelkezők 65,9%-a, a gimnáziumi érettségivel rendelkezők 70,1%-a, a szakközépiskolai érettségivel rendelkezők 70,7%-a, a szakmunkásképzőt végzetek 73,8%-a, a 8 osztályt végzetek 92,1%-a, valamint a 8 osztálynál kevesebbet végzetek 100%-a gondolja úgy, hogy a pedagógusoknak az oktatás minden szintjén készen kell állniuk a felzárkóztatásra (bár utóbbi esetben a vizsgált minta lényegesen kisebb, mint a többi esetben, ezért annyira nincs nagy befolyással az eredményre).

10. sz. táblázat – Mennyire ért egyet azzal, hogy a pedagógusoknak az oktatás minden szintjén készen kell állniuk a nem magyar anyanyelvű diákok felzárkóztatására?

Egyáltalán nem érték egyet	Inkább nem érték egyet	Inkább egyetérték	Teljes mértékben egyetérték
51 fő (9,9%)	98 fő (19,1%)	158 fő (30,8%)	206 fő (40,2%)

11. sz. táblázat – Ön szerint a magyar oktatási rendszer mennyire alkalmazkodik valamennyi gyermek egyéni szükségleteihez?

Egyáltalán nem alkalmazkodik	Inkább nem alkalmazkodik	Inkább alkalmazkodik	Teljes mértékben alkalmazkodik
169 fő (33,1%)	200 fő (39,2%)	117 fő (22,9%)	24 fő (4,7%)

Vizsgáltam a kérdések között egy további lehetséges összefüggés-dimenziót is, azonban ebben az esetben már nem állítottam fel hipotézist. Megvizsgáltam, hogy azon személyek, akiknek van tudomásuk olyan oktatási intézményről az országban, ahol elkülönítetten

oktatják a kisebbségi nyelvet beszélő diákokat (12. sz. táblázat), mennyire értenek egyet azzal az állítással, miszerint „Az iskolai elkülönítés aláássa a kisebbségi léthelyzetű gyermekek jövőbeli munka- és bérlehetőségeit.” (13. sz. táblázat). Azoknak a személyeknek, akiknek van tudomása ilyen intézményről, a 44,3%-a inkább nem, vagy egyáltalán nem értett egyet az állítással, míg 55,7%-uk inkább igen, vagy teljes mértékben egyetértett. Ezzel szemben azoknak a kitöltőknek az aránya, akik nem rendelkeznek tudomással ilyen intézményről, a következőképpen alakul: 38,9%-uk nem értett egyet, 59,6%-uk azonban egyetértett az állítással. Mindezek alapján azt lehet megállapítani, hogy azon személyeknek, akiknek van tudomásuk szegregált oktatást folytató intézményről, a nagyobb része gondolja úgy, hogy ez a gyakorlat hátrányosan érinti az elkülönített diákok munka- és bérlehetőségeit; ezzel egyidejűleg pedig az ilyen intézményről tudomással nem rendelkező személyeknek is a nagyobb része belátja az állításban megfogalmazott hátrányos következményt, sőt nagyobb arányban, mint az a csoport, aki tudomással rendelkezik ilyen intézményről.

12. sz. táblázat – Van tudomása olyan oktatási intézményről az országban (tudja hol van, ismeri a nevét stb.), ahol a kisebbségi nyelvet beszélő gyermekeket elkülönítve oktatják?

Igen	Nem	Nem tudom/ Nem szeretnék válaszolni
70 fő (13,6%)	436 fő (84,8%)	8 fő (1,6%)

13. sz. táblázat – Mennyire ért egyet a következő állítással? „Az iskolai elkülönítés aláássa a kisebbségi léthelyzetű gyermekek jövőbeli munka- és bérlehetőségeit.”

Egyáltalán nem értek egyet	Inkább nem értek egyet	Inkább egyetértek	Teljes mértékben egyetértek
80 fő (15,7%)	125 fő (24,6%)	184 fő (36,2%)	(23,4%)

4 A szegregáció megjelenése az oktatási rendszerben

Ahogy a korábbiakban is kiemeltem, az iskolai szegregáció olyan gyakorlat, amely a gyermekek diszkriminálásán túl, az oktatáshoz való jogukat is sérti, továbbá a többiekkel való érintkezés hiánya miatt kevésbé tudják elsajátítani az élethez szükséges alapvető készségeket. Ez pedig könnyen kialakíthatja ezekben a gyermekekben azt a jogos felvetést, hogy nekik a többségtől negatív értelemben eltérő fejlettségi szintet tulajdonít az iskolai vezetőség, amely pedig a nem szegregált oktatás esetén, hátráltatná azoknak a diákoknak a teljesítményét, akik a többségben lévő csoporthoz tartoznak. Noha cseppet sem egy újkeletű jelenségről beszélünk, mégis az ezredforduló után jutott kiemelkedő szerephez a szegregáció problematikájával való foglalkozás, a PISA-felvételben foglaltaknak köszönhetően.¹⁵ A jelentésben publikált eredmények számos országot készítettek arra, hogy megreformálják az oktatáspolitikájukat, melyek főbb problémáit a szegényes eredmények és az egyenlőtlenség túlsúlya jellemezték, ezek gyökerére azonban rövid idő alatt aligha lehetett rájönni, megoldást találni rá pedig még kevésbé. Az elkülönítés kérdéskörének hangsúlyát mutatja az a tény is (ez esetben kifejezetten Magyarországot tárgyalva), miszerint az első PISA-felvétel kifejezetten nagy visszhangot váltott ki a pedagógusok és a szakértők soraiban, akik elsősorban a felmérési módszerben keresték a hibát, mintsem magában az iskolákban már hosszú idők óta, aligha hatékonyan működő rendszerben. A PISA-felmérések azóta is háromévenként jelennek meg, többhöz pedig nemzetközi jelentés is készült.¹⁶ Ezen jelentések szerint többek között Magyarországon is jelentős mértékben érvényesül a gyermekek elkülönítése. Leginkább a tanulási képesség, a családi és anyagi háttér, illetőleg a nyelvhasználat a meghatározó faktorok ebben a tekintetben.¹⁷ Az iskolai szegregáció továbbá nagymértékben aláássa sok gyermek jövőbeli munka- és bér-

¹⁵ A PISA (*Program for International Student Assessment*) a tanulói teljesítmények nemzetközi értékelésének programja.

¹⁶ Kertesi Gábor – Kézdi Gábor: Általános iskolai szegregáció Magyarországon az ezredforduló után. In: *Közgazdasági Szemle LVI. évf.* 2009, 959.

¹⁷ Uo. 960.

lehetőségeit. Ez a mechanizmus tehát egy kétélű fegyver, hiszen nemcsak a kisebbséghez tartozó gyermekeket érinti negatívan, de összességében magának az oktatásnak az eredményességét is veszélyezteti. Látható tehát, hogy az elkülönítés kezelése nemcsak az oktatáshoz való jog, illetve az oktatáson belüli egyenlőség megőrzése miatt szükséges, hanem az oktatási rendszer általános hatékonyságának és teljesítményének fenntartása, valamint esetleges javítása érdekében is.¹⁸

Ezek a megállapítások szorosan kapcsolódnak a kérdőíves felmérés során elért eredményekhez. Egyfelől a PISA-hoz hasonló felmérések alapján látható, hogy a szegregáció továbbra is erőteljesen jelen van oktatási rendszerünkben, ennek ellenére viszont a kitöltők 73,3%-a szerint nem jutunk elég ismerethez ezzel a jelenséggel kapcsolatban. Az oktatás során történő ismeretátadás és tájékoztatás iránt ezzel egyidejűleg nagy igény mutatkozik, mivel a kitöltők 71,9%-a szerint szükség lenne az oktatásnak nagyobb hangsúlyt fektetnie az ilyen jellegű ismeretátadásra. A tapasztalatok azt mutatják, információ hiányában nincs lehetőség kellően átlátni mi is húzódik meg e mögött a jelenség mögött, mik ennek a következményei, és milyen helyzetben vannak azok, akik elszenvedik a nyelvhasználaton alapuló (vagy bármely más védett tulajdonságon alapuló) iskolai elkülönítést. Fontos kiemelni továbbá, hogy a kitöltők igen jelentős százaléka, 40,3%-a nem értett egyet azzal, hogy a szegregáltan oktatott diákok jóval hátrányosabb munka- és bérlehetőségekkel indulnak. Ennek oka szintén a nem megfelelő információmennyiséggel való rendelkezés lehet, mivel az előbb említett állítás nagyon is releváns, tekintettel arra, hogy az elkülönítetten oktatott diákok (ahogy korábban is említettem) sokkal szegényebb minőségű oktatásban részesülnek az esetek túlnyomó többségében, és ennek értelemszerű következménye a rosszabb munka- és bérlehetőség. Azzal, hogy a magyar anyanyelvű diákoknak előnyösebb-e, ha elkülönítetten oktatják azokat, akik kisebbségi nyelvet beszélnek, a kitöltők 60,3% nem értett egyet, ami azt jelenti, ismét majdnem 40% értett egyet az állítással. Ennek oka egyfelől az lehet, hogy a többségi magyar

¹⁸ Az Európa Tanács Emberi Jogi Biztosa: *Befogadó oktatással az iskolai szegregáció ellen Európában – Állásfoglalás*. 2017, 13.

nyelvet beszélő tanulók (nemcsak az információhiány miatt) de magának a nyelvi diszkriminációnak a sajátos jellemzői miatt (lásd később) sem veszik feltétlenül észre, ha van erre precedens. Ezen túlmenően ők sokkal jobban tudnak alkalmazkodni a velük szemben támasztott követelményekhez, mivel a standard nyelvet sokkal magabiztosabban használják, emiatt sokkal jobb minőségű és hatékonyabb oktatásban részesülnek amellett is, ha egy osztályban tanulnak a kisebbségi nyelvet beszélőkkel, illetve, ha utóbbiak éppen más jellegű vagy mennyiségű feladatot kapnak a többséghez képest. Ezeket a következtetéseket az is nagyban alátámasztja, ha arra keressük a választ, hogy a magyar oktatási rendszer mennyire alkalmazkodik valamennyi gyermek szükségleteihez. Ehhez a kérdőívben kirajzolódó arányokhoz nyúlnék vissza, amely elég beszédes, tekintve, hogy a válaszadók 72,3%-a szerint nem alkalmazkodik kellőképpen.

Azt a hozzáállást, amit az egyes intézmények az elkülönítés és a „vegyülés” tekintetében tanúsítanak, 3 típusban lehetne összefoglalni:

- vegyes vagy integrált iskolák: egy intézményben zajlik a többségi és a kisebbségi nyelveket beszélők oktatása is
- szeparált vagy szegregált iskolák: a kisebbségi (/migráns) gyermekek elkülönítve, a számukra kialakított intézményekben, saját tanterv alapján, de legalább saját nyelvükön tanulnak
- végül pedig az ezen két típus közötti átmenet, amelyekben mind a többségi, mind pedig a kisebbségi gyerekek egyaránt jelen vannak, mégis különválasztják őket bizonyos intézményes módszerek segítségével.¹⁹

5 A nyelvi javak egyenlőtlen eloszlása

A magyar nyelviség fenntartása iránt tett erőfeszítéseket nem könnyíti meg, hogy elterjedt hozzáállás a standard változattól eltérő nyelvhasználattal szembeni türelmetlenség. Ilyen esetekben a „rosszabb” nyelv

¹⁹ Feischmidt Margit: A szegregáció folyamánya: kortárs és tanár diák kapcsolatok Európa multietnikus iskolai közösségeiben. In: *Esély: társadalom- és szociálpolitikai folyóirat* 24(2). 2013, 54.

vet beszélők társadalmilag marginalizálódhatnak. Ez a mechanizmus nyelvészeti szempontból alaptalan egyben nehezen azonosítható be egyértelműen az egyes esetekben. Több oka is van annak, hogy miért nehéz felismerni a nyelvi alapú diszkriminációt.

- 1.) Egyik oka mindenekelőtt az, hogy a nyelvi diszkrimináció rejtetten működik: az emberekben nem tudatosul az, hogy bizonyos megjegyzéseik vagy ítéleteik valójában a nyelvhasználaton alapulnak vagy azt veszik célba. Ha például egy órai felelet vagy felszólítás alkalmával egy nyelvhasználat tekintetében kisebbségbe tartozó diáknak a tanár azt mondja, hogy beszéljen szebben/ jobban/ máshogy, akkor úgy tűnik nem magát a nyelvváltozatot beszélő csoport sajátosságait minősíti le, hanem a gyermeket inti műveltebb szóhasználatra. Tehát a nyelvhasználat nem szimbolikus, hanem sokkal inkább egy ok-okozati összefüggéseken alapuló jelként funkcionál (ún. indexikus) fogalom a legtöbb ember szemében, azaz gyakorta úgy gondolják, hogy a beszédbeli sajátosságok az emberek jellemével és szellemi képességeivel állnak összefüggésben, és ez elegendő okot ad nekik arra, hogy előítéleteket fogalmazzanak meg velük szemben.
- 2.) A diszkrimináció öngerjesztő jellege a másik szempont, amely nagy szerepet játszik a természetesség látszatának fenntartásában. Ez azt a folyamatot takarja, hogy minél több fronton és minél több alkalommal találják magukat szemben az érintett kisebbségi nyelvet/ nyelvváltozatot beszélő emberek a megkülönböztetéssel, annál inkább megerősödik bennük, hogy el kell magukat fogadtatni a többségi nyelvet beszélőkkel, és nekik is a megbélyegzőkhöz hasonlóvá kell válniuk.

Túl azon, hogy nem áll rendelkezésre elegendő információ a vizsgált jelenségekkel kapcsolatban, az sem könnyíti meg a felismerésüket és helyén való kezelésüket, hogy elég gyakran nem is vesszük észre

a felbukkanásukat, az öngerjesztő folyamatok pedig csupán elfedik, majd újra generálják ezeket a precedenseket.

6 Lehetséges megoldások

A nyelvi diszkrimináció megelőzésére számos elméleti megoldás létezik. Alább ezeket az oktatási-szakpolitikai lehetőségeket vesszük számításba.

6.1 Befogadó oktatáspolitikai

Az Európa Tanács megállapítása szerint²⁰ a befogadó oktatáspolitikai lehet a megoldások egyike, amely amellet, hogy megfelelően kezeli az iskolai szegregációt, elő kívánja mozdítani a befogadást is. Ennek a módszernek azonban számos alapelven kell nyugodnia annak érdekében, hogy hatékonyan tudjon működni. Elsőként a művelődéshez való jog kiterjesztett koncepciója az irányadó, melynek értelmében kiterjesztett és jobb hozzáférés szükséges az oktatásban (akár az iskolában, akár az azon kívüli oktatási tevékenységek tekintetében). Az Európai Unió és a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (*Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD*) rámutatott annak fontosságára, hogy a társadalmi kirekesztés és a munkanélküliség elleni küzdelem során egyfajta iskolakötelezettséget követő oktatásra van szükség, de fontos összetevője ennek az alapelvnek az iskola-előkészítő oktatás is, mivel ez utóbbi bizonyítottan javítja az iskolai eredményeket, továbbá a magasabb szintű oktatáshoz való hozzáférést. Az iskolán kívül szerzett szocializációs tapasztalatok (tanulási időn kívüli tevékenységek, táborok) is lényeges szerepet töltenek be ebben a folyamatban, mivel itt is alapvető fontosságú készségeket sajátíthatnak el az egyébként elkülönítetten és kevésbé hatékonyan oktatott gyermekek. A művelődéshez való jog kiterjesztése tehát azért fontos a mai világ-

²⁰ Az Európa Tanács Emberi Jogi Biztosának állásfoglalása 2017. *i.m.*, 16–17.

ban, mert ezen jognak már egy olyan dimenzióját kell értelmezni, ami a kötelező iskolai oktatás keretein túlmutat. A hátrányos helyzetű csoportokhoz tartozó személyeknek is ugyanolyan esélyt kell biztosítani a tanulási lehetőségekhez, mint bárki másnak, így a hatóságoknak is azon kell dolgozniuk, hogy mindezeket a feltételeket megteremtsék.²¹ Az ún. „4 A koncepciója”²² ad értelmet a művelődéshez való jognak, mely a következőket foglalja magában: *availability* (rendelkezésre állás – tehát megfelelő számú tanár és iskola biztosítása), *accessibility* (elérhetőség – akadálytalan, megfizethető és megkülönböztetésmentes oktatáshoz való hozzáférés), *acceptability* (elfogadhatóság – biztonságos, minőségi oktatás, az egyes csoportok különleges vonásainak tiszteletben tartásával), *adaptability* (alkalmazkodóképesség – olyan oktatási rendszer, amely minden gyermek szükségleteihez igazodni tud). Ezeket a komponenseket kell biztosítani az államnak annak érdekében, hogy a művelődéshez való jogot hatékonyan érvényesíteni lehessen. A harmadik alapelv az oktatás, mint közös felelősség, amelynek értelmében az említett célkitűzések eléréséhez az oktatás közszolgáltatásként való kezelése szükséges, mivel a magánszolgáltatók által működtetett intézmények hajlamosabbak nagyobb egyenlőtlenségeket produkálni. A közszolgáltatásként kezelt létesítmények esetén azonban általában ún. egyenlőségi klauzulák érvényesülnek, noha ennek fenntartása és ellenőrzése az állam feladata. Az iskolaválasztás szabályozottsága, sőt irányítása a következő fontos alapelv. Az OECD megfogalmazása szerint egy méltányos oktatási rendszer nyitja nem az, hogy az több vagy kevesebb választási lehetőséget kínál-e, hanem az, hogy a választást szabályozza, különös tekintettel azoknak a szociális, kulturális, gazdasági és egyéb tényezők hatásának enyhítésére, amelyek diszkrimináció kialakulását idézhetik elő. Az államoknak tehát egyértelmű szabályokat kell lefektetniük ahhoz, hogy ezt a választási folyamatot keretek közé tudják szorítani, valamint, hogy az iskolaválasztás elve és az oktatási szükségletek kellően tiszteletben tartása között is egyensúlyt tudjanak teremteni (például iskolai vonzáskörzetek meghatáro-

²¹ Uo., 15.

²² Katarina Tomaševski, az ENSZ első művelődésjogi különleges jelentéstevője dolgozta ki ezt a fogalmat.

zása, férőhelyek biztosítása a speciális szükségletű diákok számára). Az állásfoglalás végül a „minden gyermek tanulhat” alapelvvvel zárja a befogadó oktatáspolitikáról szóló okfejtést, bár ez utóbbi azon a vélelmen nyugszik, hogy minden gyermek képes a tanulásra, azaz oktatható. A rendszer feladata e vonatkozásban a gyermekek sajátos tanulási igényeinek az azonosítása, valamint ezek igazítása a speciális körülményekhez, illetőleg biztosítani a megfelelő tanuláshoz szükséges további körülményeket és tényezőket. Az államnak mindezek alapján az a kötelessége, hogy olyan intézkedéseket foganatosítson, amelyek elérik, hogy a gazdasági-szociális-kulturális-, és egyéb személyes körülmények ne lehessenek forrásai a diszkriminációnak, megakadályozva ezzel, hogy bizonyos egyének kevésbé profitáljanak a tanulási folyamatból.²³ Ezen alapelveknek az érvényesítésére pedig észrevehetően nagy szükség van a kérdőíves vizsgálat eredményeit tekintetbe véve, mivel a kitöltők nagy része gondolta úgy, hogy a pedagógusoknak az oktatás minden szintjén készen kell állniuk a kisebbségi nyelvet beszélő diákok felzárkóztatására, ehhez pedig az oktatási rendszernek kell megfelelő alapot biztosítani, illetőleg az egyéni körülményekhez jobban alkalmazkodni.

6.2 Hozzáadó pedagógia

A nyelvi hierarchizálás akkor éri el a „célját”, amikor a preskriptív, azaz előíró norma erősíti a társadalmi elit nyelvhasználatát, továbbá, ha a kisebbségi nyelvet beszélők számára nehéz, majdhogynem ellehetetlenül megtanulni a többségi nyelvet. Egy lingvicista elven működő társadalomban éppen ez a hozzáállás az, ami a fenntartható lingvicizmust szolgálja. A nyelvi alapú diszkriminációt nem oly módon kell megszüntetni, hogy arra ösztönözzük az embereket, hogy tanuljanak meg máshogy beszélni. Ez nem a diszkriminációt szüntetné meg, csak az érintettek beszédét változtatná meg. Mivel mindennek a folyamatnak a legfőbb gyökere az iskolarendszerben található, ezért az előbbi-

²³ Az Európa Tanács Emberi Jogi Biztosának állásfoglalása 2017. *i.m.* 16-17.

ekben már említett befogadó oktatáspolitikán kívül, az ún. hozzáadó pedagógia lenne a következőként tárgyalt megoldás. Ennek során a standard-kanonizált nyelvhez az oktatás során „hozzáadják” az adott kisebbségi nyelvváltozatot is, és ezáltal nem károsul a diáknak ezen nyelvváltozata. Jelenleg az ún. felcserélő nyelvpedagógia az általános, melynek során egyedül a standard nyelvváltozatot az anyanyelvváltozat oktatják.²⁴

6.3 Nyelvi jogok elismerése

A nyelvhasználattal kapcsolatos jogok elismerése, érvényre juttatása és védelme a következő olyan lépés, amely ugyan önmagában nem oldhatja meg a nyelvi diszkriminációt és az ez alapján működő szegregációt, de mégis fontos elem a megoldások között, mivel a már ismertetett módszereket kiegészítve lehet igazán hatékony. A nyelvi jogok elismerésének két dimenziója ismeretes: az egyéni és a közösségi dimenzió. Egyéni szinten azt jelenti, hogy mindenkinek joga van pozitívan egy vagy több anyanyelvvvel azonosulni, ezt pedig másokkal szemben is tiszteletben tartani. A jog tartalma átfogja az anyanyelv(ek) tanulását, az ezen a nyelven zajló alapfokú oktatást, és az élet egyéb területein való használatát. Községi szinten már kissé mást tartalmaznak a nyelvi jogok, úgymint a kisebbségi csoportok jogát a létezéshez és a „különbözöséghez”, a nyelvük fejlesztéséhez, oktatási intézmények fenntartásához, ezen belül a tanrend összeállításához és az anyanyelvükön folytatott oktatáshoz, a politikai életben és a csoport helyzetét érintő ügyekben való részvételben. Az ezen jogokat sértő intézkedések nemcsak igazságtalanok, de egyidejűleg a nyelvi emberi jogok megsértését is produkálják. Ha ezeket a jogokat nem tartják tiszteletben, az komoly konfliktusokhoz vezethet, ezért kiemelt jogi kötelezettség az állam részéről ezen jogok garantálása, és jelenleg is nagy erőfeszítések mutatkoznak államközi szinten a nyelvi jogok kodifikációja érde-

²⁴ Kontra Miklós: Mi a lingvicizmus és mit lehet ellene tenni? In: *Közérzeti barangoló*. 2005, 175–200. Letöltés helye: http://web.unideb.hu/~tkis/kontra_lingvicizmus.htm. Letöltés ideje: 2021. 03. 16.

kében.²⁵ A nyelvi jogok az emberi jogok egyikének tekintendők, és ez alapján az elidegeníthetetlen és mindenkit megillető, egyetemes normák közé sorolhatók. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya az egyik jogforrás, amely rögzíti az imént elmondottakat. A dokumentum 27. cikke szerint ugyanis:

“Azokban az államokban, ahol etnikai, vallási vagy nyelvi kisebbség él, a kisebbséghez tartozó személyektől, a csoport más tagjaihoz hasonlóan, nem tagadható meg a jog, hogy saját kultúrájukat műveljék, saját vallásukat hirdessék és gyakorolják, vagy saját nyelvüket használják.”²⁶

Az Európai Unió jogrendjében további nagy szerepet játszik a nyelvi jogok kereteinek lefektetésében, a már a Római Szerződésben is szabályozott diszkriminációtilalom, mely a tagállamok állampolgárai közötti hátrányos megkülönböztetés felszámolását célozza. A tilalom kezdetben a gazdasági integrációra terjedt ki csupán, de a közösség fokozatos politikaibbá válásával már sokkal inkább túlmutatott a belső piaci megfontolásokon. A joggyakorlatban azonban az látszik, hogy sokkal inkább az Alapjogi Chartában rögzített nyelvi diszkriminációtilalom, és a nyelvhasználatot szabályozó egyéb másodlagos jogforrások bírnak relevanciával. Utóbbiak közül is legfőképp az intézményi nyelvhasználatról szóló 1/58/EGK rendelet, melynek alapján a hivatalos nyelvek formálisan egyenlők, mivel jogilag valójában ugyanazon feltételek érvényesülnek az uniós területen való használatuk során; az Európai Bíróság álláspontja szerint azonban nincsen valódi egyenlőség a hivatalos nyelvek között.²⁷ Sokáig nem létezett megfelelő jogalap ezeknek a problémáknak a kezelésére, ezért az állampolgárságon ala-

²⁵ Tove Skutnabb-Kangas: Mik a nyelvi emberi jogok? In: Tove Skutnabb-Kangas: *Nyelv, oktatás és kisebbségek*. Budapest: Teleki László Alapítvány. 1997, 63–67.

²⁶ 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről, 27. cikk.

²⁷ Láncos Petra Lea: A nyelvi diszkrimináció tilalma az Európai Bíróság és a Törvényszék joggyakorlatában, In: *Jogelméleti Szemle*. 2012/3. szám, 30.

puló diszkrimináció tilalma volt az egyetlen olyan pont a nyelvhasználati jogok uniós dimenzióban való korlátozásának megakadályozására, ahonnan ki lehetett indulni. Ennek oka mindenekelőtt az, hogy a nem hivatalos nyelvhasználat, illetve a kisebbségi nyelvhasználattal kapcsolatos problematikus ügyek sokáig fel sem merültek az uniós bíróságok előtt. Ezt pedig az a tény támasztja alá, hogy az 1/58/EGK rendelet a nyelvi diszkriminációt az állampolgársággal és a hivatalos nyelvekkel kapcsolja össze.²⁸

Végezetül – részleteiben nem kitérve a már említett két Európa Tanácsi dokumentum, így a Nyelvi Charta és a Kisebbségvédelmi Keretegyezmény releváns rendelkezéseire - helyütt érdemes megemlíteni, hogy az Egyezmény népiirtás megelőzésére és büntetésére vonatkozó ENSZ-dokumentum tervezetének III. cikke tartalmazta a nyelvi népiirtás (*linguistic genocide*) definícióját, noha maga a cikkely soha nem került bele a végső egyezmény tartalmába. A tervezeti szinten megakadt rendelkezés szerint a nyelvi népiirtás az adott csoport nyelvének használatának az iskolában, a mindennapi életben, vagy az ezen a nyelven írt kiadványok kinyomtatásában vagy terjesztésében való megtiltása, mely lehet közvetett és közvetlen tiltás is.²⁹

7 Konklúziók

A kérdőíves felmérés eredményei alapján látható, hogy az oktatási rendszerben jelen lévő szegregációról a *válaszadók túlnyomó többsége (73,3%-a) szerint nem jutunk elegendő információhoz ezzel kapcsolatban.* Jóllehet erre szignifikáns igény mutatkozik (a válaszadók 71,9%-a szerint). Kellő ismeret hiányában nincs mód megfelelő mértékben átlátni a szegregációhoz hasonló jelenségeket. Ennek hatása a kérdőíves vizsgálatban is megmutatkozott, amennyiben a kitöltők jelentős százaléka (40,3%) nem értett egyet azzal, hogy a szegregáltan oktatott diákok jóval hátrányosabb munka- és bérlehetőségekkel indulnak. A válasz-

²⁸ Uo. 51.

²⁹ Skutnabb-Kangas 1997. i.m. 63–67.

adóknak továbbá a 60,3%-a nem értett egyet azzal az állítással, miszerint a magyar anyanyelvű diákoknak előnyösebb, ha elkülönítetten oktatják azokat, akik kisebbségi nyelvet beszélnek. A felmérés szerint a többségi nyelvet elsődleges nyelvként beszélő diákok az esetek többségében, magabiztosabb nyelvhasználatukból kifolyólag, jobban tudnak alkalmazkodni az oktatási követelményekhez, mint a kisebbségi nyelvet/nyelvváltozatot beszélő társaik. Ez a körülmény abban az esetben is fennáll, amennyiben a kisebbségben lévő diákokkal egy osztályban tanulnak, illetve akkor is, ha tőlük szegregáltan vagy esetlegesen eltérő követelményekkel oktatják őket. Ezzel kapcsolatban a válaszadók úgy vélték, hogy a magyar oktatási rendszer nem alkalmazkodik megfelelően valamennyi diák igényeihez (72,3%).

Ezek az összefüggések kívül számos egyéb megállapítás is kiderült a témával kapcsolatban. A kérdőíves felmérésre adott válaszok alapján kiderült, többek között, hogy a fiatalabb korosztály (18-30 év) nagyobb arányban rendelkezett kisebbségi nyelvet beszélő osztálytárral az általános- és középiskolai tanulmányai alatt, mint az idősebb korosztály (51 év fölött); valamint a nő válaszadók nagyobb mértékben elleneztek az iskolai elkülönítést. Ezzel kapcsolatosan a kérdőívet megválaszoló személyek közül azok, akik nap mint nap találkoznak olyan emberekkel, akiknek nem magyar az elsődleges nyelve, úgy gondolják nem kapnak elegendő információt a tárgyalt jelenségekkel kapcsolatban (64%). Azon válaszadók, akik nap mint nap találkoznak olyan személyekkel, akiknek nem a magyar elsődleges nyelvüktöbbségében (58%) úgy gondolták, hogy szükséges lenne több információt szolgáltatni a szegregált oktatás témakörével kapcsolatban. A korosztályok tekintetében az állapítható meg, hogy a 31-40 éves korosztály körében ítélik el a legnagyobb mértékben (68,2%) a szegregált oktatást. A végzettség alapján pedig a 8 osztályt végzettek ítélik el a legjobban a jelenséget (68,4%). Azon személyek pedig, akik tudomással rendelkeznek olyan intézményről, ahol szegregált oktatás működik, nagyobb részben (55,7%) gondolják úgy, hogy ez a gyakorlat hátrányosan érinti az elkülönített diákok munka- és érlelhetőségeit.

A tárgyalt jelenségekre az egyik megoldás a befogadó oktatáspolitikai lehet, melynek érvényesülésére a kérdőívre érkezett válaszok alapján is szükség mutatkozik, hiszen a válaszadók szerint a pedagógusoknak az oktatás minden szintjén készen kell állniuk a kisebbségi nyelvet beszélő diákok felzárkóztatására. Ezen túlmenően a hozzáadó pedagógia is fontos tényező lehet (a felcserélő nyelvpedagógia helyett), melynek során a standard-kanonizált nyelvhez az oktatás során „hozzáadják” az adott kisebbségi nyelvváltozatot is, és ezáltal nem károsul a diáknak ezen nyelvváltozata.

Összegezve az elmondottakat, bármennyire is elterjedt gyakorlat az oktatásban a nyelvi alapon történő megkülönböztetés és az ez alapján történő elkülönítés, nincs elég információ ezeknek a tendenciáknak és hátrányos következményeiknek az átlátásához és tudomásulvételéhez. A vizsgált jelenségek által érintett csoportok helyzetének javítása érdekében tett lépéseket nem könnyíti meg a nyelvi diszkriminációnak sajátos, természetesség látszatát keltő jellege sem. Mindezek ellenére, nagy igény mutatkozik a helyzet javítására és áthatóbb megismerésére. A helyzetet kezelendő megoldásoknak egyaránt kell alapulnia politikai, jogi, és pedagógiai megfontolásokon, számos garanciális jellegű alapelv érvényesítése mellett, annak érdekében, hogy valóban hatást gyakoroljanak az adott helyzetre.

Irodalomjegyzék

Andorka Rudolf: *Bevezetés a szociológiába*. Budapest: Osiris Kiadó. 1997.

Az Európa Tanács Emberi Jogi Biztosa: *Befogadó oktatással az iskolai szegregáció ellen Európában – Állásfoglalás*. 2017. Letöltés helye: <https://docplayer.hu/108403677-Befogado-oktatással-az-iskolai-szegregacio-ellen-europaban.html>. Letöltés ideje: 2021. 03. 15.

Az Európai Unió Alapjogi Chartája, 21. cikk. Letöltés helye: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A12016P%2FTXT>. Letöltés ideje: 2021. 03. 30.

Boncz Imre: *Kutatásmódszertani alapismeretek*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar. 2015.

De Costa, Peter I.: Linguistic racism: its negative effects and why we need to contest it. In: *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*. Vol. 23/7, Routledge. 2020, 833-837.

Feischmidt Margit: A szegregáció folyamánya: kortárs és tanár diák kapcsolatok Európa multi-etnikus iskolai közösségeiben. In: *Esély: társadalom- és szociálpolitikai folyóirat* 24(2). 2013, 53-69.

Gyulavári Tamás, Kádár András Kristóf: *A magyar antidiszkriminációs jog vázlata*. Miskolc: Bíbor Kiadó. 2009.

Jánk István: Nyelvi hátrány és diszkrimináció az iskolában - A nyelvi szocializáció jelentősége a tanuló értékelésében. In: *Szociológiai Szemle* 27(3). 2017, 27-47.

Kertesi Gábor, Kézdi Gábor: Általános iskolai szegregáció Magyarországon az ezredforduló után. In: *Közgazdasági Szemle* LVI. évf. 2009, 959-1000.

Kontra Miklós: Mi a lingvicizmus és mit lehet ellene tenni? In: *Közérzeti barangoló*. 2005, 175-200. Letöltés helye: http://web.unideb.hu/~tkis/kontra_lingvicizmus.htm. Letöltés ideje: 2021. 03. 16.

Láncos Petra Lea: A nyelvi diszkrimináció tilalma az Európai Bíróság és a Törvényszék joggyakorlatában, In: *Jogelméleti Szemle*. 2012/3. szám, 30-52.

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.). Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Novissima Kiadó Bt., 2018.

Sándor Klára: Nyelvművelés nálunk és más nemzeteknél – egy nemzetközi kutatás tanulságai. In: *Társadalomkutatás* 20(1-2). 2002, 121-149.

Sándor Klára: A nyílt társadalmi diszkrimináció utolsó bástyája. In: *Replika* 45-46. szám. 2001.

Tove Skutnabb-Kangas: Mik a nyelvi emberi jogok?, In: *Tove Skutnabb-Kangas: Nyelv,*

- oktatás és kisebbségek*. Budapest: Teleki László Alapítvány. 1997, 63–67. Letöltés helye: <http://www.eszperanto.hu/egyeb/nyelvi-emberi-jogok.htm>. Letöltés ideje: 2021. 03. 20.
1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről. Letöltés helye: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=97600008.TVR>. Letöltés ideje: 2021. 03. 09.
2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról. Letöltés helye: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0300125.tv>. Letöltés ideje: 2021. 03. 09.
- 9/1990. (IV. 25.) Alkotmánybírósági határozat. Letöltés helye: <http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/DB02F7AA7E274207C1257ADA00525F23?OpenDocument>. Letöltés ideje: 2021. 03. 09.

RESUME

Miklós BAKK

Autonomy Plans of the Past Three Decades

This study focuses on the series of Hungarian autonomy plans, which have been developed as part of a political and historical process in Transylvania as of the political transition of 1989. The roots of these written autonomy-drafts, including the territorial autonomy aspirations of Szeklerland, go deep into the history and traditions of the Transylvanian-Hungarian community, and were thus determined on the one hand by the public law traditions of Transylvania, and on the other hand by the parallel nation-building processes of minority Hungarians and majority Romanians that has been unfolding for over a century. While these nation-building processes were a marked characteristic of Hungarian-Romanian relations throughout the interwar period, as well as the communist era, the study focuses on autonomy-related developments that occurred in the three decades following the political transition. More than a dozen autonomy-drafts were elaborated in this time-frame, most of which served multiple purposes. The political representatives of Hungarians in Transylvania drafted “autonomy-blueprints” not only to present their public policy preferences – namely to obtain a higher degree of self-rule that is safeguarded by proper institutional guarantees –, but also to define their political identity. From this perspective, these autonomy drafts also constitute a form of symbolic capital in the “competition” between political organizations of minority Hungarians, as well as *vis-à-vis* Romanian political actors. Against this backdrop, these representative organizations also

had to face a rhapsodically changing international legal environment, sometimes supportive of minority-autonomy aspirations, other times not. The domestic political and legal context proved to be less prone to change. The Romanian state-building traditions provided for the permanent rejection of autonomy arrangements. Centralization has continued to be a typical strategy of all Romanian mainstream political parties, a constant feature of Romanian state-building efforts that echoes the preferences of the ethnic majority as well as their reflections on the geopolitical position of Romania as the easternmost country of the EU. Consequently, the success of minority-Hungarian autonomy aspirations is also examined in the historical perspective of the transformation of the Romanian state.

Norbert TÓTH

Postmodern Knights: Relations Between the Hungarian Human Rights Foundation and International Organisations (1976–2000)

The Hungarian Human Rights Foundation (HHRF) was established in the United States by civilians almost directly after the Helsinki Final Act had been signed by political leaders of the two blocks of the Cold War. HHRF was a major actor in raising awareness of the situation of minority communities living in countries neighbouring Hungary during the Cold War era and beyond. HHRF was also a strong advocate of human- and minority rights, and by dint of that fact, it was one of the most important American NGOs that informed the US government, including first and foremost the State Department, on minority rights abuses in Central- and Eastern Europe. HHRF also maintained relations with international organizations working in the field of minority protection, like the United Nations or the CSCE/OSCE between 1976 and 2000.

Zsuzsa BALOGH – Réka BÍRÓ – Gyöngyi Anna HENCZ

**Hate Crimes Targeted Against
the Hungarian Minority in Romania**

This study aims to explore the topic of hate crimes targeted against members of the Hungarian minority in Romania. Our empirical research shows that these cases are handled superficially by the Romanian authorities, the existing legal framework is not properly applied, and most cases are closed already in the investigation stage, and the responsible authorities do not prosecute the perpetrators. We examine the legal background and the practice of international and national bodies, while also presenting errors in the interpretation and application of the relevant sources of law pertaining to cases related to hate crimes. We also examine the relation between freedom of speech - hate speech - discrimination - and hate crimes. The conclusions of our study provide a comprehensive overview that presents existing obstacles in the legal framework, and the application thereof that have a detrimental effect on the Hungarian minority community of Romania. Our analysis found that Romanian authorities have a strong tendency to neglect effective investigations into allegations of hate speech and hate crimes targeted against the Hungarian minority. Another key problem is that Romanian authorities legitimize hate speech, especially those exhibited by politicians and public figures, as manifestations of free speech. To date, no convictions have been issued for committing the crime of inciting hatred or discrimination against Hungarians under the new Romanian Criminal Code. In this respect, our study concludes that the Romanian state fails to fulfil its responsibilities to effectively protect citizens belonging to the Hungarian minority from hate crimes.

Barna BODÓ

**Law and Politics in Romania:
The Case of the Catholic High School in Târgu Mureş**

In Romania, education in Hungarian, and the establishment of Hungarian schools has always been a political issue. This is true to the 20th and 21st centuries alike. In this sense there is a continuity between the interwar era, and the communist period, especially with regards to the nationalistic communist dictatorship. The best-known and most relevant example of these times is the establishment of the University of Bolyai before the Paris Peace Treaties: it was established in 1945, and soon, in 1959 it was subordinated to the Babeş University in Cluj, deprived of its independence and then systematically marginalized.

In this paper we present the legal-political tug of war related to the establishment of the Rákóczi Ferenc Roman-Catholic Theological Highschool in Marosvásárhely / Târgu Mureş that has been unfolding as of 2013. This case does not only provide an example of how overtly politicized the establishment and operation of a Hungarian-language education institution can be, it also shows that the political core of the issue is more important to responsible decision-makers than rule of law standards, or Romania's international commitments pertaining to minority education.

Boglárka Anna BALLAGÓ

**School Segregation and Linguistic Discrimination:
Dilemmas and Possible Solutions with Respect
to Nationalities Living in Hungary**

This study focuses on linguistic discrimination and segregation based on linguistic characteristics in Hungary, examining different social processes in connection with these. First, the text explains the termin-

ology used throughout the study, such as equal treatment, segregation, or discrimination. Then, the paper outlines the methods used to analyse the subject matter, highlighting the findings of a survey conducted by the author, as well as the examination of relevant scientific literature, and various sources of law. The mentioned survey was aimed to measure the opinion and the knowledge of the examined age groups in relation to linguistic rights, and the violation of these. The essay concludes with a discussion on possible practical methods to prevent segregation and linguistic discrimination in schools.

KÉSZÜLT A MAGYAR KORMÁNY
TÁMOGATÁSÁVAL

MINISZTERELNÖKSÉG
NEMZETPOLITIKAI ÁLLAMTITKARSÁG

BETHLEN GÁBOR
Alap